



Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft.

Társadalomtudományi Kutatócsoport

✉ 8230 Balatonfüred, Lóczy L. utca 62.

@ tarsadalomkutato@balatonregion.hu

A Balaton Kiemelt Térség társadalma a 2022. évi népszámlálás adatai tükrében

Készítették:

Dombi Gábor, szociológus, kutató

Fekete Károly, geográfus, kutatásvezető

Horváth Csanád Bátor geográfus, kutató

dr. Csákváriné Joó Zsuzsanna kutatási asszisztens

Kulics Beatrix, kutatási asszisztens

Balatonfüred – Siófok

2024

TARTALOMJEGYZÉK

1. Vezetői összefoglaló.....	7
2. Bevezetés.....	19
3. Munkahelyi ingázás.....	21
3.1 Háttér és módszertan.....	21
3.2 Ingázási jelenségek Magyarországon.....	25
3.3 Kitekintés egy anomáliára - Balaton, ami nem a Balaton.....	33
3.4 Ingázási jelenségek a Balaton térségében.....	36
3.6 Az ingázás települési vetületei a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben.....	55
3.7 Elsődleges ingázási kapcsolatok a települések között.....	61
4. Lakhatás, lakáshelyzet	68
4.1 Lakhatási jelenségek a világban	68
4.2 Lakhatási jelenségek az Európai Unióban.....	69
4.3 Lakáspolitikai ciklusok Magyarországon.....	71
4.4 Lakásállomány jellemzői Magyarországon és a Balaton térségében	74
4.5 Háztartásméret, lakáshasználati jogcím.....	91
4.6 Települési lakásállomány és az állandó népesség változásainak összefüggései a Balaton térségében	93
5. Iskolarendszer, iskolai végzettség és iskolázottság	102
5.1 Iskolarendszerek nemzetközi áttekintése	102
5.2 Iskolarendszer Magyarországon	107
5.3 A jelenlegi helyzet Magyarországon	111
5.4 A népesség iskolai végzettség szerinti jellemzői a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint Magyarországon és a Balaton térségében.....	116
6. Nemzetiségek, etnikumok	128
6.1 Háttér és nemzetközi kontextus.....	128
6.2 Nemzetiségi és etnikai viszonyok történelmi változásai Magyarországon	129
6.3 Nemzetiségi és etnikai viszonyok a jelenkori Magyarországon és a Balaton térségében	134
7. Vallás, felekezet	145
7.1 Vallás és felekezetek szerinti jellemzők globálisan	145
7.2 Vallás és felekezetek szerinti jellemzők Magyarországon és a Balaton térségében a 21-ik század első évtizedeiben	147

ÁBRAJEGYZÉK

1. sz. ábra Ingázási ráta alakulása Magyarországon 1960 és 2022 között.....	26
2. sz. ábra A magyarországi települések közötti munkaerő-áramlás településtípusok szerint, 2022 ...	31
3. sz. ábra A Balaton térségéből a Heves vármegyei Balaton községbe irányuló települési ingázási kapcsolatok a KSH adatai alapján	34
4. sz. ábra Balaton községbe munkavállalási céllal bejáró foglalkoztatottak állandó lakóhelye és az adott településekről ingázók száma, 2022	35
5. sz. ábra Foglalkoztatottak és ingázók megoszlása a Balaton térségében a 2022. évi népszámlálás adatai alapján.....	37
6. sz. ábra Ingázók aránya Magyarországon és a BKÜ-ben a 2022. évi népszámlálás adatai alapján .	38
7. sz. ábra Abszolút munkanélküliségi ráta Magyarországon és a Balaton térségében, 2022.....	39
8. sz. ábra Teljes ingázási ráta Magyarországon és a Balaton térség egyes területi vetületeiben, 2022	40
9. sz. ábra Munkanélküliség és munkahelyi ingázás a Balaton térségében, 2022.....	41
10. sz. ábra Aktív foglalkoztatott munkavállalók ingázási dimenziói a Balaton térségében területi és települési jogállás vetületek szerint és Magyarországon, 2022	42
11. sz. ábra Helyben lakó helyben foglalkoztatottak és az elingázók egymáshoz viszonyított 50 % feletti aránytöbbsége az üdülőkörzet 180 településén	44
12. sz. ábra Helyben lakó és helyben dolgozó foglalkoztatottak abszolút többsége a foglalkoztatottakon belül a BKÜ településein, 2022.....	45
13. sz. ábra Lakóhelyükről munkahelyükre ingázó munkavállalók foglalkoztatott népességen belüli 50+ %-ot meghaladó többségét tömörítő települési klaszter területi, település jogállási és népességkategória dimenziói a Balaton térségében, 2022.....	47
14. sz. ábra Helyben lakó, helyben dolgozó foglalkoztatott, és helyben lakó, onnan elingázó munkavállalói többlet alakulása a BKÜ településein települési jogállás szerint, 2022.....	48
15. sz. ábra Helyben lakó, helyben dolgozó foglalkoztatott, és helyben lakó, onnan elingázó munkavállalói többlet alakulása a BKÜ településein Balaton partviszonylat szerint, 2022	49
16. sz. ábra Munkavállalói tömeg alakulása a BKÜ településein települési jogállás és Balaton partviszonylat szerint a helyben lakó, helyben dolgozó és a helyben lakó, onnan elingázó foglalkoztatottak többségének kontrollhatása alatt, 2022.....	50
17. sz. ábra Munkavállalói tömeg alakulása a helyben lakó, helyben dolgozó és a helyben lakó, onnan elingázó foglalkoztatottak többségének dimenzióiban a BKÜ településein települési jogállás szerint a Balaton partviszonylat kontrollhatása alatt, 2022.....	51
18. sz. ábra A helyben élő foglalkoztatottak körében 80 % feletti ingázási rátával rendelkező települések a Balaton térségében, 2022.....	52
19. sz. ábra A legmagasabb (5%+) arányban külföldre ingázó munkavállalók az adott településen élő foglalkoztatottakon belül a Balaton térségében, 2022.....	55
20. sz. ábra Munkahelyi ingázás települések közötti interakcióinak száma belföldön a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településén	56
21. sz. ábra A fővárosi kerületekkel együttes települési ingázási interakciók az összes ingázási kapcsolat harmadáig, 2022	57
22. sz. ábra Budapestre ingázó foglalkoztatottak a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet városaiban, 2022 ..	58
23. sz. ábra Települési szintű BKÜ-n belüli és azon kívüli munkahelyi ingázási interakciók megoszlása, 2022.....	59
24. sz. ábra BKÜ-n belülről és BKÜ-n kívülről (belföldre) irányuló települési ingázási interakciók az üdülőkörzet településeiről, 2022	60
25. sz. ábra Elsődleges települési munkahelyi ingázási kapcsolatok jellemzői a BKÜ 180 településén, 2022.....	62

26. sz. ábra Elsődleges települési szintű belföldi munkavégzési célú ingázási kapcsolatok a Balaton térségében, 2022.....	63
27. sz. ábra Elsődleges munkahelyi ingázási kapcsolatok főtengelye a BKÜ 180 településének metszetében vármegyeterületek szerint, 2022.....	65
28. sz. ábra Elsődleges, másodlagos és harmadlagos ingázási kapcsolatok a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet városaiban, 2022.....	66
29. sz. ábra Lakásállomány és lakónépesség, egy lakásra jutó népesség változása Magyarországon .	75
30. sz. ábra Lakott és nem lakott lakások aránya Magyarországon és a BKÜ-ben a legutóbbi három népszámlálás eszmei időpontjában.....	77
31. sz. ábra Laksűrűség alakulása a Balaton parti-partközeli és háttérzóna viszonylataiban, az üdülőkörzet egészében és Magyarországon a KSH népszámlálásból továbbvezetett lakás és lakónépesség adatai szerint 2000 és 2023 között	79
32. sz. ábra Lakott és nem lakott lakások települési megoszlása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén a 2022. évi népszámlálás adatai alapján	80
33. sz. ábra Lakott és nem lakott lakások települési megoszlása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet parti és partközeli / háttérzóna területén a 2022. évi népszámlálás adatai alapján	81
34. sz. ábra Lakott / nem lakott lakások megoszlása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén Balaton partviszonylat szegmentáció szerint a 2022. évi népszámlálás adatai alapján	82
35. sz. ábra A lakások lakottság / lakatlanság tipológiametszetének összefüggése a lakónépességgel a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén a 2022. évi népszámlálás adatait alapján	84
36. sz. ábra A lakások lakottság / lakatlanság tipológiametszetének összefüggése a lakásállomány számával a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén a 2022. évi népszámlálás adatait alapján	85
37. sz. ábra Lakástulajdon jelleg változása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton térségében.....	86
38. sz. ábra Lakások építési időszaka, falazata és alapterülete a 2022. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a BKÜ-ben.....	87
39. sz. ábra Lakások komfortfokozata és szobaszáma a 2022. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a BKÜ-ben.....	87
40. sz. ábra Lakásenergetikai fenntarthatóság (légkondicionáló, hőszivattyú, napelem, napkollektor) aránya Magyarországon és a Balaton térségében a 2022. évi népszámlálás adatai alapján	90
41. sz. ábra Közös háztartásban élők aránya a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén.....	91
42. sz. ábra Lakáshasználati jogcímek alakulása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén	92
43. sz. ábra Lakásállomány és a népesség települési trendváltozása 2018 és 2023 között a Balaton térségében.....	94
44. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás korrespondencia térképe a Balaton térségében	95
45. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás kontingencia összefüggése a Balaton térségében....	96
46. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás tipológia rendszere	98
47. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás összefüggése a 2018-2022 közötti hatályos települési jogállással.....	99
48. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás összefüggése a Balaton területi zónabeosztásával	100
49. sz. ábra A népesség legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlásának változásai Magyarországon népszámlálási adatok alapján 1920 és 2022 között	112
50. sz. ábra Főállású pedagógusok, tanulói-nevelési jogviszonyban állók és az egy pedagógusra jutó tanulók száma Magyarországon az 1990/1991-es tanévtől a 2022/2023-as tanévig.....	113
51. sz. ábra Iskolai végzettség szerinti megoszlás a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint Magyarországon és a Balaton térségében.....	118

52. sz. ábra Iskolai végzettség szerinti megoszlás a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (vár)megyei területrészein.....	121
53. sz. ábra Iskolai végzettség szerinti megoszlás a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet parti/partközeli és háttérzóna területrészein.....	122
54. sz. ábra A települési nemzetiségi önkormányzatok NUTS szintek szerint (2019-2024 között) .	135
55. sz. ábra Alapvető nemzetiségi arányok változása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton térségében.....	137
56. sz. ábra Nemzetiségi, etnikai megoszlások részletes változása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton térségében.....	138
57. sz. ábra Menekült, vagy menedékes státuszt kapott ukrán állampolgárok száma az Európai Unióban 2023 december végéig	139
58. sz. ábra Nemzetiségi önkormányzati választás a Balaton térségének érintett településein 2024. évben	141
59. sz. ábra Nemzetiségi önkormányzati választás 2024. évben a 2022. évi népszámlálás során magát nemzetiségi, etnikai kisebbségbe sorolt lakosság települési vetülete szerint	142
60. sz. ábra A 2024 évben megalakuló nemzetiségi önkormányzatok nemzetiségi típusainak összefüggése a 2022. évi népszámlálás során magát nemzetiségi, etnikai kisebbségbe sorolt lakosságmetszetek települési vetülete szerint.....	144
61. sz. ábra A legutóbbi három népszámlálás vallásra vonatkozó eredményei a népesség százalékában	148
62. sz. ábra A legutóbbi három népszámlálás vallási, felekezeti közösséghez tartozást vállaló, azt elutasító és a kérdésre nem válaszoló népesség aránya a teljes népesség százalékában	151
63. sz. ábra Vallási, felekezeti közösségekhez tartozás, annak elutasítása és a válaszmegtagadás alakulása a BKÜ-ben a legutóbbi három népszámlálás adatai szerint	152
64. sz. ábra Vallási, felekezeti közösségekhez nem tartozás alakulása a BKÜ-ben települési szinten a legutóbbi három népszámlálás folyamat adatai szerint (vár)megye területek dimenzióinak felbontásában.....	153
65. sz. ábra Vallási, felekezeti közösségekhez nem tartozás alakulása a BKÜ-ben települési szinten a legutóbbi három népszámlálás folyamat adatai szerint a Balaton partvonalától mért távolság törvényi dimenzióinak felbontásában	154

TÉRKÉPJEGYZÉK

1. sz. térkép Ingázási kapcsolatok Magyarország települései között a 2011. évi népszámlálás időpontjában	28
2. sz. térkép Ingázási kapcsolatok Magyarország települései között a 2022. évi népszámlálás időpontjában	30
3. sz. térkép Az ingázók aránya az összes foglalkoztatottból a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településein (%; 2022).....	46
4. sz. térkép A külföldre ingázók aránya az összes ingázó foglalkoztatottból a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településein (%; 2022)	53
5. sz. térkép Lakóingatlanok megfizethetőségi indexe a világon a Numbeo adatai szerint (2024 év közepén)	68
6. sz. térkép A lakások számának változása Magyarországon a 2011. évi és a 2022. évi népszámlálás között.....	76
7. sz. térkép nem lakott lakások aránya Magyarországon (2022)	78
8. sz. térkép Vezetékes internettel ellátott lakások aránya településenként a 2022. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon	89
9. sz. térkép Magyarország etnográfiai térképe az 1910. évi népszámlálás időpontjában	131

10. sz. térkép Vallásfelekezetek szerinti megoszlás a világon a 21-ik század második évtizedének elején	145
11. sz. térkép A legnagyobb létszámú vallási közösségek településenként a 2022. évi népszámlálás adatai alapján.....	150

1. Vezetői összefoglaló

2022. évi népszámlálás eredményeinek kiemelt térségi léptékű értékelését célzó, a Balaton Fejlesztési Tanács 2024. évi fejlesztési forrása terhére elrendelt kutatási-elemzési feladatot a népszámlálási adatkör ismeretében öt, önálló tanulmányként is értelmezhető fő tematikus blokkra bontottuk az alábbiak szerint:

- munkahelyi ingázás
- lakhatás, lakáshelyzet
- iskolai végzettség
- nemzetiségek, etnikumok
- vallás, felekezeti hovatartozás

Minden tematikus blokkba beépítettünk egy nemzetközi valamint történelmi kontextust tárgyaló fejezetet a téma és az eredmények minél szélesebb körű értelmezési spektrumának megjelenítése érdekében. Ahol a tématerület összetettsége azt indokolta (például a munkahelyi ingázás esetén) módszertani valamint elméleti, fogalmi megalapozást is végeztünk a releváns társadalom- és tértudományok kapcsolódó aktuális, alátámasztott és érvényes eredményeinek bemutatásával. Emellett a Balaton Kiemelt Térség specifikumainak kiemelése érdekében összehasonlító elemzés alapját képezik az egyes indikátorok, mutatók vonatkozásában jellemzően az országos, illetve az ennél alacsonyabb szintű (vármegyei) területi adatok.

A tanulmány terjedelme miatt, és a szövegben való könnyebb tájékozódás elősegítése érdekében a vezetői összefoglalóban az egyes tematikus blokkok szerinti bontásban, lényegében résztanulmányonként jelennek meg az eredmények.

Munkahelyi ingázás

A gazdasági innovációk, az urbanizáció és az iparosodás, a tömegközlekedés fejlődése mobilizáltabb társadalmak kialakulásához vezetett, ahol a lakóhely és a munkahely nem feltétlenül lokalizálódott egyazon településre, miközben a munkahelyi települési vonzereje a városiasodással fokozatosan mélyült. Létrejött a modern értelemben vett munkahelyi ingázás jelensége, amely a lakó- és a munkahely közötti napi, heti vagy ennél ritkább gyakoriságú, alapvetően településhatárokat átlépő rendszeres mobilitást jelent. A munkahelyi ingázás összetett, többirányú, bonyolult jelenség. Az ingázás fokozatosan függetlenedik az egyébként arra szükség szerű befolyással bíró földrajzi környezettől, és egyre immunisabb a távolságokra.

A munkahelyi ingázás Magyarországon is tömeges, jelentősége a második világháború végét követő háromnegyed évszázadban fokozatosan növekedett, munkavállalói spektruma szélesedik, és Magyarország uniós csatlakozásával az országhatárokon átlépő ingázás volumene is egyre magasabb. **A korábbi monocentrikus térszerkezet policentrikusabbá vált**, miközben a munkaerő mobilitás főtengelyei továbbra is a kisebb lélekszámú, kevesebb foglalkoztatottal rendelkező települések felől a nagyobb települések felé mutatnak. Az ezredfordulót követően Magyarországon is lezajlott a munkahelyek térbeli dekoncentrációja a nagyvárosi térségekben.

Elemzésünkben a 2022. évi népszámlálás adatai alapján **a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településének lakóhely és munkahely közötti ingázási jelenségeivel foglalkozunk**, vagyis a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településein lakó munkavállalók ingázási kapcsolatait vizsgáljuk. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településének részesedése a 2022. évi népszámlálás teljes munkahelyi ingázási adatmátrix szerkezetéből 10 129 db interakciós elem, 5,3 %-a az országos egésznek.

Ugyan a települési munkahelyi interakciós kapcsolatok gyakoriságai vetületében jelentős hiátus mutatkozik a statisztikai adatvédelem miatt, a hiányzó adatok gyakoriságtömege relatíve alacsony. A belföldön ingázók 85,9 %-a, a külföldre ingázók 99 %-a látható a KSH által kibocsátott, a Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség által megvásárolt adatokban. Az adatvesztés a belföldi ingázók esetében mintegy 8500 fő, a külföldre ingázók esetében a vonatkozó települések kapcsán 1-2 fős gyakoriságokkal kalkulálva 50 főnél biztosan kevesebb.

A foglalkoztatottak száma a Balaton térségében 2022. évi népszámlálás időpontjában mintegy 118 ezer fő volt, ebből a helyben lakó és **helyben foglalkoztatottak aránya 46,1 %**. A belföldön foglalkoztatott ingázók száma, függetlenül attól, hogy az üdülőkörzeten belül, vagy azon túlra ingáznak közel 60 ezer fő, ami a foglalkoztatottak abszolút többségét jelenti. Ehhez társul még kevéssel több, mint 3900 külföldre ingázó, ami a foglalkoztatottak 3,3 %-a, vagyis **az ingázók száma a Balaton térségében közel 64 ezer fő, az összes foglalkoztatott 53,9 %-a**.

Össességében a Balaton térségében élő, ott állandó lakóhellyel rendelkező munkavállalói tömeg ingázási rátája mintegy 12 százalékponttal magasabb, mint az országos érték. Az ingázás céltelepülése lehet üdülőkörzeten belüli és azon kívüli, ami a helyben élő munkaerő szempontjából nem mindegy. Azonban az adott településről munkavégzési céllal eljárók mellett vannak oda bejáró, helyben foglalkoztatottak is.

Az üdülőkörzet területén foglalkoztatottak száma közel 110 ezer fő. Mivel az üdülőkörzet területén élő több mint 118 ezer munkavállaló abszolút többsége ingázik, **a 110 ezer fős helyi munkavállalói tömeg jelentős része bejáró**, az üdülőkörzetbe ingázó foglalkoztatott. A 2022. évi népszámlálás adatai alapján az üdülőkörzet településeire bejáró munkavállalók száma kevéssel több, mint 55 ezer fő, vagyis a foglalkoztatottak csaknem fele bejáró foglalkoztatott volt.

Mivel összehasonlítást kívántunk végezni a munkavállalói ingázás volumene és a térségben tapasztalt munkanélküliségi viszonyok között, megvizsgáltuk az üdülőkörzet munkanélküliségi rátájának jellemzőit. Ez alapján, **ahol alacsonyabb a munkanélküliség, kiemelten az üdülőkörzeti városok keresztmetszetében, ott a lakóhelyükről elingázók aránya is kisebb. Ahol viszont magasabb a munkanélküliség**, az azért van, mert nincs elég, vagy nincs elég megfelelő helyi munkahely, ezért **a munkavállalók, ha dolgozni szeretnének, kénytelenek elingázni egy másik településre a lakóhelyükről. Ilyen településcsoport a községek és a nagyközségeké**.

A Balaton térségének parti, partközeli és háttérzóna differenciái szerint ott, ahol a **munkanélküliség magasabb, az ingázás magas gyakorisága várható, ez különösen éles módon rajzolódik ki a térség háttértelepülésein**, azzal együtt, hogy ebben a zónában

meghatározó a kistelepülések, községek és falvak tömege. Viszont **a parti, partközeli területen is minden második foglalkoztatott ingázott a lakóhelye és a munkahelye között**, miközben ezeken a településeken nemcsak az országos értéknél, de az üdülőkörzeti szintnél is alacsonyabb a munkanélküliség. Úgy gondoljuk, a parti, partközeli munkavállalók vélhetően keresik az egész éves munkalehetőségeket, nemcsak feltétlenül azt, amit egy idegenforgalmi főszezon kínál, és hangsúlyozzuk, ez az ingázás különösen idegenforgalmi főszezonon kívül irányulhat külföldre is.

A munkavégzési céllal külföldre ingázók gyakorisága az üdülőkörzetben kevesebb, mint 4000 fő, de arányaiban magasabb az országosnál. Az üdülőkörzet 180 településéből 171 településről jelezték az adatközlők, hogy külföldön végeznek munkát. A 171 településből 27 település esetében a külföldre ingázók gyakorisága adatvédelem alatt áll, nagy többségében azonban látható. Azt, hogy a külföldön végzett munka konkrétan mely országokba történő munkavégzési áramlást jelent, adatközlés hiányában nem tudjuk megmondani, azonban a korábbi, munkavállalókat érintő vizsgálatainkból mégis körvonalazható, hogy a térségi munkaerő országhatárokon túli áramlásának főtengelye a német nyelvterület, Ausztria és Németország, alapvetően az Európai Unió egyes országai, azon kívül pedig az Egyesült Királyság, vagyis érdemben nem különbözik az országos jellemzőktől. **A legtöbb külföldre ingázó munkavállaló az üdülőkörzet városaiban él**, de nem feltétlenül ezeken a településeken a legmagasabb a külföldre ingázók aránya foglalkoztatottakon belül. Ez az arány inkább az egyes községekben magasabb, ahol tételelesen kevesebb a foglalkoztatott.

Az ingázási adatmátrix mind a lakóhely, mind a munkahely dimenzióiban települési és fővárosi kerületi szintű, azonban kutatócsoportunk a fővárosi kerületek egybevonásával abszolút települési szintű adatbázist is előállított a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településének kiemelésével.

A települési ingázási kapcsolatok teljes mátrix szerkezetének 42,1 %-a az üdülőkörzet Somogy, 36,9 %-a Veszprém, 21 %-a Zala vármegye területéhez köthető. Az interakciók kétharmada községek, 27,8 %-a városok, mintegy 5 %-a nagyközségekhez kapcsolódik a térségben. Az ingázási interakciót többsége az üdülőkörzet háttérzóna területén jelenik meg, a parti, partközeli régióban 46,7 %.

Ha a főváros mind a 23 kerületének jelzett gyakoriságait összeadjuk, első helyen szerepelne **Budapest, vagyis a főváros egésze a legjelentősebb munkahelyi ingázási céltelepülés.** A Balaton 180 településéből a 2022. évi népszámlálás során **mindössze öt olyan települést találtunk, ahonnan nem jeleztek Budapestre irányuló ingázási kapcsolatot.** Mind az öt település 500 állandó lakos alatti kisközség, és mindegyik az üdülőkörzet háttérzóna területén helyezkedik el.

Ha a főváros esetében kerületi szinten értelmezzük az adatokat, **primer ingázási céltelepüléssé lép elő Veszprém, de összességében nagyon fontos Székesfehérvár, az üdülőkörzetben belüli két legnagyobb város, Keszthely és Siófok, hangsúlyos Győr, Nagykanizsa, Tapolca, Balatonfüred, Hévíz, Kaposvár és Zalaegerszeg.** Ezek a települések együtt az interakció több mint ötödét alkotják. A Balaton térségéből irányuló **ingázási kapcsolatok tömegének harmadáig olyan települések jelennek meg, mint Pécs, Balatonboglár, Budaörs, Fonyód, Szombathely, Ajka, Marcali, Pápa, Balatonlelle, Sümeg, Badacsonytomaj, Sopron, Zámárdi, és az élmezőnyben egyedüli községgént Zánka.**

A kevéssel több, mint **8300 települési interakció abszolút többsége, 58,5 %-a, 4864 db üdülőkörzeten kívüli településre irányul, a BKÜ részesedése 3452 db, 41,5 %**. Ez azt jelenti, hogy az üdülőkörzetben élő, lakóhelyükről a munkahelyükre ingázó foglalkoztatottak a 2022. évi népszámlálás időpontjában nagyobb valószínűséggel dolgoztak az üdülőkörzeten kívül, mint azon belül.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településeiről egy másik, belföldi településre irányuló ingázás elsődleges, legerősebb kapcsolata összesen 28 különböző települést listáz. Ezt a rangsort azonban ugyancsak egy üdülőkörzeten kívüli település, **Veszprém megyei jogú város vezeti**. Veszprémet az öt legnagyobb lélekszámú üdülőkörzeti város követi, településméltósági rangsorban Keszthely, Tapolca, Siófok, Balatonfüred és Marcali. A kiemelt 6 település együtt az összes elsődleges interakció közel kétharmadát alkotja.

Fontos aláhúznunk, hogy az elsődleges ingázási kapcsolatok metszetében ingázók tömege mintegy harmada az összes ingázónak, kevéssel több, mint 21 ezer munkavállalót jelent közel 64 ezerből, vagyis az ingázók mintegy kétharmada olyan településekre jár dolgozni, amelyek másodlagos, harmadlagos, vagy *többedik* települési rangsorhelyen szerepelnek. .

A városok esetében egészen látványos a Budapestre irányuló munkahelyi ingázás jelentősége. Míg az elsődleges kapcsolatok esetében csak két városnál szerepel, a másodlagos kapcsolatoknál már 12 újabb városnál jelenik meg, és a harmadlagos kapcsolatok esetében is még kétszer szerepel. **Csupán két olyan várost találtunk a Balaton térségében, ahol Budapest nem szerepel az első három ingázási interakciós mezőben.**

A főváros mellett fontos kiemelni ugyanebből a szempontból a külföldre ingázást. Ennek jelentősége is annak függvényében növekszik, ahogy emelkedik az ingázás tételes kapcsolatalemeinek rangsora. A városok esetében például első helyen csupán egyetlen városnál jelenik meg, második helyen már kettőnél, a harmadikon pedig már négy újabb város is csatlakozik az előbbiekhöz. A végére már minden üdülőkörzeti városban létező jelenségről beszélhetünk.

Lakhatás, lakáshelyzet

Az emberi népesség növekedésével párhuzamosan világszerte növekszik a lakhatás, egyben a lakhatás minőségének javítására vonatkozó társadalmi igény. A lakhatásra vonatkozó igények földrészenként, országonként jelentős mértékben differenciáltak, a differenciáló tényezőket alapvetően befolyásolják az adott társadalmon belül beágyazott személyes tapasztalatok és a reális lehetőségek.

Világviszonylatban a lakások megfizethetősége, ár/értékaránya alapján a legkedvezőbb lakhatási lehetőségek az arab világ egyes országaiban, Ománban, és az Egyesült Arab Emírségekben vannak, de jellemzően kedvezőek a feltételek az Amerikai Egyesült Államokban is. Európa számos nyugati országában, például a Benelux államokban, vagy Skandináv államokban is alapvetően kedvezőek a feltételek, de például Németország, Franciaország, vagy Olaszország nem tartozik a lakásár / jövedelem dimenzió alapján a legmegfizethetőbb lakhatási indexértékkel rendelkező országok közé.

Magyarország a nemzetközi lakásár / jövedelem megfizethetőségi indexskálán jellemzően a középmezőnyben helyezkedik el.. **Magyarországon uniós átlagban nagyon magas a lakástulajdonosok aránya, a lakásbérleti jogviszony kevésbé jellemző.** Az elmúlt évtized során jelentős ingatlanár emelkedés bontakozott ki, és az új lakások építési költségei jelentősen uniós szinten is növekedtek.

Magyarország 1989-1990-es rendszerváltást követően a jelenig tartó lakáspolitikai eseményhorizontja 5+1 részre tagolható, jelenleg az ötödik és a hatodik időszak átmenetében járunk. A 2010-es évek második felében kibontakozott lakáspiaci expanzió felerősítette a lakáspiaci forgalmat. Új lakáspolitikai eszközök kerültek bevezetésre és széles körű társadalmi alkalmazásra, mint a családi otthonteremtési kedvezmény, a babaváró hitel és a különböző otthon-felújítási támogatások. A lakáspiaci expanzió a 2020-as évek végére az **ingatlanárak radikális emelkedésével** társult. Az ingatlanárak emelkedése különösen jelentős volt a főváros egyes kerületeiben, Budapest agglomerációs övezetében, néhány nagyvárosban, és a Balaton környékén. A 2010-es évek lakáspolitikai expanziójának a 2020-as évek elején a koronavírus-járványidőszak, a felgyorsult pénzügyi infláció és az orosz-ukrán háború nyomán kibontakozó energiaválság vetett véget, megnyitva ezzel a rendszerváltás utáni hatodik lakáspolitikai időszakot.

Magyarország lakásállománya az elmúlt száz év során lineárisan növekedett. A száz évvel ezelőtti lakásállomány minden átmeneti veszteség ellenére az 1920-as szint két és félszeresére emelkedett. Miközben **a lakásállomány száma egyre magasabb, az ország népessége nemlineáris szerkezetben változott,** a kezdeti népességnövekedést az 1980-as évek elejétől felváltotta a népességfogyás, mindez a folyamatosan növekvő lakásállomány metszetében a laksűrűség csökkenéséhez vezetett. Míg **száz évvel ezelőtt még négy-öt ember élt egy lakásban, mára ez az érték átlag kettőre csökkent.**

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet lakásállománya a legutóbbi népszámlálás adatai alapján mintegy 138 ezer, az országos lakásállomány ≈ 3 %-a. Az üdülőkörzet lakásállománya ugyancsak a folyamatos bővülés jegyeit mutatja. A 2001. évi népszámlálás időpontjában mintegy 108 ezer, 2011-ben közel 124 ezer lakás volt a BKÜ területén, ami az ország növekvő lakásállományán belül is növekvő trendet jelez.

Azzal párhuzamban, hogy a lakásállomány folyamatosan növekszik Magyarországon és a Balaton térségében is, **a lakott lakások aránya csökken,** a nem lakott lakásoké növekedik. 2022-ben már csaknem 572 ezer lakás volt napi használaton kívül Magyarországon, míg az üdülőkörzetben több mint 31 ezer. Ez azt jelenti, hogy **az BKÜ-ben összehasonlítva az országgal, mintegy 10 százalékponttal magasabb a nem lakott lakások aránya.** Az, hogy a Balaton térségében arányaiban az országosnál magasabb az állandóan nem lakott lakások aránya összefügg a térség üdülőkörzeti jellegével. A születések és halálozások egyenlegéből fakadó népességcsökkenés tényével önmagában nem magyarázható, hiszen a Balaton térségének népessége a természetes népességfogyatkozás ellenére nem csökken, aminek a pozitív belföldi és nemzetközi vándorlás az oka.

A laksűrűség csökkenése kiterjedt jelenség Magyarországon, és a Balaton térségén belüli releváns területi hatásoktól is független. Trendszerűen mind az üdülőkörzet urbanizáltabb parti

és partközeli, mind pedig az inkább rurális háttérzóna területrészen is érvényesül ez a folyamat. **2022 évben a BKÜ laksűrűsége 2-es érték alá süllyedt, a parti, partközeli sáv átlaga 1,7-re módosult az üdülőkörzeti háttérzóna és az országos átlag 2,1 értékre változott.** Mára tehát elmondható, hogy a Balaton térségében általában már két lakó sem jut egy lakásra, legfeljebb az üdülőkörzet háttérzónája esetében.

A lakások építési időszakának eloszlása nagyon hasonló egymáshoz országos és üdülőkörzeti szinten, érdemi üdülőkörzeti specifikum e tekintetben egyelőre nem érvényesül. Alapvetően az **1980 előtt épített lakások metszeteiben országos, 1980 után üdülőkörzeti többség látszik,** de a különbség egyik esetben se jelentős. A lakások abszolút többsége országosan és a Balaton térségében is a 20. század második felében, 1961 és 2000 között épült. **A 2022. évi lakásállomány mintegy 18 %-a az ezredforduló után épült a Balaton körül,** míg az országosan ez az érték 14 % körüli, vagyis legalább minden hatodik lakás a Balaton körül relatíve új építésű, országosan pedig minden hetedik.

A lakások falazata értelemszerűen különbözik a Balaton térségében az országotól. Az üdülőkörzetben nincs nagyváros, a települések többségében nincs tömbházas lakótelep. Ebből következően **a BKÜ-ben alulreprezentált a panel, beton közép-vagy nagyblokk falazat, az épületek több mint négyötödének falazata téglá, kő és kézi falazóelem.**

A lakások alapterülete is érdekes, a falazattal párhuzamban mozgó sajátosságokat mutat. **Országosan inkább a kisebb, 60 m² alatti lakás-alapterületek a jellemzők, üdülőkörzeti szinten pedig inkább a nagyobb, 60 m² felettiek.** A szobaszámok vetületében **a Balaton térségében felülreprezentált a 4 vagy több szobás lakás,** ami az alapterületek négyzetméter értékéhez jól illeszkedik. A lakások több mint kétharmada összkomfortos, több mint negyede komfortos, ez a két kategória együtt a lakások több mint 95 %-át adja mind országos, mind BKÜ metszetben. Konyha, főzőhelyiség fürdőszoba, meleg folyóvíz, vízöblítéses WC szinte minden lakásban van, mind országosan, mint az üdülőkörzetben. A fűtési rendszereket tekintve a lakások nagyjából kétharmada központos fűtést alkalmaz országosan és üdülőkörzeti szinten is, **különbség, hogy a BKÜ-ben az egy vagy több lakást fűtő központi, cirkó kazánnal, vagy más eszközzel fűtött lakások aránya közel 10 százalékponttal magasabb az országosnál, amivel párhuzamban a távfűtéssel rendelkező lakások aránya 12 százalékponttal alacsonyabb.** Ez a jelenség a már ismertetett lakótelepi környezet alulreprezentáltságával magyarázható. Az országosnál magasabb az előfordulása az üdülőkörzetben az elektromos árammal és a fával való lakásfűtésnek, az előbbi esetben közel minden hetedik, az utóbbiban minden tízből négy lakást fűtenek ezzel a módszerrel, vagy ezzel a módszerrel is.

A BKÜ területén a lakások mintegy 60 %-a rendelkezik vezetékes internet szolgáltatással, vagyis a lakások kétötödében nem volt ilyen, ezzel együtt a nem használt lakások aránya is mintegy 10 százalékponttal magasabb az üdülőkörzetben, mint országosan, ami ok lehet az arányeltérésre.

Az energiafüggőség és környezetterhelés csökkentésében a modern, energiatakarékos fűtési megoldások és a megújuló energiaforrások alkalmazásának növelése egyaránt fontos. Ezek

kiepítettsége azonban jelenleg még mindig gyerekcipőben jár. A lakások ösztömegéhez képest továbbra is mérsékelt reprezentációban fordul elő akár a napelem, akár napkollektor, akár hőszivattyús lakásfelszereltség, leginkább a légkondicionálók használata elterjedt, de ez is csak a lakások egy-egy negyedére érvényes, a többség esetében nincs ilyen.

A legutóbbi népszámlálás adatai alapján mintegy **4 millió háztartás üzemelt Magyarországon, a BKÜ területén mintegy 107 ezer. 2001-hez képest országosan 3,7 %-kal, üdülőkörzeti szinten viszont 13,4 %-kal növekedett a számuk.**

Az egyszemélyes háztartások aránya népszámlálásról népszámlálásra emelkedik, az emelkedés meredeksége üdülőkörzeti és országos összehasonlításban közel azonos. **2001-ben még csak minden negyedik, 2022-ben már legalább minden harmadik háztartás, szoros összefüggésben a laksűrűség csökkenésével, egyszemélyes volt.** A lakások használati jogcíme, függetlenül attól, hogy életvitelszerűen használják-e az adott lakást, vagy nem, az esetek elsöprő többségében tulajdonosi viszony alapján határozható meg mind országosan, mind a Balaton térségében. **A Balaton térségében a lakástulajdonosi jogcím népszámlálásról népszámlálásra növekszik.**

A települési lakásállomány, illetve az állandó népesség települési számának változásai releváns összefüggések megragadására alkalmasak a Balaton térségében zajló aktuális folyamatok leírása során. Ezeknek a folyamatoknak az együtthatásai eldöntése érdekében **települési szinten megvizsgáltuk a lakásállomány és az állandó népesség változásait az elérhető legfrissebb adatok szerint, 2018 és 2023 között.** Az adatok alapján 88 olyan települést azonosítottunk, ahol a lakásállomány növekvő, 85 településen a változásérték nem releváns, 7 településen csökkenő, illetve 60 településen a népesség inkább növekvő trendet rajzol, 97 településen a változásérték nem releváns, 23 településen népességcsökkenés érzékelhető. **Települési kapcsolati térkép (korrespondencia elemzés) alapján a lakásállomány növekedése általában együtt mozog a népesség növekedésével,** a népességcsökkenéshez leginkább a változatlan lakásállomány, a lakásállomány csökkenéséhez a relatíve változatlan népességszám társítható.

Fontosak a jellemzőtől eltérő, anomáliás településkép megragadása. **Nincs olyan üdülőkörzeti település, ahol a népesség és a lakásállomány is trendjellegűen csökkenne, és olyan településből is csak egy akad, ahol a népesség trendjellegben növekvő, miközben a lakásállomány inkább csökken.** Tíz olyan települést is találtunk a Balaton térségében, ahol **a lakásállomány trendjellegben határozottan növekvő, a népesség azonban a vizsgált időszak alatt inkább csökken.** A tíz szóban forgó település között olyan városokat találunk, mint Siófok, Keszthely, Balatonfüred és Balatonboglár. E tekintetben a keresztösszefüggés vizsgálatok a vármegyékkel nem jeleztek szignifikáns összefüggést, a Balaton partviszonylat és a települési jogállás azonban szignifikáns összefüggések tényét igazolta. Hatályos települési jogállás szerint az üdülőkörzet **városai közül felülreprezentáltak azok, ahol a népesség csökkenő pályán mozog, miközben a lakásállomány jelentősen nem változik, ahogyan azok a városok is, ahol a népesség inkább csökken, a lakásállomány viszont növekszik,** azon városok gyakorisága, ahol a népesség érdemben nem változik, de a

lakásállományban növekedés látszik, valamint felülreprezentáltak azok is, ahol a népesség és a lakások száma is jellemzően növekszik. Nem véletlen többséget alkotnak a nagyközségek kategóriájában azok, a települések, ahol a népesség és a lakásállomány is pozitív mérleget mutat, míg a községek esetében felülreprezentált azon települések csoportja, ahol a népesség nem változik érdemben, a lakásállomány azonban inkább csökken. A legnagyobb településcsoport, ahol a népesség és a lakásállomány változása nem jellemző, illetve ahol a népesség inkább növekszik, de a lakásállomány relatíve változatlan.

A hatályos területrendezési törvényben meghatározott Balaton parti és partközeli, valamint háttérzóna települési beosztás alapján a **Balaton parti és partközeli területén azoknak a településeknek a felülreprezentáltsága erősíthető meg, amelyek lakásállománya növekszik**, így a népesség számának helyi változásában ragadhatók meg a különbségek. A Balaton parti és partközeli települések relatív többsége esetében a lakásállomány növekedése párhuzamos a népesség növekedésével.

A háttértelepülések metszetében azok a településosztályok vannak nem véletlen többségben, ahol a lakásállomány változása nem releváns. Ebben az esetben a népesség fontos differenciáló tényező, mindhárom besorolási főtípus felülreprezentált osztály. Ahol a népesség csökken, ahol keveset változott és ahol növekvő, mindenhol a lakásállomány relatív standard állománya igazolható

Iskolai végzettség

Az oktatási rendszerek történelmi léptékben konstruált módon, egymásra épülő képzési szintekből állnak. Ezek befolyásolják és szabályozzák az adott iskolarendszerben megjelent egyének lehetőségeit a tanulásban. A különböző iskolarendszerek a történelmi időben az adott kor követelményeihez igazodva módosulhatnak, megváltoztatva prioritásaikat akár teljesen át is alakulhatnak. Magyarországon a formális iskolarendszerek működése alatt több alkalommal is széleskörű átalakulás zajlott, beleértve a tananyagot és a tanrendet, az oktatás orientációit a kultúra és identitás, civilizációs perspektívák, idegen nyelvi hatások vonatkozásában. Mivel ezek az átalakulások generációs időben értelmezhető skálán zajlottak az elmúlt évtizedekben, mindezek érvényesülő hatásai, historikus lenyomata mérhető a jelen világában is.

A magyar iskolarendszer alapjait kontinentális hatások alakították, amelyet domináltak a német, majd történelmi kényszerpályán mozogva a szovjet-országi típusú hatások, amit a nyugati hatások felerősödése, majd dominanciája követett. A jelen magyar iskolarendszert ezek egymásra ható összessége formálja. **Az iskolai végzettség növelésével megszerezhető társadalmi státusz az inter-, és az intragenerációs mobilitás fundamentuma, nem pusztán csak tudás és képzettség, hanem rekonvertálható tőke, ami folyamatos mozgásban tartja a társadalmakat és akadályozza a státuszrétegek közötti szegmentációt.**

Az elmúlt száz év iskolarendszereinek hatásai megfordították a magyar társadalom iskolázottsági struktúráját. Az 1920-as évek elején a 15 év feletti lakosság 96 %-a legfeljebb alacsony fokú végzettséggel rendelkezett, 1980-ban már csak kétharmada, az ezredfordulón 45 %-a,

2022-ben kevesebb, mint egynegyede. **Az érettségizettek aránya a 18 év feletti népességben száz éve még kevesebb, mint 3 % volt, 1980-ban minden hatodik, 2001-ben minden negyedik, 2022-ben már minden harmadik ember rendelkezett érettségivel.** A diplomások esetében még látványosabb a változás, száz éve a 20 év feletti lakosság alig másfél százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, 1980-ban is csak alig minden tizenhatodik, 2001-ben minden kilencedik, 2022-ben már legalább minden ötödik.

Az ezredfordulót követő népszámlálások egységes módszertana alapján dimenzionált iskolai végzettség országos és Balaton térségi összehasonlító elemzése nem tárt fel egymástól divergáló folyamatokat. Alapvetően az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők számának csökkenése, a magasabb végzettséggel bírók számának emelkedése figyelhető meg.

A folyamatok nem különböznek területi differenciák összevetésében sem, nincsenek szignifikáns különbségek. Lényegében ugyanazt látjuk a Balaton Somogy, Veszprém és Zala (vár)megyei területrészeiben, az üdülőkörzet parti és partközeli, háttérzóna területrészeiben és a települési jogállások metszeteiben is, mint országosan, vagy generálisan az unió országaiban. A magasabb végzettségűek száma, társadalmon belüli aránya egyaránt növekszik, az alacsony végzettségűeké csökken, mindez abban a dimenzióban is kifejezhető, hogy az oktatás-nevelési munkát végző Balaton térségi feladatellátó helyek száma több évtizedes időtávban érdemben nem változik. **Egyetlen relatíve heterogén iskolázottsági képlet mutatkozik, mégpedig az érettségi nélküli szakképzés vetületében, amely esetében a helyi társadalmon belül az abszolút, és az aránynövekedés nem lineáris.**

Települési viszonylatokat tekintve igen ritka az olyan eset, ahol a nemzetközi, országos és üdülőkörzeti folyamatokkal ellentétes vetület érvényesülne, például ahol az alacsonyabb végzettségűek száma növekszik, de ezek esetében is **világosan kirajzolódnak azok a hatások, amelyek a magasabb végzettségűek társadalmi felhalmozódásának jeleit mutatják.**

Nagyon fontos jelenségértelmezési dimenzió a népesség előregedése, valamint a termékenységi ráta alacsony volta, ami a társadalmi újratermelődés normális, elemi feltételeinek eliminálódását körvonalazza. Ez a jelenség ugyanúgy igaz a Balaton térségére, Magyarországra és az unió legtöbb tagországára.

2023 évben a Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) munkaszervezete, a Balatoni Integrációs Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft (BIFÜ Nkft) koordinációjában lehetőség nyílt a 2022/2023 tanévben az üdülőkörzet népességmegtartó-képességének erősítése és fejlesztése érdekében megvalósítandó stratégia irányainak üdülőkörzeti kidolgozása és pontosítása kapcsán a pályaválasztás előtt álló, a Balaton térségében élő, tanuló fiatalok üdülőkörzettel kapcsolatos attitűdök, tervek, továbbtanulási és egyéb motivációs céljainak vizsgálatára.

A kérdőíves vizsgálat feltárta, hogy a Balaton térségében élő, tanuló diákok többsége számára vonzó letelepedési helyszín a Balaton, de ennek szükséges és elégséges feltételeit kevésbé látják megvalósíthatónak. Sokakat elbizonytalanítanak az életkezdesi nehézségek, a lakhatás, a munkabér különbségek, az ingatlanárak, az egész éves munkalehetőségek szegényessége, amihez társítható a nagyvárosias környezet, szolgáltatások szűkebb spektruma.

Fontos kiemelni, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők fokozatosan emelkedő száma egyre nehezebben találkozik olyan térségi munkahelykínálattal, amely ezt a növekvő réteget helyben tudná tartani. Jelentős mértékben ezek, de egyéb más okok összhatásai miatt is **jól látható egy olyan fiatal populáció, akár a felsőfoknál alacsonyabb szakvégzettséggel is, nemcsak az üdülőkörzet, de Magyarország ideiglenes, akár végleges elhagyását is fontolgatja, az erre irányuló lehetőségeket nyitva látja.**

Nemzetiség, etnikum

Magyarország nemzetiségi, etnikai viszonyai az elmúlt több mint ezer évben számos alkalommal változtak, módosultak. A változásokat döntő részben súlyos, adott esetben tartósan fennálló társadalmi krízisek okozták. Magyarország a kezdetektől fogva soknemzetiségű, sokféle etnikumot ötvöző ország volt. Egyes, történelmi nemzetiségek idővel beolvadtak a domináns nemzetbe, mások megtartották eltérő nemzetiségi, etnikai identitásukat, amelyek érdekei elkerülhetetlen módon szembekerültek a domináns nemzetiséggel.

A Magyarország nemzetiségi, etnikai összetétele a területhatárok mintegy száz évvel ezelőtti módosításait követően vált relatíve homogén szerkezetűvé, ennek ellenére nemzetiségi diverzitásait megtartotta. Magyarország, ezen belül a Balaton térsége a 21. század első negyedének végén egy viharos jelen békés szigete. **A nemzetiségi, etnikai sokszínűség növekvő, amivel párhuzamban a nem magyar nemzetiségek, etnikumok többségi társadalomhoz mért tömegaránya is növekszik.** Mindeközben a nemzetiségi, etnikai jogok képviselési garanciái erősek, nyelvi és oktatási feltételek adottak, alkotmányos alaptörvényben rögzítettek. **Magyarországon tizenhárom történelmi nemzetiség, etnikum rendelkezik önkormányzatisággal, nemzetiségi szószólók szintjén parlamenti képviseléssel.**

Miközben a hazai, történelmi nemzetiségek önrendelkezése, oktatási, anyanyelv használati, képviselési jogai magas szintűek, a nem hazai, más nemzetiségek számbeli tömege is egyre magasabb. A legutóbbi, 2022. évi népszámlálás időpontjában mind Magyarországon, mind a Balaton térségében a nem hazai nemzetiségek együttes tömege már csak ugyanakkora, mint az elismert hazai nemzetiségeké együttesen, a nemzetiségeken belül.

A történelmi nemzetiségek viszonylatában **a Balaton körül jellemzően cigány/roma és német nemzetiségűek élnek, a nemzetiségek települési jelenlétük népességarányához viszonyítva jellemzően megfelelő önkormányzati érdekképviseléssel is rendelkeznek.** Az üdülőkörzet 180 településéből a 2024. évi önkormányzati választás során **40 településen került sor nemzetiségi önkormányzati választásra.** Ezek kétharmadában a hazai nemzetiségek együttes aránya nagyobb, mint a teljes települési népesség 5 %-a, harmadában viszont ennél kevesebb, de mégis megszerveződik a nemzetiségi érdekképviselés. A BKÜ 115 településen 5 %-nál kevesebb a hazai nemzetiségek együttes aránya, és nem kerül sor nemzetiségi önkormányzat létrehozására sem, ezzel együtt akad 25 olyan település is, ahol a hazai nemzetiségek aránya meghaladja a teljes népesség 5 %-át, de nem alakul helyi nemzeti érdekképviselés.

Miközben a hazai nemzetiségek nyelvi, oktatási, önrendelkezési és képviseleti jogai garantáltak, egyre bővül, létszámában növekszik a nem hazai nemzetiségek tömege. Ugyan ezen népcsoportok többsége Magyarországon belül nem a Balaton térségében él, jelenlétük egyre nagyobb, sporadikusan az üdülőkörzet teljes területére kiterjeszkednek.

Vallás, felekezet

Jelenkorunkban világtendencia a nem vallásos népesség növekedése, amivel párhuzamban az Istenhit a világ legtöbb országában csökkenőben van, a népességeket nemzetiségektől függetlenül a vallásos hitgyakorlástól való fokozatos elfordulás jellemzi, kivételt alapvetően a súlyos konfliktusterületek jelentenek. **Magyarországon, ezen belül a Balaton térségében is a világtendenciához illeszkedő jelenségek zajlanak**, amelyet a módszertanilag egységes, teljes körűséget és egyidejűséget biztosító népszámlálási adatok támasztanak alá. A vallás és felekezeti diverzifikáció növekedése a vallás és hitgyakorlástól való elfordulással egyidejű jelenség, azonban tömeghatásában messze elmarad a vallás és hitélet korábbi kulturális és civilizációs gyakorlatát követő tömegek vallástól való eltávolodásához képest.

Ahogy a világ legtöbb országában, Magyarországon is egyre fogyatkozik a vallás, felekezeti hovatartozást vállaló népesség, ami együtt jár a hitgyakorlás életmód alakító hatásának fokozatos gyengülésével, ami lényegét tekintve a vallás és hitélettől való elfordulás folyamatának alapvető állomása. **A Balaton térségében területi dimenzióktól függetlenül ugyancsak egyre többen vannak, akik válasz nélkül hagyják a vallás, felekezeti kérdéseket**, miközben nem vallják vallás és felekezeten kívülinek magukat, de ezzel ennek előszobájába érkeztek. Az eddig ismert kulturális és civilizációs mintázatok generációs időben megragadható módon a szemünk előtt alakulnak, lényegülnek át.

A BKÜ területén **a katolikus felekezetűek aránya a 2001. évi népszámlálás időpontjában 71,5 % volt, sokkal magasabb, mint az országos érték. 2011-ben még mindig a teljes üdülőkörzeti népesség abszolút többsége, 53 % vallotta katolikusnak magát, 2022-ben azonban már csak 40,7 % tette ugyanezt.** A csökkenés tendenciája hasonló negatív linearitásban mozog, mint az országos, **a csökkenés mértéke az országosnál rohamosabb**, de minden népszámlálási eszmei keresztmetszetben kedvezőbb az országosnál.

A református felekezetűek arányváltozása ugyancsak hasonló az országoshoz, de a katolikusokhoz képest fordított értelemben, ezúttal az üdülőkörzeti református népesség aránya alacsonyabb folyamatosan az országos szinteknél; **2001-ben 9,2 %, 2011-ben 6,9 %, 2022-ben 6 % a BKÜ reformátusainak aránya.** Az evangélikus népesség jelenléti értéke szintén alacsonyabb a Balatonnál, mint az országos összehasonlító arány. **2001-ben a teljes népesség 2,6 %-a 2011-ben 1,9 %-a, 2022-ben 1,7 %-a vallotta magát evangélikus felekezetűnek.**

A más keresztény felekezetűek aránya, ahogyan országosan, a BKÜ-ben is növekvő pályán mozog. 2001-ben a teljes népesség 0,5 %-a, 2011-ben 0,8 %-a, 2022-ben 1,3 % sorolta magát ezek közé. Ez tömegében ugyancsak alacsony súlyú, 2001 és 2022 között 1100 főről mintegy

3200 főre való növekedést jelent a térségben. A növekedés számottevő módon a Hit Gyülekezete tevékenységéhez köthető.

A vallási, felekezeti közösséghez vállalt módon nem tartozók aránya 2001-ben országosan a teljes népesség hetedét tette ki, ez közel másfél millió embert jelent. Ez a népesség a 2011-es népszámlálás eszmei időpontjában a népesség 18,2 %-át alkotva 1,8 millió fő fölé emelkedett, azonban **2022-re 16,1 %-ra csökkent, vagyis újra közel 1,5 millió fő sorolta be magát ebbe a kategóriába.**

A Balaton térségében vallási, felekezeti közösséghez vállalt módon nem tartozók aránya 2001 és 2011 között a teljes népesség 7,6 %-ról 11 %-ra növekedett, ez nagyjából 10 ezer fős növekedést takar. **2011 és 2022 között arányaiban nem változott, egyformán a népesség 11 %-át alkotta, azonban számosságában mintegy 500 fővel csökkent.**

2. Bevezetés

Az 1867-ben alapított Központi Statisztikai Hivatal 1870 óta, jellemzően tíz éves periódusokban végez népszámlálást Magyarországon. A legutóbbi, 2022. évi census meglehetősen rendhagyónak számított. Egyrészt a 2020-ban kitört és a 2021-es évben is zajló koronavírus-pandémia miatt egy évvel halasztani volt szükséges a 2011. évi után következő összeírást, másrészt pedig az adatgyűjtés módja és módszertana sem volt szokványos. Ez a népszámlálás volt az első, mely során nagy arányban, tömegesen alkalmaztak elektronikus önkitöltős felületet az adatfelvétel során, helyettesítve a kérdezőbiztosok révén megvalósuló személyes lekérdezéseket. Jelen ismereteink szerint a fentiekén kívül azért is volt speciális ez a census, mert okkal feltételezhető, hogy ez volt az utolsó ilyen jellegű teljes körű lakossági adatfelvétel Magyarországon.

A Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft. Társadalomtudományi Kutatócsoportja 2001 óta végez a Balaton térségével kapcsolatos társadalmi-gazdasági témájú kutatásokat, melyek eredménye jóval több, mint száz fejlesztéspolitikai döntéselőkészítő kutatási zárótanulmány. A korábbi népszámlálások adatai számos tanulmányba beépültek, és részben a 37/2010. területi monitoringról szóló Kormányrendelet alapján végzett éves területi monitoring tevékenység indikátorai közé is beépültek. Ugyanakkor mindeddig az aktuális népszámlálási adatok részletes és egységes kiemelt térségi szintű feltárása nem képezte elemzés tárgyát, tehát összefoglaló balatoni tanulmány a censusok adatairól nem készült.

Kutatói álláspontunk, hogy a jelenkor körülményei, vagyis főként a dinamikusan átalakuló balatoni társadalom, a korábban nem vizsgált elemzési szempontok és indikátorok, valamint az utolsó census, szükségessé és időszerűvé teszik a népszámlálási adatok részletes balatoni szempontú elemzését. Tisztában vagyunk azzal, hogy az összeírás adatai tekintetében vannak módszertani változások és kérdések, melyek aggályokat vethetnek fel például idősoros adatok összehasonlíthatóságát illetően, azonban kutatócsoportunk azt a döntést hozta, hogy az indikátorok által hordozott ismeretek feltárásának értéke az egyes módszertani anomáliákat felülírhatja.

Ugyanakkor nem volt célunk minden népszámlálási adatszemlélet taxatív elemzése. A kiemelt térség sajátosságai ismeretében, valamint a korábbi munkáinkban kevésbé vizsgált témakörökre fókuszálva határoztuk meg az adatköröket, melyeket mélyelemzés alá vetünk. Így összesen öt nagyobb fejezetre, résztanulmányra osztható a zárótanulmány a következők alapján:

- ingázás, gazdasági aktivitás
- lakáshelyzet, lakásállomány
- iskolai végzettség
- nemzetiségek
- vallások, felekezetek

Az egyes résztanulmányokban törekedtünk arra, hogy mind történeti, mind pedig térbeli értelemben kontextusba helyezzük az egyes magyarországi és balatoni jelenségeket. Emiatt minden alfejezet tartalmaz egy globális, valamint egy történeti kitekintést, majd a fókusz szűkítve a magyarországi és a balatoni sajátosságok elemzése történik meg. A kiemelt térségi jelenségek ismertetése során egyes területi vetületek magyarázó erejét vizsgáltuk, a Balaton-part közelsége (parti és háttértelepülési viszonylat), a települések jogállása és vármegyeterület szerint.

Tanulmányaink döntő része, döntéselőkészítő és támogató funkciójából adódóan tartalmaz fejlesztéspolitikai dimenzióban hasznosítható, gyakorlatba is átültethető ajánlásokat. Jelen zárótanulmány e tekintetben rendhagyó. Mivel nem konkrét térbeli társadalmi-gazdasági jelenséget vizsgáltunk, hanem a régió társadalmának évtizedenként megismerhető statisztikai attribútumait vettük számba, úgy véltük, hogy az ilyen jellegű ajánlások túlságosan tág értelmezési keretben mozognának, kevés, és nehezen operacionalizálható, beavatkozásokká problematikusán formálható konkrétumot tartalmaznának. Emiatt ajánlások megfogalmazásától eltekintettünk, azonban az elemzések gyakorlati hasznosulása a 1685/2022. Kormányhatározattal elfogadott Balaton Fejlesztési Program 2025. évi felülvizsgálata során valósulhat meg.

Jelen tanulmány Magyarország Kormánya által a Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) számára decentralizált forrásként átadott 2024. évi térségfejlesztési forrásból valósult meg a Tanács 4/2024 (02.16.) határozata értelmében. A kutató- és elemzőmunkát a Tanács munkaszervezeti funkcióit is ellátó Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft (BIFÜ Nkft) Társadalomtudományi Kutatócsoportja végezte. Az elemzett adatok minden esetben a Központi Statisztikai Hivatal honlapján, valamint a TeIR felületén közzétett nyilvános adatbázisokból származnak.

Az adatelemzésekhez a Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség birtokában álló Microsoft Excel valamint az SPSS termékek kizárólagos hazai forgalmazására jogosult *Clementine Hungary Kft előfizetésen alapuló éves licenz engedélye alapján* IBM SPSS for Windows programot használtuk. Az elemzett adatok vizualizációja során a térképi megjelenítések nyílt forráskódú QGIS programmal készültek.

.

3. Munkahelyi ingázás

3.1 Háttér és módszertan

Az emberi történelmet végigkíséri a térbeni mobilitás és mozgás, lakóhely-változtatás és vándorlás jelensége. Ezek oksági összefüggéseit évezredekken át relatíve homogén módon alapvető megélhetési, életmódbeli, biztonsági, éghajlati körülmények változásaihoz való természetes alkalmazkodás kényszere mozgatta. A gazdasági innovációk, az urbanizáció és az iparosodás, a tömegközlekedés fejlődése mobilizáltabb társadalmak kialakulásához vezetett, ahol a lakóhely és a munkahely nem feltétlenül lokalizálódott egyazon településre. Miközben a munkahelyek települési koncentrációja a városiasodással fokozatosan erősödött, a szuburbanizáció és az agglomerációs övezetek növekedése mindezt reciprok hatásként ellensúlyozta – egyúttal a munkahelyi ingázás jelenségének társadalmi léptékét jelentősen megnövelve.¹

Az ingázás az eltérő településeken lévő lakó- és munkahely közötti napi, heti vagy ennél ritkább gyakoriságú településhatárokat átlépő mozgást jelent. A lakóhely és munkahely települések közötti munkavállalási célú ingázás Magyarországon 20 század elején kezdett alakot öltetni, de tömegessé csak a Kádár-korszakban, az 1960 és 1970 években vált. Ezekben az évtizedekben tervezett, más megközelítésben erőltetett ütemű² város és iparfejlesztési program zajlott Magyarországon, amihez a szükséges munkaerőt a korábban döntő mértékben helyi mezőgazdasággal foglalkozó, községekben élő lakosságból merítették. A munkaerőpiaci centrumok gravitációs vonzása a városok népességének növekedésével és a vidéken élő lakosság csökkenésével társult, ami az 1990-es rendszerváltás időszakára már megalapozta a jelenleg is tapasztalható munkahelyi ingázás formáit és jellegét, de ezek intenzitása, települési interakciói, földrajzi mintázatai a rendszerváltás óta eltelt elmúlt három évtized során számottevően átalakultak, térben egyre összetettebbé váltak.

Az ingázás átalakulását foglalkoztatás-szerkezeti változások generálták, a tervutasításos gazdaság átmenet nélküli kivezetése a korábbi nagyfoglalkoztató gyárkomplexumok felszámolásához, megszűnéséhez, egyéni hatásokat tekintve sok esetben átmeneti, vagy tartós munkanélküliséghez vezetett, a munkahelyek korábbi térbeni egyensúlya felbomlott. Az újonnan belépő piacgazdasági szereplők által létrehozott munkahelyek nagyarányban a főváros térségére, illetve az 1990-es évek során a dinamikusan fejlődő várostérségekbe (Győr, Székesfehérvár, Debrecen, Szeged stb.) települtek. Ez a munkaerő újabb áramlási hullámaait indította el, akár kisebb léptékű periodikus mozgás formájában.³

Ezzel egy időben elindult, és az ezredfordulót követően le is zajlott a munkahelyek térbeli dekoncentrációja is a nagyvárosi térségekben. A városközpontok mellett egyre több nagy és kiskereskedelmi szolgáltató tevékenység, adminisztratív irodai, irányító és szervező logisztikai

¹ Az ingázás elméleti és oksági összefüggéseiről bővebben: Dr. Kovács Zoltán – Dr. Egedy Tamás – Szabó Balázs: *Az ingázás területi jellemzőinek változása Magyarországon a rendszerváltás után*. Területi Statisztika, 2015. 55 (3): 233-253 p. Forrás: https://real.mtak.hu/29598/1/kovacs_et_al.pdf

² Bővebben: KSH. 2011. évi népszámlálás: Foglalkoztatottak napi ingázása és közlekedése. Bp. 2015. Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_18_2011.pdf

³ Dövényi Zoltán: *A belső vándormozgalom Magyarországon, folyamatok és struktúrák*. Statisztikai Szemle 87 (7-8): 748–762. 2009. Forrás: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2009/2009_07-08/2009_07-08_748.pdf

funkció települt elővárosi övezetekbe, és átalakult a munkavégzés jellege is. A Kádár-korszakban általános, több műszakos munkavégzés szerepe leértékelődött, helyét az egyműszakos beosztás vette át, miközben fokozatosan növekedett a rész-, és a távfoglalkoztatás, mindez a 2000-es évek első évtizedeiben már nagyfokú lehetőséget teremtett térben és időben a korábbiaknál sokkal rugalmasabb munkavégzésre, benne az ingázás új formáinak elterjedésére.⁴

Jelen tanulmányban a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről alkotott törvényben meghatározott területén⁵ elhelyezkedő 180 településen életvitelszerűen élő, a 2022. évi népszámlálás eszmei időpontja szerint⁶ rész- vagy teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállalói népesség tényleges lakóhelyről munkahelyre irányuló ingázásának jelenségeivel foglalkozunk.⁷

Mivel a települési munkahelyi ingázásra vonatkozó tételes adatok köznyilvános adatbázisokban nem érhetők el, a BIFÜ Nkft Társadalomtudományi Kutatócsoport képviseletében felvettük a kapcsolatot a Központi Statisztikai Hivatallal (KSH), amely tárgyában, anyagi ellentételezés teljesítéséért cserébe megkértük a 2011- és 2022. évi népszámlálás adataira támaszkodó országos, települési szintű ingázási mátrixadatokat. Kérésünkben megfogalmaztuk, hogy az adott munkavállaló lakótelepülése és a munkahelyi ingázás céltelepülése együttesen szerepeljen, illetve abban az esetben, ha a munkavállaló változó településre, vagy külföldre ingázik, és adott esetben az ingázás céltelepülése nem került közlésre, a teljes képalkotás érdekében biztosítsák számunkra ezeket az adatokat is.⁸ A rendelkezésünkre bocsátott, jogszzerűen megvásárolt adatbázisok feldolgozását, eredményeinek tárgyalását, időbeni, területi és térségi összehasonlító elemzéseit BIFÜ Nkft TK kutatási tervében rögzítette.

A 2022. évi népszámlálás országos, települési szintű adatbázisa 3154 település⁹ és Budapest 23 kerülete valamint adott településeken jelzett *külföld* megnevezés alkalmazásával egy teljes munkavállalási célú ingázási kapcsolatot tartalmaz. A teljes mátrixból kivonva a helyben foglalkoztatottak számát¹⁰ a mátrix összesen 188 595 db települések, kerületek és külföld közötti ingázási kapcsolatot jelez. Ez a főváros 23 kerületével együtt Magyarországon átlagosan ≈ 59 db munkahelyi ingázási kapcsolatot jelent települési szinten.

Minden adatvetítés szempontjából lényeges körülmény, hogy az ingázási kapcsolatok gyakorisága az esetek nagy többségében adatvédelem alatt áll, nem közölhető. Adatvédelem

⁴ Enyedi György: Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása In: Barta Gy. – Beluszky P. – Földi Zs. – Kovács K (szerk.) *A területi kutatások csomópontjai* pp. 107–120., MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. 2010.

⁵ Bővebben: 2018. évi CXXXIX. törvény *Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről*. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1800139.tv>

⁶ A 2022. évi népszámlálás eszmei időpontja 2022. október 1. Az adatfelvétel 2022. október 1 és november 28 között zajlott. Bővebben: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/nepszamlalas-2022>

⁷ A népszámlálás kérdőíve: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/kerdoiv>

⁸ Kommunikációs és Architektúrális Igazgatóság KSH/ADKI/2122-4/2024. Ügyszám: 20241015-126599.

⁹ Az adatbázisban Budapest önálló sorként nem jelenik meg, ami a településhatárokat átlépő ingázás módszertani definíciójának bevezetésben olvasható módosítását követelte meg.

¹⁰ Ebből minden településen (és fővárosi kerületben) értelemszerűen mindig csak egyetlen adatsor lehetséges.

alá tartozik az ingázási adatbázisban minden olyan gyakoriságadat, amely 3 gyakoriságelem alatti. Ez az országos adatbázis vonatkozásában, a 2022. évi népszámlálás kapcsán 122 434 db interakció, vagyis az országos ingázási kapcsolatok teljes tömegének 63,8 %-a. A mátrix ezen pontjain csak a települések közti kapcsolat látszik, azonban azok mértéke nem, csupán annyit tudunk, hogy legfeljebb 3 fő révén valósul meg munkavállalási célú ingázás.

Az ingázási adatok területi feldolgozására többféle közelítési módszer is rendelkezésre áll. Az elemzések fókusza lehet az ingázás foglalkoztatottság és a munkanélküliségi összefüggéseinek megragadása. A KSH ennek érdekében a 2011. évi népszámlálási adatok feldolgozását az Európai Unió szakintézménye, a Eurostat témában meghatározó szakértelemmel rendelkező olasz kutatóira bízta. Ez az elemzés munkaerő-piaci körzetek térfelosztására, az un. *Coombes & Bond módszerre* épül, amely többlépéses, szabályalapú térfelosztások közé tartozik, és biztosítja a körzetek kialakításával szemben támasztott követelmények nagy részét.¹¹ Más vizsgálatokban az ingázás generális térbeli áramlásainak irányai kerülnek primer elemzésre.¹²

Jelen vizsgálat adatfeldolgozásának első lépésként a 2022. évi országos adattömeget a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területére szegmentáltuk. A válogatáshoz a lakóhely települése → munkahely települése kapcsolatot vettük figyelembe. Az előállított adatbázis összesen 10 129 kapcsolati vetületet tárt fel, amelyben benne szerepelnek a helyben foglalkoztatottak és a külföldre ingázók jelzései is. Külföldre ingázás az üdülőkörzet 180 településéből 171 esetében fordult elő (95 %). Amennyiben a helyben foglalkoztatottak gyakoriságelemét kivonjuk a kapcsolati tömegből, külföldre irányuló ingázás jelzéssel 9 949 db kapcsolattelepülethez jutunk, ez ≈5,3 %-a az országos ingázási kapcsolatok teljes tömegének.

Ahogy országosan, üdülőkörzeti szinten is fontos a jelzett interakciók tételes adathiánya. A közel tízezer ingázási kapcsolatból 6 865 esetben adatvédelem miatt nincs gyakorisági adatközlés. Ez az összes ingázási kapcsolat mintegy kétharmadát jelenti, ami magasabb, mint az országos érték. Belföldi ingázási célt 9 778 esetben jelöltek, ennek mintegy 70 %-a esetében nincs adat, a külföldi ingázás esetében 27 település gyakoriságadata 3 főnél kevesebb, ez ugyan a külföldi ingázást jelző üdülőkörzeti települések közel hatodrésze, azonban a külföldre ingázók tömegének ≈1 %-a, alig 40 fős klasztert alkothat a mintegy 4 ezer külföldre ingázóból. Ez a gyakoriság bizonytalansági tényező marad, beleértve a teljes ingázási rátát is, de adatvédelmi okokból ezt el kell fogadnunk.

Az üdülőkörzeti településszerkezet alapjellemezője a kistelepülési struktúra. A települések közel kétharmada, 65 %-a ezer lakos alatti, mintegy 84 %-a kétezer, 95 %-a ötezer lakosnál kevesebb. Ötezer állandó lakos feletti település mindössze kilenc van a térségben, ez a kilenc település az üdülőkörzeti városok pontosan fele része. Öt és tízezer lakos közötti Balatonalmádi,

¹¹ Eredeti forrás: *Istat implementation of the algorithm to develop Labour Market Areas*
<https://www.istat.it/en/files/2016/03/Description-of-the-LabourMarketAreas-algorithm.pdf>

Hazai forrás: KSH - *Munkaerőpiaci körzetek Magyarországon*.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/munkkor17.pdf>

¹² KSH: Tér-Kép 2023. *A foglalkoztatási célú ingázás térségi sajátosságai* (a 2022. évi népszámlálás alapján).
Bővebben: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ter_kep_2023.pdf

Balatonboglár, Balatonlelle és Fonyód, tíz és húsz ezer közötti Balatonfüred, Keszthely, Marcali és Tapolca, húsz ezer lakos feletti település már csak egyetlen van a térségben, Siófok.

Az üdülőkörzet települési és térszerkezeti sajátosságait, valamint az ingázási adatmátrixban ténylegesen észlelhető gyakoriságtömeget is figyelembe véve azt a módszertani döntést hoztuk, hogy az ingázók gyakoriságtömegének szerepeltetése helyett a tételesen látható települési ingázási kapcsolatok tömegét emeljük az elemzés és a térképi ábrázolások fókuszába. Az elemzési adatbázist települési szintre terveztük, elláttuk a szükséges térségi (vármegye, járás, területrendezési törvényben meghatározott Balaton partviszonylat) kódokkal, amelyek mellé települési jogállás és lakosságszám kategóriákat rendeltünk. A 2022. évi népszámlálási adatokból települési szinten legyűjtöttük a foglalkoztatottak és a regisztrált munkanélküliek számát, ezek felhasználásával előállítottuk az abszolút munkanélküliségi rátát.

Az ingázási adatbázisból legyűjtöttük a helyben foglalkoztatottak és a külföldre ingázók számát. Ezután a foglalkoztatottak számából kivontuk a helyben foglalkoztatottak számát, ezzel előállítottuk az ingázók települési gyakoriságait, majd ebből kivonva a külföldi ingázók számát, ami az ingázási mátrixban szerepel, előállítható a belföldi ingázók száma, majd ez alapján az üdülőkörzeti ingázási ráta. A foglalkoztatottakra vetítve kiszámoltuk a külföldi és a belföldi ingázók, illetve a helyben foglalkoztatottak arányát is. Ezen a ponton előállítottunk egy elemzést támogató segédváltozót is, amelyben annak mentén differenciáltuk az adatainkat, hogy a helyben foglalkoztatottak, illetve az ingázók aránya van-e többségben az adott településen foglalkoztatottakon belül. Az ingázás települési vetületei szerint minden településre meghatároztuk a munkahelyi ingázás települési interakcióinak számát belföldön, ebben Budapest egyetlen településként szerepel. Ezzel párhuzamban meghatároztuk a munkahelyi ingázás települési interakcióinak számát a fővárosi kerületekkel is, ebben a metszetben Budapest önálló településsorként nem szerepel.

Következő lépésben kettéválasztottuk az üdülőkörzeten belüli és az üdülőkörzeten kívüli települési interakciók számát, majd minden településre megjelenítettük a lakóhely → munkahely irányú ingázás elsődleges céltelepülését, társítva a céltelepülésre ingázók közölt gyakoriságaival. Abban az esetben, ha a társított gyakoriság több településen egyenlő, mindegyiket megjelenítettük. Ilyen egyenlőség az ingázás elsődleges céltelepülése kapcsán csupán Ábrahámhegy, Balatonhenye, Óbudavár és Zalasabbar településeken fordult elő.

Az üdülőkörzetből irányuló elsődleges ingázás céltelepüléseit szegmentáltuk aszerint, hogy az adott település része a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetnek, vagy nem.

Módszertani döntés nyomán, mivel azt az ingázási adatmátrixban szerepeltetett gyakoriságok az üdülőkörzet városaiban lehetővé tették, meghatározhattuk a másodlagos és a harmadlagos ingázási kapcsolattengelyt is, azok munkavállalói létszámával. Ezekben az esetekben a külföldre irányuló ingázás ugyanolyan része az elemzési mátrixnak, mint bármely belföldi település. Ezzel együtt a külföldi ingázás metszeteiben nem szerepelnek célországok, sem települések, be kell érünk a külföld, mint definíció, általános jelzésével.

A Balaton térségi tematika mellett felhívjuk a figyelmet egy általunk feltárt adatértelmezési, konfúziós problematikára, amely a tanulmányban demonstrált települési fókuszról akár szélesebb körű is lehet. Ez az *adatgyűjtéssel* és a települések *nevével*, a települések népszámlálás során megfogalmazott említésmódjaival, azok statisztikai rögzítésével, összességében validációs kérdésekkel kapcsolatos. Létezik Magyarországon egy Balaton nevű község, Heves vármegyében, Belpátfalva járásban, Szilvásvár közelmélieben helyezkedik el, a község honlapja alapján kedvelt falusi és vadászturisztikai célpont.¹³ A vendéglátóegységek száma, illetve a településen megjelenő turisztikai kereslet a KSH ágazati statisztikája alapján a koronavírus-járvány óta adatvédelem alá tartozik, kevesebb, mint 3 vendéglátóegység szolgálja ki a községbe látogatókat.¹⁴ Ez a település Balatonfüredtől közúton az M7 autópálya érintésével mintegy 300 km, három és félórás autótávolságában van. Erre a községre azonban mégis 28 üdülőkörzeti településről irányul munkahelyi ingázás az adatbázis szerint, Somogy, Veszprém és Zala vármegyéből is, illetve további 161 üdülőkörzeten kívüli település esetében is említődik, mint ingázási célpont. Az adatok alapján nem kevesebb, mint 189 magyarországi településről járnak a Heves vármegyei, mintegy 900 fős Balaton községbe dolgozni. Az oda ingázást jelző munkavállalók látható tömege szerény, alig 100 fő 19 településről Budapestet is beleszámítva, az ingázók száma tehát a legtöbb ingázási interakciót jelző település esetében ugyancsak adatvédelem alatt áll.

Nem állítjuk, hogy 189 honi településről lehetetlen a Heves vármegyei Balaton községbe munkavállalási céllal ingázni, de azt a módszertani döntést hoztuk, érdemes ezt a kérdést részletesebben megvizsgálni.

Az adatokból a BIFÜ Nkft által évente újított kereskedelmi licenz szerződés alapján legálisan használt¹⁵ IBM SPSS for Windows program segítségével elemzési szerkezetet generáltunk, amelyet standard statisztikai szabályok alapján az adott változó mérési szintjéhez igazodva metrikus, illetve diszkrét mérési szinten elemzünk. Az elfogadott szignifikancia szint $p < 0,05$.

3.2 Ingázási jelenségek Magyarországon

Magyarországon az 1960-as népszámlálás óta regisztrálják hivatalosan a lakóhelyről munkahelyre irányuló ingázási kapcsolatok rendszerét.¹⁶ A Kádár-korszak kezdeti időszakában, az 1960-as népszámlálás eszmei időpontja szerint mintegy 612 ezer aktív munkavállaló, a foglalkoztatottak mintegy nyolcada ingázott a lakó és a munkahelye között. Arról nincs információnk, hogy a legutóbbi három népszámlálást megelőzően a fővárosi kerületeket külön-külön jelentették-e meg az ingázási adatokban. Ha ez nem így történt, az a főváros keresztmetszetében jelentősen torzíthatja a valós, országos szerkezeti képet, hiszen a lakóhely és a munkahely közötti ingázás súlypontja Magyarországon – amióta csak mérik, vagy

¹³ Bővebben: <https://balatonkozseg.hu>

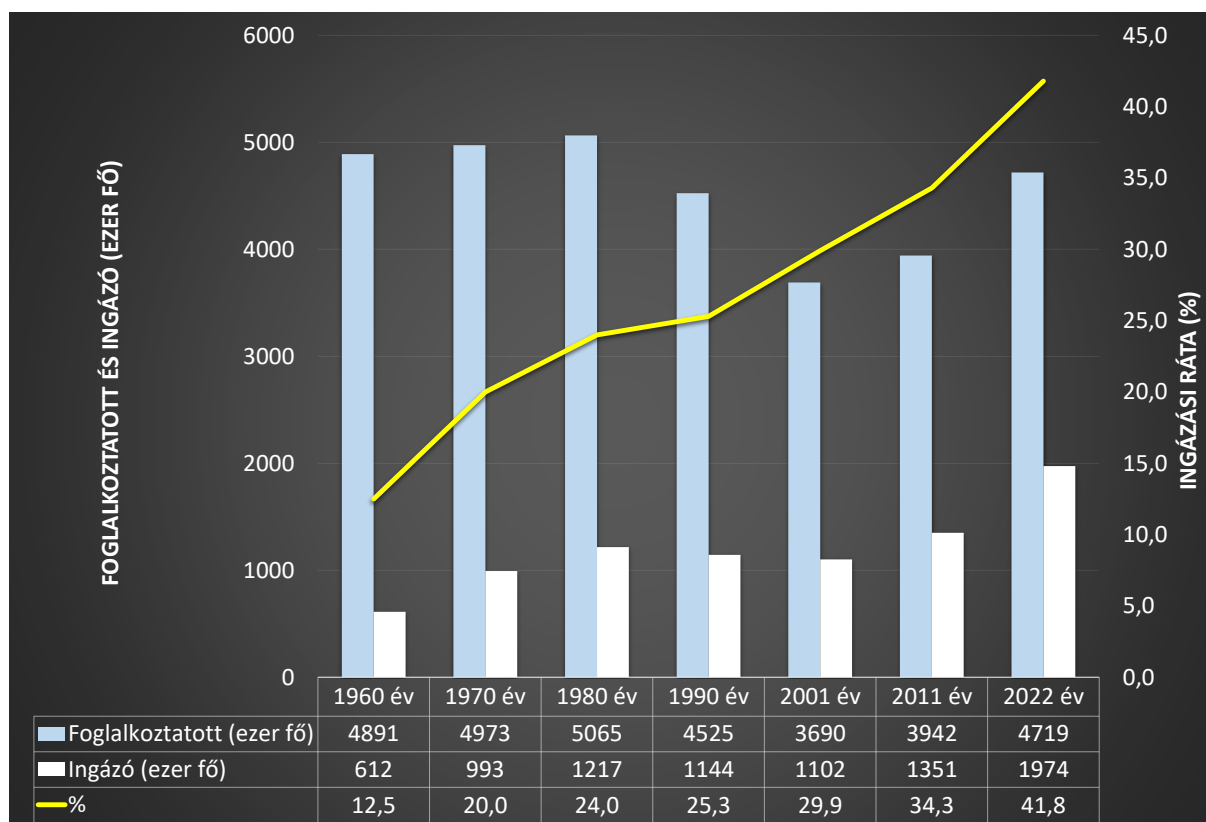
¹⁴ Forrás: vendéglátóhelyek: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp?wcfead30258=x> vendégforgalom: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>

¹⁵ Az SPSS termékek kizárólagos licenz kibocsátója és forgalmazója Magyarországon a Clementine Consulting. Bővebben: <https://clementine.hu>

¹⁶ Bővebben: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/magyarorszagi_nepszamlalasok_tortenete

reálisan becslik az ingázási adatokat – Budapest, és a főváros 23 kerületét magába foglaló *Nagy-Budapest* az 1960-as népszámlálási adatfelvétel évében már egy évtizede létezett.¹⁷

1. sz. ábra Ingázási ráta alakulása Magyarországon 1960 és 2022 között



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Az 1960. évi népszámlálás bepillantást engedett az ingázók társadalmi összetételébe is. Az ingázók többsége fiatal, fizikai munkát végző férfiak voltak, akik főként az iparban, az építőiparban és a közlekedésben dolgoztak.¹⁸

Az 1960-ban detektált ingázók 90 %-a községekben élt, és a városokba ingázott, arányuk Pest megyében és az iparosodott megyékben volt magasabb. Az ingázás iránya korrelál az ingázók társadalmi összetételével, például Budapestről a környékbeli településekre ingázók közel 60 %-a népszámlálás adatok szerint szellemi foglalkozású volt, mivel ebben az időszakban a vidéken élő szellemi foglalkozásúakból sokkal kevesebb volt.

A foglalkoztatottak száma a természetes népességváltozás 1960 és 1980 közötti (folyamatosan romló) pozitív egyenlegével párhuzamosan növekedett, az 1980-as népszámlálás eszmei időpontjában az 5 millió főt is meghaladta. Ezzel párhuzamban az ingázók abszolút száma,

¹⁷ Bővebben: <https://welovebudapest.com/cikk/2025/01/01/budapest-nagy-budapest-letrejte-keruletek-evfordulo/>

¹⁸ Bővebben: Népszámlálás 1960. 9. kötet. *A keresők munkahelye és lakóhelye.*
https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1960_09/?pg=0&layout=s

illetve a növekvő számú foglalkoztatott tömegén belüli aránya is folyamatosan emelkedett. Az ingázók aránya 1970-ben legalább minden ötödik, 1980-ban már közel minden negyedik munkavállalót magába foglalta. Az ingázást domináns módon továbbra is az ipar mozgatta, és döntően község-város relációban érvényesült azzal a különbséggel, hogy az ingázási távolságok mind földrajzi, mind a távolságok megtételére fordított idő tekintetében megnöttek.¹⁹

Az 1980-as években már érvényesült az előző évtizedek negatív népesedéspolitikájának közvetlen következménye, a népességfogyatkozás, ami egyben a gazdaságilag aktív népesség fogyatkozását is jelentette. A foglalkoztatottak száma 1980 és 1990 között közel félmillió fővel csökkent úgy, hogy Magyarországon továbbra is ismeretlen jelenség volt a regisztrált munkanélküliség. Ezzel párhuzamban az ingázók foglalkoztatottakon belüli aránya nem csökkent, kis mértékben növekedett is annak ellenére, hogy abszolút gyakoriságok szerint tíz év alatt mintegy 73 ezer fővel csökkent.

A rendszerváltást követő évtized megrendítő erejű gazdasági szerkezetváltása, a folytatódó és fokozatosan kiteljesedő negatív népesedési folyamatok révén, társulva a tömeges munkanélküliség megjelenésével, a foglalkoztatottak száma tovább csökkent. 1990 és 2011 között mintegy 835 ezer fő eliminálódott a gazdaságilag aktív népesség tömegéből, abszolút gyakoriságok szerint tovább csökkent az ingázók száma is, de ez a negatív pálya is elég ahhoz, hogy az ingázók aránya a foglalkoztatottakon belül tovább emelkedjen. Az ezredforduló évében kevesebb, mint 3,7 millió aktív munkavállalóból több mint 1,1 millió ingázott, ami azt jelenti, hogy az összes foglalkoztatott közel 30 %-a volt ingázott a lakóhelye és a munkahelye között. A 2011. évi népszámlálás időpontjában ez az arány már meghaladta az egyharmados szintet, ezzel együtt az ingázók száma mellett 2001-hez képest a foglalkoztatottak abszolút száma is magasabb.

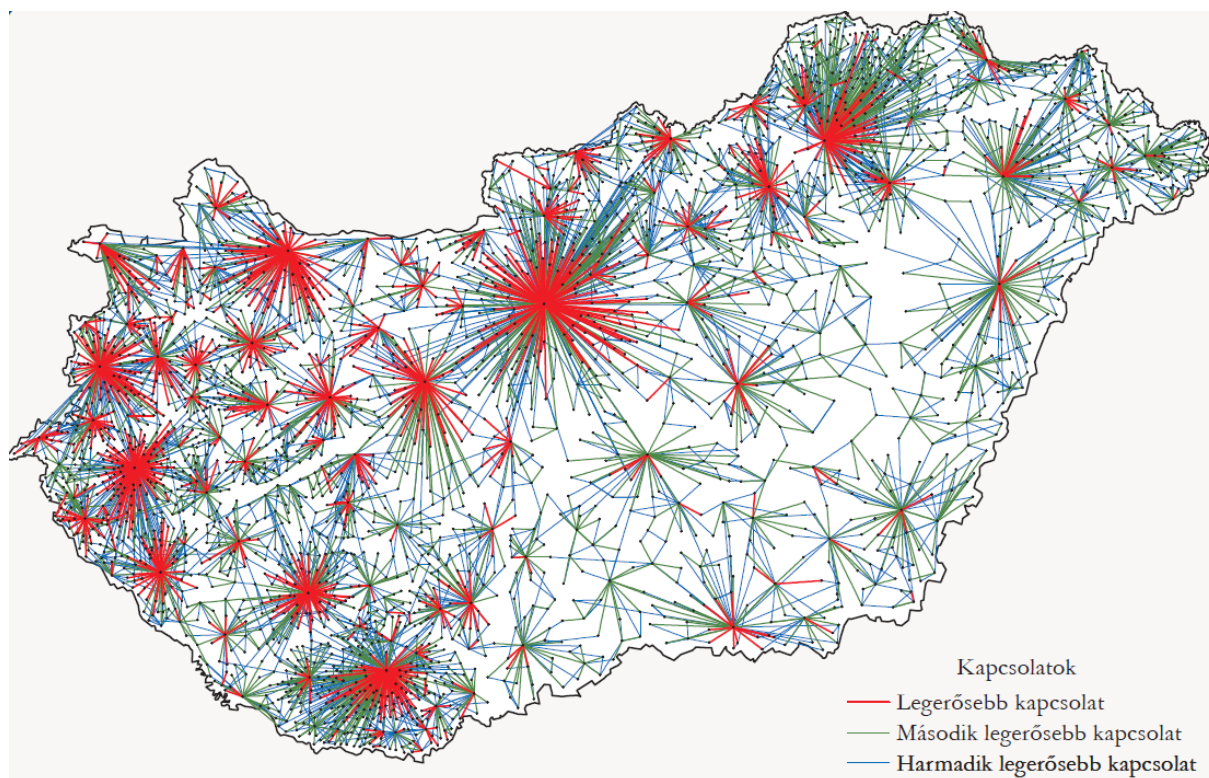
A rendszerváltás követő két évtized során az újonnan létrejött munkahelyek nagyobb hányada, különösen a versenyszférában, a népesebb városokban létesült. Ennek a folyamatnak vesztese volt a kisebb településen élő munkavállalói réteg, ahol a megszűnő munkahelyek miatt visszaszoruló ingázás tartósan magas munkanélküliséggel társult, és a munkahelyek lokális hiányára a közeli városokban kialakult hasonló viszonyok miatt ingázással nem tudott válaszolni az aktív korú népesség.

A népszámlálási adatok alapján 1990 és 2011 között több mint 1400 településen csökkent az ingázás aránya, és ezeknek a településeknek mintegy háromnegyede 1000 lakosánál kisebb lélekszámú községek közé sorolható. Ezek a települések tartósan negatív társadalmi és gazdasági spirálba kerültek. A 2011. évi népszámlálás ingázási adatainak elemzése élesen körülhatárolta ezt a településklasztert, amikor az elemzők összevetették az ingázás csökkenését a munkanélküliség alakulásával. Az ingázás tekintetében a rendszerváltozás fő vesztesei a kis lélekszámú települések voltak, többségük a Dunántúlon és Észak-Magyarországon helyezkedik el. Ennek a településklaszternek az összetétele erősen heterogén, vannak közöttük alacsony

¹⁹ Bővebben: Dövényi Zoltán – Kocsis Károly – Tóth József: Népesedési jellemzők In: Kocsis K. – Schweitzer F. (szerk.) *Magyarország térképeiben* pp. 88–99., Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest 2011.

munkanélküliséggel és stabil jóléttel jellemezhető települések, például a Nyugat-Dunántúl térsége, vagy a Balaton menti térség települései, ugyanakkor magas munkanélküliség sújtotta települések is, különösen Észak-Magyarországon.

1. sz. térkép Ingázási kapcsolatok Magyarország települései között a 2011. évi népszámlálás időpontjában



Forrás: KSH Munkaerő-piaci körzetek Magyarországon a 2011. évi népszámlálás adatai alapján (A térképen az ingázási kapcsolatok kifejezésénél a kutatók a helyben foglalkoztatást is figyelembe vették, így azoknál a településeknél, ahol nem jelenik meg a legerősebb kapcsolat, a település legerősebb kapcsolatát önmaga jelenti.)

Az elemzők megfigyelték, míg a rendszerváltozás előtt az eljárók és bejárók száma szinte teljesen azonos volt, hiszen egy aktív kereső lakóhely településéről csak egy jól meghatározható hazai településre ingázott munkavégzés céljából, addig 1990 után a két adat egyre inkább kezdett eltérni egymástól. Ezek az eltérések népszámlálásról népszámlálásra magasabbak.²⁰

Míg az eljárók száma településenként (az adatvédelmi előírások torzító hatásait leszámítva) jól azonosítható,²¹ addig a bejárók számának meghatározása már sokkal problematikusabb. Ebben döntően az játszik szerepet, hogy a határok megnyílásával és a szabad átjárás biztosításával, valamint a közlekedési költségek fajlagos megtérülésével mind többen jártak külföldre dolgozni. Amíg a 2001. évi népszámlálás időpontjában az adatok szerint magyarországi állandó lakóhellyel rendelkező, de külföldre munka céljából eljáró foglalkoztatottak száma 10 500 fő körül alakult, addig a 2011-es népszámlálás időpontjában ez már közel 84 ezer főre emelkedett,

²⁰ Kiss János Péter – Szalkai Gábor: *A foglalkoztatás területi koncentrációjának változásai Magyarországon a népszámlálások ingázási adatai alapján 1990-2011 között*. Területi Statisztika 54 (5): 415–447. 2014.

²¹ A 2011. évi népszámlálás időpontjában mintegy 180 ezer belföldi ingázó ingázási céltelepülését adat hiányában nem tudták lokalizálni, ami relatíve jelentős bizonytalansági tényező.

és ez a növekedési tendencia a 2010-es években is folytatódott, sőt minden addiginál nagyobb lendületet vett.

A határon átvándorló munkahelyi ingázás jelensége Magyarországon a 2004-es Európai Unió, illetve a 2007-es schengeni övezethez való csatlakozását követően, de jelentős mértékben csak a 2008-2009-es világgazdasági válság hatásainak lecsengését követően, a 2010-es évtized során ívelt fel. Az adatok alapján a Magyarországról a határon túlra irányuló munkahelyi ingázás primer célterülete az Európai Unió, elsősorban Ausztria és Németország, de Szlovákia és Románia jelentősége is fokozatosan felértékelődik. Az unión kívüli elsődleges célország az Egyesült Királyság.²² A határon túli napi jellegű munkahelyi ingázás természetesen a határ menti településekre súlyozódik, a távolsággal arányosan az ingázás időbeni sűrűsége csökken.

A 21. század első évtizedeiben Magyarországon a foglalkozási célú ingázás *policentrikus*, egyetlen központ helyett több-csomóponti jellegű, munkaerőmozgás főtengelye továbbra is határozottan a községekből a városok felé mutat, mert a jelentős létszámot foglalkoztató gazdasági szervezetek, vállalkozások döntően az ország városaiban, ezen belül is a nagyobb lélekszámú városokban összpontosulnak.

Az ingázók nagy többsége *napi rendszerességgel* jár valamilyen nagyobb központi településre dolgozni. A másik, kisebb csoportot a *huzamos ingázók* alkotják, akik családjuktól távol, vagy egyedül élnek, és csak ritkább időközönként, hetente, havonta, vagy alkalmizerűen járnak haza. Az ingázók egy további speciális csoportját alkotják a *változó településen dolgozók*, akik tevékenységüket nem állandó, hanem jellemzően más-más településen végzik, ilyenek például az üzletkötők, ingatlanközvetítők, szállítmányozók, költöztetők, piaci árusok, vagy a lomtalanító vállalkozók.

A KSH 2022. évi népszámlálás adatainak feldolgozása alapján, amely a TÉR-KÉP 2023 című kiadványban került közlésre, Magyarországon a foglalkoztatottak száma közel 800 ezer fővel magasabb, mint 2011-ben. A foglalkoztatottak mintegy kétötöde, 41,8 %-a, vagyis közel 2 millió munkavállaló ingázott a lakóhelye és a munkahelye között, ez 623 ezer fővel több, mint az előző népszámlálás időpontjában. A foglalkoztatottság jelentős emelkedése tételesen az ingázás növekedését eredményezte. Az ingázók négyötöde, beleértve a Budapesten belül ingázókat is, egy másik magyarországi településen, mintegy 6 %-uknak külföldön volt a munkahelye, 14 % pedig változó településen dolgozott olyan munkakörben, ami nem köthető egyetlen konkrét településhez.²³

A munkaerőmozgás a 21. század '20-as éveiben is a nagyobb városok környezetében a legturbulensebb.

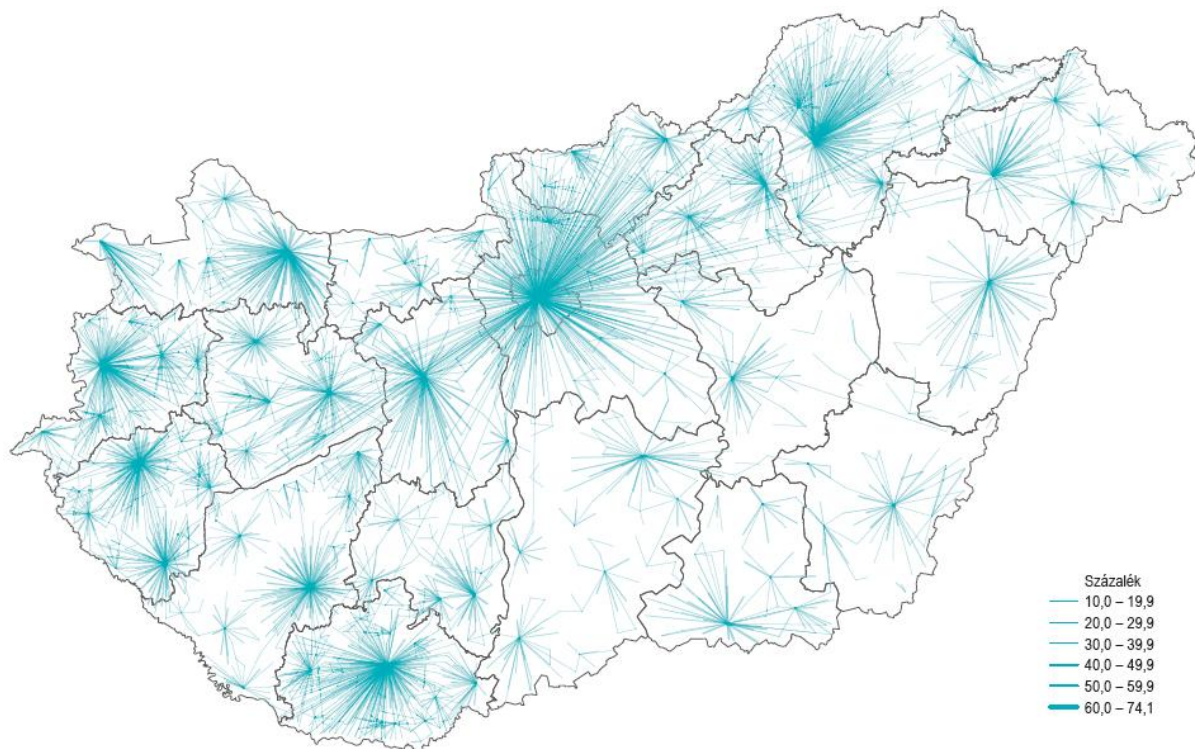
Korábbi elemzésekből ismert tény, hogy az ingázás területi dinamikáját befolyásolják a természetföldrajzi adottságok, például a folyók, a nagyobb tavak is, mint a Balaton, vagy hegyvidékek jelentette természetes határok. Befolyásoló tényező a közlekedési infrastruktúra kiépítettsége, minősége, állapota, a tömegközlekedés megoldottsága, komfortossága, illetve az

²² Forrás: TÉR-KÉP A foglalkoztatási célú ingázás térségi sajátosságai (a 2022. évi népszámlálás alapján). 2024.

²³ Értelmeszerűen az ingázás strukturális főtengelye ezekben az esetekben is meghatározható.

adott térség településszerkezete is, az aprófalvas térségekben a jellemzők alapján gyakoribb az ingázás, mint az Alföld nagy térségeiben.

2. sz. térkép Ingázási kapcsolatok Magyarország települései között a 2022. évi népszámlálás időpontjában



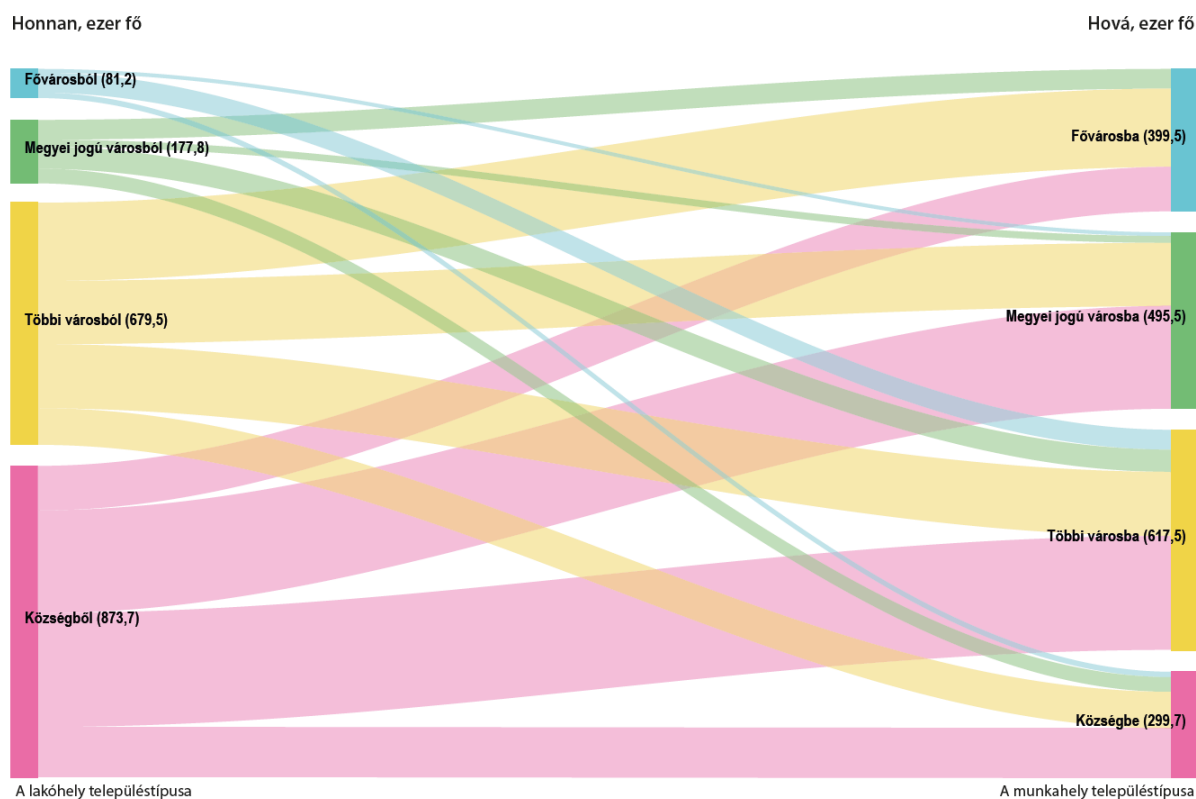
Forrás: KSH - TÉR-KÉP 2023. A *foglalkoztatási célú ingázás térségi sajátosságai a 2022. évi népszámlálás adatai alapján.* (Eljárók aránya a helyben lakó foglalkoztatottakból.)

A lakóhelyükről munkavállalási céllal eljárók népességrajza alapján az ingázók többsége férfi, és jellemzően fiatalabb életkorú. Az ingázási hajlandóság az életkor előrehaladtával arányosan jellemzően csökken, a kivétel Budapest, ahol ez a korszecifikus aszimmetria nem érvényesül. A fővárosban élő foglalkoztatottak 86 %-a a fővárosban is dolgozott, az életkor szerkezeti differenciáktól függetlenül. Budapest helyzete abból a szempontból is sajátos, hogy az ott élő felsőfokú végzettségű foglalkoztatottak minimális része, alig nyolcada ingázik a főváros területhatárain túlra, miközben a többi településtípusban a diplomások körében nagyon gyakori az ingázás. Alapvetően azok a munkavállalók, akik a fővárosban élnek, de nem ott dolgoznak, jellemzően valamely egyéb városba járnak dolgozni, ezen belül előnyben részesülnek a főváros agglomerációjában elhelyezkedő városok.

A megyei jogú városokból áramló ingázó munkaerő két jellemző szegmensre osztható, a kettős tengely egyik végpontján a főváros, a másikon az adott megyei jogú várost övező városok helyezkednek el, a községek szerepe perifériusabb, az egyéb megyei jogú városoké pedig minimális, ez utóbbinak a megyei jogú városok adott vármegyéken belüli, illetve országos területi elhelyezkedésének szórtsága az oka. A munkavállalók kevésbé preferálják a nagyobb ingázási távolságokat, ha találnak ugyanazért a munkáért és bérért közelebbi munkahelyet is.

A városokból eredő ingázási munkaerő-áramlás főtengelye hármas tagolatú, egyformán fontos a főváros, a legközelebbi megyei jogú város, illetve a további városok. A városokból községekbe irányuló ingázási vetület jelentősége kisebb.

2. sz. ábra A magyarországi települések közötti munkaerő-áramlás településtípusok szerint, 2022



Forrás: KSH - TÉR-KÉP 2023. A foglalkoztatási célú ingázás térségi sajátosságai a 2022. évi népszámlálás adatai alapján.

A 2020-as évek elején a községekben eredő ingázási jellegű munkaerő-áramlás két legfontosabb település jogállási tengelye a környező városok, illetve a tömeg és egyéni közlekedésben legakadálytalanabb módon elérhető legközelebbi megyei jogú város. A községekben községekbe, illetve a községekben a fővárosba irányuló áramlás jelentősége kisebb.

Településmérettel, lakosságszámmal, munkahelyekkel összefüggő alapvető jelenség, hogy lakóhelyükről eljáró foglalkoztatottak száma a magyarországi települések mintegy 90 %-ában meghaladta az oda bejárókat. Ennek megfelelően pozitív ingázási egyenleg jellemzi a fővárost, illetve Érd és Sopron kivételével a megyei jogú városokat, pozitív egyenleg jelenik meg az egyéb városok mintegy harmadában, illetve a községek 6%-ában. Alapvetően a települések elsöprő többségében negatív a foglalkoztatottak ingázási egyenlege, ezen belül is a nagyvárosok vonzáskörzetében a legjelentősebb az ingázási deficit.

A lakóhelyükről eljáró foglalkoztatottak több mint ötöde Budapesten, negyede megyei jogú városban dolgozott. Ez utóbbi településklaszteren belül Győrbe, Székesfehérvárra, Debrecenbe és Miskolcra ingáztak a legtöbben. A fővárosban dolgozók több mint harmada, a

Székesfehérváron, Veszprémben és Szekszárdon foglalkoztatottaknak több mint fele valamilyen másik településről járt be dolgozni.

Az országos metszetek lehetőséget biztosítottak arra is, hogy becsüljék az ingázó foglalkoztatottak munkahelyre irányuló mozgására fordított időt.²⁴ Az adatok alapján a 2022. évi népszámlálás eszmei időpontjában az ingázó foglalkoztatottak átlagosan 47, a nem ingázók 21 perc alatt érték el a munkahelyüket. Az eljárók logikusan több időt töltenek utazással, mint a helyben foglalkoztatottak, viszont az elmúlt évtizedek nagyszabásút közlekedésfejlesztései, gyorsforgalmi úthálózatok mára érdemben csökkentik az ingázók munkába járásra fordított idejét, ami ugyancsak hozzájárulhatott az elmúlt évtizedben tapasztalt nagyarányú ingázási növekményhez. A főváros és a vármegyeszékhelyek mellett azok a városok is fontos munkaerőpiaci szerepet töltenek be, amelyek a területi elhelyezkedésük, akár ebből következő egy-egy nagy foglalkoztató jelenléte, adott esetben a környező településeken hiányzó munkalehetőségek miatt nagy létszámú ingázót gravitálnak. Ezek zömmel járási székhelyek. Azokon a településeken, ahol a bejáró foglalkoztatottak száma meghaladja az 5 ezer főt, országosan összesen 322 ezer ingázó munkavállalót fogadnak. Ezek közül a legtöbben, mintegy 22 ezer fő Budaörsre járt dolgozni, de jelentős Paks, Cegléd, Gyöngyös, Kazincbarcika, Pápa, Sárvár, Tiszaújváros, Mosonmagyaróvár, Komárom, Mátészalka, Tata, vagy a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetből Keszthely és Siófok szerepe is.

A 2022. évi népszámlálás időpontjában mintegy másfélszer annyian dolgoztak külföldön, mint a 2011. évi census idején. Fontos leszögezni, a népszámlálási lakónépességbe nem tartoznak bele azok, akik huzamosabb ideje (több mint egy éve) külföldön tartózkodnak, tehát ezek az ingázók adataiban sem jelenhetnek meg. A külföldre ingázók számának emelkedésben meghatározó szerepe volt az osztrák és német munkaerőpiac megnyitásának. Az országosan mintegy 123 ezer külföldre ingázó munkavállaló 61,6 %-a Ausztriába, 24,9 %-a Németországba ingázott 2022-ben. A környező országok közül Szlovákia $\approx 6\%$, Románia $\approx 3\%$ -os részesedéssel jelenik meg, uniós kívüli primer ingázási célország az Egyesült Királyság. A KSH-tól a BIFÜ Nkft által megvásárolt adatbázis tartalmazza ugyan a külföldi ingázási interakciót, de annak célországát nem jelöli, így üdülőkörzeti szinten csak saját, 2022. évben készült reprezentatív, a 18+ éves lakosságot érintő vizsgálataink alapján tudunk összevetéseket megfogalmazni.

A népszámlálási adatok kivételes lehetőséget biztosítanak arra is, hogy körvonalazni lehessen az ingázók iskolai végzettség szerinti jellemzőit.²⁵ Az adatok alapján települési hierarchia mentén felfelé haladva emelkedik a külföldön foglalkoztatottak iskolázottsági szintje. A fővárosból munkavállalási céllal eljárók mintegy 60 %-a diplomás, a többi városban az érettségizettek, a községekben az érettségi nélküli középfokú végzettségűek, szakmunkások dolgoztak a legnagyobb számban az országhatáron kívül.

²⁴ Erre a számunkra biztosított adatbázisban nincs mód.

²⁵ Ez utóbbira sincs mód az általunk biztosított, megvásárolt adatbázisban.

3.3 Kitekintés egy anomáliára - Balaton, ami nem a Balaton

Létezik egy Balaton nevű község Magyarországon.²⁶ Ez a település Heves vármegye észak-keleti területén Belpátfalva járásban, az idegenforgalmi szempontból releváns Szilvásváradoz közel, onnan közúton gépjárművel mintegy 10-12 perc távolságra, a Bükk-hegység lábánál helyezkedik el. A település neve feltételezhetően régi szláv eredetű, a *blaton* szóból származik, ami nádas, mocsaras lápvidéket jelent.²⁷

A KSH adatai szerint a mintegy 13 km² alapterületen elhelyezkedő község lakossága a 2020-as évtized elején ezer fő körül alakul, a helyi népesség száma hosszú időtrendszen csökken, a születések és a halálozások egyenlege tartósan negatív, lakossága öregedő, belföldi vándorlási mérlege 2000 és 2023 között összességében negatív, jellemzően nem növekszik érdemben a lakásállománya sem, ami az ezredforduló óta +/- 5-6 lakást kitevő szórással átlagosan ~450 lakás.²⁸ A gazdaságilag aktív életkorú népesség ~600 főre tehető, a relatív munkanélküliség az NFSZ adatai alapján elmúlt években 5-8 % közötti.²⁹ Balaton község a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátási statisztika szempontjából nem releváns település,³⁰ honlapja alapján a falusi és a vadászturizmus van jelen a településen.

A 2022. évi népszámlálási adatokon alapuló ingázási adatbázis országos adatai szerint erre a településre mégis nem kevesebb, mint 189 magyarországi településről irányul ingázás, ezen belül 28 olyan település is van, amely a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet része. Ez azt jelenti, hogy az országosan a Bükk-hegység közelében elhelyezkedő ezer lakosú község ingázással összefüggő, azt kibocsátó településeinek hetede az innen átlagosan nagyjából ~300 km távolságra pozícionálható Balaton Kiemelt Üdülőkörzet.³¹

A tapasztalt jelenségek alapján az adatfeldolgozás során azt a módszertani döntést hoztuk, hogy közelebbi optikában is megvizsgáljuk ennek a településnek az ingázási jellemzőit annak ellenére, hogy nem része az üdülőkörzetnek.

A Balaton községben élő foglalkoztatottak száma 418 fő, ezek közel háromnegyede ingázó, a mintegy 400 aktív munkavállaló kevesebb, mint negyede, 114 fő dolgozik (és lakik) állítása szerint helyben, a többiek 36, zömében környékbeli településre, de jellemzően legalább kelet-magyarországi településekre ingáznak, amelyek súlypontja Eger, megyei jogú város, illetve Belpátfalva, járási székhely. Külföldre irányuló munkahelyi ingázást 15 helyi munkavállaló említett.

Miközben a Balaton községről elingázók esetében egyetlen Balaton Kiemelt Üdülőkörzetbeli település sem jelenik meg, mint ingázási céltelepülés, onnan 28 településről említene az adatok szerint a Heves vármegyei Balaton községbe irányuló munkahelyi ingázást.

Ingázó gyakoriságtömeget csupán három város, Balatonalmádi, Balatonboglár és Balatonfüred esetében láthatunk, 25 üdülőkörzeti település *ingázó-tömege* adatvédelem alatt áll, vagy 3 fő

²⁶ Bővebben: <https://balatonkozseg.hu>

²⁷ Forrás: Balaton község bemutatkozása: <https://www.youtube.com/watch?v=IueE6p-KZbQA>

²⁸ Adatok forrása KSH T-Star. https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/QueryServlet?ha=TA2023_W

²⁹ Bővebben: Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat: www.nfsz.hu

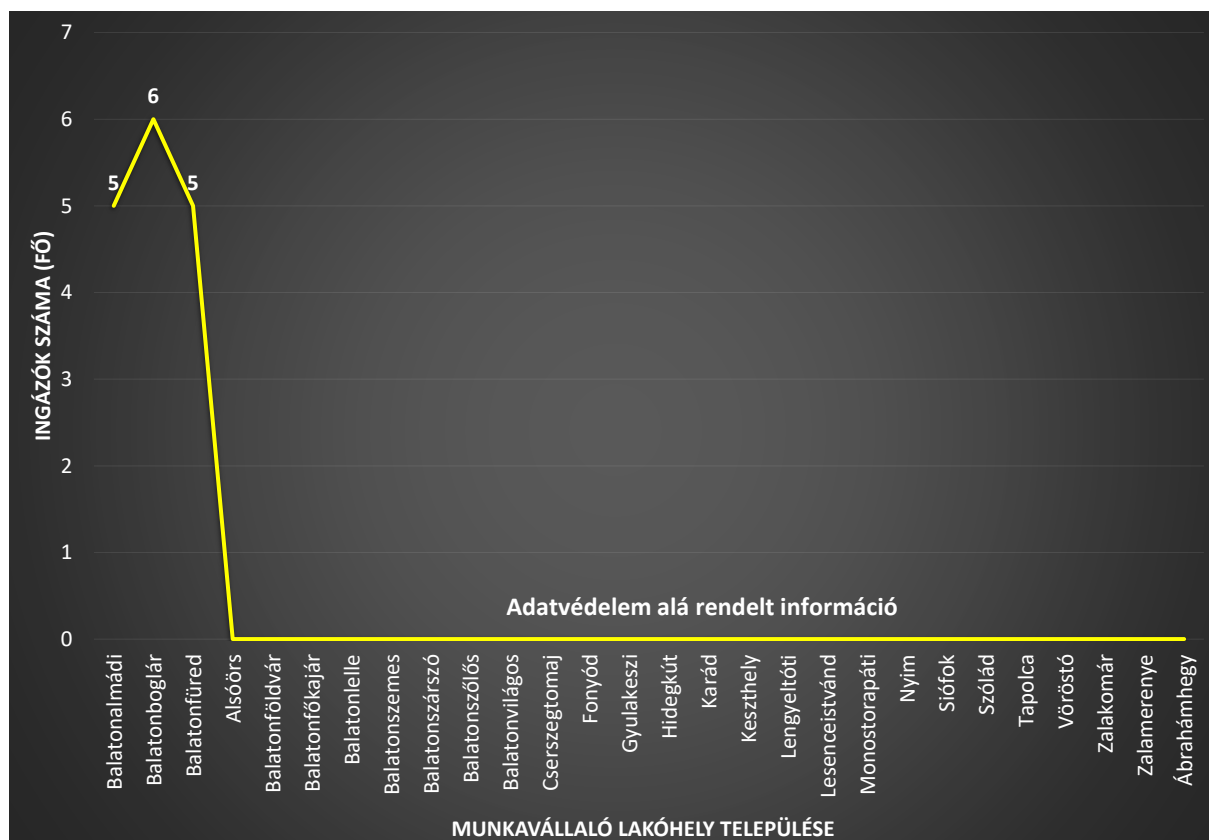
³⁰ KSH - Ágazati statisztika, szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás.

<https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/QueryServlet?ha=GB2012>

³¹ A Balaton térségének keleti végén található Balatonkenese távolsága közúton az M3 és az M7 autópályák érintésével ~274 km, közel 3 óra, Hévíz az M3 és M7-es autópályák érintésével 371 km, nagyjából 4 óra, Balatonfüred hasonló közelítésben 294 km, mintegy 3 és fél óra.

alatti ingázóról beszélhetünk esetükben. Ezek között olyan városok is megjelennek, mint Siófok, Keszthely, Balatonlelle, Fonyód, vagy Tapolca, és olyan községek, mint Alsóörs, Balatonvilágos, Cserszegtomaj, Monostorapáti, vagy Zalakomár, köztük egészen kis foglalkoztatott tömeggel rendelkező települések is, mint a Veszprémi járásban Vöröstó (49 fő), vagy a Nagykanizsai járásban Zalamerenye (76 fő).

3. sz. ábra A Balaton térségéből a Heves vármegyei Balaton községbe irányuló települési ingázási kapcsolatok a KSH adatai alapján



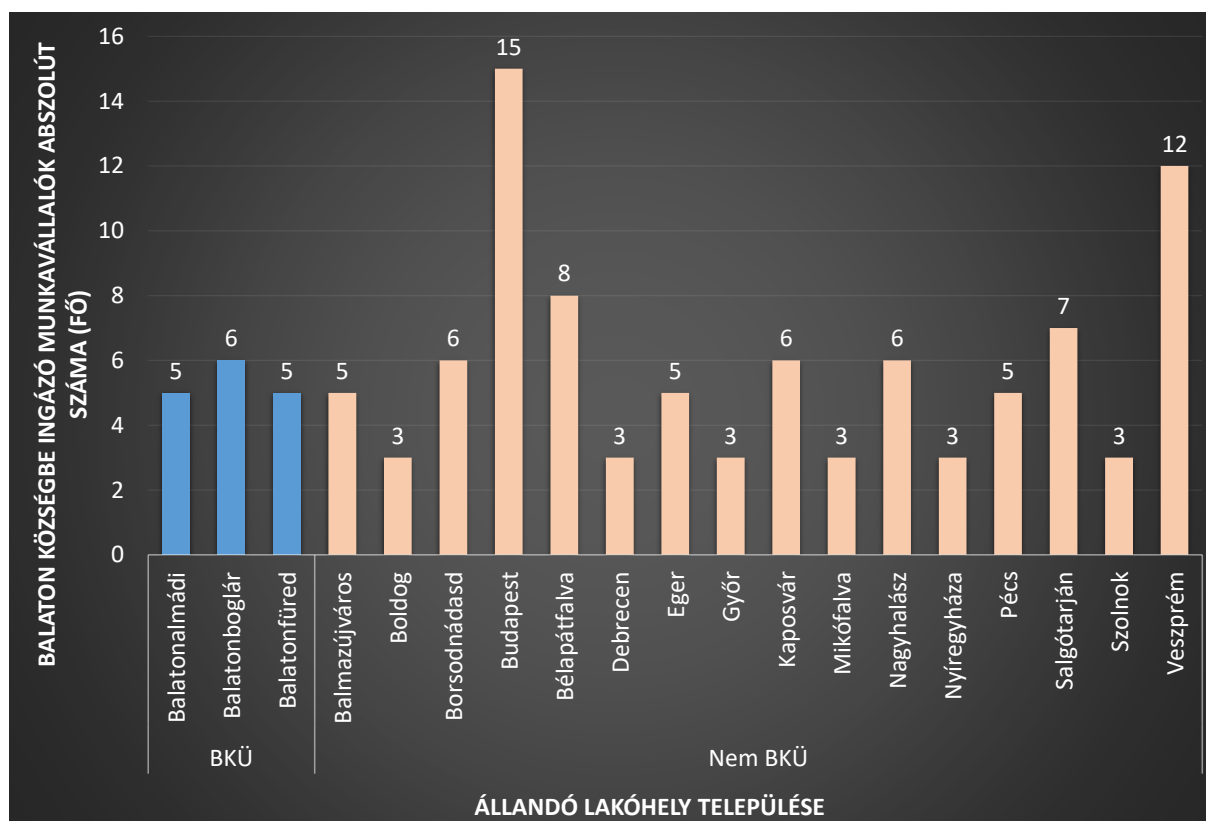
Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Érdemes egy pillantást arra is vetni, hogy a vizsgálható ingázási kapcsolatokat jelző tömeg mely településekről érkezik az adatok alapján a Heves vármegyei Balaton községbe.

Ebből azt látjuk, hogy Budapestről például 15 fő jár ide dolgozni, Veszprémből 12 fő, Kaposvárról 6 fő, Pécsről 5 fő, de még Győrből is jön ide 3 munkavállaló.

Fontos aláhúzni, hogy a Balaton község munkavállalókat érintő települési ingázási interakcióinak elsöprő többsége, 89,9 %-a adatvédelem alatt áll, vagyis 170 település esetében 3 főnél alacsonyabb gyakoriságot takar, és a 19 település esetében látható ingázó gyakoriság összességében 109 fős tömeget alkot. Ez mindezekkel együtt azt jelenti, hogy a 114 helyben foglalkoztatotthoz képest az adatvédelem alatt állókkal együtt több munkavállaló ingázik erre a településre, sok esetben egészen messziről, miközben a helyben élő munkavállalók többsége más településre jár dolgozni.

4. sz. ábra Balaton községbe munkavállalási céllal bejáró foglalkoztatottak állandó lakóhelye és az adott településekről ingázók száma, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Nem állítjuk, hogy ez lehetetlen, de felveti a statisztikai adatgyűjtés és kódolás bizonyos kérdéseit, amire szeretnénk itt felhívni a figyelmet. Ugyanis más települések esetében is előfordulhat hasonló problematika. Előfordulhat, hogy a válaszadók lerövidítenek, megcsonkítanak településneveket, amiket nem (feltétlenül) a szándékos és tudatos félrevezetés szándéka motivál, csupán az, hogy ők maguk a közbeszédben így használják az adott település nevét, például létezik egy Merenye nevű község Baranya vármegyében, a Szigetvári járásban, de létezik Zalamerenye nevű község is, Zala vármegyében, a Nagykanizsai járásban, ami a BKÜ része. Magyarországon ugyan a jog tiltja,³² hogy egyforma, vagy könnyen összetéveszthető földrajzi helyek és helyiségnevek legyenek, ilyen anomáliák mégis előfordulhatnak, amelyek ronthatják a következtetések megbízhatóságát és érvényességét.³³

³² Bővebben: 303/2007. (XI. 14.) Korm. rendelet a magyarországi hivatalos földrajzi nevek megállapításáról és nyilvántartásáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700303.kor>

³³ Megjegyezzük, az Amerikai Egyesült Államokban is van egy *Balaton* nevű mintegy 600 fős kisváros. Ez a település közel 8 ezer km-re helyezkedik el a Magyar Tengertől, a Yankton tó partján, Minnesota államban, Lyon megyében található. A hírek szerint korábban a „*Csak egy Balaton van*” szlogen fogadta az ide látogatókat (Bővebben: *Az USA fagyos Balatonja*).

Forrás: https://nekemabalaton.blog.hu/2019/02/08/az_usa_fagyos_balatonja) ami erősen vitatható, de ellenőrizve a jelen (2025. február) helyzetet, ez a szlogen már a múlté.

Bővebben: <https://www.balatonmn.com>

3.4 Ingázási jelenségek a Balaton térségében

A 2022. évi népszámlálás országos, lakóhelyről munkahelyre irányuló ingázási adatszerkezete összesen 191 772 db települési, valamint 23 fővárosi kerületre meghatározott interakciót tartalmaz. Ez az adat magában foglalja a helyben foglalkoztatott, illetve a külföldi ingázást jelző munkahelyi kapcsolatokat is. Mivel minden településen, és a főváros 23 kerületében is dolgoznak helyben foglalkoztatottak, az ingázási kapcsolatok valós száma a népszámlálás eszmei időpontjában adatfelvételi hibát és hiányosságokat is figyelembe véve 95 %-os valószínűséggel 185-192 ezer között volt, adatszerűen 188 595 db. Az összes országos ingázási interakció mintegy 65 %-a, 122 434 db adatvédelem alatt áll, 3 főnél kisebb gyakoriságot jelent, nem közölhető.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településének részesedése a 2022. évi népszámlálás teljes munkahelyi ingázási adatmátrix szerkezetéből 10 129 db interakciós elem. Az adatbázis értelemszerűen 180 esetben a helyben élő és helyben foglalkoztatottak számát közli, így az ingázásra vonatkozó kapcsolati tömeg mintegy 10 ezer, adatszerűen 9 949 db, ez az országos ingázási interakciók teljes tömegének $(9949/188595 \cdot 100 =)$ 5,27 %-a, ténylegesen az üdülőkörzet lakóhely → munkahely közötti ingázási részesedése (fővárosi kerületekkel) az országos munkahelyi ingázási kapcsolatokból 5 % körül áll.

A 10 129 db települési munkahelyi interakció kétharmada, 67,8 %-a összesen 6 685 db kapcsolat adatvédelem alá tartozik, 3 fős gyakoriság alatti, ez valamennyi esetben ingázási kapcsolatot is jelent, mivel a helyben foglalkoztatottak száma az üdülőkörzet valamennyi települése esetében közlésre került. Az ingázást jelző 9 949 interakciós eset 98,3 %-a 9 778 db belföldi ingázás, fővárosi kerületekkel.

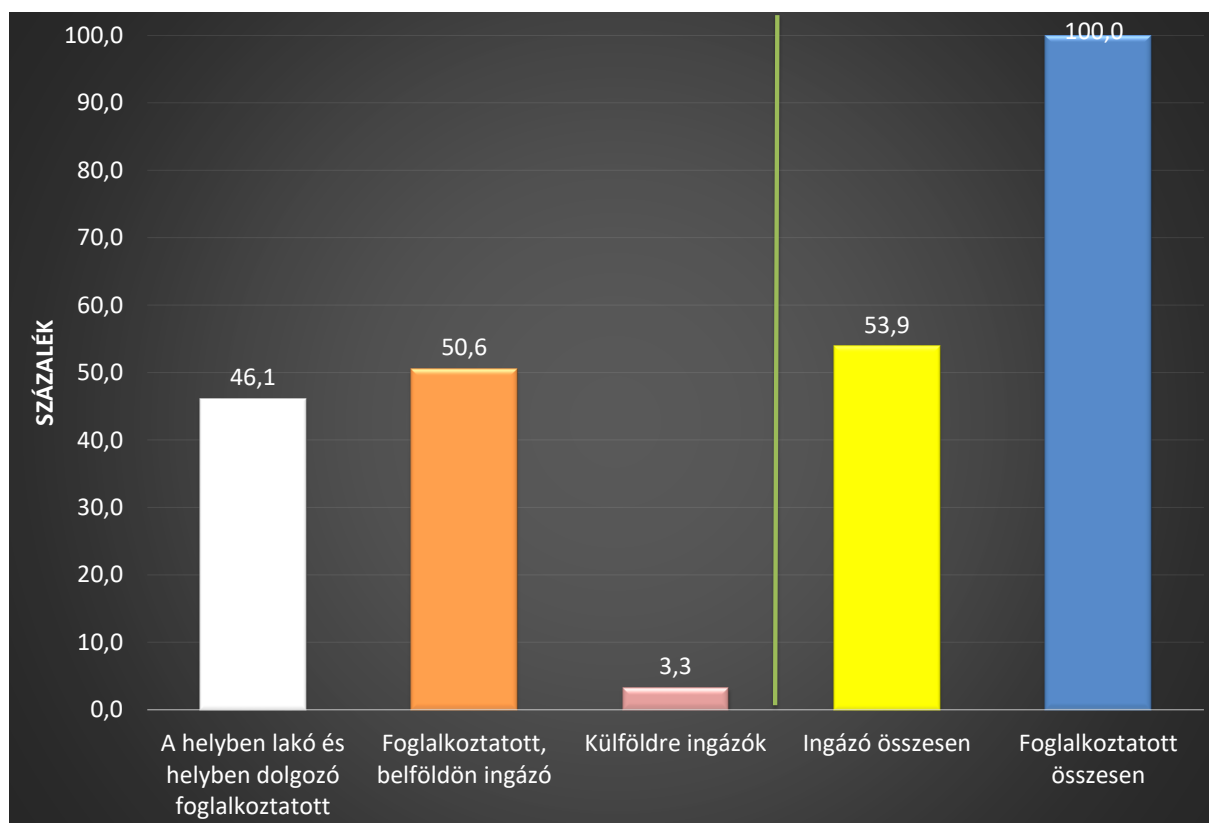
Külföldi ingázási interakció 171 település esetében jelentkezett, ami az üdülőkörzet településeinek 95 %-a. A 171 külföldi ingázást jelző település esetében 27 település külföldi ingázóinak gyakorisága adatvédelem alatt áll, nem került közlésre, 144 üdülőkörzeti településről azonban tételes gyakoriságokhoz jutottunk.

Összességében az adatok a települési munkahelyi interakciós kapcsolatok gyakoriságai vetületében ugyan jelentős hiányt szenvednek, a hiányzó adatok emberi gyakoriságtömege relatíve alacsony. A belföldön ingázók 85,9 %-a, 51 419 fő, míg a külföldre ingázók 99 %-a, 3870 fő látható a kibocsátott adatokban. Az adatvesztés a belföldi ingázók esetében mintegy 8500 fő, a külföldre ingázók esetében a vonatkozó települések kapcsán 1-2 fős gyakoriságokkal kalkulálva 50 főnél biztosan kevesebb.

A foglalkoztatottak száma a Balaton térségében 2022. évi népszámlálás időpontjában 118 379 fő. Ebből a helyben lakó és helyben foglalkoztatottak száma 54 604 fő, az összes foglalkoztatott 46,1 %-a. A belföldön foglalkoztatott ingázók száma, függetlenül attól, hogy az üdülőkörzeten belül, vagy azon túlra ingáznak, 59 867 fő, a foglalkoztatottak 50,6 %-a.

Ehhez társul még kevéssel több, mint 3900 külföldre ingázó, megszámlálható módon 3908 fő, ami a foglalkoztatottak 3,3 %-a, vagyis az ingázók adatokban felderíthető teljes gyakorisága a Balaton térségében 63 775 fő, a foglalkoztatottak 53,9 %.

5. sz. ábra Foglalkoztatottak és ingázók megoszlása a Balaton térségében a 2022. évi népszámlálás adatai alapján



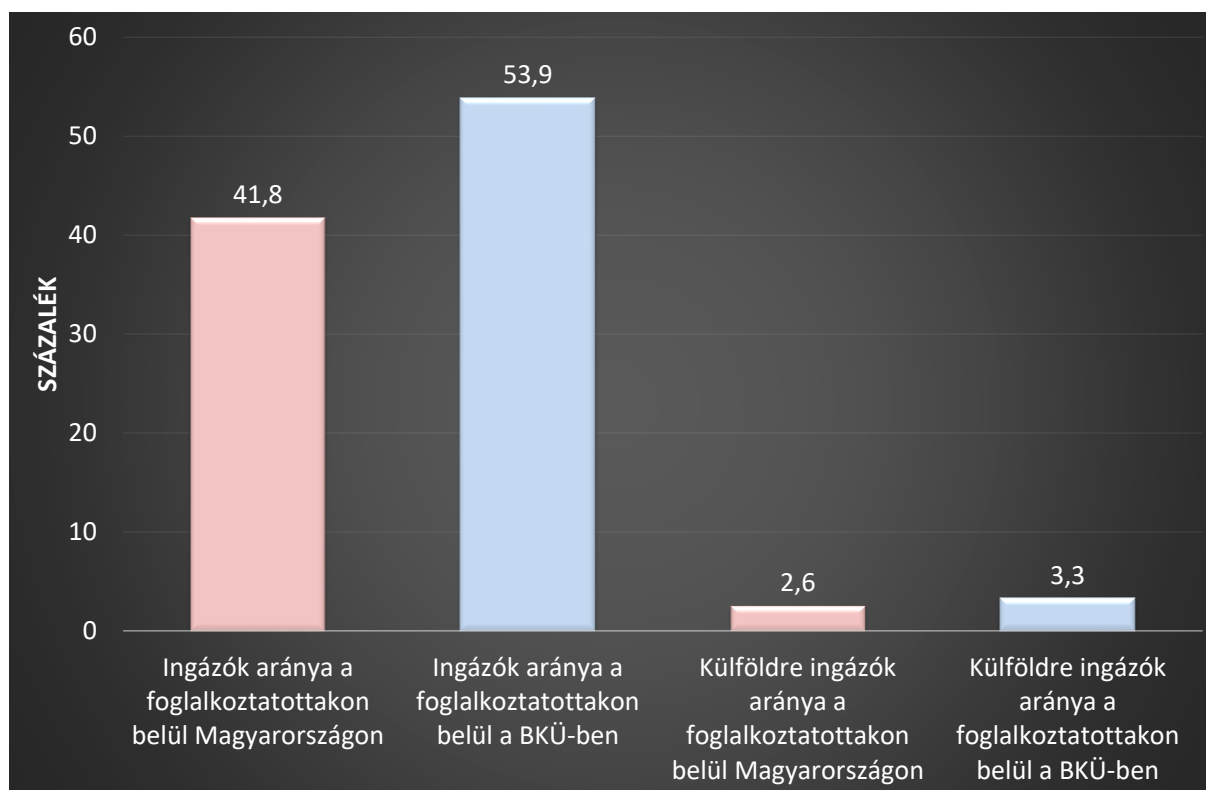
Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Az adatok alapján kimondhatjuk, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén állandó lakóhellyel rendelkező gazdaságilag aktív, foglalkoztatott munkaerő abszolút többsége munkavállalási céllal napi, heti, vagy ennél ritkább gyakorisággal, de ingázik. Fontos aláhúzni, az ingázás céltelepülése lehet üdülőkörzeten belüli és azon kívüli. Ha az ingázás települési forrása és az ingázás céltelepülése üdülőkörzeten belüli, a munkavállaló a helyi foglalkoztatottak klaszterébe kerül, de értelemszerűen nem helyben élőknek, tehát ingázónak minősül.

Összességében a Balaton térségében élő, ott állandó lakóhellyel rendelkező munkavállalói tömeg ingázási rátája mintegy 12 százalékponttal magasabb, mint az országos érték. A részletes elemzés bevezetéseként fontos felismernünk azt is, hogy a külföldre ingázók részaránya is magasabb az üdülőkörzetben, mint ugyanez országosan, de ebben az esetben a különbség már sokkal kisebb, 1 százalékponton belüli.

Az, hogy az üdülőkörzetben élő munkavállalói tömeg ingázási rátája magasabb, mint az országos érték, alapvetően a településhálózati jellegzetességekkel, a nagyvárosok és a nagyfoglalkoztató ipari és mezőgazdasági centrumok hiányával, a térségen belüli foglalkoztatás turisztikai szolgáltató, a turisztikai szolgáltatást támogató kereskedelmi tevékenységek profiljával, valamint a munkahelyi ingázás jellegzetes község → város, illetve város → nagyváros gravitációs vezető áramlásaival magyarázhatjuk.

6. sz. ábra Ingázók aránya Magyarországon és a BKÜ-ben a 2022. évi népszámlálás adatai alapján



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Az üdülőkörzet területén a helyben foglalkoztatottak száma a népszámlálás adatai alapján 109 857 fő. Mivel az üdülőkörzet területén élő mintegy 118 ezer munkavállaló abszolút többsége ingázik, a közel 110 ezer fős helyi munkavállalói tömeg jelentős része bejáró. A 2022. évi népszámlálás adatai alapján az üdülőkörzet településeire bejáró munkavállalók száma kevéssel több, mint 55 ezer fő, vagyis a helyben foglalkoztatottak csaknem fele bejáró foglalkoztatott. Ennek feldolgozása a munkahelyi ingázás adatelemzésének következő szintje lesz, mivel ennek felderítéséhez a teljes, országos adatbázis minden belföldi interakciós elemét, több mint 188 ezret kódolni kell, hiszen bárholnan jelezhetnek az országból a Balaton térségébe irányuló munkahelyi ingázást, azt nem lokalizálhatjuk csak az üdülőkörzet területére, vagy annak közelségébe.³⁴ A jelen elemzést ez utóbbi munka aktív bevezetésének tekintjük.

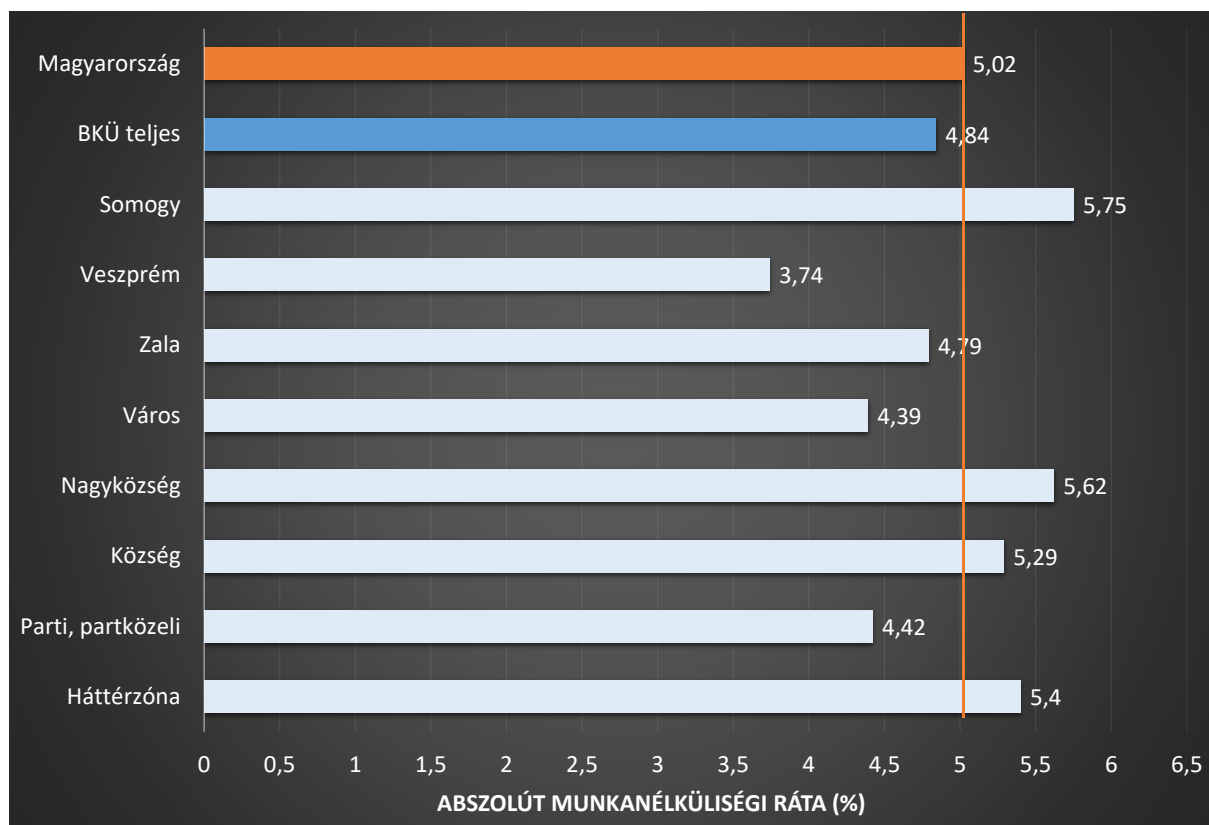
Mivel összehasonlítást kívánunk végezni a munkavállalói ingázás volumene és a térségben tapasztalt munkanélküliségi viszonyok között, megvizsgáltuk az üdülőkörzet munkanélküliségi rátájának jellemzőit. A népszámlálás kivételes alkalmat ad arra, hogy a munkanélküliek számát

³⁴ Az országosan leggyűjthető, más településre dolgozni járó foglalkoztatottak gyakoriságában benne szerepelnek a külföldre ingázó foglalkoztatottak is, ami bonyolítja az adatfeldolgozást, ezeket a belföldi ingázás mértékéről alkotott tiszta kép érdekében ki kell vonni a teljes gyakoriságból.

a foglalkoztatottak azonos időpontbeli számához viszonyítva meghatározzuk az abszolút munkanélküliségi rátát.³⁵

A munkanélküliek száma Magyarországon a 2022. évi népszámlálás időpontjában 237 055 fő volt, a foglalkoztatottaké 4 718 660 fő, az országos ráta 5,02 %.

7. sz. ábra Abszolút munkanélküliségi ráta Magyarországon és a Balaton térségében, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A munkanélküliek száma a Balaton térségében 5 724 fő, az országos munkanélküliségi indexnél a BKÜ rátaértéke alacsonyabb, 4,84 %. Ez annak optikájában értékes információ, hogy az adatfelvétel idegenforgalmi fő- és peremszezonon kívül történt. Alapvetően kedvezőbb a munkanélküliség, vagyis magasabb a foglalkoztatottság az üdülőkörzet Veszprém és Zala vármegyei területén, a városokban, valamint a parti, partközeli területsávban. Ezzel szemben magasabb a munkanélküliség, és alacsonyabb a foglalkoztatottság a Balaton térségének Somogy vármegyei területén, a községi-nagyközségi jogállású településeken, valamint a Balaton települési háttérzónájában.

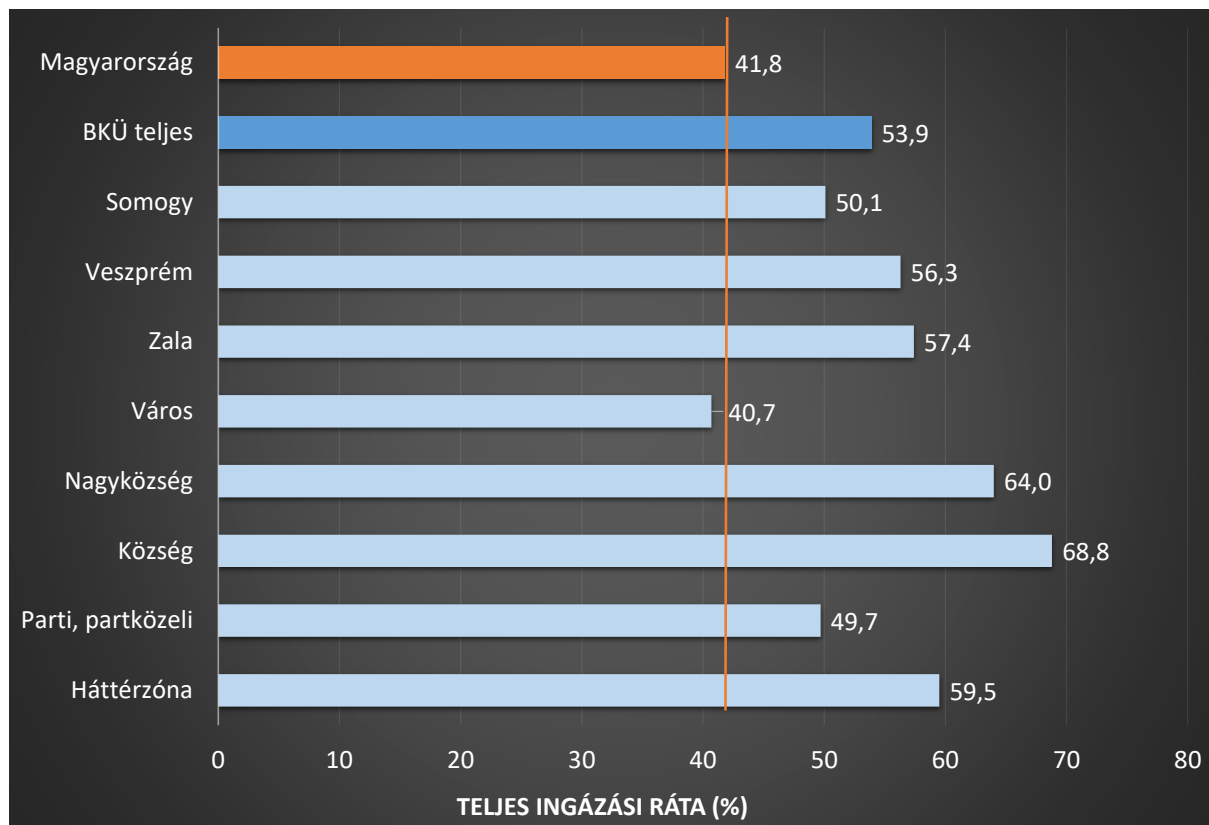
Tudjuk, hogy a teljes ingázási ráta lényegesen magasabb a Balaton térségében, mint országosan, ezzel párhuzamban a foglalkoztatottakon belül a lakóhelyük és a munkahelyük között ingázók aránya mindhárom üdülőkörzeti vármegyeterületen magasabb az országos értéknél, és csak Somogy vármegye területén alacsonyabb, mint a BKÜ egészében. Veszprém és Zala

³⁵ A monitoring jelentésekben a relatív munkanélküliségi rátával számolunk, ahol az osztandó érték nem a foglalkoztatottak, hanem a statisztikailag munkaképes korúak (15-64 év közöttiek) száma, emiatt az adott évi munkanélküliségi rátaértékek is eltérnek.

vármegyék üdülőkörzeti területén (+/- 1 százalékpont bizonytalansági érték mellett) ≈ 15 százalékponttal magasabb az ingázók aránya a foglalkoztatottakon belül, mint országosan.

A települési jogállás dimenziójában még üdülőkörzeti szinten is jól felismerhető az ingázás városokba irányuló gravitációja, mivel egyedül a BKÜ városok ingázó munkavállalóinak aránya országos érték alatti, miközben 64 % a nagyközségekben, és 68,8 % a községi jogállású településeken.

8. sz. ábra Teljes ingázási ráta Magyarországon és a Balaton térség egyes területi vetületeiben, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A munkahelyi ingázás aránya a foglalkoztatottakon belül a parti, partközeli területsávban is jóval magasabb az országos értéknél, lényegében átlagosan minden második munkavállaló ingázik a parti, partközeli településekről is a munkahelyére (ami vagy ugyancsak a parton van, vagy valahol máshol, adott esetben külföldön). Ugyanez a térség háttérzóna területén már csak nem 60 %, csaknem 18 százalékponttal magasabb az országos értéknél, és 5-6 százalékponttal meghaladja az üdülőkörzeti szintet is.

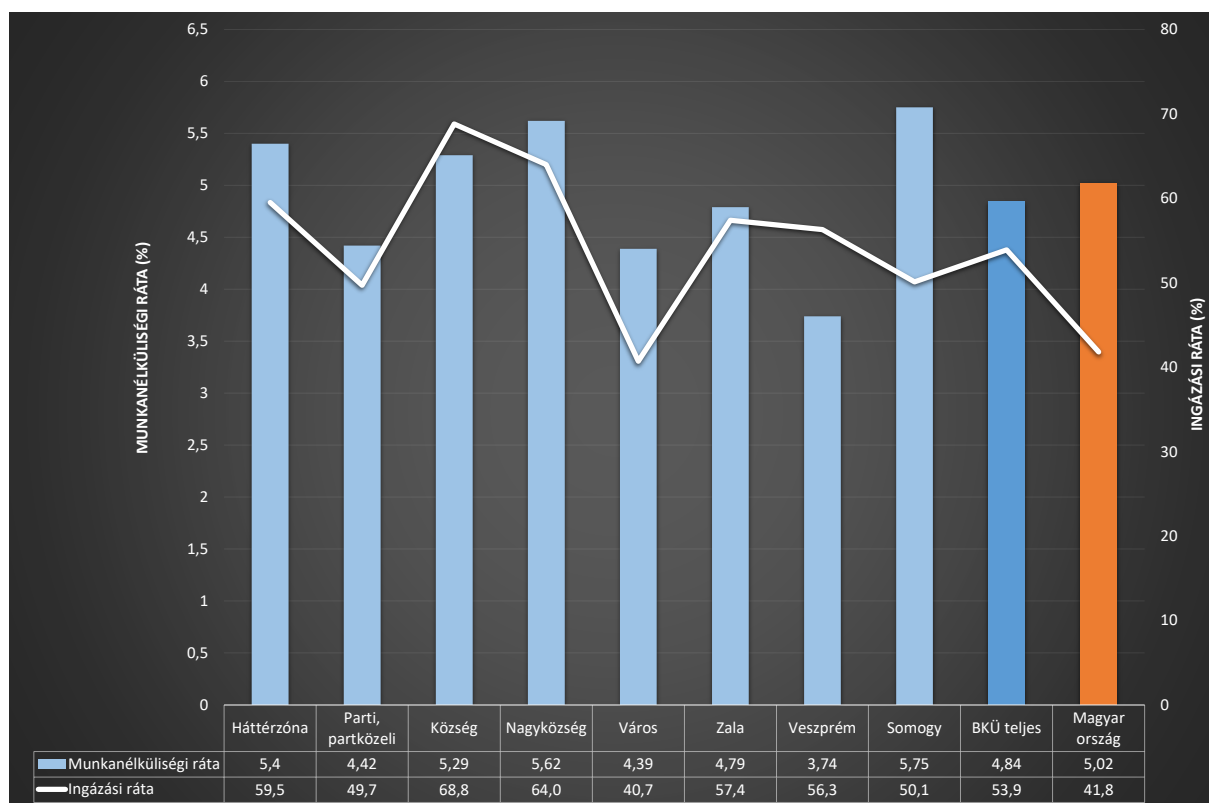
Összességében, ahol alacsonyabb a munkanélküliség, kiemelten az üdülőkörzeti városok keresztmetszetében, ott a lakóhelyükről elingázók aránya is kisebb, nyilván nagyobb valószínűséggel töltik be a helyi munkahelyeket, ezáltal megkímélik magukat az ingázásra fordított idő és energiakövetelményektől, ahol viszont magasabb a munkanélküliség, az azért van, mert nincs elég, vagy nincs elég megfelelő helyi munkahely, ezért a munkavállalók, ha

dolgozni szeretnének, kénytelenek elingázni egy másik településre a lakóhelyükről. Ilyen településcsoport a községek és a nagyközségek.

A Balaton térségének parti, partközeli és háttérzóna differenciái szerint ott, ahol a munkanélküliség magasabb, az ingázás magas gyakorisága várható, ez különösen éles módon rajzolódik ki a térség háttértelepülés zónájában, azzal együtt, hogy ebben a zónában meghatározó a kistelepülések, községek és falvak tömege. Viszont a parti, partközeli zónában is minden második foglalkoztatott ingázott a lakóhelye és a munkahelye között, miközben ezeken a településeken nemcsak az országos értéknél, de az üdülőkörzeti szintnél is alacsonyabb a munkanélküliség.

A parti, partközeli munkavállalók vélhetően keresik az egész éves munkalehetőségeket, nemcsak feltétlenül azt, amit egy idegenforgalmi főszezon kínál, és hangsúlyozzuk, ez az ingázás különösen idegenforgalmi főszezonon kívül irányulhat külföldre is.

9. sz. ábra Munkanélküliség és munkahelyi ingázás a Balaton térségében, 2022



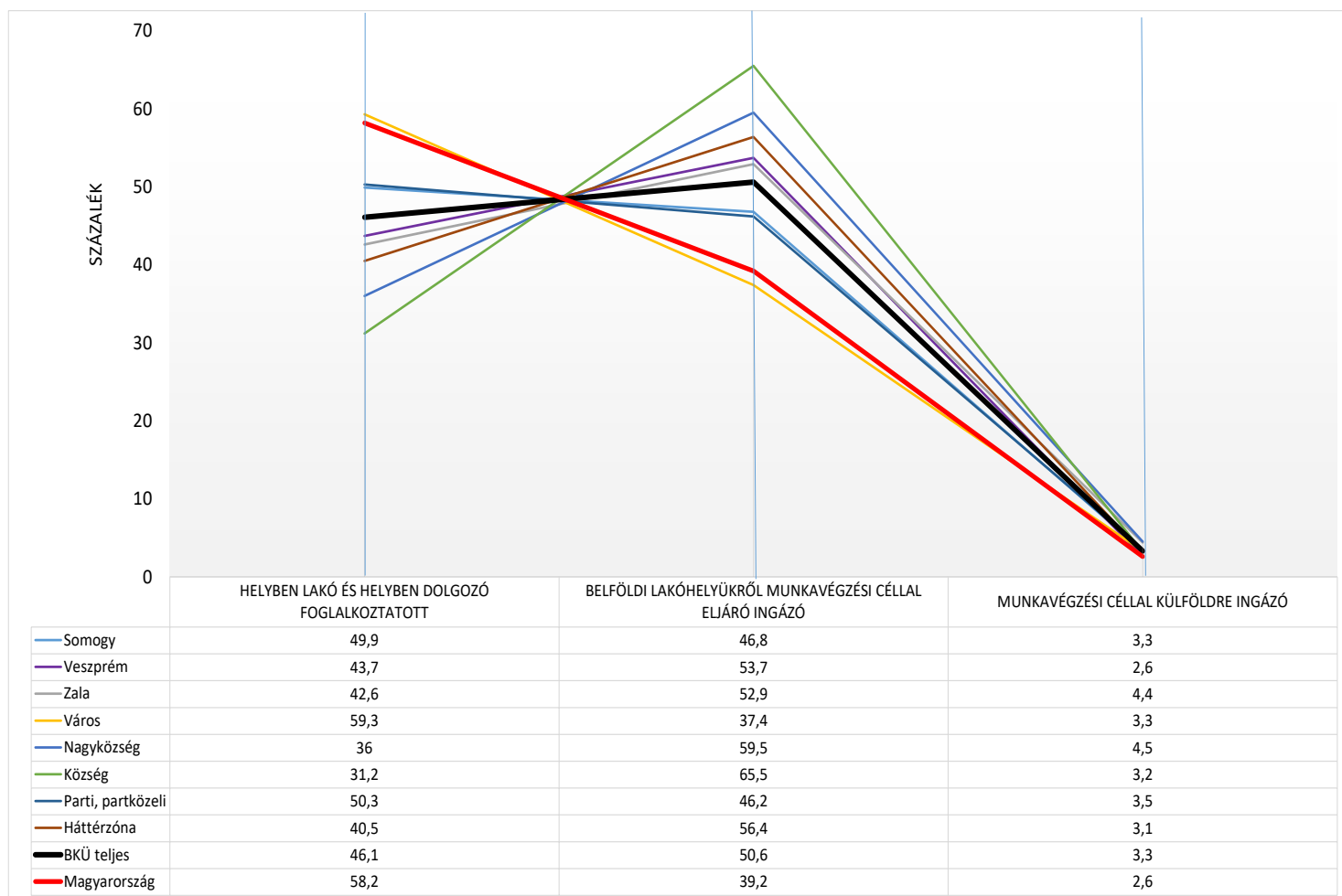
Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Nem kevésbé tanulságos az üdülőkörzet vármegyei területeinek optikája sem, ebben az esetben inkább a településhálózat sajátosságai lehetnek a meghatározó dimenzionáló tényezők, mint maga a munkanélküliség. Hiába alacsonyabb, vagy magasabb a munkanélküliség, az ingázás mindhárom vármegyei területreszen jelentős, ami azt sejteti, hogy a munkavállalók, bár valószínűleg némileg eltérő okosági hátterek miatt hajlandók áldozatokat is vállalni az ingázás kapcsán.

Ha egymás mellé illesztjük a Balaton térségében helyben lakó és helyben dolgozó foglalkoztatottak, a belföldön és a külföldre ingázók tömegét és összehasonlítjuk az országos

értékkel is, azt látjuk, hogy az országos arányon kívül az üdülőkörzeti városok, valamint a térség parti, partközeli területe pozicionálódik 50 %-os arány fölé, Somogy vármegye üdülőkörzeti része az 50 %-os szint közvetlen közelében áll, egyben ezek a BKÜ szint feletti értékek. Minden további területi és település jogállási vetületben üdülőkörzeti átlag alatti arányokat látunk, ami a munkavállalók nagyobb tömegének ingázását jelenti.

10. sz. ábra Aktív foglalkoztatott munkavállalók ingázási dimenziói a Balaton térségében területi és települési jogállás vetületek szerint és Magyarországon, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A belföldön lakóhelyükről munkavégzési céllal egy másik településre ingázók országos aránya 39,2 %, ³⁶ az országos szintnél csak az üdülőkörzeti városok belföldi ingázási aránya alacsonyabb, az üdülőkörzeti szintnél pedig a térség Balaton parti és partközeli viszonylata, valamint Somogy vármegye BKÜ területrésze, ezen belül értelemszerű súllyal a parti és partközeli szegmens. Minden egyéb vetületben a lakóhelyről egy másik belföldi településre

³⁶ Az országosan 2022. évi népszámlálásban közölt 41,8 %-os arány, $\approx 1\,974$ ezer fő magába foglalja a mintegy 123 ezer külföldre ingázót is, így ez utóbbiak gyakoriságát, amennyiben a belföldön ingázók klaszteréhez kívánunk jutni, ki kell vonni az ingázók teljes gyakoriságából.

ingázók aránya magasabb, mint az üdülőkörzeti átlag, a legmagasabb a községi jogállású településeken, valamint az üdülőkörzet háttérzóna területrészen.

Amikor az összképet áttekintjük, jól látszik, hogy a munkahelyi ingázás abszolút fókusz a Magyarország területe, a külföldre irányuló ingázás tömegében marginális.

A munkavégzési céllal külföldre ingázók gyakorisága az üdülőkörzetben kevesebb, mint 4000 fő, arányaiban viszont ez magasabb az országosnál. BKÜ átlag feletti értéket mérhetünk Zala vármegye BKÜ területrészen, jellemzően a nagyközségekben, valamint a Balaton parti és partközeli területrészen. Az üdülőkörzeti átlaggal egy szinten alakul a térség városaiban és a BKÜ Somogy vármegyei területrészen. A külföldre ingázás BKÜ átlag alatti a községekben és a térség Balaton partvonalától távolabbi, háttérzóna területrészen, illetve az országos 2,6 %-os átlaggal egyező a Balaton felvidéken, azaz a BKÜ Veszprém vármegyei területrészen.

A területi és település jogállási adatok szórásnégyzetét felbontva vármegyei vetületben sem a helyben lakó és helyben foglalkoztatottak, sem a belföldön, sem a külföldre ingázók megoszlása nem szignifikáns,³⁷ nem tulajdonítható nem véletlen hatásoknak, ellenben mind a települési jogállás,³⁸ mind a Balaton partviszonylat / háttérzóna hatása jelentős, három tizedes értékig szignifikáns.³⁹ A leíró modellek magyarázóereje a települési jogállás dimenzióiban a legmagasabb, 40-50 % közötti sávban alakul, a Balaton partviszonylat esetében gyengébb, $\approx$ 7-14 % közötti.

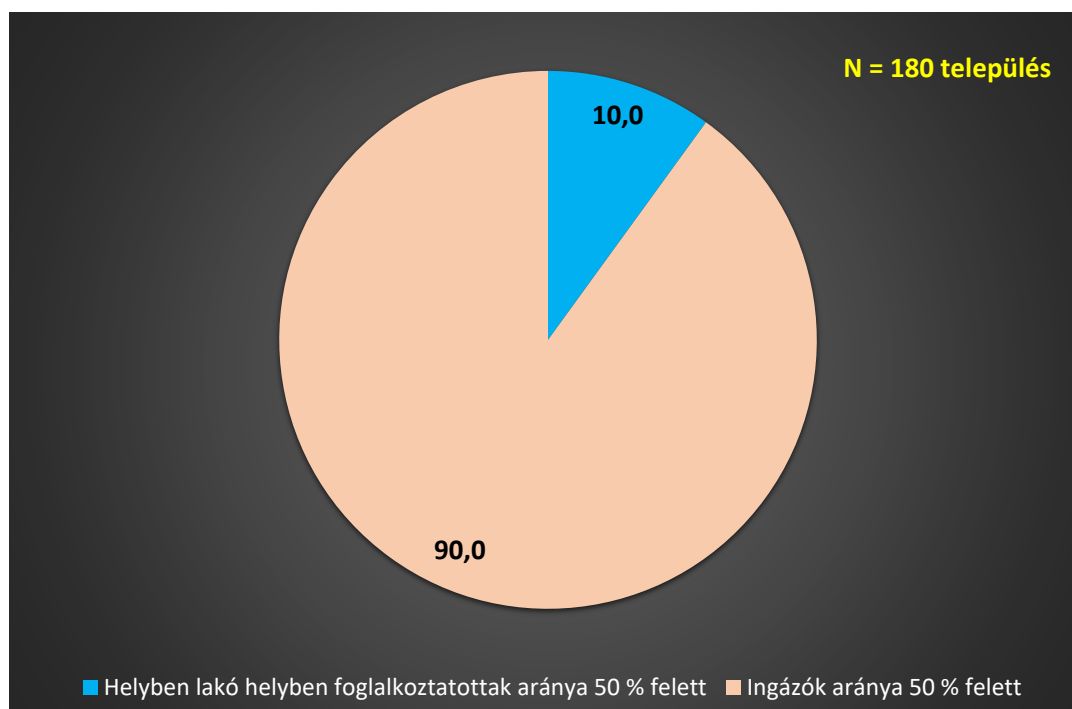
A gyakoriságok jellemzőinek feltárása után megvizsgáltuk a települések gyakoriságának szintjén azt is, hogy az adott településen a helyben lakó és helyben foglalkoztatottak, vagy az onnan elingázó munkavállalók vannak-e abszolút többségben.

³⁷ Vármegye: Helyben lakó helyben foglalkoztatottak ANOVA Sig: 0,746. Belföldön ingázók: ANOVA Sig: 0,865. Külföldre ingázók: ANOVA Sig: 0,229.

³⁸ Települési jogállás: Helyben lakó helyben foglalkoztatottak ANOVA Sig: 0,000. Eta Squared: $0,445 \cdot 100 = 44,5$ %. Belföldön ingázók: ANOVA Sig: 0,000. Eta Squared: $0,489 \cdot 100 = 48,9$ %. Külföldre ingázók: ANOVA Sig: 0,000. Eta Squared: $0,435 \cdot 100 = 43,5$ %.

³⁹ Balaton partviszonylat: Helyben lakó helyben foglalkoztatottak ANOVA Sig: 0,000. Eta Squared: $0,068 \cdot 100 = 6,8$ %. Belföldön ingázók: ANOVA Sig: 0,000. Eta Squared: $0,140 \cdot 100 = 14,0$ %. Külföldre ingázók: ANOVA Sig: 0,000. Eta Squared: $0,105 \cdot 100 = 10,5$ %.

11. sz. ábra Helyben lakó helyben foglalkoztatottak és az elingázók egymáshoz viszonyított 50 % feletti aránytöbbsége az üdülőkörzet 180 településén



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

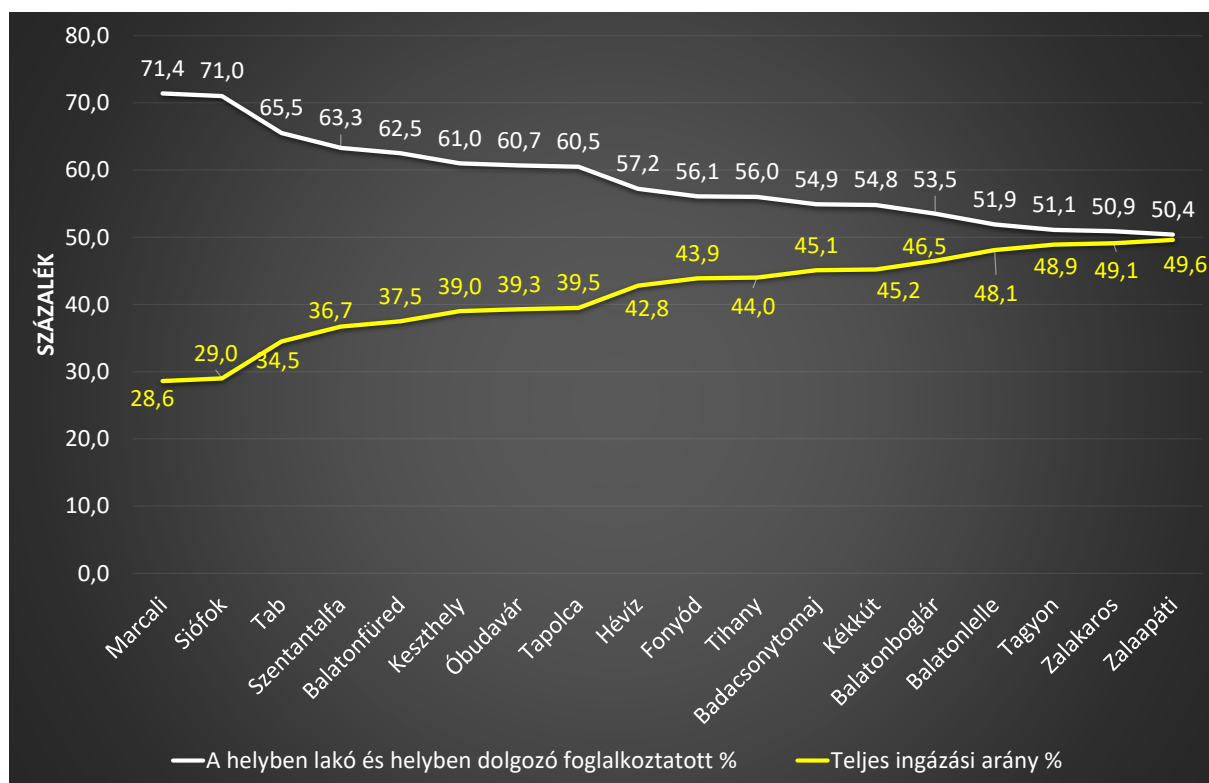
Mindössze 18 üdülőkörzeti településen tudtuk igazolni azt, hogy a helyben élő foglalkoztatottak abszolút többsége az adott településen is dolgozik, míg 162 BKÜ településen ezzel pontosan ellentétes a helyzet, az aktív foglalkoztatottak abszolút többsége ingázik, vagyis minden tíz Balaton térségi településből átlagosan csak egy olyan van, ahol a helyben élő helyben foglalkoztatottak vannak többségben a munkavállalókon belül.

A szóban forgó 18 üdülőkörzeti település 8 Veszprém, 6 Somogy, 4 Zala vármegyei. Kilenc parti, partközeli és ugyancsak kilenc háttérzóna település. Kétharmaduk város, ezek között találjuk a Balaton legnépesebb városait, mint Siófok, Keszthely, Balatonfüred, Marcali és Tapolca, de olyan nem kevésbé fontos városokat is, mint Hévíz, Balatonboglár, Balatonlelle, Fonyód, vagy Zalakaros, de ide tartozik Badacsonytomaj és a Flextronics elektronikus fogyasztási cikkek gyártására specializálódott nagyfoglalkoztatónak helyet adó Tab városa is.⁴⁰

A legmagasabb helyi foglalkoztatott arányt Marcali és Siófok esetében látjuk, ahol a helyben élő és helyben foglalkoztatottak aránya az onnan elingázókhoz képest a 70 %-ot is meghaladja.

⁴⁰ Bővebben: <https://flex.com/careers/hungary>. A Flextronics International Ltd. Tab mellett további telephelyeket üzemeltet Magyarországon a fővárosban, továbbá Gyálon, Sárváron és Zalaegerszegen.

12. sz. ábra Helyben lakó és helyben dolgozó foglalkoztatottak abszolút többsége a foglalkoztatottakon belül a BKÜ településein, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A listán szereplő községek között olyan idegenforgalmi centrumtelepülés is szerepel, mint Tihany, de olyan egészen kis aktív munkaerővel bíró település is, mint Kékkút, a *Theodora ásványvizek*, illetve a forrásvízből előállított számos egyéb üdítőital forrása.⁴¹

Ezzel együtt Kékkúton a helyben élő és helyben foglalkoztatott munkaerőn túl hétszer annyi oda bejáró munkaerő is megjelenik.⁴² Hasonló kistelepülés Óbudavár is, ahol ugyancsak több a bejáró munkavállaló, mint a helyben foglalkoztatott, miközben az onnan elingázók száma az ott élő foglalkoztatottak felénél kevesebb. Ide sorolható Szentantalfa és Tagyon község is, ezekben az esetekben a helyben élő helyben foglalkoztatottak száma magasabb, mint a bejáróké, de ezek is alacsony foglalkoztatott összességű települések, mezőgazdasági, szőlészeti-borászati profillal. Zalaapáti vonatkozásában egy, kevéssel több, mint másfél ezer lakosú, közel 700 foglalkoztatott tömeggel rendelkező község zárja a sort, ezen a településen is kevesebb a bejáró, mint a helyben élő és helyben foglalkoztatott, és 50 % alatti az onnan elingázók aránya. Zalaapátiban az abszolút munkanélküliségi ráta a 2022. évi népszámlálás időpontjában 5 % körüli volt, a településen több jelentős építőipari foglalkoztató is működik.⁴³

Összességében a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet ingázási arányszámának területi mintázatára, illeszkedve az ingázás és a munkaerőpiac területi egyenlőtlenségeinek törvényszerűségeihez, egy élesen kirajzolódó centrum-periféria viszonyrendszer jellemző, melyben a foglalkoztatási

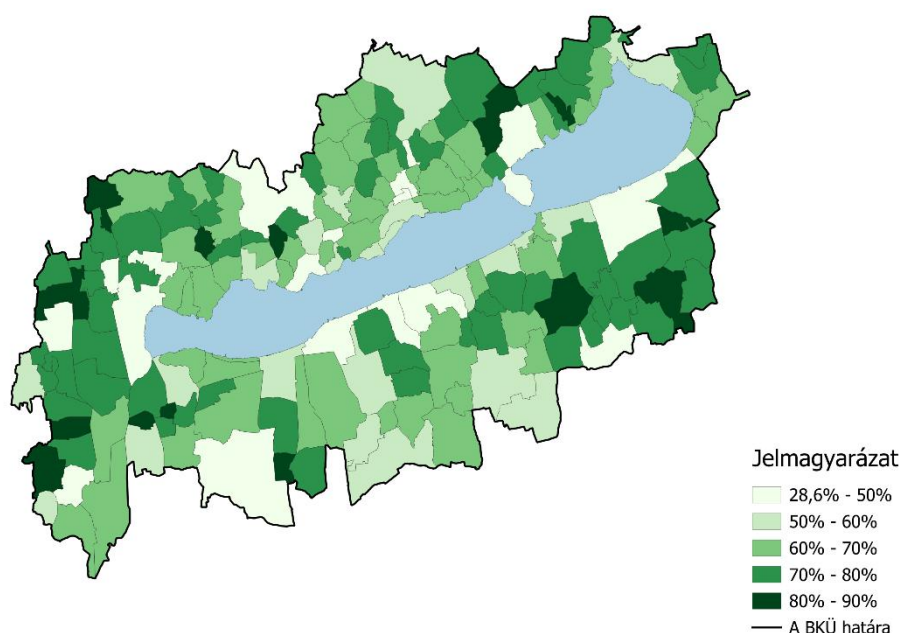
⁴¹ Bővebben: <https://www.theodora.hu>. A cég központja Budapesten működik. A gyártó Kékkúti Ásványvíz Zrt, ami a *Central Europe Mineral Water Holding* tulajdona, a cég 2019-től a Szentkirályi Magyarország Kft nevet viseli.

⁴² A helyben élő helyben foglalkoztatottak száma Kékkúton 17 fő, amihez 123 fő bejáró munkavállaló társul.

⁴³ Például Zalakábel Építőipari Kivitelező és Szolgáltató Kft, Vajda-Ép Kft, Tarr Kőfaragó Kft.

centrumok (jellemzően a városi jogállású települések) köré szerveződő elsősorban lakófunkciót betöltő, munkaerő-keresleti szempontból jelentéktlenebb települések gyűrűje jelenik meg látványosan, különösen egyes szomszédsági relációkat tekintve. Ilyen például Balatonfüred és vonzáskörzete (mely kapcsán valamelyest Veszprém MJV elszívó hatását is sejtünk kell), Siófok és Tab, részben egymást fedő vonzáskörzete, Keszthely és Hévíz, szintén egymást részben fedő vonzáskörzete vagy éppen Tapolca és környéke. A területi mintázatra emellett jellemző egy enyhe gravitációs hatás a part irányába, vagyis a parti zóna a térkép által is megerősített módon inkább az ingázás célterülete.

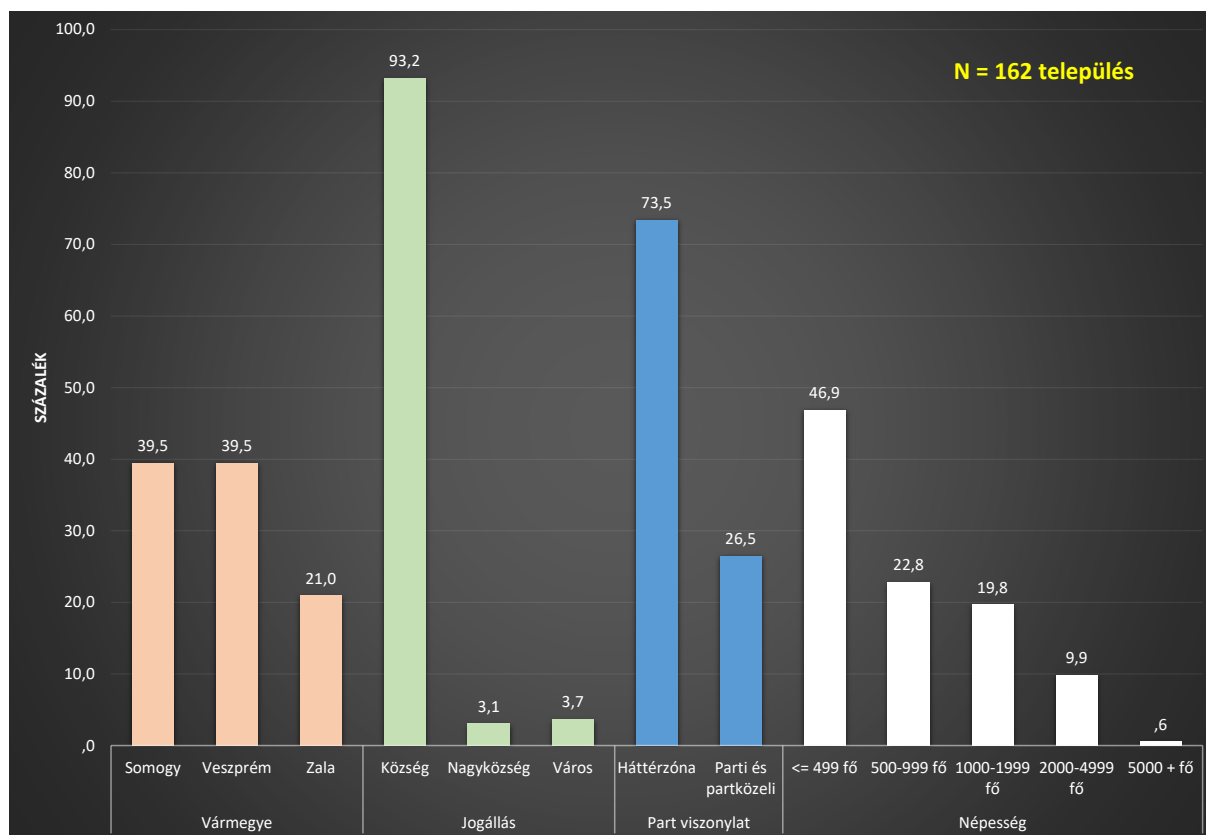
3. sz. térkép Az ingázók aránya az összes foglalkoztatottból a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településein (%; 2022)



Adatok forrása: Központi Statisztikai Hivatal

A további 162 olyan üdülőkörzeti település, ahol a helyben élő foglalkoztatottak abszolút többsége ingázik elsöprő többségében, mintegy 93 %-ban község, Balatonszárszó, Gyenesdiás, Révfülöp, Vonyarcvashegy és Zalakomár nagyközség.

13. sz. ábra Lakóhelyükről munkahelyükre ingázó munkavállalók foglalkoztatott népességen belüli 50+ %-ot meghaladó többségét tömörítő települési klaszter területi, település jogállási és népességekategória dimenziói a Balaton térségében, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Hat városi jogállású település is szerepel ebben a klaszterben, Balatonalmádi, Balatonföldvár, Balatonfüzfő, Balatonkenese, Lengyeltóti és Zamárdi.

A települések közel háromnegyede, 73,5 %-a az üdülőkörzet háttérzóna területéhez tartoznak, legfeljebb minden negyedik település parti, partközeli. Vármegyeterület szerint kevésbé differenciált a települések eloszlása, Somogy és Veszprém vármegye BKÜ által érintett területre is egyaránt közel 40 %-os településmetszettel rendelkezik, egyformán 64-64 település érintett, Zala részesedése 21 %, ami 34 települést takar. Az üdülőkörzet 70 Somogy vármegyei településéből a helyben élő, de ingázó munkavállalói többséget körvonalazó települések aránya $\approx 91,4$ %, Veszprém vármegye BKÜ területén 88,9 %, Zala esetében 89,5 %.

Áttekintve a településklaszter népességszám-jellemzőit is elmondható, hogy a települések relatív többsége, 46,9 %-a 500 lakos alatti, több mint kétharmada, 69,8 %-a 1000 lakos alatti (46,9 % + 22,8 %), és minden tízből közel kilenc, 89,5 % kétezer lakos alatti (46,9 % + 22,8 % + 19,8 %). Kétezer és ötezer lakos közötti települések száma 16, ebből hét Somogy vármegyei: Ádánd, Balatonföldvár, Balatonszabadi, Balatonszárszó, Kéthely, Lengyeltóti és Zamárdi. Öt település helyezkedik el az üdülőkörzet Veszprém vármegyei területén: Alsóörs, Balatonfüzfő, Balatonkenese, Csopak, Litér; további négy Zalában van: Cserszegtomaj, Gyenesdiás, Vonyarcvashegy és Zalakomár.

Ötezer lakos feletti település, ahol a helyben élő munkavállalók abszolút többsége ingázik, az üdülőkörzetben egyedül csak Balatonalmádi. Balatonalmádi mintegy 4500 fős helyben élő, foglalkoztatott státuszú munkavállalói tömegének csupán 38,7 %-a dolgozott a városban a 2022. évi népszámlálás időpontjában, és a munkavállalók 61,3 %-a ingázott. Azzal párhuzamban, hogy a helyben élő munkavállalók ilyen nagy arányban máshol dolgoztak, közel 1100 munkavállaló viszont bejárt Balatonalmádiba dolgozni, de így is két és félszer annyian voltak azok, akik Balatonalmádiból eljártak máshová munkát végezni, mint azok, akik oda bejártak.⁴⁴

Úgy tűnik, Balatonalmádi egy egészen speciális, nem szokványos város a munkahelyi ingázás szempontjából, mert egyrészt méreténél fogva elkerülhetetlenül gravitációs súlypont, másrészt viszont mégis a helyi munkaerő többségének ingázási kiáramlása jellemzi.

Dichotom kategóriarendszerbe strukturálva az üdülőkörzet településeit annak mentén, hogy a helyben élő foglalkoztatottak több mint fele helyben is dolgozik, illetve a helyben élő foglalkoztatottak több mint fele ingázik egy másik településre (akár külföldre), az üdülőkörzetet alkotó vármegyeterületek szerint nem szignifikáns, nem magyarázza megbízható módon a települések kategória megoszlásait, nincs releváns hatással a jelenségekre.⁴⁵ Települési jogállás⁴⁶ és Balaton partviszonylat⁴⁷ metszeteiben azonban nem véletlen összefüggéseket látunk.

Az a keresztmetszet, ahol a helyben lakó és helyben dolgozó foglalkoztatottak abszolút többségben vannak, határozottan az üdülőkörzet városi hálózatára mutat, ahol pedig ingáznak, azok nem véletlen többsége község, a nagyközségek relációja szerint a térségen belüli település jogállási arány 100 %-os. Minden nagyközségben egységesen ez a jelenség tapasztalható.

14. sz. ábra Helyben lakó, helyben dolgozó foglalkoztatott, és helyben lakó, onnan elingázó munkavállalói többlet alakulása a BKÜ településein települési jogállás szerint, 2022

	INGÁZÁSI KÓD		Total
	Helyben foglalkoztatottak aránya 50 % felett	Ingázók aránya 50 % felett	
TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS	Város	12	6
		66,7%	33,3%
		66,7%	3,7%
	Nagyközség	0	5
		,0%	100,0%
		,0%	3,1%
	Község	6	151
		3,8%	96,2%
		33,3%	93,2%
Total	18	162	180
	10,0%	90,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

⁴⁴ Balatonalmádiban lakó, onnan eljáró foglalkoztatottak száma a külföldre ingázókkal együtt a 2022. évi népszámlálás időpontjában 2752 fő, az oda bejáró munkavállalóké 1097 fő. (Szorzóérték: 2752/1097=2,50).

⁴⁵ Vármegye: Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,874.

⁴⁶ Települési jogállás: Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,000. Cramer's V: 0,630.

⁴⁷ Balaton partviszonylat: Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,037. Cramer's V: 0,155.

Az adatok Balaton partviszonylat / háttérzóna optikája feltárja, a helyben lakó és helyben dolgozó foglalkoztatottak nem véletlen többsége az üdülőkörzet a parti, partközeli területzónában lakik, a háttértelepüléseken egyértelműen alapjelenség a munkahelyi ingázás.

15. sz. ábra Helyben lakó, helyben dolgozó foglalkoztatott, és helyben lakó, onnan elingázó munkavállalói többlet alakulása a BKÜ településein Balaton partviszonylat szerint, 2022

		INGÁZÁSI KÓD		Total
		Helyben foglalkoztatottak aránya 50 % felett	Ingázók aránya 50 % felett	
PARTVISZONYLAT	Parti, partközeli	9	43	52
		17,3%	82,7%	100,0%
		50,0%	26,5%	28,9%
	Háttérzóna	9	119	128
		7,0%	93,0%	100,0%
		50,0%	73,5%	71,1%
Total		18	162	180
		10,0%	90,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Abban az esetben, ha a helyben lakó és helyben dolgozó munkavállalók, illetve a lakótelepülésükről munkavégzési céllal elingázók települési abszolút többségét harmadik dimenziós kontrollváltozóként alkalmazzuk a partviszonylat és a települési jogállás dimenzióinak keresztmetszetében, matematikailag a *Lazarsfeld-paradigma* alapján replikálódnak (megismétlődnek) a kétdimenziós alapösszefüggések.⁴⁸

Azok a települések, ahol a helyben élő és helyben foglalkoztatottak abszolút többségben vannak, nem véletlen módon parti és partközeli városok az üdülőkörzetben, illetve speciális helyzetű községek a háttérzónában, ahol részben a munkavállalók alacsony száma, részben a rendelkezésre álló munkahelyek tömege gravitálja a foglalkoztatottakat.

⁴⁸ Helyben élő és helyben dolgozó foglalkoztatottak 50 % felett: Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,046. Cramer's V: 0,471. Lakótelepülésről munkavállalási céllal elingázók aránya 50 % felett: Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,000. Cramer's V: 0,338.

16. sz. ábra Munkavállalói tömeg alakulása a BKÜ településein települési jogállás és Balaton partviszonylat szerint a helyben lakó, helyben dolgozó és a helyben lakó, onnan elingázó foglalkoztatottak többségének kontrollhatása alatt, 2022

INGÁZÁSI KÓD			TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS			Total
			Város	Nagyközség	Község	
Helyben foglalkoztatottak aránya 50 % felett	PARTVISZONYLAT	Parti, partközeli	8		1	9
			88,9%		11,1%	100,0%
			66,7%		16,7%	50,0%
		Háttérzóna	4		5	9
			44,4%		55,6%	100,0%
			33,3%		83,3%	50,0%
	Total		12		6	18
			66,7%		33,3%	100,0%
			100,0%		100,0%	100,0%
Ingázók aránya 50 % felett	PARTVISZONYLAT	Parti, partközeli	5	4	34	43
			11,6%	9,3%	79,1%	100,0%
			83,3%	80,0%	22,5%	26,5%
		Háttérzóna	1	1	117	119
			,8%	,8%	98,3%	100,0%
			16,7%	20,0%	77,5%	73,5%
	Total		6	5	151	162
			3,7%	3,1%	93,2%	100,0%
			100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Ahol a lakótelepülésükről munkavégzési céllal elingázó munkavállalók vannak abszolút többségben, az elsőpró tömegében az üdülőkörzet háttérzóna területrészenek községei, illetve öt parti és partközeli város, és négy, az előbbi városokhoz hasonló irányú, adott településről kifelé áramló munkavállalói tömeggel bíró nagyközség.

A változók közötti szignifikáns hatás megszűnik, ha a kontrollváltozó a települési jogállás, de megismétlődik akkor is, ha a kontrollváltozó a Balaton partviszonylat. Ebben az esetben ahol helyben lakó és helyben dolgozó foglalkoztatottak abszolút többségben vannak, határozottan a városokban élnek és dolgoznak, függetlenül az adott város üdülőkörzeten belüli területi elhelyezkedésétől, míg ahol az ingázók vannak abszolút többségben, függetlenül az adott település területi pozíciójától, a községek dominálnak.⁴⁹

⁴⁹ Balaton parti és partközeli települések: Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,000. Cramer's V: 0,675. Balaton háttérzóna települések: Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,000. Cramer's V: 0,576.

17. sz. ábra Munkavállalói tömeg alakulása a helyben lakó, helyben dolgozó és a helyben lakó, onnan elingázó foglalkoztatottak többségének dimenzióiban a BKÜ településein települési jogállás szerint a Balaton partviszonylat kontrollhatása alatt, 2022

PARTVISZONYLAT			INGÁZÁSI KÓD		Total
			Helyben foglalkoztatottak aránya 50 % felett	Ingázók aránya 50 % felett	
Parti, partközeli	TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS	Város	8	5	13
			61,5%	38,5%	100,0%
			88,9%	11,6%	25,0%
		Nagyközség	0	4	4
			,0%	100,0%	100,0%
			,0%	9,3%	7,7%
		Község	1	34	35
			2,9%	97,1%	100,0%
			11,1%	79,1%	67,3%
		Total	9	43	52
			17,3%	82,7%	100,0%
			100,0%	100,0%	100,0%
Háttérzóna	TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS	Város	4	1	5
			80,0%	20,0%	100,0%
			44,4%	,8%	3,9%
		Nagyközség	0	1	1
			,0%	100,0%	100,0%
			,0%	,8%	,8%
		Község	5	117	122
			4,1%	95,9%	100,0%
			55,6%	98,3%	95,3%
		Total	9	119	128
			7,0%	93,0%	100,0%
			100,0%	100,0%	100,0%

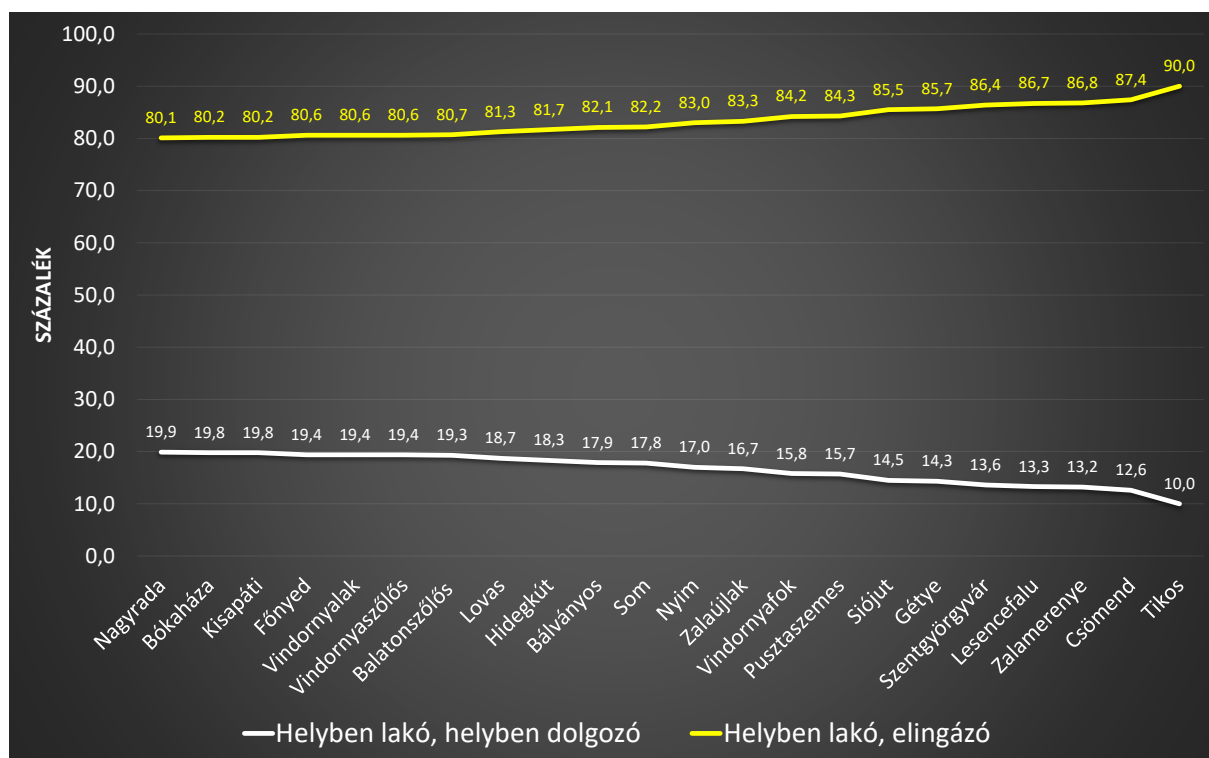
Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Összesen 22 üdülőkörzeti település esetében detektáltunk 80 % feletti lakóhely → munkahely közötti ingázási rátát.⁵⁰ A 22 település, ahol a helyben élő munkavállalók legalább négyötöde munkavégzési céllal ingázik, kivétel nélkül község, és a 22-ből 21 az üdülőkörzet háttértelepülés zónájában helyezkedik el. Az egyetlen kivétel a Balaton-felvidéki Lovas község, amely ugyan nem parti település, de a hatályos 2018. évi CXXXIX. sz. területrendezési törvény rendelkezései szerint partközeli településnek minősül.

⁵⁰ A 80 %-os arány lehatárolásának ésszerű ábrázolhatósági okai vannak. Ha akár csak 75 %-os értéknél húztuk volna meg az ábrázolás határvonalát, további 26 településnek kellene szerepelnie az ábrán a már ott szereplő 22 település mellett.

Az érintett települések kétötöde, 9 község Zala, kevéssel több, mint harmada, 8 község Somogy, ötöde, vagyis 5 település Veszprém vármegyei. Összesen 6 település helyezkedik ez a Keszthelyi, 5 a Siófoki járásban, érintett a Marcali, a Nagykanizsai, a Tapolcai, a Balatonfüredi, és egy községgel (Hidegkút) a Veszprémi járás is.

18. sz. ábra A helyben élő foglalkoztatottak körében 80 % feletti ingázási rátával rendelkező települések a Balaton térségében, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

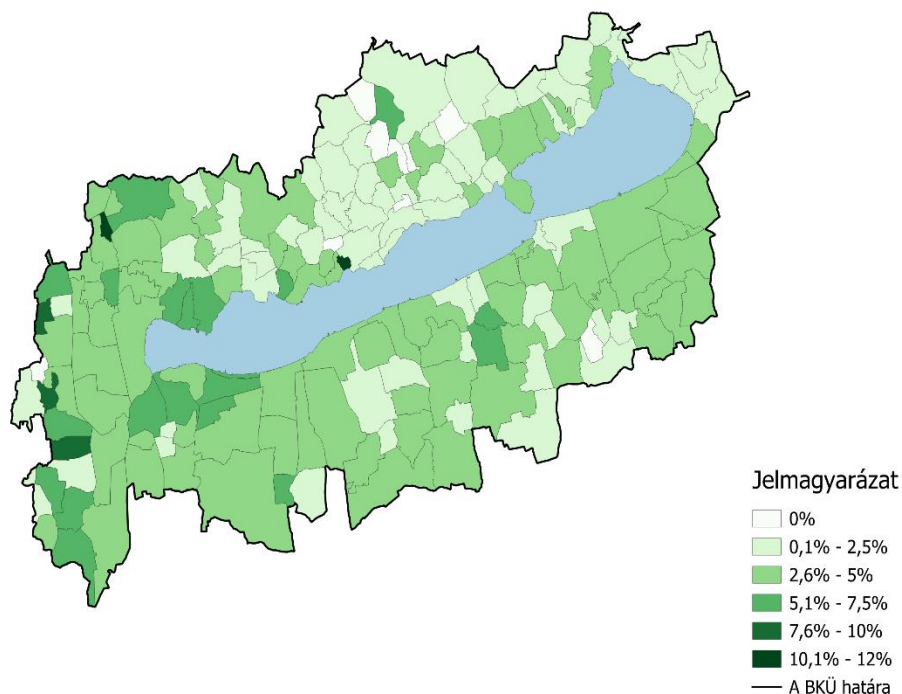
Mind a 22 település állandó lakossága ezer fő alatti, 18 településen 500 lakosnál is kevesebben élnek. A négy 500 és 1000 lakos közötti településből három a Siófoki járásban van; Bálványos, Siójut és Som, Balatonszőlős pedig a Balatonfüredi járás része, Balatonfüredtől 2-3 perces autótávolságban.

Az ábrázolt rangsort Zala vármegyében, Nagykanizsa járásban Nagyrada község nyitja, ahol az ingázók aránya 80 %, és a Somogy vármegyei Marcali járásban elhelyezkedő Tikos község zárja, ahol az ingázók aránya a helyben élők körében már eléri a 90 %-ot.

A 22 településen ingázók tömeggyakorisága mintegy 2900 fő, a térségben ingázó 63 775 fő mintegy 4,5 %-a, a rangsort nyitó Nagyradán 165 fő, Tikoson 45 fő. Kétszáz főnél több embert Balatonszőlősön, Som, Siójut, Bálványos és Lovas községekben, ötvennél kevesebb embert Tikoson kívül Gétye, Zalaújlak, Vindornyafok, Vindornyalak és Főnyed községekben érint. A két utolsóként említett településen már csak 25-25 főről van szó.

Fontos külön fókuszot irányítani a Balaton térségéből külföldre ingázók tömegére. Azt már korábban láttuk, hogy a Balaton térségéből külföldre ingázók aránya magasabb az országosnál, és arányaikban legtöbbször az üdülőkörzet Zala vármegyei területéről, a parti, partközeli területsávból és a térség nagyközségeiből ingáznak munkavégzési céllal külföldre, míg a legkevesebben a térség Veszprém vármegyei területéről, a Balaton háttérzónájából, és a községekből teszik ezt. A legszembetűnőbb azonban talán az a területi autokorrelációs jelenséget is valamelyest reprezentáló nyugat-keleti lejtő, ami a külföldre ingázók kapcsán megjelenik.

4. sz. térkép A külföldre ingázók aránya az összes ingázó foglalkoztatottból a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településein (% , 2022)



Azonban a külföldre ingázók gyakoriságát adatvédelmi okokból nem tudjuk teljes bizonyossággal megadni, bár a bizonytalansági tényező nagyon alacsony, 30-50 fő közötti lehet. Tudjuk azt is, hogy az üdülőkörzet 180 településéből 171 településről jelezték az adatközlők, hogy külföldön végeznek munkát, kilenc településen pedig nem jelent meg ez az adatsor, még adatvédelem alá rendelve sem, tehát ezeken a településeken egyáltalán nem volt az adatfelvétel időpontjában külföldre ingázó foglalkoztatott.

Ez a kilenc település kivétel nélkül az üdülőkörzet háttérzóna területén helyezkedik el, mindegyik 500 állandó lakos alatti lélekszámú község. A kilenc ilyen településből hét a BKÜ Veszprém vármegyei területén található, ezek közül három a Balatonfüredi járásban: Óbudavár, Szentjakabfa és Tagyon, kettő a Tapolcai járásban: Kékkút és Vigántpetend, Barnag a

Veszprémi járásban, valamint az üdülőkörzet egyetlen Ajka járási települése, Öcs község. Egy Somogy vármegyei település jelenik meg ebben a sorban a Tabi járásban Zala község, illetve Zalaszentmárton a Keszthelyi járásban, Zala vármegyében.

A 27 olyan település, ahol adatvédelmi okokból bizonytalan a külföldre ingázók száma ugyancsak kivétel nélkül község, illetve a 27-ből 25 kistépülés, 500 állandó lakos alatti. A két kivétel Csajág a Veszprém vármegyei Balatonalmádi járásban, illetve Szentantalfa ugyancsak Veszprém vármegyében, de a Balatonfüredi járásban. A 27 településből ugyancsak 25 a térség háttérzónájának része, ebben az esetben a két kivétel Balatonszepezd és Örvényes, mindkettő a Balatonfüredi járásban. Összességében a 27 településből 16 Veszprém vármegyei, 7 Somogy és 4 Zala vármegyei. A két leginkább érintett járás a Balatonfüredi és a Tapolcai, 3-3 településsel jelenik meg a Marcali és a Keszthelyi, 2-2-vel a Fonyódi, a Tabi és a Veszprémi járás, 1-1 településsel a Balatonalmádi és a Nagykanizsai járás.

Azt adatközlés hiányában nem tudjuk megmondani, hogy a külföldön végzett munka valójában mely országokba történő munkavégzési áramlást jelent, így ezt az országos jellemzőkkel sem tudjuk összehasonlítani, az azonban a korábbi, munkavállalókat érintő vizsgálatainkból körvonalazható, hogy a térségi munkaerő országhatárokon túli áramlásának főtengelye a német nyelvterület felé mutat, Ausztria és Németország vezeti, alapvetően az Európai Unió egyes országai, azon kívül pedig az Egyesült Királyság. Érdemben nem különbözik az országos jellemzőktől.⁵¹

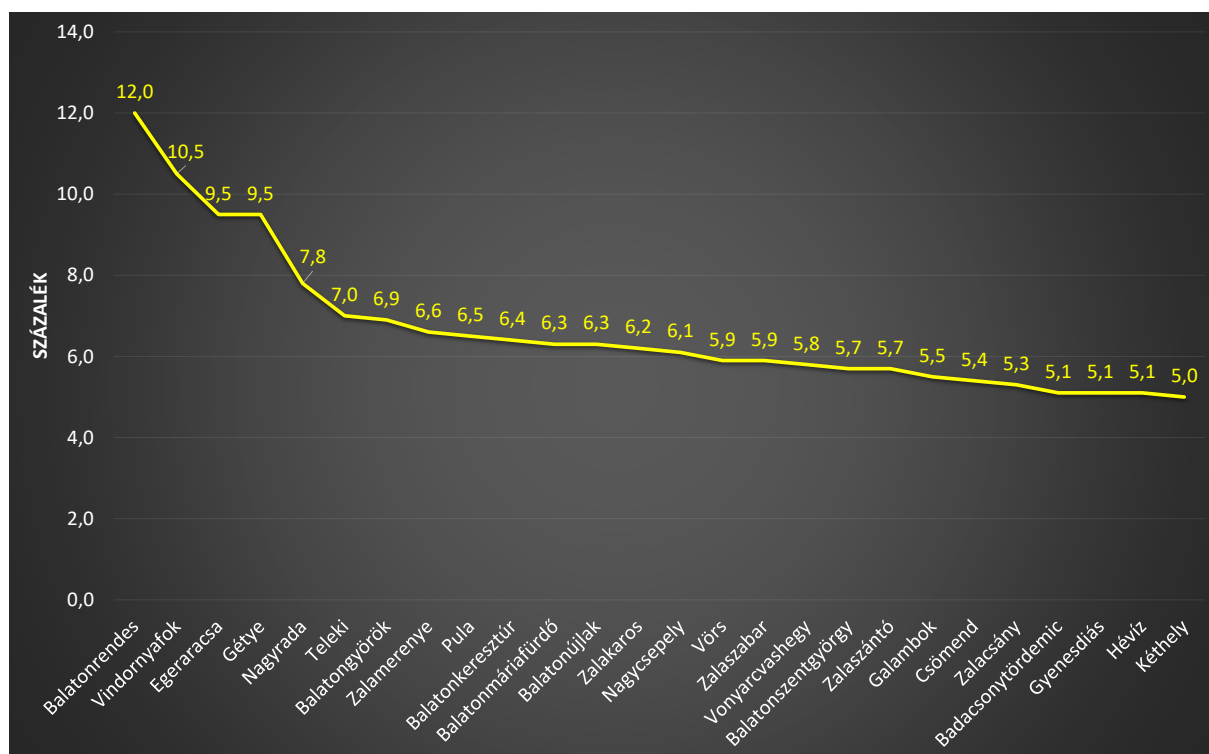
Számszerűen a legtöbb külföldre ingázó munkavállaló az üdülőkörzet városaiban él, de nem feltétlenül ezeken a településeken a legmagasabb a foglalkoztatottakon belüli arányuk. Siófokon és Keszthelyen több mint 300 fő, Tapolcán közel 200 fő, Balatonfüreden és Marcaliban 170-190 fő, Balatonalmádiban közel 150 fő, Hévízről is több mint 100 munkavállaló jelzett munkavégzési céllal külföldre ingázást.

A foglalkoztatottakon belül azonban alapvetően egyes községekben a legmagasabb a külföldre ingázók aránya. Ebben az esetben a rangsort a Veszprém vármegyében, a Tapolcai járásban elhelyezkedő, Balaton parti Balatonrendes község vezeti, ahol a helyben élő munkavállalók közel nyolcadrésze ingázik külföldre. Balatonrendest három Zala vármegyei, Keszthelyi járásban található község követi, Vindornyafook, Egeraracsa és Gétye, ahol lényegében minden tízedik helyben élő munkavállaló járt a népszámlálás időpontjában külföldre dolgozni. A helyben élő aktív foglalkoztatottak 5 %-ig ábrázolt települési listán Zalakaros és Hévíz reprezentálja a városokat, Vonyarcvashegy és Gyenesdiás a nagyközségeket.

⁵¹ Bővebben: *A Balatoni lakosság 2022-ben. Felmérés a kiemelt térség állandó népességének vizsgálatával.* Készítő és betérjesztő BIFÜ Nkft TK. Az ezer fős, adatfelvevők személye megkeresésén alapuló helyszíni kérdőíves vizsgálat nemek, életkorok, területiségi és település jogállási dimenziók metszeteiben reprezentálja a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben élő 18+ éves népesség teljességét. A vizsgálat eredményeiről készült jelentést a Balaton Fejlesztési Tanács 2023. májusi tanácsülésén szavazással elfogadta. A tanulmány összefoglalója a honlapról letölthető.

Bővebben: <https://www.balatonregion.hu/hu/bft-ules/bft-ules-hu-617278>

19. sz. ábra A legmagasabb (5%+) arányban külföldre ingázó munkavállalók az adott településen élő foglalkoztatottakon belül a Balaton térségében, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Értelemszerűen a megjelenített településeken jellemzően alacsony a külföldre ingázó munkavállalók száma, ez a gyakoriság tételesen 4 fő (Vindornyafook és Gétye) és 105 fő (Hévíz) közötti, átlagosan ≈ 27 -28 fő, miközben ebben a település-klasszterben a foglalkoztatottak teljes száma 38 fő (Vindornyafook) és 2055 fő (Hévíz) között alakul, átlagosan ≈ 480 fő.

Az ábrázolt módon kiemelt 26 településből 14 Zala, 9 Somogy, 3 Veszprém vármegyei, 17 háttérzóna, 9 parti, partközeli, 9 település helyezkedik el a Keszthelyi járásban, további 7 a Marcaliban, 5 a Nagykanizsaiban. 2-2 településsel jelenik meg a Siófoki és a Tapolcai járás, 1 település, Pula község, a Veszprémi járásba tartozik.

3.6 Az ingázás települési vetületei a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben

Az ingázási adatmátrix mind a lakóhely, mind a munkahely dimenzióiban települési és fővárosi kerületi szintű, azonban kutatócsoportunk a fővárosi kerületek egybevonásával abszolút települési szintű adatbázist is előállított a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településének kiemelésével.

A 2022. évi népszámlálás adatai szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet mind a 180 településre részt vesz a lakóhely $\rightarrow$ munkahely közötti ingázási mátrix teljes rendszerében, a települési kapcsolatok száma a fővárosi kerületekkel 9778 db, ami átlagosan ≈ 54 interakciót jelent ebben a szegmensben, csak a főváros a maga 23 kerületével összesen 1642 db ingázási kapcsolatot jelez.

20. sz. ábra Munkahelyi ingázás települések közötti interakcióinak száma belföldön a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 180 településén

TELJES INGÁZÁSI INTERAKCIÓS ELEMSZÁM FŐVÁROSI KERÜLETEKKEL					
		Gyakoriság	%	ANOVA Sig.	Eta Squared
VÁRMEGYE	Somogy	4 117	42,1%	0,499	0,008
	Veszprém	3 609	36,9%		
	Zala	2 052	21,0%		
TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS	Város	2 715	27,8%	0,000	0,582
	Nagyközség	475	4,9%		
	Község	6 588	67,4%		
BALATON PART VISZONYLAT	Parti, partközeli	4 571	46,7%	0,000	0,240
	Háttérzóna	5 207	53,3%		
	BKÜ teljes	9 778	100,0%		
TELEPÜLÉSI SZINTŰ INGÁZÁSI INTERAKCIÓS ELEMSZÁM					
		Gyakoriság	%	ANOVA Sig.	Eta Squared
VÁRMEGYE	Somogy	3 473	41,8%	0,500	0,008
	Veszprém	3 032	36,5%		
	Zala	1 811	21,8%		
TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS	Város	2 368	28,5%	0,000	0,577
	Nagyközség	400	4,8%		
	Község	5 548	66,7%		
BALATON PART VISZONYLAT	Parti, partközeli	3 807	45,8%	0,000	0,198
	Háttérzóna	4 509	54,2%		
	BKÜ teljes	8 316	100,0%		

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFŰ Nkft TK

Az ingázási kapcsolatok teljes mátrix szerkezetének 42,1 %-a az üdülőkörzet Somogy, 36,9 %-a Veszprém, 21 %-a Zala vármegye területéhez köthető. Az interakciók kétharmada községek, 27,8 %-a városok, mintegy 5 %-a nagyközségekhez kapcsolódik a térségben. Az ingázási interakciót többsége az üdülőkörzet háttérzóna területén jelenik meg, a parti, partközeli régióban 46,7 %.

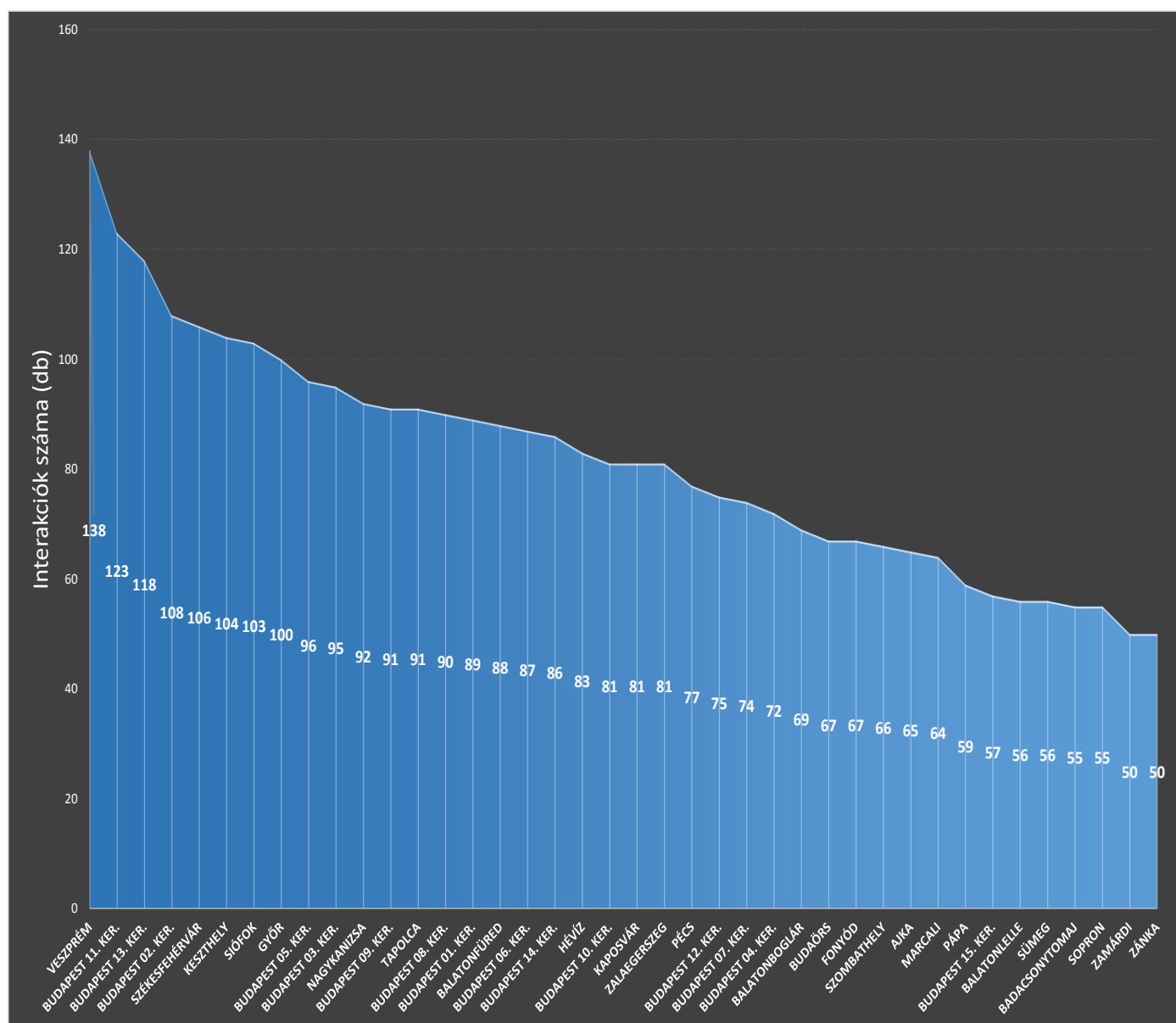
Fontos megjegyezni, hogy a vármegyék területhatása nem szignifikáns, de a települési jogállás és a Balaton partviszonylat igen, a magyarázóerő a települési jogállás metszetében nagy, meghaladja a teljes szórás felét, a Balaton partviszonylat metszetében szerényebb, 24 %.

Települési szintre szűkítve az adatokat 8 316 ingázási interakció marad, ami a fővárossal együtt (1117-23+1=) 1095 településhez kapcsolódik. A térségviszonylatok ebben az optikában alig változnak, az interakciók relatív többsége, 41,8 %-a továbbra is Somogy, 36,5 %-a Veszprém,

21,8 % Zala vármegyéhez kapcsolódik. Települési jogállás vetületében változatlan a községek kétharmados többsége, és minimális különbségek vannak a teljes szerkezethez képest a városok és nagyközségek esetében is. A Balaton partviszonylat se sokat mozdít az értékeken, kicsivel nagyobb a háttérzóna részesedése, amivel szűkül a parti, partközeli térség interakciós felülete.

Változatlanok a szignifikancia teszteredmények is, a vármegyék területi hatása ebben az esetben is elhanyagolható, de alapvető fontosságú a települési jogállás, és hangsúlyos az adott település Balaton parttól törvényben megállapított elhelyezkedése is. Mindkét utóbbi magyarázó modell érvényes, ezzel együtt a jelenségek magyarázatakor a települési jogállás hatása közel háromszor fontosabb, mint a Balaton parttól mért távolság.

21. sz. ábra A fővárosi kerületekkel együttes települési ingázási interakciók az összes ingázási kapcsolat harmadáig, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

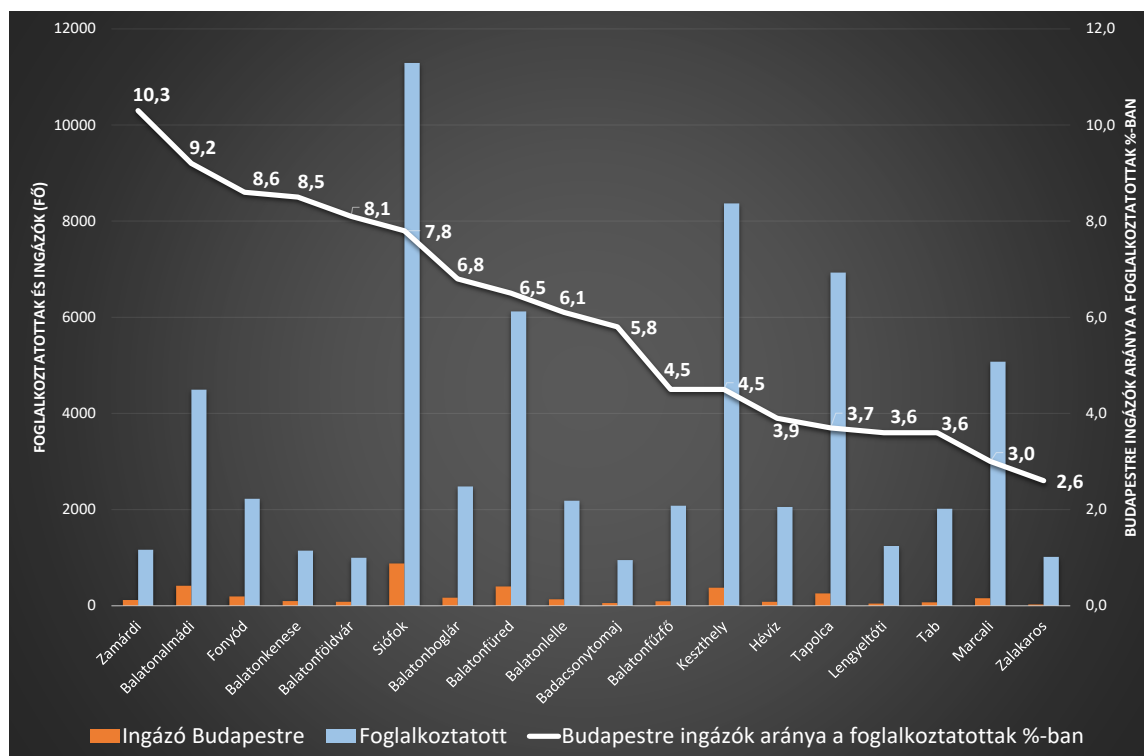
Áttekintve az összes üdülőkörzetben jelzett (9778 db) ingázási interakciót, ezeket települési szintre vetítve az összes interakció harmadáig (33,4 %-ig) összesen 40 elemű kapcsolati háló látszik, ezekből 15 darab különböző fővárosi kerület. Ez települési szinten teljesen egyértelművé teszi a főváros dominanciáját. A Balaton térségéből a fővárosba irányuló munkahelyi ingázás metszetében kifejezetten hangsúlyos az 1. kerulettől a 15-ik kerületig valamennyi kerület.

A fővárost leszámítva a leggyakrabban előforduló ingázási céltelepülés Veszprém, de összességében nagyon fontos Székesfehérvár, az üdülőkörzeten belüli két legnagyobb város, Keszthely és Siófok, hangsúlyos Győr, Nagykanizsa, Tapolca, Balatonfüred, Hévíz, Kaposvár és Zalaegerszeg. Ezek a települések együtt az interakció több mint ötödét alkotják. A Balaton térségéből irányuló ingázási kapcsolatok tömegének harmadáig olyan települések jelennek meg, mint Pécs, Balatonboglár, Budaörs, Fonyód, Szombathely, Ajka, Marcali, Pápa, Balatonlelle, Sümeg, Badacsonytomaj, Sopron, Zámárdi, és az élmezőnyben egyedüli községként Zánka.

A Balaton 180 településéből a 2022. évi népszámlálás során mindössze öt olyan települést találtunk, ahonnan nem jeleztek Budapestre irányuló ingázási kapcsolatot. Mind az öt település 500 állandó lakos alatti kisközség, mindegyik az üdülőkörzet háttérzóna területén helyezkedik el, ezek közül kettő Főnyed és Táská Somogy vármegyében, Marcali járásban, Csapi község Zala vármegyében a Nagykanizsai járásban, Kékkút Veszprém vármegyében a Tapolcai járásban és Pula ugyancsak Veszprém vármegyében, a Veszprémi járásban van.

Külön megvizsgáltuk a lakóhelyükről munkavégzési céllal a fővárosba ingázó foglalkoztatottak arányát a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet városaiban.

22. sz. ábra Budapestre ingázó foglalkoztatottak a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet városaiban, 2022

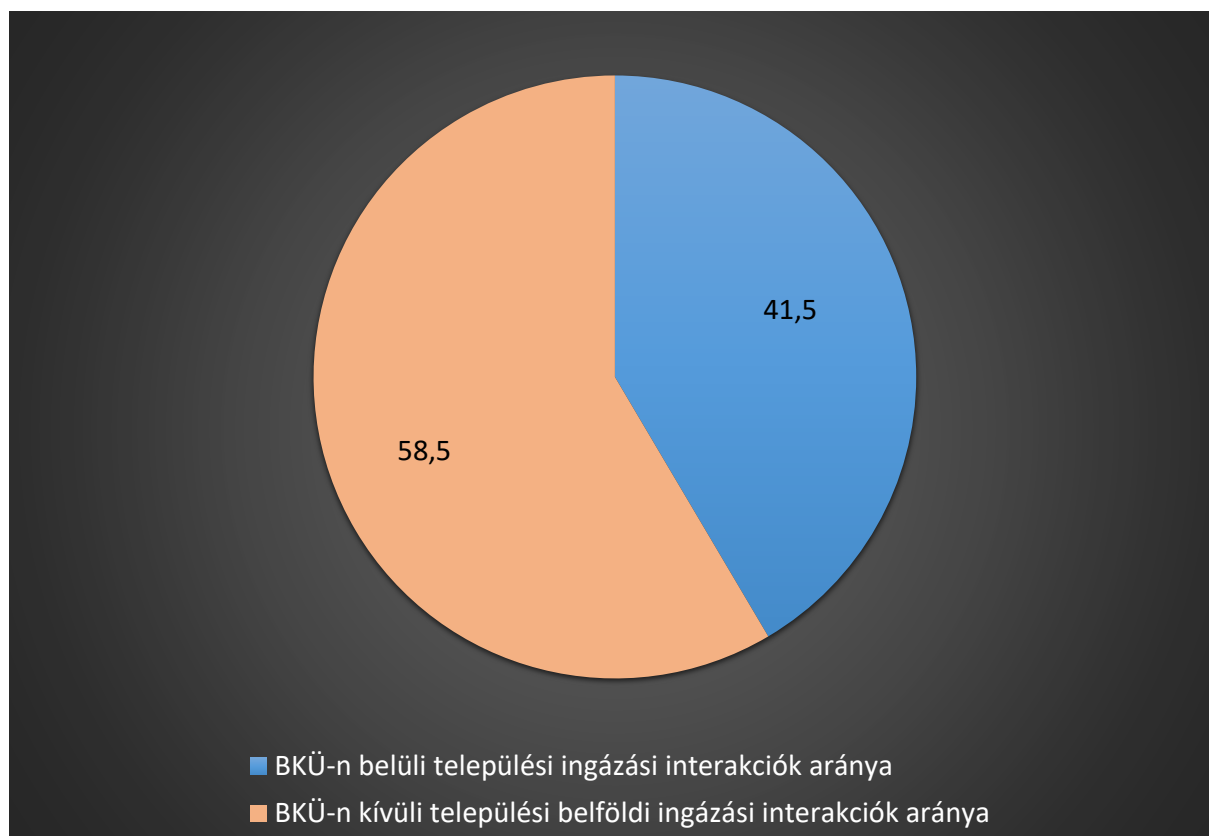


Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Arányaiban a legtöbb helyben élő foglalkoztatott Zamárdiból ingázik a fővárosba, ez lényegében minden tizedik belföldön dolgozó munkavállalót jelenti. A városok élmezőnyében szerepel Balatonalmádi, Fonyód, Balatonkenese, Balatonföldvár és Siófok is. A középmezőnyt Balatonboglár, Balatonfüred, Balatonlelle, Badacsonytomaj, Balatonfűzfő és Keszthely alkotja. A városok jelen rangsorának végén 4 % alatti ingázó munkavállalói részesedéssel Hévíz, Tapolca, Lengyeltóti, Tab, Marcali, és a legvégén 2,6 %-os helyi munkavállalói részesedéssel Zalakaros üdülőváros áll. Ez a város van egyébként közúton a legtávolabb az összes üdülőkörzeti várostól. A távolság Zalakaros és a főváros között az M7-es és M1-es autópálya érintésével ≈ 200 km, 130-140 perc, forgalomtól függően nagyjából két, két- és negyed óra.

A kevéssel több, mint 8300 települési interakció abszolút többsége, 58,5 %-a, 4864 db üdülőkörzeten kívüli településre irányul, a BKÜ részesedése 3452 db, 41,5 %. Ez azt jelenti, hogy az üdülőkörzetben élő, lakóhelyükről a munkahelyükre ingázó foglalkoztatottak a 2022. évi népszámlálás időpontjában nagyobb valószínűséggel dolgoztak az üdülőkörzeten kívül, mint azon belül. Ezt az interakciós kapcsolatok tételes áttekintése is alátámasztja, de most egy másik, kifejezetten Balaton fókuszú közelítésben is ezzel találkozunk.

23. sz. ábra Települési szintű BKÜ-n belüli és azon kívüli munkahelyi ingázási interakciók megoszlása, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Az adatokat felbontottuk területi és település jogállások szerinti metszetekre, és leteszteltük ezek összefüggéseit. Ezekben az adatokban nem szerepelnek a külföldi ingázási interakciók.

Az üdülőkörzetben élő munkavállalók üdülőkörzeti településekre, illetve az üdülőkörzetben élő munkavállalók üdülőkörzeten kívülre irányuló belföldi ingázási kapcsolatai nem mutatnak szignifikáns összefüggést a vármegyerületek esetében, de ebben az is szignifikáns hatása van mind a települési jogállásnak, mind Balaton partviszonynak. Mindkét viszonylatban számottevő a magyarázóerő, a Balaton térségén belülre irányuló ingázási kapcsolatok település jogállási esetében közel 50 %, a térségen kívülre irányuló ingázás forrásának települési jogállása esetében 50 %-ot is jócskán meghaladó. A Balaton partviszonylat hatása gyengébb, a térségen belüli ingázási kapcsolatok esetében $\approx 14\%$, a térségen kívülre irányuló metszetben $\approx 20\%$ körül alakul.

24. sz. ábra BKÜ-n belülre és BKÜ-n kívülre (belföldre) irányuló települési ingázási interakciók az üdülőkörzet településeiről, 2022

BALATON TÉRSÉGÉBŐL IRÁNYULÓ TELEPÜLÉSI INGÁZÁSI INTERAKCIÓK A BALATON TÉRSÉGÉN BELÜLRE					
		Gyakoriság	%	ANOVA Sig.	Eta Squared
VÁRMEGYE	Somogy	1 495	43,3%	0,069	0,030
	Veszprém	1 241	36,0%		
	Zala	716	20,7%		
TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS	Város	722	20,9%	0,000	0,483
	Nagyközség	158	4,6%		
	Község	2 572	74,5%		
BALATON PART VISZONYLAT	Parti, partközeli	1 320	38,2%	0,000	0,138
	Háttérzóna	2 132	61,8%		
	BKÜ-n belüli összes	3 452	100,0%		
BALATON TÉRSÉGÉBŐL IRÁNYULÓ TELEPÜLÉSI INGÁZÁSI INTERAKCIÓK A BALATON TÉRSÉGÉN KÍVÜLRE, BELFÖLDÖN					
		Gyakoriság	%	ANOVA Sig.	Eta Squared
VÁRMEGYE	Somogy	1 978	40,7%	0,724	0,004
	Veszprém	1 791	36,8%		
	Zala	1 095	22,5%		
TELEPÜLÉSI JOGÁLLÁS	Város	1 646	33,8%	0,000	0,565
	Nagyközség	242	5,0%		
	Község	2 976	61,2%		
BALATON PART VISZONYLAT	Parti, partközeli	2 487	51,1%	0,000	0,205
	Háttérzóna	2 377	48,9%		
	BKÜ-n kívüli összes	4 864	100,0%		

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A Balaton térségén belüli települési forrásból eredő és a Balaton térségén belül maradó ingázási kapcsolatok mintegy 43 %-a Somogy, 36 %-a Veszprém, közel 21 %-a Zala vármegyében zajlott. A községek abszolút dominálnak, az ingázási kapcsolatok közel háromnegyede ebbe a klaszterbe sorolható, a városok részesedése 21 % körül áll, töredékhányad a nagyközségeké. A térségen belül maradó, és térségi forrásból táplálkozó ingázási kapcsolatok döntően az üdülőkörzet háttérzónájában működnek, a parti zóna részesedése 38 % körüli.

A Balaton térségéből az üdülőkörzeten kívülre irányuló ingázási kapcsolatok települési forrása az esetek mintegy kétötödében Somogy vármegye, Veszprém vármegye üdülőkörzeti részesedése csaknem 37 %, Zaláé 22,5 %.

Települési jogállás metszetében itt is a községek dominálnak, de arányrészesedésük láthatóan kevesebb, 61,2 %, ezzel párhuzamban a városokat érintő interakciós gyakoriságok magasabbak, eléri az összes üdülőkörzeten belüli települési forrásból eredő, és az üdülőkörzeten kívülre irányuló ingázási tömeggyakoriság harmadát.

Érdekes aszimmetria fedezhető fel a Balaton partviszonylat esetében. Míg az üdülőkörzeti települési forrásból eredő Balaton térségén belüli célpontokra irányuló munkahelyi ingázás nagy többsége a BKÜ háttérzóna területéhez tartozik, addig az innen kifelé irányuló ingázási kapcsolatok (szűk) többségét a parti, partközeli települések teszik ki.

3.7 Elsődleges ingázási kapcsolatok a települések között

A BIFÜ Nkft által a KSH-tól megvásárolt 2022. évi lakóhely-munkahely közötti ingázási adatmátrix lehetőséget ad arra, hogy a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet valamennyi települése esetében meghatározzuk az elsődleges települési ingázási kapcsolatot, ugyanis a helyben foglalkoztatottak mellett minden esetben detektálható a legtöbb számú, településről eljáró munkavállaló. A másodlagos és a harmadlagos ingázási kapcsolatok az adatbázis nagymértékű interakciós adatvédelme miatt csak az üdülőkörzet városai esetében mutathatók ki.

Az elsődleges ingázási kapcsolatok településeit szegmentáltuk annak dimenziói szerint, hogy az adott település része-e a területrendezési törvény rendelkezései alapján a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetnek, vagy nem, majd ezek megoszlásait kontingencia szerkezetben teszteltük a területiségi és település jogállási kódokkal.

Az elsődleges ingázási kapcsolatok kódolása összetettebbnek bizonyult, mint azt elméletben előzetesen gondoltuk. A jelenségek leírásához nem elég egy BKÜ / nem BKÜ települési kód létrehozása, mivel egyes települések esetében az elsődleges ingázási kapcsolat, vagyis ahová a legtöbb adott településen élő, de nem helyben dolgozó foglalkoztatott valamilyen rendszerességgel dolgozni jár külföldre irányult, és a külföld, mint célterület nem került települési meghatározásra.

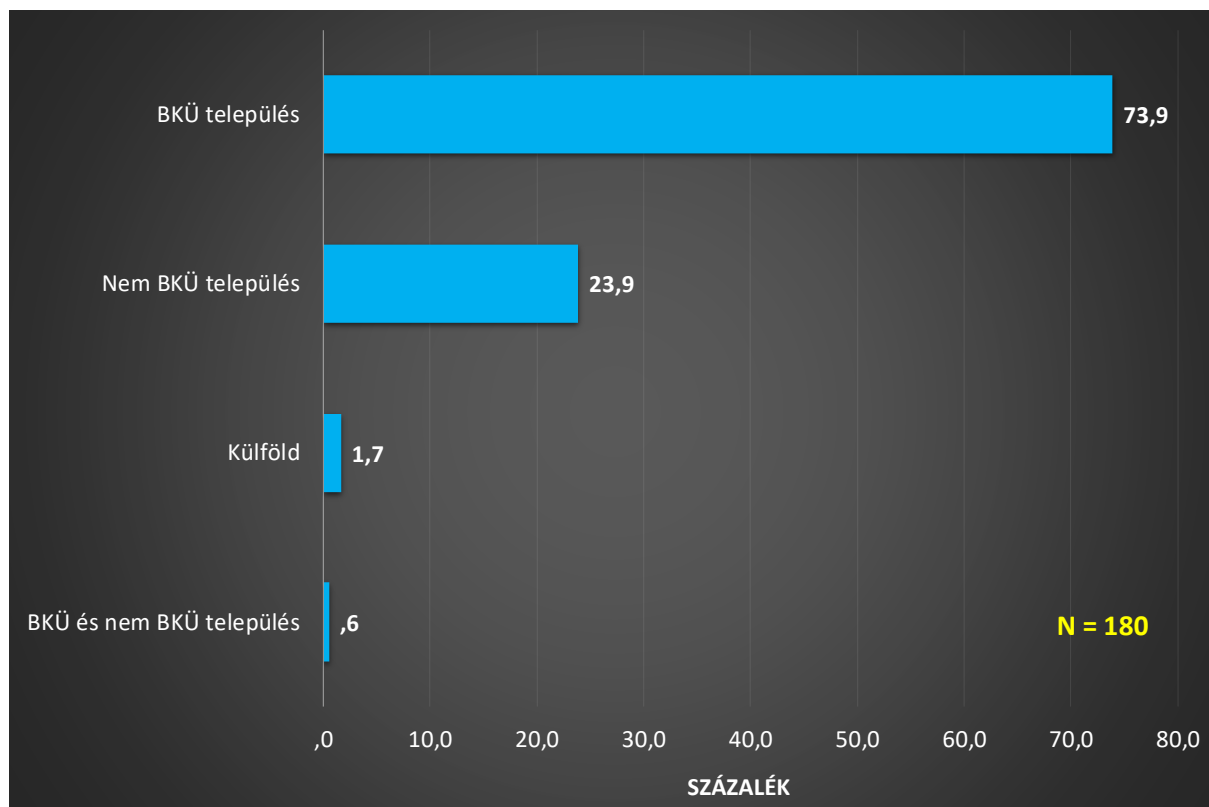
További egy esetben az is előfordult, hogy ingázó tömegegyenlőség alakult ki az elsődleges ingázási interakció kapcsán, és az egyik település, ahová az adott településen élők elingáztak üdülőkörzeten belüli, a másik pedig üdülőkörzeten kívüli volt.

Összességében kijelenthetjük, az elsődleges munkahelyi ingázási kapcsolatok főtengelye a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben egy másik Balaton Kiemelt Üdülőkörzeten belüli településre mutat.

A 180 üdülőkörzeti településből 133 esetben tapasztaltuk ezt a tényt, ez az összes BKÜ település közel háromnegyedét, 73,9 %-át jelenti. Összesen 43 olyan BKÜ települést találtunk, ahol a munkahelyi ingázás elsődleges célja egy üdülőkörzeten kívüli település. Ez az esetek közel negyedét alkotja, 23,9 % a részesedés.

Az anomáliás esetek összefüggésében három településen, Balatonmárfiafürdőn, Balatonrendesen és Marcali városban a településekről elingázók elsődleges célja nem egy másik belföldi település, hanem külföld. Balatonmárfiafürdő Somogy vármegyében, Marcali járásban helyezkedik el, Balaton parti, ezer lakos alatti község. Balatonrendes Veszprém vármegyében, a Tapolcai járásban van, ugyancsak közvetlen Balaton parti, 500 lakos alatti kisközség. Marcali járásközpont város, az üdülőkörzet ötödik legnépesebb települése,⁵² több mint 5 ezer regisztrált foglalkoztatott él a településen, akik nagy többségben helyben is dolgoznak. Úgy tűnik azonban, hogy akik ezt nem teszik, és inkább ingáznak, primer módon szívesen választanak helyette valami *külföldi* munkahelyet.

25. sz. ábra Elsődleges települési munkahelyi ingázási kapcsolatok jellemzői a BKÜ 180 településén, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

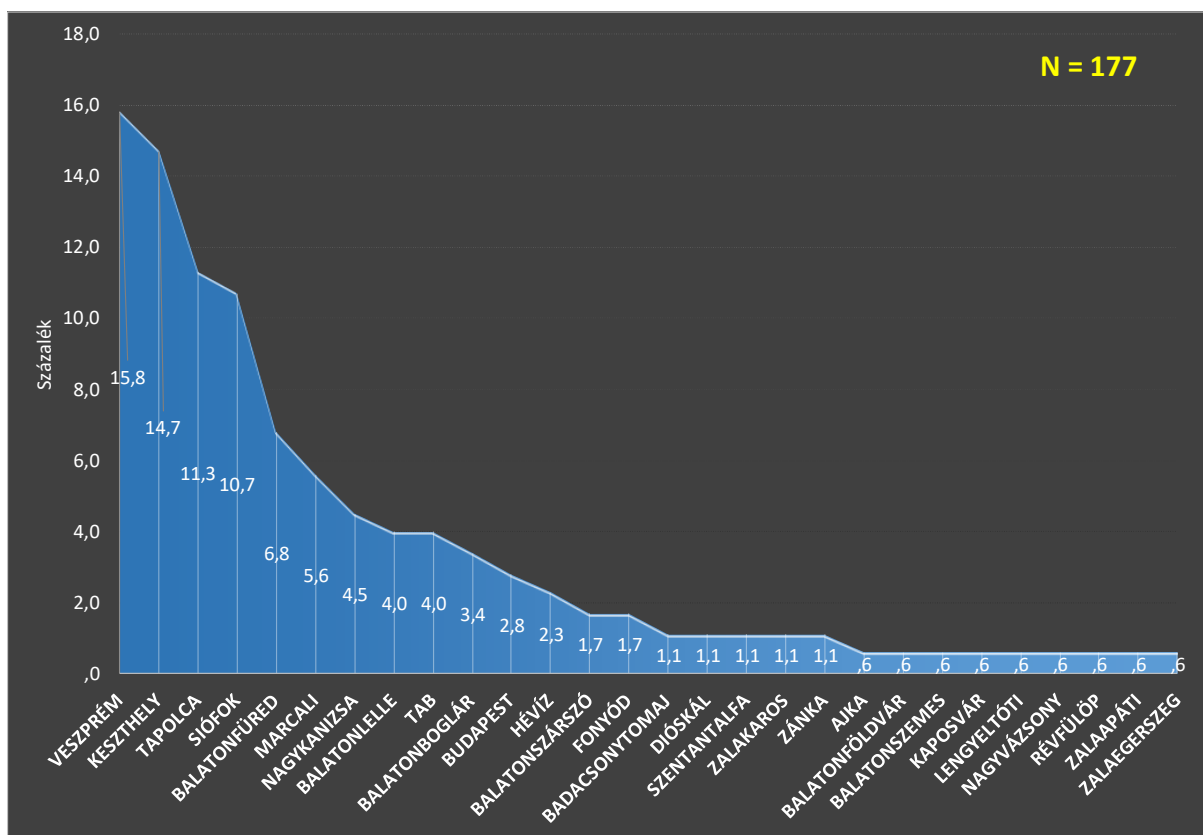
Az üdülőkörzet települései között egy olyan akadt, ahol az elingázó foglalkoztatottak abszolút száma két település között megegyezett, ez a település Zala vármegyében, a Nagykanizsai járásban elhelyezkedő Zalaszabar, 500 lakos alatti kisközség, üdülőkörzeti háttérzóna település. Ebben az esetben a 2022. évi népszámlálás időpontjában pontosan 34-34 fő ingázott Zalaszabar és Nagykanizsa, illetve Zalaszabar és Zalakaros között.

⁵² Az üdülőkörzet legnépesebb települése a 2022. évi népszámlálás időpontjában Siófok, ezt Keszthely követi, majd Tapolca, Balatonfüred és Marcali a sorrend.

Két további üdülőkörzeti település esetében igazoltunk ingázási tömegegyenlőséget az elsődleges ingázási céltelepüléssel összefüggésben, ez Ábrahámhegy és Balatonhenye község, de ezekben az esetekben mindkét munkahelyi ingázási céltelepülés üdülőkörzeten belüli. Ábrahámhegy esetében 17-17 munkavállaló járt dolgozni Badacsonytomajra, illetve Tapolcára, míg Balatonhenyeről 6-6 fő járt dolgozni Zánkára. és Köveskálra. Ezek az esetek a települési kódolás érvényességének tényén nem változtatnak.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet településeiről egy másik, belföldi településre irányuló ingázás elsődleges, legerősebb kapcsolata 28 különböző települést listáz.⁵³

26. sz. ábra Elsődleges települési szintű belföldi munkavégzési célú ingázási kapcsolatok a Balaton térségében, 2022



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A települési rangsort Veszprém megyei jogú város vezeti, amely 28 üdülőkörzeti település metszetében elsődleges munkahelyi ingázási kapcsolat. Veszprémet az öt legnagyobb lélekszámú üdülőkörzeti város követi, településméltatási rangsorban Keszthely, Tapolca, Siófok, Balatonfüred és Marcali. Ez a 6 település együtt az összes elsődleges interakció 64,9 %-át adja. Egyenkénti részesedésük a belföldi települési interakciók összességéből minimum 5 %, Veszprém esetében ennek több mint a háromszorosa.

⁵³ Az N érték ebben az esetben 177 település, mivel azt a három BKÜ települést, ahonnan külföldre irányul az ingázás elsődleges célja, nem vesszük figyelembe.

Az élen álló, legfontosabb üdülőkörzeti ingázási céltelepülések sorát Nagykanizsa megyei jogú város követi, majd újabb három üdülőkörzeti város következik, sorban Balatonlelle, Tab és Balatonboglár. Az eddigi 10 település együtt az összes települési interakciós kapcsolat négyötödét, 80,8 %-át alkotja.

Az elsődleges interakciós települések rangsorát Budapest folytatja, a főváros 5 üdülőkörzeti település esetében elsődleges munkahelyi ingázási kapcsolat: Balatonakarattya, Balatonvilágos, Fonyód, Salföld és Siófok. Három Somogy és két Veszprém vármegyei településről van tehát szó, Salföld község kivételével mindegyik Balaton parti, Siófok és Balatonvilágos a Siófoki járás, Balatonakarattya a Balatonalmádi járás része. A többi település közül kirívó Salföld község a Tapolcai járás része, 500 lakos alatti háttérzóna település, amihez Tapolca, vagy Badacsonytomaj lenne logikusan a legközelebb, de az itt élő foglalkoztatottak közül mégis legalább heten, de akár 11-en is Budapestre járnak dolgozni.⁵⁴

A főváros után 8 újabb üdülőkörzeti település következik a rangsorban, ezek 2-3-4 BKÜ település esetében elsődleges ingázási célpontok: Hévíz, Balatonszárszó, Fonyód, Badacsonytomaj, Dióskál, Szentantalfa, Zalakaros és Zánka. Ebben a településcsoportban már megjelennek a községek, 4 város és 4 községi jogállású település, és ezzel a 8 településsel az eddigi 19 település az összes interakció 95 %-át alkotja.

A rangsor végén álló 9 ingázási céltelepülés egy-egy üdülőkörzeti település elsődleges ingázási célja: Ajka, Balatonföldvár, Balatonszemes, Kaposvár, Lengyeltóti, Nagyvázsony, Révfülöp, Zalaapáti és végül Zalaegerszeg.

A települési rangsor végén nagyon vegyes az összkép; megjelennek megyei jogú városok, üdülőkörzeten belüli és azon kívüli város, Balaton parti községek, és egy háttérzóna község is. Balatonőszöd esetében Balatonszemesről van szó, Dióskálon Zalaegerszeg megyei jogú város, Esztergályhorvátiban Zalaapáti, Kisberény esetében Lengyeltóti, Kőröshegyen Balatonföldvár, Kővágóörs községben Révfülöp, Öcs községnél Ajka városa, Pula esetében Nagyvázsony, Somogyváron Kaposvár megyei jogú város az elsődleges ingázási céltelepülés.

Az ingázás elsődleges települési gravitációs céltelepüléseinek leírása után újra az üdülőkörzet 180 települése metszetében vizsgáljuk a területi és település jogállási összefüggéseket. Ebben az esetben, eltérő módon a korábbi mintázatoktól, csak a vármegye hatása szignifikáns az ingázási céltelepülések kiválasztására,⁵⁵ sem a települési jogállásnak,⁵⁶ sem a Balaton partviszonylatnak⁵⁷ nincs releváns hatása ebben.

⁵⁴ Adatvédelmi okból három főnél alacsonyabb gyakoriság nem szerepelhet az adatbázisban, és három fővel szerepel Budapest 13. kerület, ami mellett még megjelenik a 3-ik, a 6-ik, a 8-ik és a 9-ik kerület is egy, vagy két fővel.

⁵⁵ Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,000. Cramer's V: 0,299.

⁵⁶ Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,311.

⁵⁷ Pearson Chi Square Asymp. Sig (2 sided): 0,394.

A vármegyék szerinti adatjellemzők minél szélesebb megragadhatósági érdekében ebben a kereszttáblában a sor és az oszlopszázalékok mellett megjelenítettük a *total* százaléksort,⁵⁸ vagyis az adott cellagyakoriságot kivetítettük az összes, 180 településre is.

A 133 üdülőkörzeti település, amely esetében a foglalkoztatottak elsődleges ingázási kapcsolata valamely üdülőkörzeten belüli település felülreprezentált a térség Somogy és Zala vármegyei területrésze. Az előbbi esetében 64, az utóbbiban 29 település említődik, míg a térség összes BKÜ települése Somogyban 70, Zalában pedig 38 db. Összességében jól szétterülnek ebben a két al régióban az ingázási interakciók, miközben a Somogy vármegyei területrészen lokalizálható 64 település az összes BKÜ település több mint harmada, a 29 zalai pedig minden hatodik térségi települést jelenti.

27. sz. ábra Elsődleges munkahelyi ingázási kapcsolatok főtengelye a BKÜ 180 településének metszetében vármegyeterületek szerint, 2022

		VÁRMEGYE			Total
		Somogy	Veszprém	Zala	
ELSŐDLEGES INGÁZÁSI TENGELY BKÜ KÓDOLÁSA	BKÜ	64	40	29	133
		48,1%	30,1%	21,8%	100,0%
		91,4%	55,6%	76,3%	73,9%
		35,6%	22,2%	16,1%	73,9%
	Nem BKÜ	4	31	8	43
		9,3%	72,1%	18,6%	100,0%
		5,7%	43,1%	21,1%	23,9%
		2,2%	17,2%	4,4%	23,9%
	Külföld	2	1	0	3
		66,7%	33,3%	,0%	100,0%
		2,9%	1,4%	,0%	1,7%
		1,1%	,6%	,0%	1,7%
	BKÜ és nem BKÜ	0	0	1	1
		,0%	,0%	100,0%	100,0%
		,0%	,0%	2,6%	,6%
		,0%	,0%	,6%	,6%
	Total	70	72	38	180
		38,9%	40,0%	21,1%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		38,9%	40,0%	21,1%	100,0%

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Az üdülőkörzet Veszprém vármegyei területrészen egészen más a helyzet, ebben az esetben olyan települések felülreprezentáltak, amelyek üdülőkörzeten kívüliek, de hangsúlyoznunk kell ebben az esetben Veszprém megyei jogú város nagyon erős gravitációs vonzerejét. Veszprém vármegye érintett részén 31 üdülőkörzeti település esetében nem BKÜ település az elsődleges

⁵⁸ Táblázatban sárga színnel jelölve.

ingázási célpont, ami a térség összes településére vetítve legalább minden hatodik települést jelent.

A külföld, mint célterület a már említettek szerint két Somogy és egy Veszprém vármegyei település esetében dominál, a tömeggyakoriságok egyenlő megoszlása miatt kettős elsődleges ingázási céltelepüléssel rendelkező település Zala vármegyei. Ezekben az esetekben nem beszélünk felülreprezentáltságról.

Az elsődleges ingázási kapcsolatok metszetében ingázók tömege mintegy harmada az összes ingázónak, kevéssel több, mint 21 ezer munkavállalót jelent közel 64 ezerből, vagyis az ingázók mintegy kétharmada olyan településekre jár dolgozni, amelyek másodlagos, harmadlagos, vagy *n-dik* települési gyakoriság rangsorhelyen szerepelnek. Ezeket az adatvédelem miatt jellemzően nem tudjuk körvonalazni, de a másodlagos és a harmadlagos kapcsolatokat ábrázolhatjuk az üdülőkörzet városainak keresztmetszetében.

Alapmegfigyelés, minél inkább többed-rangú ingázási kapcsolatot figyelünk, annál inkább csökken az oda ingázó munkavállalók száma, így a kifejezhetőség is egyre problematikusabb lehet. Rátéekintve a táblázatra azonnal feltűnhet a másodlagos ingázási kapcsolatok metszetében Budapest jelentős súlynövekedése. Míg az elsődleges kapcsolatok esetében csak két városnál szerepel, a másodlagos kapcsolatoknál már 12 újabb városnál jelenik meg, és a harmadlagos kapcsolatok esetében is még kétszer szerepel. Csupán két olyan város van a Balaton térségében, Lengyeltóti és Zalakaros, ahol a 2022. évi népszámlálás időpontjában Budapest nem szerepel az első három ingázási interakciós mezőben.

28. sz. ábra Elsődleges, másodlagos és harmadlagos ingázási kapcsolatok a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet városaiban, 2022

BKÜ városok	Elsődleges ingázási kapcsolat települése	Elsődleges ingázási kapcsolat munkavállalói létszáma	Másodlagos ingázási kapcsolat települése	Másodlagos ingázási kapcsolat munkavállalói létszáma	Harmadlagos ingázási kapcsolat települése	Harmadlagos ingázási kapcsolat munkavállalói létszáma
Badacsonytomaj	Tapolca	81	Budapest	55	Külföld	34
Balatonalmádi	Veszprém	1 184	Budapest	415	Balatonfüzfő	210
Balatonboglár	Balatonlelle	249	Budapest	168	Fonyód	130
Balatonföldvár	Siófok	125	Budapest	81	Szántód	32
Balatonfüred	Veszprém	659	Budapest	399	Tihany	194
Balatonfüzfő	Veszprém	490	Balatonalmádi	132	Budapest	93
Balatonkenese	Veszprém	183	Budapest	97	Balatonfüzfő	54
Balatonlelle	Balatonboglár	281	Budapest	134	Fonyód	89
Fonyód	Budapest	191	Balatonboglár	120	Külföld	82
Hévíz	Keszthely	258	Külföld	105	Budapest	81
Keszthely	Hévíz	953	Budapest	374	Külföld	328
Lengyeltóti	Fonyód	147	Balatonboglár	109	Balatonlelle	63
Marcali	Külföld	186	Budapest	154	Kéthely	154
Siófok	Budapest	878	Székesfehérvár	274	Külföld	388
Tab	Siófok	205	Budapest	72	Bábonygyer	37
Tapolca	Veszprém	330	Budapest	255	Badacsonytomaj	249
Zalakaros	Nagykanizsa	188	Külföld	63	Zalakomár	29
Zamárdi	Siófok	226	Budapest	120	Szántód	32
Érintett munkavállalók száma összesen		6 814		3 127		2 279

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

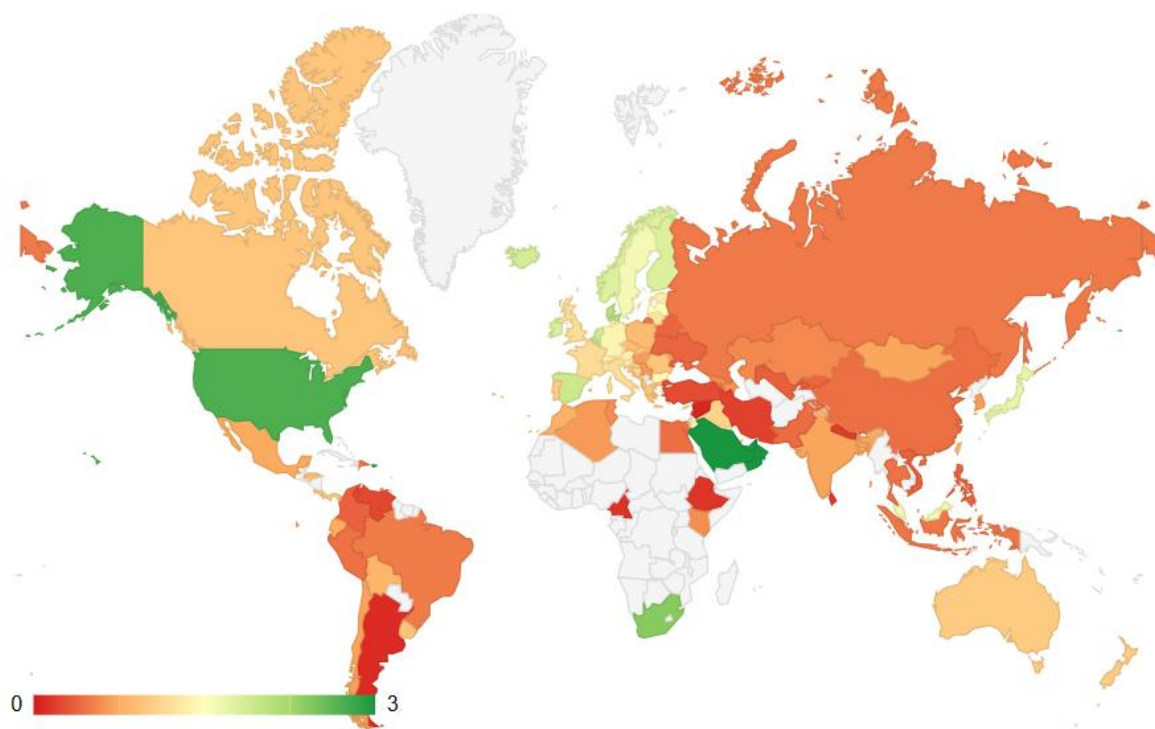
A másik fontos tartalomelem, amire szeretnénk felhívni a figyelmet, a külföldre ingázás. Ennek jelentősége annak függvényében növekszik, ahogy emelkedik az ingázás kapcsolatalemeinek rangsora. Első helyen csupán Marcali, második helyen Hévíz és Zalakaros, harmadikon Badacsonytomaj, Fonyód, Keszthely és Siófok is csatlakozik az előbbiek klaszteréhez.

4. Lakhatás, lakáshelyzet

4.1 Lakhatási jelenségek a világban

Az emberi népesség növekedésével párhuzamosan növekszik a lakhatás, egyben a lakhatás minőségének javítására vonatkozó társadalmi igény. A lakhatásra vonatkozó igények és ezek teljesíthetősége ugyanúgy differenciált, ahogy az emberi társadalmak. Jelenkorunkban, a 2020-as évek elején több mint 8 milliárd ember él a földön nagyjából harmadannyi lakhatásra szolgáló alkalmatosságban,⁵⁹ ezzel párhuzamban a laksűrűség és ezek minősége vonatkozásában jelentős különbségek alakultak ki. A Numbeo valós időben több mint 100 országot vizsgáló adatai szerint⁶⁰ a lakások, lakhatásra szolgáló ingatlaneszközök megfizethetőségi, lakásár / jövedelem indexe a legkedvezőbb Ománban, de jellemzően kedvező az Amerikai Egyesült Államokban, Szaúd-Arábiában, Dél-Afrikában, és az Egyesült Arab Emírségekben.

5. sz. térkép Lakóingatlanok megfizethetőségi indexe a világon a Numbeo adatai szerint (2024 év közepén)



Forrás: https://www.numbeo.com/property-investment/rankings_by_country.jsp?title=2024&displayColumn=6

Európai viszonylatban kedvezőbb indexérték jelentkezik a Benelux államokban, Belgiumban és Hollandiában, a Skandináv államokban, Norvégiában, Svédországban és Finnországban, ezek mellett Dániában, Spanyolországban, Luxemburgban, illetve Cipruson és Izlandon is. A legnagyobb népességű uniós államok, Németország, Franciaország, Olaszország, ahogy például unión kívül az Egyesült Királyság, nem tartozik a lakásár / jövedelem dimenzió alapján

⁵⁹ Real Time World Statistic: <https://www.worldometers.info>

⁶⁰ A Numbeo a világ egyik legnagyobb szabad felhasználhatóságot biztosító nemzetközi adatbázisa egyebek mellett a lakhatás, életkörülmények, megélhetési költségek, környezetszennyezés, bűnözés, közlekedés és az egészségügy területén közöl immár 15 éve időszoros adatokat. <https://www.numbeo.com/common/>

a legmegfizethetőbb lakhatási indexértékkel rendelkező országok közé, de a lakosság átlagban kedvezőbb jövedelmi státusza alapvetően előnyösebb lehetőségeket biztosíthat ezen a téren.

A legkedvezőtlenebb megfizethetőségi indexértékek Dél-Amerikában és Afrikában mutatkoznak, Argentína, Kamerun, Venezuela, Etiópia zárja a rangsort, de kedvezőtlen értékek jellemzik Törökországot, Nepált, Libanont, Szíriát, Pakisztánt, Egyiptomot, Iránt, Ukrajnát, Oroszországot, Perut, Vietnámot és Kínát is.⁶¹

Magyarország a Numbeo lakásár / jövedelem megfizethetőségi indexskáláján 2024 év közepén 105 rangsorolt országból a 66-ik, 2023 év közepén 106 országból a 69-ik, 2022 év közepén 113 országból a 63-ik, 2021 év közepén 111 országból a 45-ik, 2020 év közepén 106 országból az 54-ik rangsorhelyet foglalta el, vagyis a vizsgált országok rangsorában a 2020-as évek során stabilan a középharmad klaszterben helyezkedik el. A középső harmadban többnyire olyan országok társaságában szerepel, mint a Cseh Köztársaság, Kanada, Szlovákia, Lengyelország, Görögország, Portugália, Románia, Izrael, Chile, Dél-Korea, Mongólia, Mexikó, Tajvan, vagy Szingapúr.

4.2 Lakhatási jelenségek az Európai Unióban

Az Eurostat által kiadott 2023 évi lakhatási jelentés⁶² 2022 évre vonatkozó adatai szerint az unió 27 tagállama elsőprő többségében a lakástulajdonnal rendelkezők aránya abszolút többséget élvez, csak Németországban magasabb a lakásbérlet aránya a tulajdonosokénál. Összességében az unió területén a lakástulajdonnal rendelkező állampolgárok aránya $\approx 69\%$ a bérlet $\approx 31\%$ -ával szemben. A legmagasabb, 90 %-ot meghaladó lakástulajdonos arány Románia, Szlovákia, Horvátország és Magyarország esetében jelentkezik.

Az unió területén lakástulajdonosok többsége önálló lakóház tulajdonosa, a lakástulajdonosok aránya $\approx 47\%$ körül van. Ez a tulajdonjelleg megoszlás eltérő a tagállamok között, jelentős mértékben az urbanizáció mértékétől függ, hogy városban, vagy vidéki térségben él-e, vagy adott esetben nagyvárosok kertvárosias területén. Az EU 27 tagországában 2022-ben az átlagos háztartásméret 2,3 fő / háztartás, és 1,6 szoba jut átlagosan egy főre. Magyarországon átlagos érték látszik. A laksűrűség a nagyvárosokban magas, azonban lakásméret / lakótömeg érték mégsem a legnagyobb településeken kritikus, hanem ott, ahol a lakásépítés és felújítás sokszor nem paralel a lakásokban élők számával.⁶³ Az EU lakosságának mintegy hatoda él túlszűfolt, harmada viszont az átlagoshoz képest alullakott otthonban él.

A lakásárak $\approx 47\%$ -kal emelkedtek az EU-ban 2010 és 2022 között, 2013 óta folyamatosan emelkedő tendencia figyelhető meg. Az unió 27 tagállamából 24-ben emelkedtek a lakásárak, és csak kettőben csökkentek.⁶⁴ A legnagyobb növekedést Észtországban (+192%),

⁶¹ Megjegyzés: a felsorolt negatív indexelőjelű klaszter tagjai között több háborús ország is szerepel, a háborús állapotok ténye nyilvánvalóan nem véletlen hatást gyakorol a lakásingatlan árakra és a jövedelmekre.

⁶² Forrás: *Housing in Europe – 2023*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/housing-2023>

⁶³ A lakászsűfoltosság 2022-ben Lettországon (41,7%), Romániában (40,5%) és Bulgáriában a (36,2%) legmagasabb, Hollandiában (2,9%), Máltán (2,8 %) és Cipruson (2,2%), a legalacsonyabb.

⁶⁴ Görögországból nincs adat.

Magyarországon (+172%) és Luxemburgban (+135%) figyelték meg, míg Olaszországban (-9%) és Cipruson (-5%) regisztráltak csökkenést.

2010 és 2022 között jelentősen emelkedtek a lakásbérleti díjak is, összességében 18 %-os mértékben, Görögország kivételével (ahol nincs adat) mindenhol emelkedés volt tapasztalható. A legnagyobb növekedést Észtországban (+210%), Litvániában (+144%) és Írországban (+84%) regisztrálták. Cipruson a növekedés csak +0,2% volt.

A lakásárak és a bérleti díjak emelkedésével a lakhatási költségek megélhetési terhet jelenthetnek. Ez mérhető a lakhatási költségek úgynevezett túlterhelési rátájával, amely azt mutatja, hogy a lakosság mekkora hányada él olyan háztartásban, ahol az összes lakhatási költség a havi jövedelem több mint 40%-át teszi ki. Az unióban 2022-ben a városok lakosságának 10,6%-a élt ilyen háztartásban, míg a vidéki területeken ugyanez az arány csak 6,6% volt. A városokban a legmagasabb lakhatási költségek túlterheltségét Görögországban (27,3%) és Dániában (22,5%), a legalacsonyabbat Szlovákiában (2,3%) és Horvátországban (2,6%) figyelték meg. A vidéki területeken Görögországban (24,2%) és Bulgáriában (18,1%) voltak a legmagasabbak, Máltán (0,2%) és Cipruson (0,5%) a legalacsonyabbak.

A felmérések szerint az EU lakosságának mintegy 9%-a nem volt képes otthonát megfelelően melegen tartani, átlagosan a lakosság 1,5%-ának nem volt sem beltéri vízöblítéses WC-je, sem zuhanyzója, sem fürdője a háztartásában.⁶⁵ Az adatok szerint a háztartások fűtésre és hűtésre fordított üvegházhatású gáz-kibocsátása a svédországi 26 kg/fő és a luxemburgi 1 636 kg között mozgott. E tekintetben Magyarország a középmezőnyben szerepel.

Az unió területén rendszeres jövedelemmel rendelkezők havi jövedelmük közel 20%-át fordítják lakhatásra. A tanulmányban megjegyzik, a szegénység kockázatának kitett, vagyis a nemzeti mediánjövedelem 60 %-a alatti jövedelemmel rendelkező személyeket vizsgálva a lakhatási költségek aránya a rendelkezésre álló jövedelmen belül átlagosan 37,9% volt az EU-ban. Ezzel szemben azok esetében, akiknek a rendelkezésre álló jövedelme meghaladja a medián jövedelem 60%-át, ez az arány csak 16%.

Pozitív fejlemény, hogy a jelzálog-, lakbér- vagy közüzemi számlákkal hátralékban élők aránya 2022-ben alacsonyabb, mint 2010-ben, annak ellenére, hogy a lakásárak és a bérleti díjak a 2010 és 2022 közötti időszakban uniós szinten jellemzően emelkedtek. Az uniós érték 2010-ben 12,4 %, 2022-ben 9,2 % volt. A vizsgált idő alatt a hátralékosok aránya 22 tagállamban csökkent, 5 tagállamban növekedett. 2022-ben a legnagyobb arányt Görögországban (45,5%), Bulgáriában (19,9%), Romániában (18,4%) és Horvátországban (15,7%), a legkisebbet Csehországban (2,7%), Hollandiában (2,9%), Belgiumban (4,2%) és Ausztriában (4,7%) figyelték meg. Magyarországon 2010-ben 24,3 % volt ez az érték, 2022-ben 10,3 %, vagyis csökkent, de továbbra is magasabb, mint az uniós átlag.

⁶⁵ Ez Romániában volt a leggyakoribb (21,2%), ezt követte Bulgária és Lettország (mindkettő 7%), valamint Litvánia (6,4%).

A lakhatási költségek a városokban, urbanizált területeken jellemzően magasabbak, mint vidéken, vagy a rurális régiókban. Az új lakások építési költségei 2010 és 2022 között jelentősen emelkedtek az unióban, a bekerülési költségek növekedése különösen 2016 óta meredek, a koronavírus-járvány időszak ideje alatt, 2021 és 2022 között egészen drasztikus. A bekerülési költségek növekedése a vizsgált időszak alatt átlagosan 40%. A tagállamok közül a legnagyobb növekedést Magyarországon (+124%), Bulgáriában (+103%) és Romániában (+97%) figyelték meg. Görögország volt az egyetlen tagállam, ahol költségcsökkenést (-1%) regisztráltak.

Az építőipari ágazat volumenmérésének egyik módja a bruttó hozzáadott érték (Gross Value Added - GVA) építőipari tevékenységből származó mutatójának kifejezése a teljes bruttó hozzáadott érték arányában.⁶⁶ Ez az arány a 2010 és 2022 közötti időszakban 5 és 6% között volt az EU-ban. 2010-ben 5,8%-kal volt a legmagasabb, 2014 és 2017 között 5,1%-ra csökkent, majd ismét emelkedett, és 2020-ban elérte az 5,5%-ot, 2021-ben az 5,4%-ot, 2022-ben pedig az 5,5%-ot. A tagállamok közül 2010 és 2022 között 14 tagállamban csökkent a bruttó hozzáadott érték aránya az építőiparban, a legnagyobb csökkenést Spanyolországban, Bulgáriában és Cipruson állapították meg. A tagállamok közül a legjelentősebb növekedést Magyarországon, Németországban és Litvániában mérték.⁶⁷

A lakáscélú beruházások az EU-ban 2022 során az unió teljes éves GDP-jének 5,9%-át tették ki. A legmagasabb Cipruson (8,6%), Finnországban (7,2 %) és Németországban (7,0%), a legalacsonyabb Lettországon (2,4%), Lengyelországban (2,2%) és Görögországban 1,6 %). A 27 tagállamból 9 esetben magasabb ez az érték, mint az uniós átlag, 18 tagállamban alacsonyabb. Magyarországon a lakáscélú beruházások 2022-ben a GDP 4,9%-át tették ki, ezzel a tagállamok rangsorában a 14-ik, uniós átlag alatti, de a tagállamok középklaszterében helyezkedik el.

4.3 Lakáspolitikai ciklusok Magyarországon

Magyarországon lakáspolitikai szempontból az 1989-1990-es rendszerváltástól máig terjedő három és fél évtizedes korszakot öt alapvető szakaszra szegmentálhatjuk,⁶⁸ jelenleg a *hatodik* időszak kezdetén járunk.⁶⁹

⁶⁶ Bővebben: Statisztikai Szemle 2023. szeptember. Vida György: *A bruttó hazai termék és a bruttó hozzáadott érték jellemzőinek területi statisztikai összefüggései az Európai Unió poszt-socialista országainak régióiban*.

Forrás: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2023/2023_09/2023_09_819.pdf

⁶⁷ Az építőipari nemzetgazdasági ágazat az Európai unióban különösen Franciaország fővárosi régiójában, Olaszország Lombardia régiójában, valamint Spanyolország Katalónia tartományában jelentős. Magyarország ebben a tekintetben a középmezőnyben helyezkedik.

⁶⁸ *Lakhatási közpolitikák és a lakhatás megfizethetősége az elmúlt három évtizedben*. A szakaszmodell kidolgozói: Czirfusz Márton és Jelinek Csaba (Periféria Közpolitikai és Kutatóközpont; Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont). A jelen tanulmány szerzői jelzik, hogy az idézett szakaszmodell nem minden értékítéletével és nézőpontjával ért egyet. Ahol ez előfordul, lábjegyzetben jelezzük. A szakmodell egyes pontjain, az aktuális ingatlanpiaci mozgások változásai metszetében az eredeti tanulmány szövegéhez képest tartalom kiegészítéseket teszünk.

Forrás: <https://habitat.hu/sites/lakhatasi-jelentes-2021/lakhatasi-kozpolitika-es-a-lakhatas-megfizethetosege-az-elmult-harom-evtizedenben/>

⁶⁹ A fejezetben ismertetett modell szerkesztésének ideje 2021 októberében lezárult, 2024 októberéig nem került frissítésre, így a hatodik szakaszidő bevezetése a jelen tanulmány szerzők nívója.

Az *első időszak* a piacositással összefüggő közpolitikai változásokkal és a válságkezeléssel jellemezhető, az 1980-as évek végétől az 1990-es évek közepéig tartott. A lakások privatizációja már a Kádár-korszak utolsó éveiben elkezdődött, de csak az 1993-as új lakástörvény⁷⁰ érvénybe lépésével gyorsult fel. Az állami lakásépítés 1990-ben lényegében teljesen megszűnt, ebben az évben országosan a lakások mintegy ötödrésze még állami kézben volt, a lakók bérleti jogviszony alapján használták. Ebben az időszakban jelentős, szociálisan célzott lakhatási támogatások alig léteztek az államszocializmusban is meglévő „szociálpolitikai kedvezményen” (szocpol) kívül.

A korábbi lakáscélú hitelek állami támogatása ezekben az években a magyar GDP $\approx 8\%$ -át emésztette fel, ami rendkívül súlyos terhet rótt az átalakuló gazdaságra. A korábbi tanácsi bérlakásokat a megalakult önkormányzatok kapták meg, de nem rendeltek ezek mellé megfelelő pénzügyi forrásokat, megalapozva ezzel az önkormányzati bérlakás-szektor máig tartó rendszerszintű anomáliáit. Ebben az időszakban nyílt színen, és egyre tömegesebben jelent meg az utcákon a hajléktalanság, illetve jöttek létre ezek állami kezelését célzó átmeneti-segítő intézmények (hajléktalanszállók).

A *második időszak* a pénzügyi liberalizációs és az új lakásfinanszírozási intézmények létrehozásával jellemezhető, időben az 1990-es évek közepétől az ezredfordulóig. Ebben az időszakban a lakásfinanszírozás válságban volt, a lakásépítések száma 1999-ben évtizedes mélypontra süllyedt. Magas infláció, munkanélküliség, pénzügyi válság sújtotta az országot. A Horn-kormány (1994-1998) ideje alatt 1996-tól elindult az államilag támogatott lakástakarékpénztári rendszer, majd 1998-tól a jelzálogalapú lakáshitelezés is, amelyek megágyaztak a rendszerváltás utáni első lakáspiaci fellendülésnek. Az első Orbán-kormány (1998-2002) a rendszerváltás után először próbálkozott a lakáspolitikai egységesebb kezelésével. Az új intézkedések, köztük az államilag támogatott lakáshitel, magánlakás-építés támogatása adókedvezményekkel és a panelfelújítási program kulcsszava az öngondoskodás lett. A kedvezményezettek jellemzően az önerőt előteremteni képest fiatal családok voltak, ami azonban nem célzott módon hozzájárult a lakhatási szegénységben élők társadalmi leszakadásához.⁷¹

Ugyanakkor az első Orbán-kormány támogatta a rendszerváltás óta először az önkormányzati bérlakások számának növelését: három év alatt vásárlásokkal és építésekkel 11 ezer bérlakással bővült a drasztikusan lecsökkent állomány.

A *harmadik időszakot* az első lakáspiaci boom és az európai uniós forráseszközök lakáspiaci megjelenése, az lakásingatlan árak emelkedése jellemzi, időben 2002 és 2008 közé datálható. Ebben az időszakban továbbra is a magántulajdon-szerzés támogatása és a lakhatási szegénység érdemi kezelésének a hiánya volt jellemző. A 2000-es évek elejének lakáspiaci fellendülése a társadalom különböző rétegeit különbözőképpen érintette, a tehetősebb rétegek az államilag támogatott hitelekkel, majd a devizahitelekkel javítani tudták a lakáshelyzetüket, azonban a társadalom nagyobb része továbbra sem tudott jobb lakhatási élethelyzetbe kerülni. A 2002

⁷⁰ Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300078.tv>

⁷¹ A tanulmány szerzői jelzik, a rendszerváltás hajnalán, a Kádár-korszak nagy lakásépítkezési programjának végén még mindig 2-3 millió lakhatási szegénységben élő ember volt Magyarországon, de erre vonatkozó statisztikai alátámasztást nem közölnek.

utáni szocialista kormányok szociálisan érzékenyebbé próbálták tenni a lakáspolitikai eszközöket, mint a magánlakás-építéshez kötődő állami támogatásokat és adókedvezményeket, vagy a szocpolt.

A lakásszegénységben élők számára megemelték és a központi költségvetésből fizették a lakásfenntartási támogatást, valamint bevezették a központilag szabályozott adósságcsökkentési támogatást, 2007-től szociálisan célzottá tették a lakossági gázár-támogatást. További elemként megjelentek a lakhatási kérdéseket is érintő európai uniós támogatások. Elkészültek a városrehabilitációs programok, és több mint 200 ezer háztartásra terjesztették ki a panelprogramot, most már uniós forrásból.

A *negyedik időszak* a devizahitel-válság korszaka, ez 2008-tól 2014-ig tartó időszakként ragadható meg. A 2008-ban amerikai jelzálog-hitel válságból kialakult globális gazdasági-pénzügyi válság devizahitelek sokaságát döntötte be, krízisbe sodorva magyar családok tömegeit,⁷² ingatlanpiaci árfagyást okozott. A kezdeti intézkedések kevésbé az összeomló családi költségvetések, mint inkább a bankszektorra érintő negatív hatások kivédekezésére irányultak. A 2010-es kormányváltás követően létrejött második Orbán-kormány számos családvédelmi eszközt léptetett érvénybe, mint a végrehajtási, kilakoltatási tilalom, hiteltörlesztési moratórium, végtörlesztés, árfolyamgát és a Nemzeti Eszközkezelő Program, viszont a korábbi támogatások megszűntek, vagy teljesen átalakultak. A hitelválságot kezelő állami beavatkozások jelentős része a tehetősebb, önerőtartalékkal rendelkező társadalmi réteget segítette. A lakásszegénységben élőket az Eszközkezelő létrehozásával próbálták segíteni, amely több mint 30 ezer lakás állami megvásárlásával a rendszerváltás utáni időszak legnagyobb állami bérlakás bővítő intézkedése volt. A lakásszegénységet oldó korábbi intézkedések átalakultak: ilyen volt a szocpol (megszűnt), a lakásfenntartási támogatás (jelentősen szigorították), az adósságcsökkentési támogatás (szigorították). A korábbi gázár-támogatási rendszert felváltotta a villamos-energiára is kiterjedő *rezsicsökkentés*. Magyarországon az Alaptörvény rendelkezései szerint alapjog az emberhez méltó lakhatás.⁷³

Az *ötödik időszak* a rendszerváltást követő második lakáspiaci expanzió ideje, az ingatlanárak drasztikus emelkedésének korszaka, ami 2015-től a 2020-as évek elejének koronavírus-járványidőszakáig tartott. Új (részben korábról is ismert logikájú) lakáspolitikai eszközök kerültek bevezetésre és széles körű társadalmi alkalmazásra, mint a családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK), a babaváró hitel és az otthon-felújítási támogatások. Ezek az intézkedések céljaikat tekintve igyekeztek a teljes társadalmat átfogni, és motiválttá tenni a családokat a gyermekvállalásra. 2015-ben megszűnt a központilag szabályozott lakásfenntartási és adósságkezelési támogatás, így a szociálisan célzott lakhatási célú kiadások csökkentek, a lakhatási egyenlőtlenségek heterogénabbá váltak. A Nemzeti Eszközkezelő lakásállományát privatizálták, illetve a maradék lakásokat részben egyházi szervezeteknek adták át. Szociálisan célzott programként tovább működtek az EU által finanszírozott szociális városrehabilitációk és telepfelezési programok. A lakáspolitikai döntéshozatalt a makrogazdasági és a

⁷² Bővebben: <https://www.oeconomus.hu/irasok/a-magyar-devizahitel-valsag-tortenete/>

⁷³ Magyarország Alaptörvénye (2011. 04.25) XXII cikkely: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

családpolitikai szempontok határozzák meg. A lakáspolitikát a magántulajdonra épülő lakásrendszer védelme jellemezte, amivel párhuzamban a köztulajdonú vagy nonprofit bérlakás-szektor fejlesztését elvi alapokon hátrásorolták, ezzel a lakásszegénységben élők helyzete érdemben keveset változott. A lakáspiaci boom időszakát derékba törte a 2020-2021 évek során Magyarországon is több hullámban végigsöprő koronavírus-járvány. Az építkezések, lakásfelújítások szüneteltek, vagy teljesen elmaradtak, halasztást szenvedtek. A gazdaság újraindításához szükséges lendületet hátráltatta az gazdasági korlátozások által gerjesztett infláció és pénzügyi válság, amihez 2022-től társult az orosz-ukrán háború, ami súlyos energiaválságot idézett elő Európában, és hazánkban is. 2022. július 13-án az ötödik Orbán-kormány szükségintézkedésként a rezsitámogatási rendszer azonnali átalakítása mellett döntött.⁷⁴ 2022. augusztus 1-től a rezsicsökkentett gáz- és áramár csak az átlag magyar háztartás fogyasztásának mértékéig maradt érvényben, ami felett az aktuális piaci gáz és villamos energiaárat kell megfizetni. Az új rezsivédelemi program sokkal jelentősebb megtakarításra ösztönözte a magyar lakosságot, 2021-ről 2023-ra éves alapon 23 %-kal csökkent Magyarországon a felhasznált földgáz mennyisége. Egységes uniós módszertan szerint az öt éves fogyasztási átlaghoz mért megtakarítás közel 20 %-os.⁷⁵

Összességében súlyos gazdasági, pénzügyi, társadalmi és értékviszályok konvergencia együtthatása nyitotta meg a 2020-as évek első éveiben a legújabb kori magyar lakáspolitikát *hatodik, jelen korszakát*. Az új lakáspolitikai korszak kezdetét 2023-ban jelentős ingatlanpiaci forgalomcsökkenés, számottevő nominális drágulás jellemzi, a drágulás azonban az inflációs hatások miatt kétszámjegyű reálárscsökkenést eredményezett.⁷⁶

4.4 Lakásállomány jellemzői Magyarországon és a Balaton térségében

Magyarország lakásállománya az elmúlt száz év népszámlálási adatait vizsgálva folyamatosan növekszik. Az ország mai területe alapján figyelembe vett lakásállomány a második világháborúig 1,8-2,4 millió között alakult. A háború során számos lakás, épületingatlan megsemmisült, ezek újjáépítése 1945 és '49 között nemcsak helyreállította az 1941-es szintet, hanem mintegy 70 ezerrel meg is haladta. A lakásállomány 1950 és 1990 között mintegy 36 %-kal bővül, 2,5 millióról megközelítette 3,9 milliót. A rendszerváltást követő időszakban 2022-ig további mintegy 16 %-os növekedés zajlott, a lakásállomány száma 3,9 millióról megközelítette a 4,6 milliót.⁷⁷

Miközben Magyarországon népszámlálásról népszámlálásra emelkedett a lakásállomány száma, a népesség számának alakulása nemlineáris szerkezetben változott. Az elmúlt száz év során a népesség kezdeti növekedését megtörték a háborús hatások, majd ezt követően az 1980-

⁷⁴ Bővebben: 259/2022. (VII. 21.) Korm. rendelet egyes egyetemes szolgáltatási árszabások meghatározásáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200259.kor>

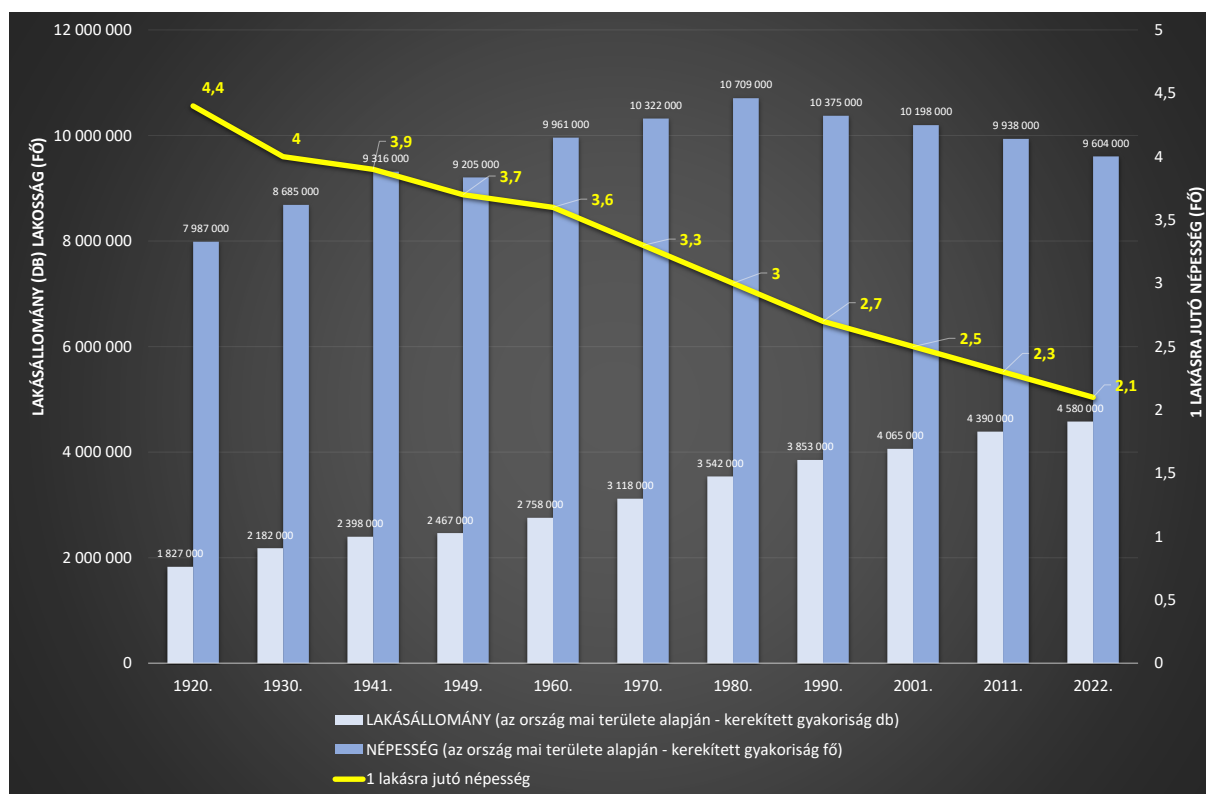
⁷⁵ Forrás: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20240306/sokkal-kevesebb-gazt-fogyasztottunk-tavaly-673131>

⁷⁶ Bővebben: <https://infostart.hu/gazdasag/2024/06/23/fobb-ingatlanpiaci-tendenciak-2023-ban-nezzen-ra-az-ertekeerkepre>

⁷⁷ Bővebben: KSH Népszámlálás. *A népesség és a lakások főbb jellemzői*. <https://nepzsamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/elozetes-adatok-2/kiadvany/assets/nepzsamlalas2022-elozetesadatok-2.pdf>

as évek elejéig folyamatos népességnövekedés következett be. Az 1950-1990 közötti népesedés és vándorláspolitikája hatására a magyar népesség növekedési trendje fokozatosan gyengült, majd az 1980-as évek elejétől negatív linearitásba váltott.⁷⁸

29. sz. ábra Lakásállomány és lakónépesség, egy lakásra jutó népesség változása Magyarországon



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft

Csökkenett a termékenység és növekedett az élettartam, miközben a művi terhességmegszakítások száma radikálisan emelkedett. Évről évre többen haltak meg, mint ahányan születtek,⁷⁹ illetve politikai és gazdasági okokból az ország nemzetközi migrációs egyenlege tartósan negatív mezőben alakult. 1980 és 2022 között a magyar népesség 10,7 millióról 9,6 millió főre olvadt, mintegy 40 év alatt több 1,1 millió fővel csökkent. Az 1989-1990-es rendszerváltás nem vetett véget a népességcsökkenési folyamatnak. Ugyan a nemzetközi migrációs egyenleg a rendszerváltás követően pozitív egyenlegbe fordult, a természetes népességváltozás tartósan negatív maradt, ami termékenység csökkenésével társulva a népesség fokozatos elöregedéséhez vezetett.⁸⁰

⁷⁸ Bővebben: Statisztikai Szemle 2020. június. Őri Péter - Spéder Zsolt: *Magyarország népesedése 1920 és 2020 között*. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2020/2020_06/2020_06_481.pdf

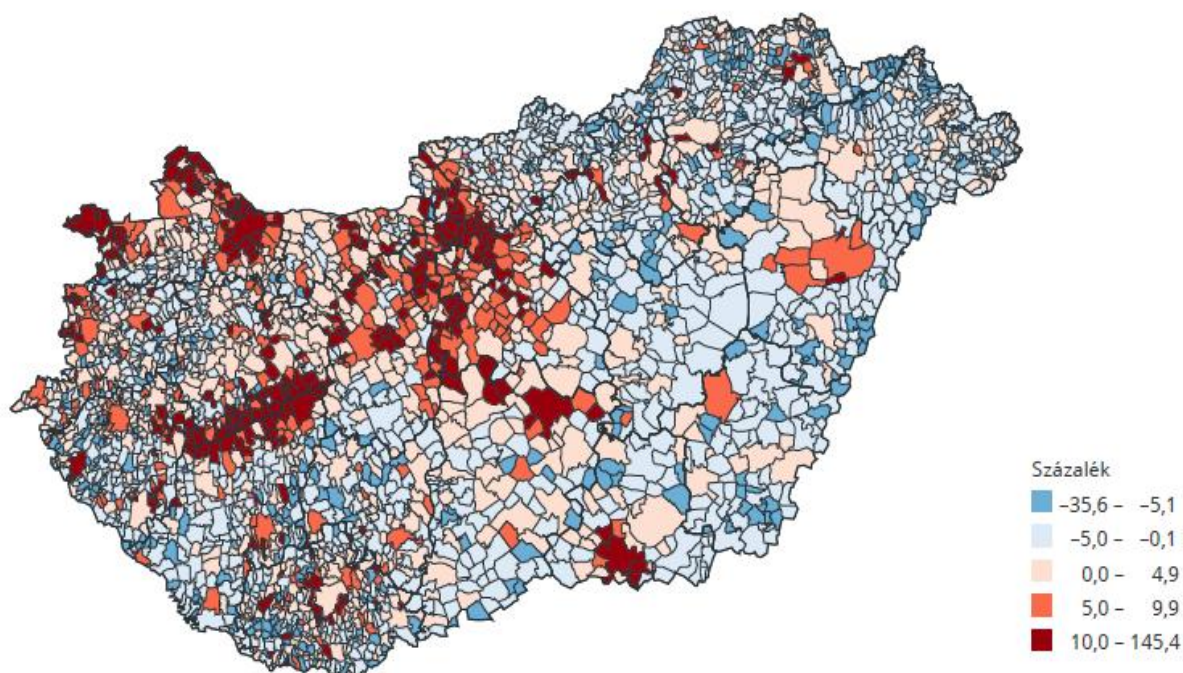
⁷⁹ A művi terhesség megszakítások száma 1959 és 1973 között magasabb volt, mint az élveszületések száma Magyarországon. Ebben az időszakban 2,7 millió művi terhesség megszakításra kevesebb, mint 2,2 millió élveszületés jutott.

Bővebben: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/terhessegmegsz16.pdf>

⁸⁰ Bővebben: Magyarország demográfiai adatai. www.nepesseg.com

A csökkenő népesség ellenére a hazai lakásállomány folyamatosan bővült, a megszűnő lakások száma eltörpült az épülő új lakások száma mellett, mindez azt eredményezte, hogy az egy lakásban élők száma folyamatosan csökkent. A trianoni békediktátum aláírásának évében, 1920-ban még átlagosan 4-5 ember élt egy lakásban Magyarországon. A második világháború időszakában már csak 4, Magyarország népességcsúcsának idején, 1980 körül már csak 3, a 2020-as évek elejére átlagosan már csak 2 fő a magyar lakások laksűrűsége.

6. sz. térkép A lakások számának változása Magyarországon a 2011. évi és a 2022. évi népszámlálás között



Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

A lakások száma a legutóbbi két népszámlálás időszaka, 2011 és 2022 között jellemzően a nagyobb lélekszámú településeken, megyeszékhelyeken, Budapesten és Budapest agglomerációs övezetében, észak-nyugat Magyarországon, ezen belül kiemelten Győr-Ménfőcsanak-Sopron vármegyében, illetve a Balaton térségében növekedett jelentős mértékben.

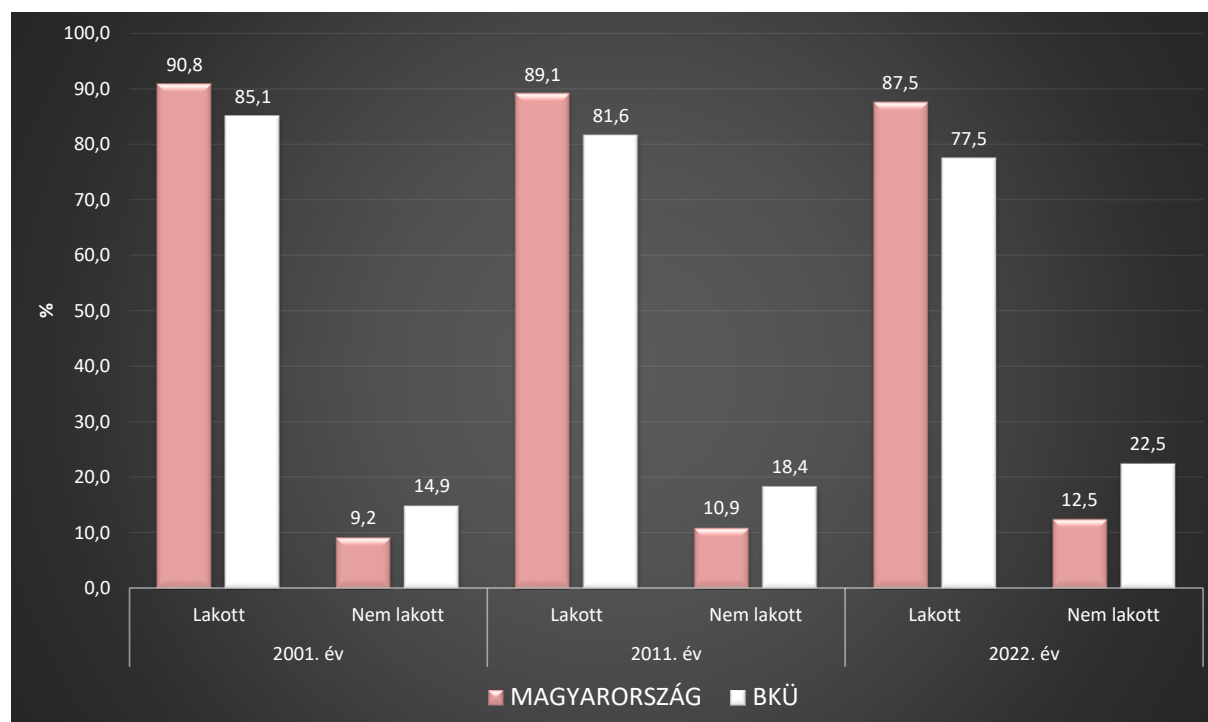
A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet lakásállománya a 2022. évi népszámlálás adatai alapján mintegy 138 ezer, összesen 138 151 db, ami az országos, közel 4,6 millió, összesen 4 580 538 lakás ≈ 3 %-a. Az üdülőkörzet lakásállománya ugyancsak a folyamatos bővülés jegyeit mutatja. A 2001. évi népszámlálás időpontjában 108 466 db, 2011-ben 123 820 db lakás volt a BKÜ területén, ami az ország növekvő lakásállományán belül is növekvő trendet jelez. 2001-ben a BKÜ lakásállományának nagyságrendje az országoshoz képest 2,67 %, 2011-ben pedig 2,82 %.

A lakások számának növekedési üteme az üdülőkörzeten belül 2001 és 2011 között 12,4 %, 2011 és 2022 között 10,4 %, 2001 és 2022 között összesen 21,5 %. Mindeközben

Magyarországon 2001 és 2022 között összesen 11,3 % volt a lakásállomány növekedése, ami jól jelzi a Balaton térségében az elmúlt évtizedekben zajlott lakásépítkezési folyamatokat.

Azzal párhuzamban, hogy a lakásállomány folyamatosan növekszik Magyarországon és a Balaton térségében is, a lakott lakások aránya csökken, a nem lakott lakásoké növekedik.

30. sz. ábra Lakott és nem lakott lakások aránya Magyarországon és a BKÜ-ben a legutóbbi három népszámlálás eszmei időpontjában



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft

Az 2001. évi népszámlálás időszakában Magyarországon a lakott lakások aránya meghaladta a 90 %-ot, 2022-re ez 87,5 %-ra csökkent.

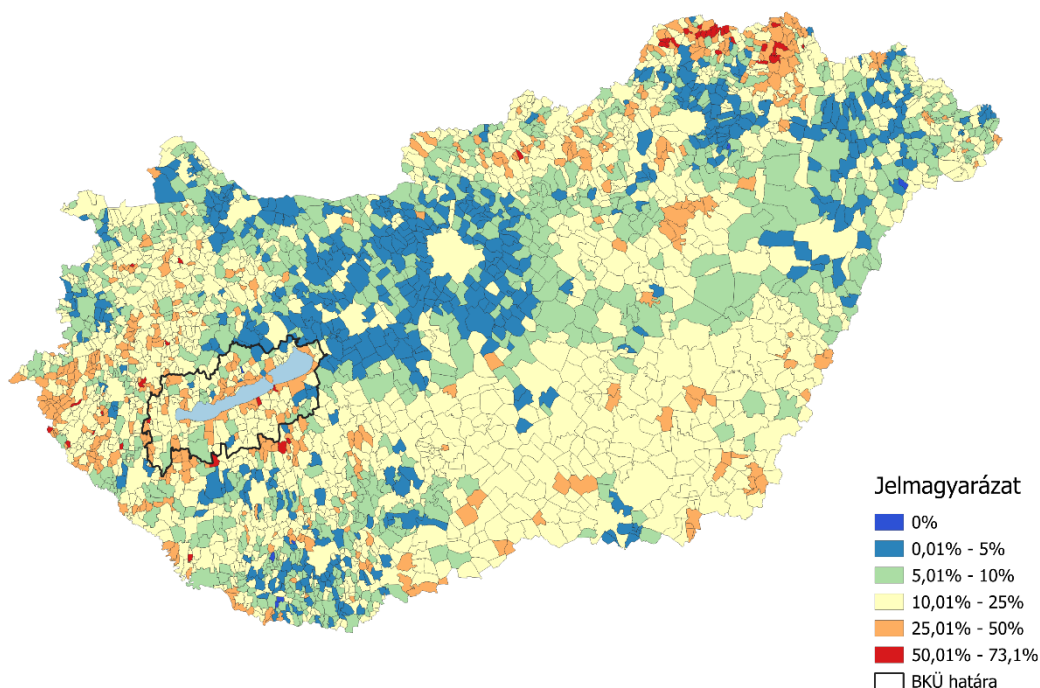
A nem lakott lakások száma Magyarországon a 2001. évi ≈ 374 ezerről 2011-re mintegy 478 ezerre, 2022-re ≈ 572 ezerre növekedett, ez azt jelenti, hogy a 2001. évi népszámláláskor még csak minden tizenegyedik, 2011-ben minden kilencedik, míg a 2022. évi népszámlálás időpontjában már minden nyolcadik lakás nem volt napi használatban. Ugyanakkor a Balaton térségében még radikálisabb a napi használaton kívüli, üres lakások gyakoriságának növekedése. A 2001. évi népszámlálás időpontjában minden hetedik, 2011-ben legalább minden hatodik, 2022-ben legalább minden ötödik lakás üresen állt. Számszerűen a Balaton térségében a 2001. évi népszámlálás eszmei időpontjában több mint 16 ezer, 2011-ben csaknem 23 ezer, 2022-ben több mint 31 ezer lakás nem volt használatban.

A Balaton térségében látványosan magasabb a nem lakott lakások aránya, mint országosan.⁸¹

⁸¹ A hivatalosan *megszűntnek minősített* lakások száma az üdülőkörzetben nem mérhető. A KSH szerint 2018 és 2023 között mindössze 213 eset, 2018: 34 db. 2019: 33 db, 2020: 27 db, 2021: 30 db, 2022: 33 db, 2023: 56 db.

7. sz. térkép

Nem lakott lakások aránya az összes lakáshoz viszonyítva (%)
(2022)



Forrás: nepszamlalas2022.ksh.hu

Adatforrás: KSH

Forrás: saját szerkesztés

A területi dimenziók differenciálódása miatt a nem lakott lakások számának növekedése a lakáshasználati szokások átalakulásával is összefügg, nem pusztán a népesség természetes csökkenésének függvénye. Például a Balaton népessége – amely esetében a halálozások száma ugyanúgy meghaladja az élveszületéseket, mint országosan, és az országosnál sokkal jelentősebb mértékben öregszik – inkább növekedik; ez az anomáliának tűnő demográfiai jelenség a belföldi és nemzetközi vándorlás tartós, pozitív egyenlegével magyarázható.⁸² Összességében tehát az üdülőkörzetben az idényszerűen használt lakások száma növekedhetett az elmúlt évtizedekben, amivel párhuzamban a helyi magánlakások teljes, vagy részleges idegenforgalmi hasznosítása is elterjedt. A laksűrűség csökkenése kiterjedt jelenség Magyarországon, a Balaton térségén belüli releváns területi differenciahatásoktól is független, trendszerűen mind az üdülőkörzet urbanizáltabb parti és partközeli, mind pedig az inkább

⁸² Fontos megjegyezni, a Balaton népességének növekedése annak területi bővülésétől is független. A Magyar Országgyűlés 2008-ban módosította az akkor hatályos 2000. évi CXII. számú, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területrendezési tervének elfogadásáról és a balatoni területrendezési szabályzat megállapításáról szóló törvényt, amelyben 164 településről 179-re módosította az üdülőkörzet településeinek számát. A térség 180 települése 2014-ben Balatonkenese és Balatonakarattya hivatalos különválásával alakult a jelenlegi 180 településre. Jelen sorok írásakor már 10 éve változatlan a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területe és településszáma.

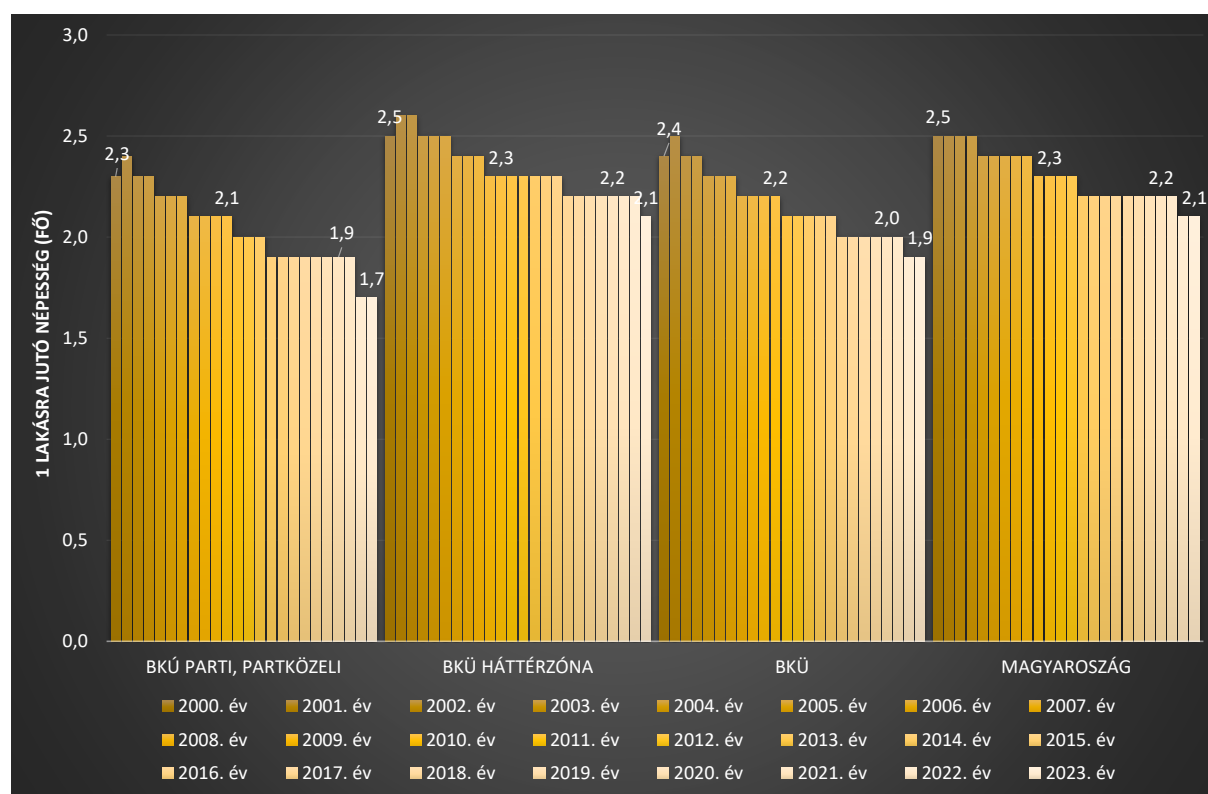
Bővebben: A Balatoni Integrációs Nonprofit Kft Társadalomtudományi Kutatócsoportja által éves rendszerességgel végzett monitoring jelentések.

Bővebben: <https://www.balatonregion.hu/hu/eves-monitoring-jelentesek>

rurális háttérzóna területrészen is érvényesül.⁸³ A KSH népszámlálásból továbbvezetett lakónépesség és lakásállomány adatai szerint⁸⁴ az üdülőkörzet jogszabályban rögzített létrehozásának évében, 2000-ben az üdülőkörzet háttérzóna területrészen tapasztalható az országos értékkel ekvivalens laksűrűség, a parti és partközeli sávban alacsonyabb, ami egyben az üdülőkörzeti összértéket is az országos átlag alá csökkenti. Egy évtizeddel később, 2010-ben a laksűrűség értékek minden vetületben – megtartva a korábbi megfigyelt területi különbségeket és azonosságokat – tovább csökkentek, és közelítenek a lakásonként két fős átlagértékhez. 2020-ra a BKÜ parti és partközeli sávjában már 2-es érték alá csökkent a laksűrűség. Az üdülőkörzeti érték 2,0 értékre módosult, és az országos 2,2-es átlag továbbra is megegyezett a térség háttérzóna területrészenek átlagával.

2023 évben a BKÜ laksűrűsége 2-es érték alá süllyedt, a parti, partközeli sáv átlaga 1,7-re módosult az üdülőkörzeti háttérzóna és az országos átlag 2,1 értékre változott. Mára tehát elmondható, hogy a Balaton térségében általában már két lakó sem jut egy lakásra, legfeljebb az üdülőkörzet háttérzónája esetében.

31. sz. ábra Laksűrűség alakulása a Balaton parti-partközeli és háttérzóna viszonylataiban, az üdülőkörzet egészében és Magyarországon a KSH népszámlálásból továbbvezetett lakás és lakónépesség adatai szerint 2000 és 2023 között



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

⁸³ A Balaton térségét jogszabályi értelemben meghatározó hatályos 2018. évi CXXXIX. sz. Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről alkotott törvény 1/3 sz. melléklete 44 közvetlen Balaton part és 8 partközeli települést nevesít, így az üdülőkörzet releváns területi dimenzióit adó parti és partközeli területzónába 52, a háttérzónába 128 települést sorolunk.

Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-139-00-00>

⁸⁴ Forrás: KSH T-Star. https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/QueryServlet?ha=TA2023_W A BKÜ-re számolt adatok esetében az összehasonlíthatóság miatt ebben az esetben nem vettük figyelembe a területi változásokat, és úgy tekintettük, mintha a 2008-ban csatlakozott 15 háttérzóna község 2008 előtt is az üdülőkörzet része lett volna.

Fontos a releváns üdülőkörzeti területi dimenziók alapján megvizsgálni a legfrissebb lakottság / lakatlanság mutatókat is. Ennek érdekében települési szinten kategorizáltuk a lakott / nem lakott lakások belső aránymegoszlásait, majd az eredményt tipologizáltuk a Balaton part / háttérzóna alapján. Azért választottuk ezt a megoldást, mert az előzetes tesztelés során sem a települési jogállás, sem az alrégiós vármegyei területdimenzió nem bizonyult szignifikáns differenciáló tényezőnek.

A létrehozott értelmező kategóriák egymással homogén módon kiegészítő, szinkronrendszert alkotnak, vagyis például abban az esetben, ha a lakott lakások települési szinten 60 % alatt vannak, a nem lakott lakások aránya 40 % + értéken kell álljon. Ha a lakott lakások aránya 60,00-69,99 % között alakul, a nem lakott lakások aránya az adott településen 30,00-39,99 % között kell legyen.⁸⁵

32. sz. ábra Lakott és nem lakott lakások települési megoszlása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén a 2022. évi népszámlálás adatai alapján

Count		NEM LAKOTT LAKÁS KATEGÓRIÁK					Total
		10,00 % alatt	10,00-19,99 % között	20,00-29,99 % között	30,00-39,99 % között	40,00 % felett	
LAKOTT LAKÁS KATEGÓRIÁK	60 % alatt	0	0	0	0	11	11
	60,00-69,99 % között	0	0	0	19	0	19
	70,00-79,99 % között	0	0	55	0	0	55
	80,00-89,99 % között	0	62	0	0	0	62
	90,00 % felett	33	0	0	0	0	33
Total		33	62	55	19	11	180

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFŰ Nkft TK

A tapasztalati alapmegoszlást a Balaton part / háttérzóna dimenzióval specifikáltuk.⁸⁶

⁸⁵ Pearson Chi Square: 720,000, Asymp Sig. (2-sided): 0,000. Cramers's V: 1,000.

⁸⁶ Pearson Chi Square háttérzóna: 520,000, Asymp Sig. (2-sided): 0,000. Cramers's V: 1,000. Pearson Chi Square parti és partközeli zóna: 208,000, Asymp Sig. (2-sided): 0,000. Cramers's V: 1,000.

33. sz. ábra Lakott és nem lakott lakások települési megoszlása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet parti és partközeli / háttérzóna területén a 2022. évi népszámlálás adatai alapján

Count

PARTVISZONYLAT			NEM LAKOTT LAKÁS KATEGÓRIÁK					Total
			10,00 % alatt	10,00- 19,99 % között	20,00- 29,99 % között	30,00- 39,99 % között	40,00 % felett	
Háttérzóna	LAKOTT LAKÁS KATEGÓRIÁK	60 % alatt	0	0	0	0	5	5
		60,00-69,99 % között	0	0	0	11	0	11
		70,00-79,99 % között	0	0	37	0	0	37
		80,00-89,99 % között	0	44	0	0	0	44
		90,00 % felett	31	0	0	0	0	31
		Total	31	44	37	11	5	128
Parti és partközeli	LAKOTT LAKÁS KATEGÓRIÁK	60 % alatt	0	0	0	0	6	6
		60,00-69,99 % között	0	0	0	8	0	8
		70,00-79,99 % között	0	0	18	0	0	18
		80,00-89,99 % között	0	18	0	0	0	18
		90,00 % felett	2	0	0	0	0	2
		Total	2	18	18	8	6	52

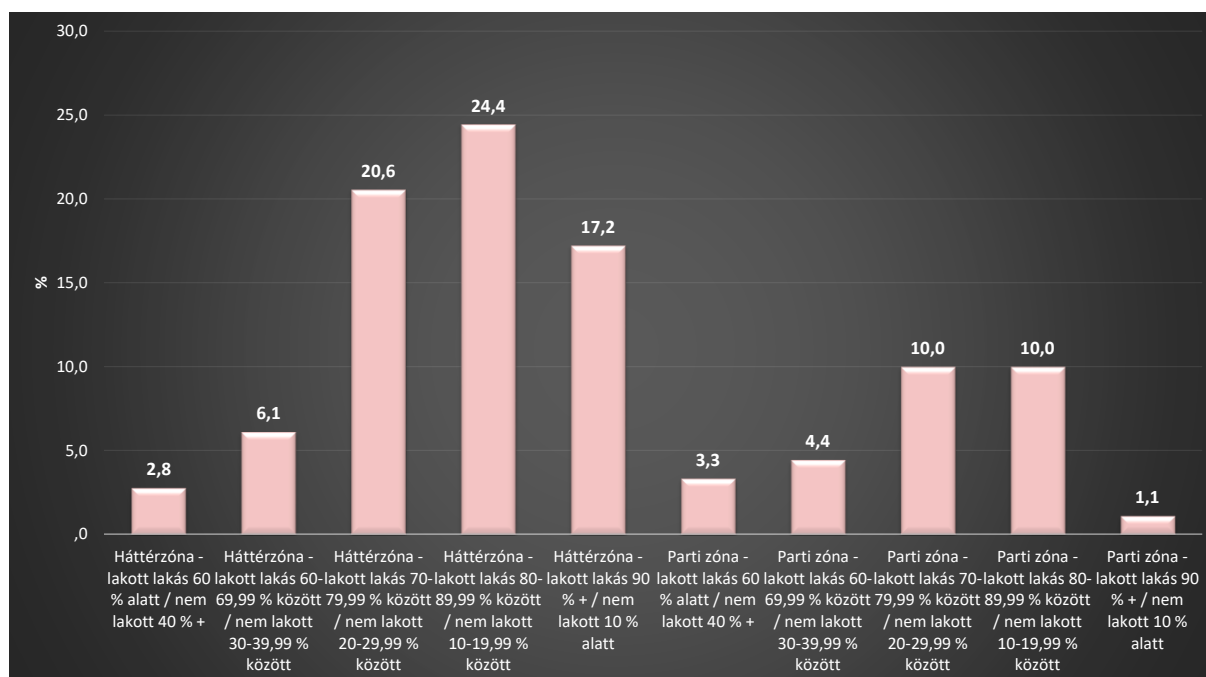
Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Következő műveleti sorban a megfigyelt háromdimenziós települési kontingencia adatszerkezetet egyetlen, 10 felbontási elemet tartalmazó, diszkrét mérési szintű kategóriaváltozóba tipologizáltuk.

Háttérzóna területviszonylat alapján ahol a lakott lakások aránya 60 % alatt van és a nem lakott lakások aránya 40 % + értéken áll, öt települést tömörít, mindegyik kisebb lélekszámú, ~50-100 fő lakos közötti, Zala és Veszprém vármegyei község: Gétye, Kékkút, Salföld, Zalaszentmárton és Zalaújlak. Háttértelepülések szerinti metszetben ott, ahol a lakott lakások aránya 60,00-69,99 % közötti és a nem lakottaké 30,00-39,99 % 11 községet találunk, itt már vegyesen mindhárom alrégióból. Itt említhető például Somogyból Főnyed és Torvaj, Zalából Vindornyalak és Zalasántó, Veszprém vármegyéből a Káli-medence több települése: Kapolcs, Mindszentkál, Szentbékál, illetve Dörgicse és Vigántpetend.

Ahol a lakott lakások az üdülőkörzeti háttérzóna esetében 70,00-79,99 % között alakulnak, és ehhez igazodva a nem lakott lakások aránya 20,00-29,99 % között már egy jelentősebb, 37 települést övező klasztert képeznek, ennek a csoportnak is csak községi jogállású, alrégiók szerint vegyes tagjai vannak. Itt említhetjük Somogyból Bálványos, Gamás, Hollád, Kötcse, Sávoly, Szegerdő, Teleki településeket, Zalában itt szerepel Balatonmagyaród, Csapi, Dióskál, Esztergályhorváti, vagy Vindornyaszőlős, Veszprém vármegyéből például Barnag, Hegyesd, Köveskál, Lesencefalva, Pécsely, Pula és Szentantalfa.

34. sz. ábra Lakott / nem lakott lakások megoszlása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén Balaton partviszonylat szegmentáció szerint a 2022. évi népszámlálás adatai alapján



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Ahol a lakott lakások aránya 80,00-89,99 % és a nem lakottaké 10,00-19,99 % közötti már 44 település szerepel, amelyek között megjelenik két város is, Tapolca és Zalakaros. A községek közül kiemelhetjük Somogyból Andocsot, Buzsákot, de itt található Lulla, Nyim, és Vörs is. Zala vármegyéből ebben a kategóriában helyezkedik el például Galambok, Garabonc, Karmacs, Sármellék és Zalaapáti is. Veszprém vármegyében többek között Csajág, Hidegkút, Káptalantóti, Lesencetomaj, Öcs, Taliándörögd, Vászoly és Vöröstó községekkel jelenik meg.

Abban az esetben, ha a lakott lakások aránya 90 % + és a nem lakottaké 10 % alá kerül a Balaton háttértelepülés zónája vonatkozásában még 31 település listázódik. Itt szerepel mindhárom eddig nem említett háttérváros, Lengyeltóti, Marcali és Tab, illetve Zalakomár nagyközség. A községek esetében Somogyból például Ádánd, Bábonymegyer, Öreglak, Ságvár, Siójut és Tikos, Zala vármegyéből Nagyrada, Rezi és Vindornyafook, Veszprém vármegyéből említhető Gyulakeszi, Hegymagas, Küngös, Litér, Monostorapáti, Óbudavár, Szentkirályszabadja, Tótvázsony, Uza és Veszprémfajsz.

A parti és partközeli területzóna esetében, ahol a lakott lakások aránya csak 60 % alatt van, és a nem lakottaké 40 % felett, 6 települést találunk. Ebből három somogyi Balatonöszöd, Szántód és Zamárdi, Hévíz vonatkozásában egy zalai, illetve Balatonakali és Örvényes metszetében két Veszprém vármegyei. A hat településből két releváns város is itt jelenik meg. Ugyanakkor a lakónépesség nagyon széles skálán mozog, 168 (Örvényes) és 4509 (Hévíz) között szóródik. Nyilvánvalóan a helyi funkciók és szükségletek mozgatják ezt a jelenséget.

Abban az esetben, amikor a parti és partközeli települések lakásállományának 60,00-69,99 %-a lakott és a nem lakott lakások aránya 30,00-39,99 % között alakul, 8 települést mutattunk ki. Itt szerepel az üdülőkörzet legnagyobb lélekszámú városa, Siófok, illetve Balatonlelle vonatkozásában egy másik somogyi város is, és további két nagyközség, Révfülöp és Vonyarcvashegy. A kategóriaelem 4 községe ugyancsak széles körben ismert település: Ábrahámhegy, Balatonberény, Kővágóörs és Tihany.

Amikor a lakott lakások aránya a parti és partközeli zónában 70,00-79,99 % közötti és a nem lakottaké 20,00-29,99 % 18 település szerepel. Itt jelenik meg a legtöbb térségi város, Badacsonytomaj, Balatonboglár, Balatonföldvár, Balatonfüred, Balatonkenese, Fonyód és Keszthely, az üdülőkörzet második legnépesebb városa, illetve Gyenesdiás vonatkozásában egy nagyközség is. A községek sorában említhetjük Alsóörs, Alsópáhokot, de itt szerepel Badacsonytördemic, Balatonakarattya, Balatonfenyves, Balatonszemes, Balatonudvari, Balatonvilágos, Csopak és Zánka.

Az a klaszter, ahol a parti zóna lakott lakásainak aránya 80,00-89,99 % és a nem lakottaké 10,00-19,99 % közötti, ugyancsak 18 települést tartalmaz. Két várost találunk ebben a csoportban, Balatonalmádi és Balatonfűzfő, illetve Balatonszárszó metszetében egy nagyközséget. A 15 további község közül kiemelhetjük Balatonederics, Balatongyörök, Balatonmárfafürdő, Balatonszepezd, Cserszegtomaj, Felsőörs, Felsőpáhok, Kőröshegy, Lovas és Paloznak településeket.

A tizedik, utolsó parti és partközeli területi klaszter mindössze kételemű, ebben az esetben tehát a lakott lakások aránya 90 % felett, a nem lakottaké 10 % alatt van. Mindkét település Veszprém vármegyei, 500 és 100 lakos közötti község, Aszód és Szigliget.

A települési tipológiaszerkezet kialakítását követően megvizsgáltuk az adatok összefüggését a 2022. évi népszámlálás lakónépességével.⁸⁷

⁸⁷ ANOVA F-stat: 3,822. Sig: 0,000. Levene Stat. Sig. 0,000, Welch Stat. Sig. 0,000. Eta Square: 0,168, magyarázóerő 16,8 %.

35. sz. ábra A lakások lakottság / lakatlanság tipológiametszetének összefüggése a lakónépességgel a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén a 2022. évi népszámlálás adatait alapján

Descriptives

LAKÓNÉPESSÉG (2022)

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Háttérzóna - lakott lakás 60 % alatt / nem lakott 40 % +	5	73,20	21,742	9,723	46,20	100,20	52	103
Háttérzóna - lakott lakás 60-69,99 % között / nem lakott 30-39,99 % között	11	265,45	229,630	69,236	111,19	419,72	87	889
Háttérzóna - lakott lakás 70-79,99 % között / nem lakott 20-29,99 % között	37	404,00	246,392	40,507	321,85	486,15	94	1469
Háttérzóna - lakott lakás 80-89,99 % között / nem lakott 10-19,99 % között	44	1042,80	2097,066	316,145	405,23	1680,36	104	14206
Háttérzóna - lakott lakás 90 % + / nem lakott 10 % alatt	31	1469,87	1975,301	354,774	745,32	2194,42	57	10700
Parti zóna - lakott lakás 60 % alatt / nem lakott 40 % +	6	1552,17	1712,799	699,247	-245,31	3349,64	166	4509
Parti zóna - lakott lakás 60-69,99 % között / nem lakott 30-39,99 % között	8	4603,38	8122,893	2871,876	-2187,53	11394,28	583	24390
Parti zóna - lakott lakás 70-79,99 % között / nem lakott 20-29,99 % között	18	3685,83	4595,837	1083,249	1400,38	5971,29	350	18031
Parti zóna - lakott lakás 80-89,99 % között / nem lakott 10-19,99 % között	18	2020,94	2279,143	537,199	887,55	3154,34	186	9943
Parti zóna - lakott lakás 90 % + / nem lakott 10 % alatt	2	646,00	253,144	179,000	-1628,41	2920,41	467	825
Total	180	1443,54	2877,671	214,489	1020,29	1866,79	52	24390

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Az adatok alapján nem véletlen módon csupán egyetlen háttérzóna klaszter felülreprezentált, az, amelyben a lakott lakások aránya 90 % feletti és a nem lakottaké 10 % alatti, míg a parti és partközeli zónában ellenkezőleg, csak az a klaszter alulreprezentált, ahol a lakott lakások aránya 90 % feletti és a nem lakottaké 10 % alatti.

A tipológiaszerkezetet lakásállomány metrikus változójával tesztelve ugyancsak szignifikáns a szórásnégyzet felbontása,⁸⁸ ebben az esetben azonban már csak a parti vetületek esetében jelentkezik felülreprezentáltság, amelyből ebben az esetben is kimarad a legkisebb elemszámú, 90 % feletti lakott és 10 % alatti nem lakott lakással rendelkező parti és partközeli klaszter.

⁸⁸ ANOVA F-stat: 4,377. Sig: 0,000. Levene Stat. Sig. 0,000, Welch Stat. Sig. 0,000. Eta Square: 0,188, magyarázóerő 18,8 %.

36. sz. ábra A lakások lakottság / lakatlanság tipológiametszetének összefüggése a lakásállomány számával a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén a 2022. évi népszámlálás adatait alapján

Descriptives								
Lakottság								
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Háttérzóna - lakott lakás 60 % alatt / nem lakott 40 % +	5	65,80	20,993	9,388	39,73	91,87	46	91
Háttérzóna - lakott lakás 60-69,99 % között / nem lakott 30-39,99 % között	11	158,36	134,403	40,524	68,07	248,66	52	535
Háttérzóna - lakott lakás 70-79,99 % között / nem lakott 20-29,99 % között	37	215,38	134,401	22,095	170,57	260,19	64	815
Háttérzóna - lakott lakás 80-89,99 % között / nem lakott 10-19,99 % között	44	488,09	1014,620	152,960	179,62	796,56	43	6872
Háttérzóna - lakott lakás 90 % + / nem lakott 10 % alatt	31	620,74	944,890	169,707	274,15	967,33	23	5201
Parti zóna - lakott lakás 60 % alatt / nem lakott 40 % +	6	1398,83	1557,082	635,676	-235,22	3032,89	108	4262
Parti zóna - lakott lakás 60-69,99 % között / nem lakott 30-39,99 % között	8	2943,13	5151,218	1821,231	-1363,40	7249,65	391	15478
Parti zóna - lakott lakás 70-79,99 % között / nem lakott 20-29,99 % között	18	2076,56	2602,257	613,358	782,48	3370,63	204	10403
Parti zóna - lakott lakás 80-89,99 % között / nem lakott 10-19,99 % között	18	970,56	1127,492	265,752	409,87	1531,24	104	5019
Parti zóna - lakott lakás 90 % + / nem lakott 10 % alatt	2	303,00	154,149	109,000	-1081,98	1687,98	194	412
Total	180	767,51	1672,499	124,661	521,51	1013,50	23	15478

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

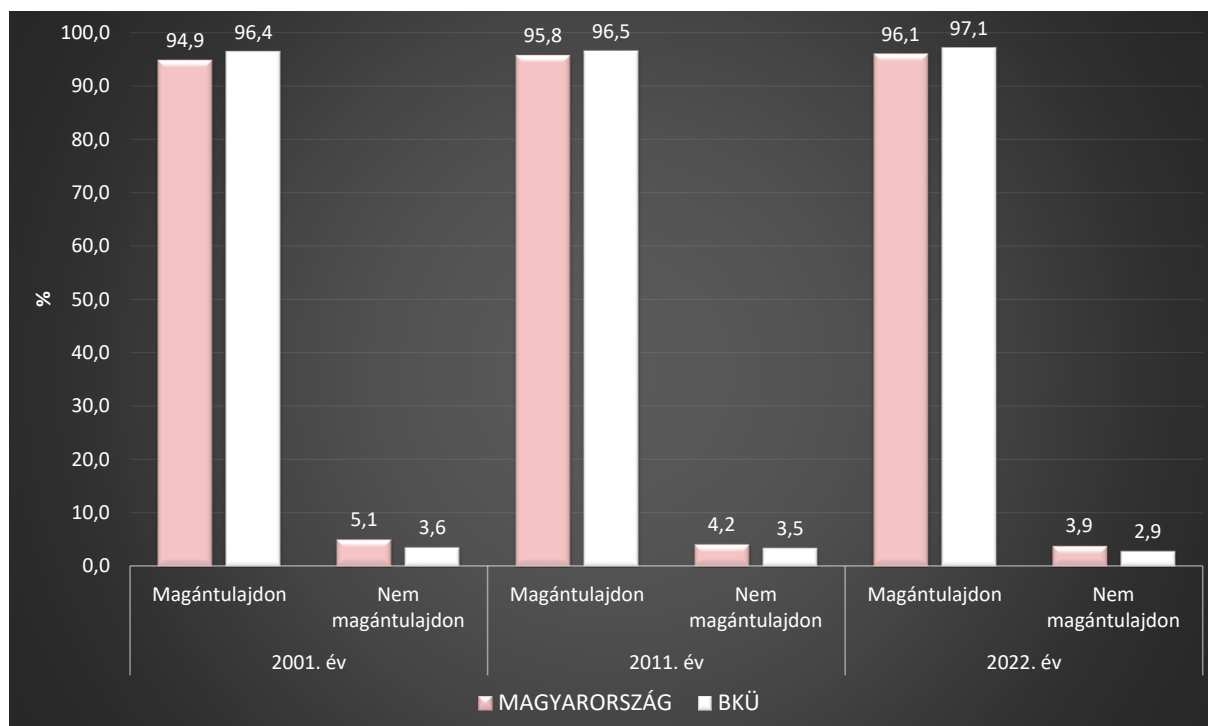
Az uniós lakástulajdon, illetve a magyarországi lakáspolitikai ciklusok tárgyalásánál már kifejtettük, hogy Magyarországon magas a lakások magántulajdoni hányada. Ennek a ténynek többek között politikai-értékrendi és adójogi narratíváiban lényeges nézetkülönbségek vannak akár uniós szinten, akár Magyarországon. Az adatok vizsgálata azt mutatja, hogy a Balaton térségében még az országosnál is magasabb a lakások magántulajdoni hányada.

A 2001. évi népszámlálás időpontjában országosan a lakások mintegy 5 %-a (≈206 ezer lakás) volt valamilyen közösségi, nonprofit, vállalkozási, vagy befektetői tulajdonban, ugyanaz az üdülőkörzet területén csupán 3,6 % (≈3900 lakás), összesen kevesebb, mint 4 ezer lakást érintett. Az ezredforduló óta eltelt több mint két évtizedben a magántulajdon aránya a lakások terén tovább emelkedett mind országosan, mind a Balaton térségében.

A 2011. évi népszámlálás időpontjában a nem magántulajdonú lakások aránya Magyarországon 4,2 % (≈183 ezer lakás), a BKÜ-ben 3,5 % (≈4300 lakás), a 2022. évi népszámlálás eszmei időpontjában országosan 3,9 % (178 ezer lakás), üdülőkörzeti szinten 2,9 % (≈4 ezer lakás) volt.

A Balaton térségében számszerűen jelentősen nem növekedett a nem magántulajdonú lakások száma, maradt a megközelítőleg 4 ezer körüli szinten, vagyis az épült új lakások szinte mindegyike magántulajdon.

37. sz. ábra Lakástulajdon jelleg változása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton térségében



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

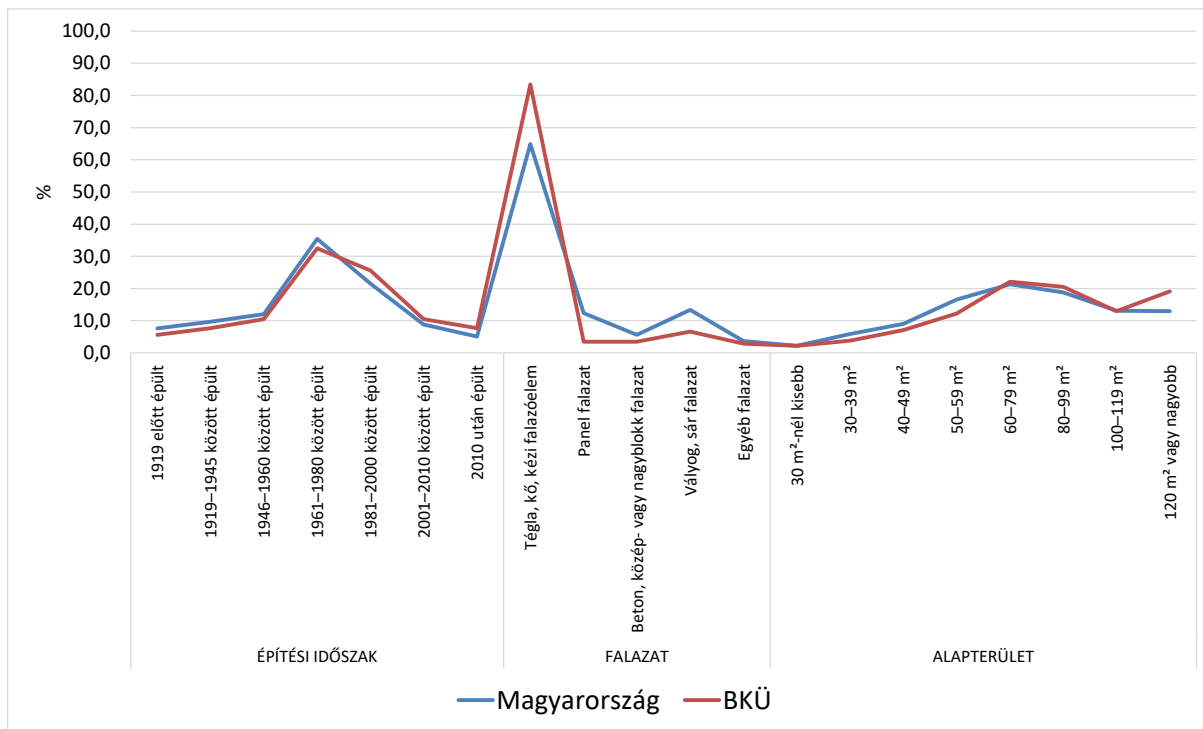
A lakások építési időszakának eloszlása nagyon hasonló egymáshoz országos és üdülőkörzeti szinten. Alapvetően az 1980 előtt épített lakások metszeteiben országos, 1980 után üdülőkörzeti aránytöbbség látszik, de a különbség egyik esetben se releváns. A lakások abszolút többsége országosan és a Balaton térségében is a 20. század második felében, 1961 és 2000 között épült. A 2022. évi lakásállomány mintegy 18 %-a az ezredforduló után épült a Balaton körül, míg az országosan ez az érték 14 % körüli, vagyis legalább minden hatodik lakás a Balaton körül relatíve új építésű, országosan pedig minden hetedik.

A lakások falazata tekintetében értelemszerű különbségek látszanak, a Balaton térségében nincs megyei jogú város, valamint a települések méretéből fakadóan többségükben nincs tömbházas lakótelep. Ebből következően a BKÜ-ben alulreprezentált a panel, beton közép-vagy nagyblokk falazat, az épületek több mint négyötödének falazata téglá, kő és kézi falazóelem. Ugyanez az érték országosan 65 % alatt van. A Balaton térségi épületek falazatára kevésbé jellemző a vályog és a sár építőelemek használata is, ennek aránya országosan több mint a duplája az üdülőkörzetinek.

A lakások alapterülete is a falazattal párhuzamban mozgó sajátosságokat mutat. Országosan inkább a kisebb, 60 m² alatti lakás-alapterületek a jellemzők, üdülőkörzeti szinten pedig inkább

a nagyobb, 60 m² felettiek. Igazán a 120 m² + alapterületű lakások esetében látjuk a legjelentősebb aránykülönbséget több mint 6 százalékpontos fölényben van a Balaton térsége.

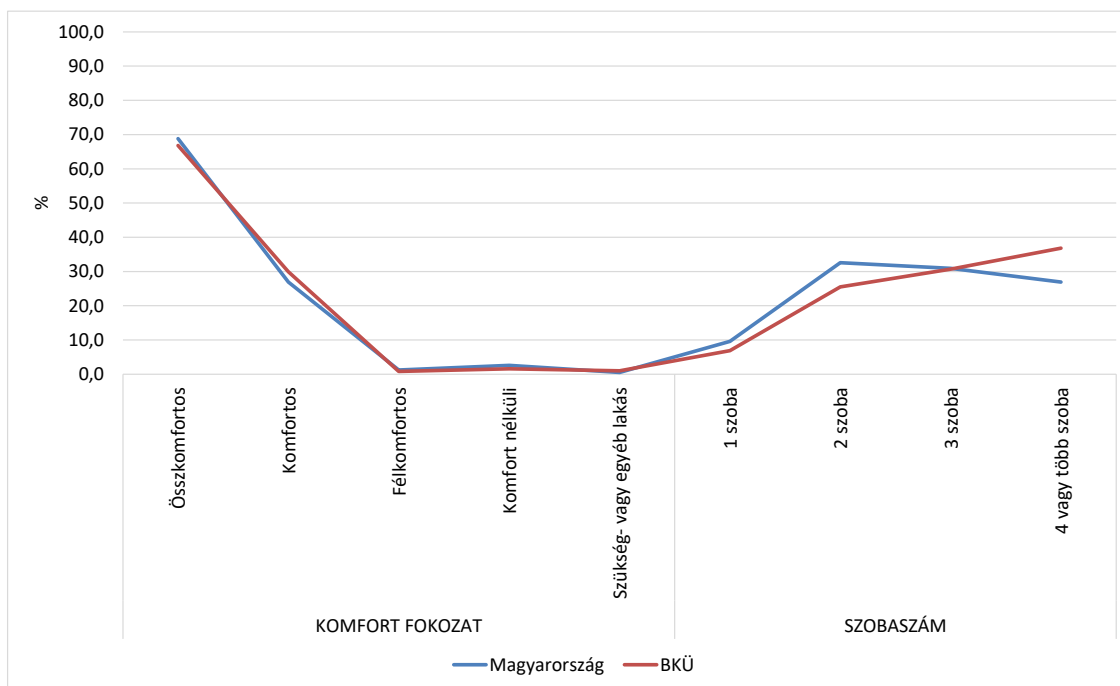
38. sz. ábra Lakások építési időszaka, falazata és alapterülete a 2022. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a BKÜ-ben



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A lakások komfortossága gyakorlatilag teljesen együtt mozog országos és üdülőkörzeti szinten.

39. sz. ábra Lakások komfortfokozata és szobaszáma a 2022. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a BKÜ-ben



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A lakások több mint kétharmada összkomfortos, több mint negyede komfortos, ez a két kategória együtt a lakások több mint 95 %-át adja mind országos, mind BKÜ metszetben. A félkomfortos, komfort nélküli, szükség, vagy egyéb lakások aránya az üdülőkörzetben együttesen alig 3 %.

A szobaszámok vetületében a Balaton térségében felülreprezentált a 4 vagy több szobás lakás, ami az alapterületek négyzetméter értékéhez jól illeszkedik. A BKÜ területén a 2022. évi népszámlálás adatai alapján legalább minden harmadik lakás 4 vagy több szobás, ugyanez országosan csak minden negyedik lakásra jellemző. Az országos struktúra inkább a kevesebb szobaszám irányába gravitál, a háromszobás lakások aránya országosan és üdülőkörzeti szinten kiegyenlített, 30 % körüli.

Konyha, főzőhelyiség a lakások több mint 99 %-ában kialakításra került országos és üdülőkörzeti szinten is. Fürdőszoba, meleg folyóvíz, vízöblítéses WC a lakások 96-98 %-ban van ugyancsak mind országosan, mint a BKÜ-ben, és 97-98 % azon lakások aránya is ahol a szennyvízelvezetés megoldott akár csatorna, akár egyedi szennyvízkezelés alternatívái szerint.⁸⁹

A fűtési rendszereket tekintve a lakások nagyjából kétharmada központos fűtést alkalmaz országosan és üdülőkörzeti szinten is, különbség, hogy a BKÜ-ben az egy vagy több lakást fűtő központi, cirkó kazánnal, vagy más eszközzel fűtött lakások aránya közel 10 százalékponttal magasabb az országosnál, amivel párhuzamban a távfűtéssel rendelkező lakások aránya 12 százalékponttal alacsonyabb. Ez a jelenség a már ismertetett lakótelepi környezet alulreprezentáltságával magyarázható.

Kiegyenlített arány mutat a hálózati, vezetékes gázfűtésű lakások aránya, ez 62-63 % országosan és üdülőkörzeti szinten, viszont alig fordul elő PB (palackos, tartályos) gázfűtés, illetve szén és lignithasználat, mind országosan mind üdülőkörzeti szinten ez utóbbiak 1 % alatti értékek.

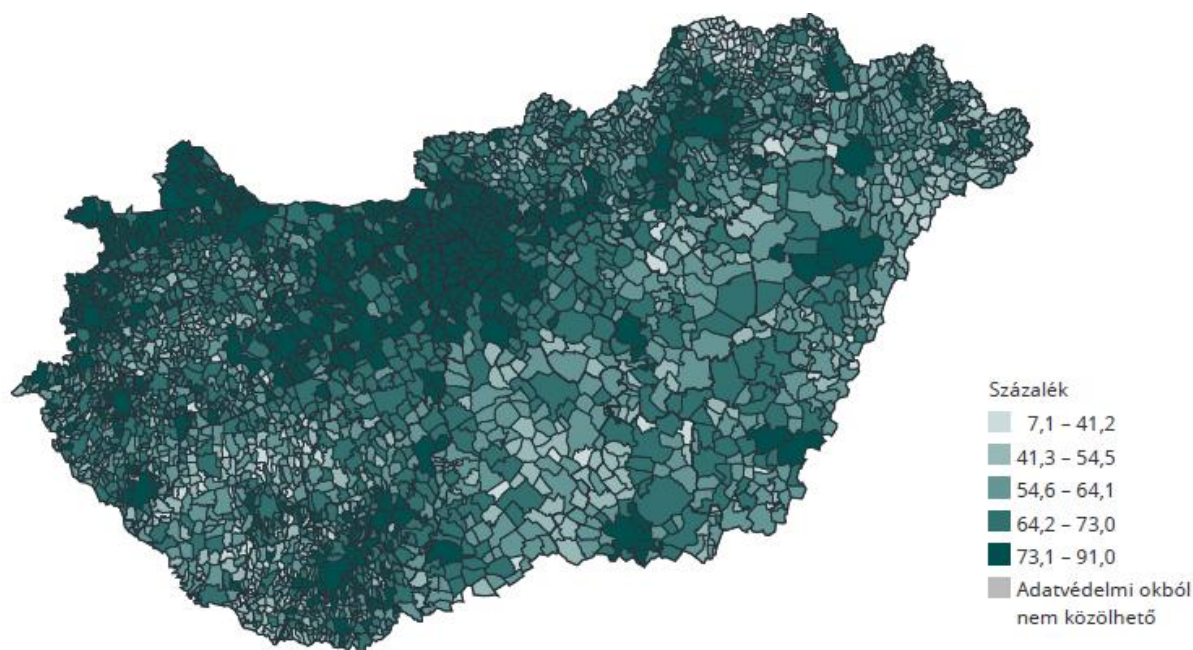
Az országosnál magasabb az előfordulása az üdülőkörzetben az elektromos árammal és a fával való lakásfűtésnek, az előbbi esetben közel minden hetedik, az utóbbiban minden tízből négy lakást fűtenek ezzel a módszerrel, vagy ezzel a módszerrel is.

A internet használata ma már a mindennapok abszolút része. A 2022. évi népszámlálás adatai alapján a lakások több mint kétharmadában volt állandó, vezetékes internet szolgáltatás. Azonban a vezetékes internet szolgáltatás előfordulása az urbanizált területeken, a fővárosban és a nagyvárosokban még mindig magasabb, mint a vidéken átlagban.

⁸⁹ A BIFÜ Nkft Társadalomtudományi Kutatócsoportja által készített éves monitoring jelentések egyik fontos indikátora az elsődleges és a másodlagos közműháló adatainak rendszeres nyomon követése. A monitoring jelentések alapján az üdülőkörzet kommunális infrastruktúrája rendezett összképet mutat. Mind az elsődleges, mind a másodlagos közműháló értéke kedvező összképet mutat az üdülőkörzetben, annak ellenére, hogy az elmúlt évek építkezései jelentős pluszterhelést róttak a meglévő közüzemi infrastruktúrára. Bővebben: <https://www.balatonregion.hu/hu/eves-monitoring-jelentesek>

A BKÜ területmetszetében a lakások mintegy 60 %-a rendelkezett vezetékes internet szolgáltatással, vagyis a lakások kétötödében nem volt ilyen, ezzel együtt a nem használt lakások aránya is mintegy 10 százalékponttal magasabb az üdülőkörzetben, mint országosan, ami okság lehet az arányeltérésre.

8. sz. térkép Vezetékes internettel ellátott lakások aránya településenként a 2022. évi népszámlálás adatai alapján Magyarországon



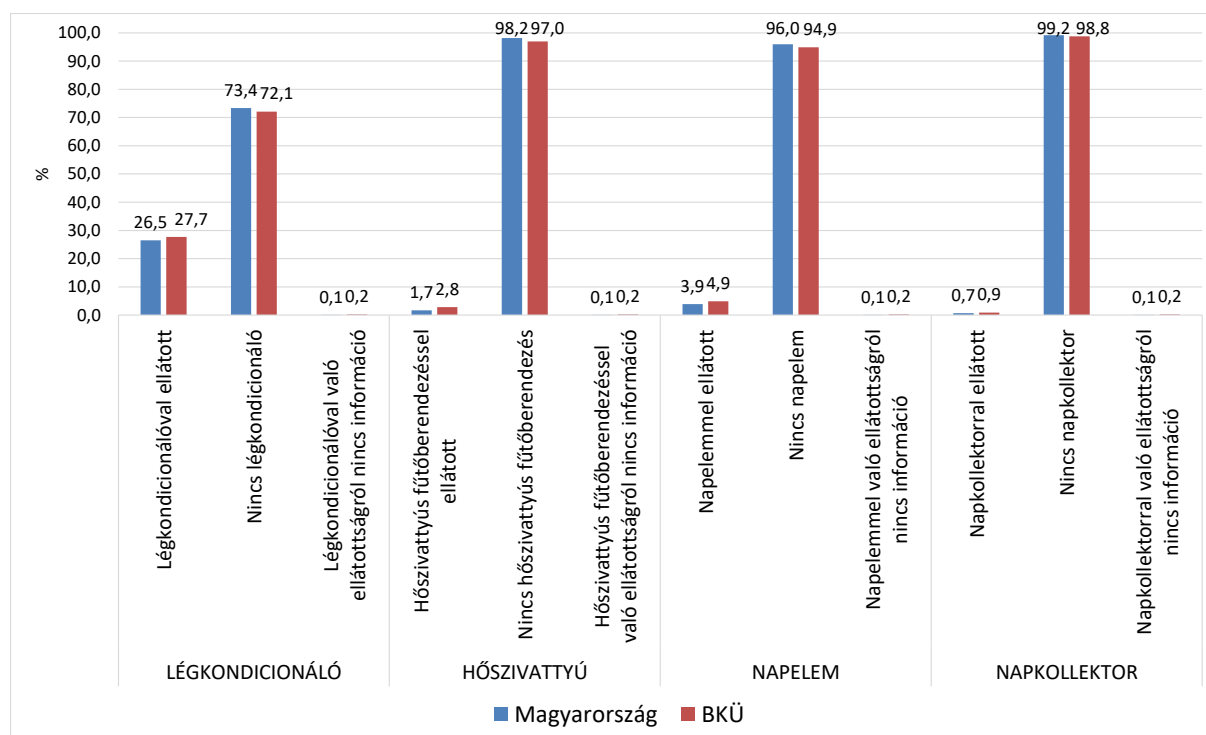
Forrás: KSH Népszámlálás 2022.

Az energiafüggőség és környezetterhelés csökkentésében a modern, energiatakarékos fűtési megoldások és a megújuló energiaforrások alkalmazásának növelése egyaránt fontos. A 2022. évi népszámlálás adatai alapján a lakások mintegy negyede volt légkondicionálóval ellátott mind országosan, mind a Balaton térségében. Ez országos vetületben 1,2 millió, BKÜ metszetben mintegy 38 ezer lakás jelent. A hőszivattyúval felszerelt lakások aránya alacsony, 1,5-3 % közötti érték országosan és a BKÜ-ben is, ez a lakásokat tekintve Magyarországon mintegy 76 ezer, az üdülőkörzetben közel 4 ezer lakást jelent.

A napelemmel felszerelt lakások aránya 4-5 % országosan és a Balaton körül, arányaiban az üdülőkörzet területén lévő lakások esetében magasabb. Összességében országosan 179 ezer, a Balaton térségében mintegy 7 ezer lakás volt napelemekkel felszerelt.

A napkollektorral felszerelt lakások aránya a napelemeseknél lényegesen alacsonyabb, mind országosan, mind BKÜ szinten 1 % alatti, míg Magyarországon mintegy 30 ezer, az üdülőkörzet területén csaknem 1300 lakás érintett. Nagyjából a lakások 95-96 %-ban nincs napelem és 99 %-ban nincs napkollektor.

40. sz. ábra Lakásenergetikai fenntarthatóság (légkondicionáló, hőszivattyú, napelem, napkollektor) aránya Magyarországon és a Balaton térségében a 2022. évi népszámlálás adatai alapján



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A lakásenergetikai fenntarthatóság adatainak üdülőkörzeti területbontása feltárja, a légkondicionálóval ellátott lakások közel fele Somogy vármegyei, közel harmada Veszprém, ötöde Zalai. A légkondicionáló berendezések kétharmadát a városokba telepítették, harmadrészüket községekben és a nagyközségekben működik. Jellemző eloszlásérték, hogy a légkondicionálóval felszerelt lakások több mint háromnegyede az üdülőkörzet 52 parti és partközeli településén üzemelt.

A hőszivattyúval felszerelt lakások mintegy 45 %-a Veszprém, 40 %-a Somogy, 15 %-a Zala vármegyei. Kétharmad részük ebben a térség városaiban található, több mint négyötödük az üdülőkörzet parti, partközeli sávjában működik. A lakás napelem telepítések aránya kiegyenlített a térség Somogy és Veszprém vármegyei területén, 40-41 % közöttiek, a maradék hányadon a Zala vármegyei területre osztozik. A napelemmel felszerelt lakások 55 %-a városokban van, és több mint 70 %-uk az üdülőkörzet parti, partközeli sávjában. A napkollektorral felszerelt lakások aránya, hasonlóan a napelemmel felszereltekéhez, kiegyenlített Somogy és Veszprém vármegyékben (40-40 % körüli), ötödrészüket zalai. A napkollektorok abszolút többsége is a városokban hasznosul, és közel 75 %-os mértékben az üdülőkörzet parti, partközeli területén üzemelt.

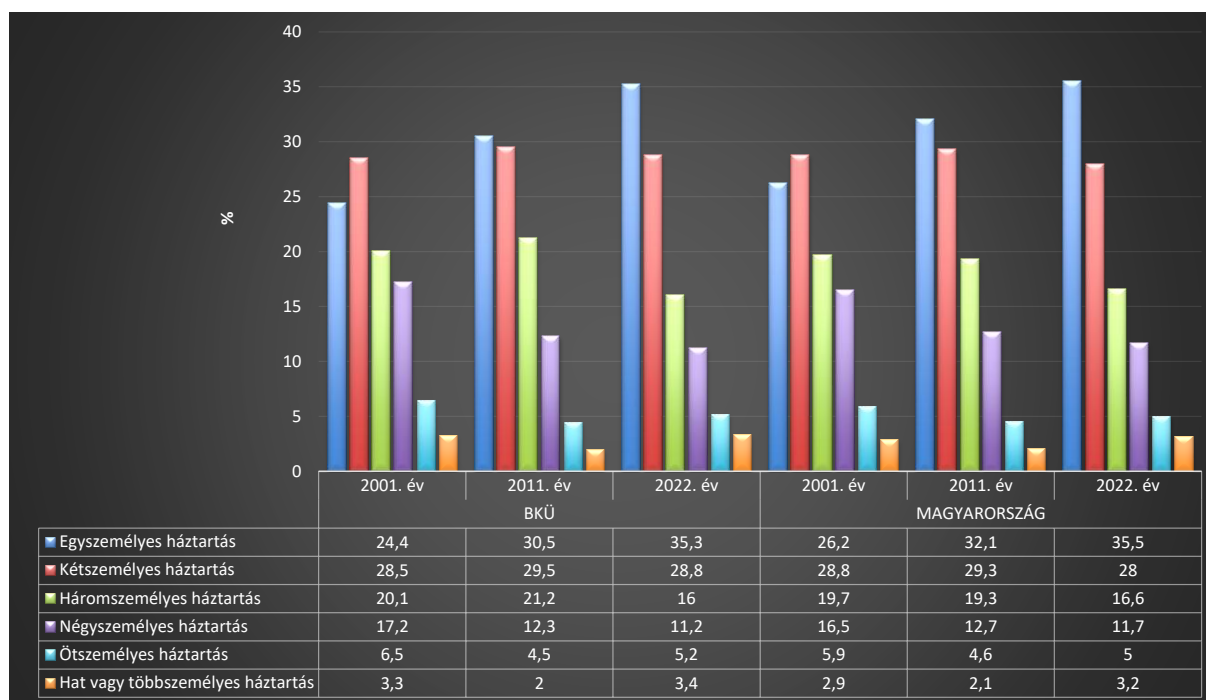
Fontos azonban mindezek mellé kiemelni, hogy a fenti területarányok a BKÜ teljes lakásállományának csak töredékét bontják további részekre; a légkondicionálóknál a lakások

27,7 %-át, a hőszivattyúknál 2,8 %-át, a napelemeknél 4,9 %-át, a napkollektoroknál a lakásoknak már csak 0,9 %-át jelentik.

4.5 Háztartásméret, lakáshasználati jogcím

A lakásokban élő családok háztartásméretében országos és üdülőkörzeti szinten mérhető különbségek nincsenek. Jellemző közös trend, hogy az egyszemélyes háztartások aránya népszámlálásról népszámlálásra emelkedik, az emelkedés meredeksége üdülőkörzeti és országos összehasonlításban közel azonos. 2001-ben még csak minden negyedik, 2022-ben már legalább minden harmadik háztartás, szoros összefüggésben a laksűrűség csökkenésével, egyszemélyes volt. Magyarországon 2022-ben ≈ 4 millió, a BKÜ területén ≈ 107 ezer háztartás működött, 2001-hez képest országosan 3,7 %-kal, üdülőkörzeti szinten viszont 13,4 %-kal több.

41. sz. ábra Közös háztartásban élők aránya a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

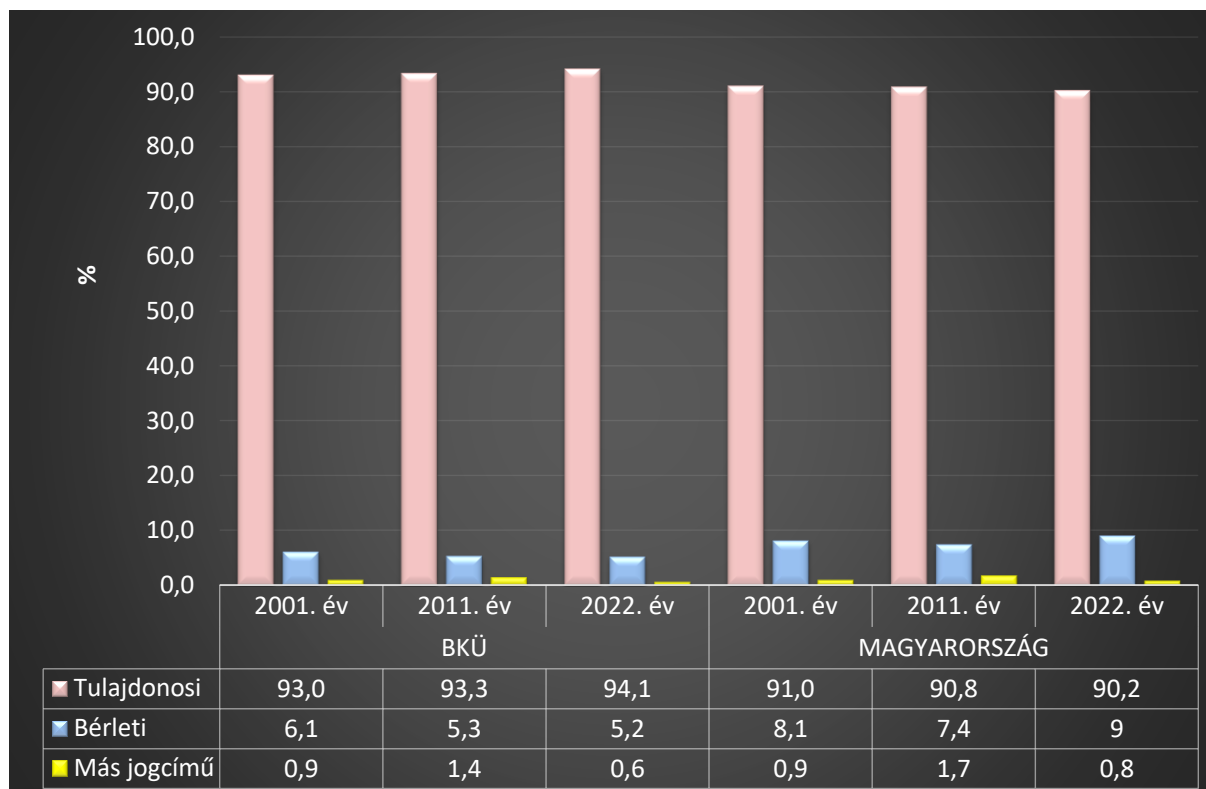
A kétszemélyes háztartások aránya érdemben nem változott, országos és BKÜ szinten is 28-29 % közötti mindhárom népszámlálás során. A három és négy- és ötszemélyes háztartások aránya mindkét összehasonlítási vetületben jellemzően csökken. A háromszemélyes háztartások aránya 2001 és 2022 között minden ötödikről minden hatodikra, a négy- és ötszemélyeseké csaknem minden hatodikról legfeljebb minden kilencedikre mérséklődött.

Az öt, illetve a hat és annál többszemélyes háztartások aránya nemlineáris szerkezetben módosult, 2001 és 2011 között csökkent, viszont 2011 és 2022 között növekedett, mind országosan, mind üdülőkörzeti szinten. A jelenségben nyilvánvaló módon szerepet játszott a

2010-óta regnáló Magyar Kormányzat nagycsaládosokat, illetve a gyermekvállalást pártoló család és nemzetpolitikája.

A lakások használati jogcíme, függetlenül attól, hogy életvitelszerűen használják-e az adott lakást, vagy nem, az esetek elsőprő többségében tulajdonosi viszony alapján határozható meg mind országosan, mind a Balaton térségében.

42. sz. ábra Lakáshasználati jogcímek alakulása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Különbség az országoshoz képest, hogy a Balaton térségében a lakástulajdonosi jogcím népszámlálásról népszámlálásra növekszik, 2022. évben már 94 % felett alakult, míg országosan 2001 és 2022 között nagyjából 1 százalékpontot csökkent. Ebben a minimális csökkenés értékben szerepet játszhatott a nagyobb városokban a szociális és szolgálati bérlakások számának növekedése, ami az elmúlt években a Balaton térségében is célkitűzés.⁹⁰ A bérleti jogviszonnyal rendelkezők aránya a 2001. évi országos 8,1 %-ról 2011-re 7,4 %-ra csökkent, majd 2011 és 2022 között 7,4 %-ról 9 %-ra emelkedett. A Balaton térségében a 2020-as évek elejéig nem zajlott ilyen változás, a bérlők aránya a 2001. évi 6,1 %-ról 2011-re 5,3 %-ra mérséklődött, majd 2011 és 2022 között lényegében alig mozdult el, változatlanul 5 % körüli

⁹⁰ Bővebben: *Közzszolgálati lakásfejlesztési program indul a Balaton körül*

<https://magyarepitok.hu/iparagi-hirek/2024/01/koszzszolgálati-lakasfejlesztési-program-indul-a-balaton-korul>

Bővebben: *Szolgálati lakásokat kapnak a Balatonnál dolgozók*

<https://www.penzcentrum.hu/karrier/20240528/szolgálati-lakasokat-kapnak-a-balatonnal-dolgozok-nekik-jar-a-rendkivuli-kedvezmeny-1151439>

értéken állt. Az egyéb jogcímek szerinti lakáshasználat⁹¹ nem jellemző, 1-1,5 % körüli arány két évtized távlatában mind országos, mind üdülőkörzeti vetületben.

4.6 Települési lakásállomány és az állandó népesség változásainak összefüggései a Balaton térségében

A települési lakásállomány, illetve az állandó népesség települési számának változásai releváns összefüggések megragadására alkalmasak a Balaton térségében zajló aktuális folyamatok leírása során. A Balatoni Integrációs Nonprofit Kft Társadalomtudományi Kutatócsoportja által készített éves Balaton térségi monitoring jelentések lakáshelyzettel foglalkozó tematikai fejezetében több település kapcsán is rámutattak arra a jelenségre, hogy miközben az adott település lakásállománya évről évre növekszik, az ott élő népesség száma csökken. A népesség számának csökkenése évtizedekkel ezelőtt indult, és egészen a jelenig tartós negatív összegű demográfiai okokkal van összefüggésben, azonban vannak újonnan generálódó, és ugyancsak negatív összegű demográfiai okok is, amelyek olyan településeken mutatkoznak, amelyek korábban nem. Ezekről a folyamatokról azonban úgy tűnt, a lakásberuházások gyakoriságának jellegzője független.⁹²

Ezeknek a folyamatoknak szinkronitás / aszinkronitás⁹³ eldöntése érdekében települési szinten megvizsgáltuk a lakásállomány és az állandó népesség változásait az elérhető legfrissebb adatok szerint, 2018 és 2023 között. A vizsgálat időintervallumának kijelölését a közelmúltban és a jelenben zajlott folyamatok figyelembe vétele indokolja, egyben keresztmetszeti tükörkép az 1989-1990-óta zajló lakáspolitikai ciklusok vonatkozásában az ötödik és a hatodik időszak átmenetében. A 2018-2019 évek még egyértelműen az ötödik időszakhoz sorolhatók, növekvő beruházások, lakásépítkezési boom, növekvő ingatlanárak, élénk lakáspiac és pörgő építőipar jellemezte. A 2020-2021-es évpáros a koronavírus-járványidőszak, amely megtörte az előző évtized beruházási lendületét, visszavetette az építőipari lendületet, növekvő bekerülési költségek, inflációs fékezés, magas árszinten megmerevedő lakáspiac jellemezte. Ez az időszak az ötödik és a hatodik lakáspolitikai ciklus közötti átmenet ideje. A 2022-2023 évpáros már a járványidőszakot követő ciklus első éve, amelyek során a kiterjedt inflációs hatások, áremelkedések mellett szembe kellett nézni az energiaválság jelenségeivel, az építőipar újabb lendületvételéhez szükséges munkaerőhiánnyal, a családok, beruházók pénzügyi tartalékainak fogyatkozásán át az ingatlanpiaci kereslet szűkülésével.⁹⁴

Az elemzési adatbázis a KSH által éves szinten közölt, népszámlálásból továbbvezetett településstatisztikai (statinfo) adatokra épül.⁹⁵ Műveleti értelemben mindkét települési szintű

⁹¹ Például szívességi lakáshasználat, mint írásban nem rögzített megállapodáson alapuló hallgatólagos szerződés, vagy szokásjog alapján kialakult használati jogcím.

⁹² Bővebben: <https://www.balatonregion.hu/hu/eves-monitoring-jelentesek>

⁹³ Szinkronitás alatt egymást erősítő, de akár egymással ellentétes hatású, egymás hatásait gyengítő-kioltó folyamatok multikauzális egyidejűségét, egyidejű bekövetkezését értjük. Ezt fogalmazzuk meg a szinkronitás és aszinkronitás fogalmakban.

⁹⁴ A vizsgálat időszakaszolása módszertani döntés eredménye, akár az időszak bővítése, akár szűkítése településlokációs szinten, primer módon a kisebb differenciaértékeket produkáló települések esetében eltérő besorolási eredményekre vezethet. Nagyobb érték-differencia esetén a kategória besorolások változatlanságának nagyobb a valószínűsége.

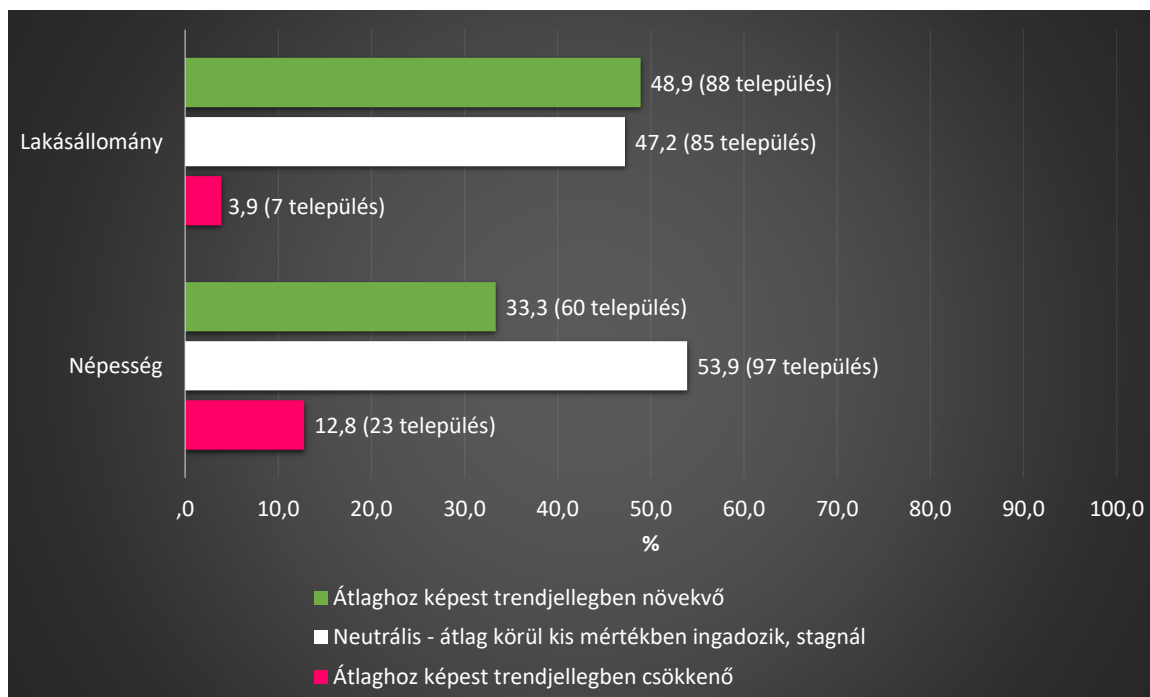
⁹⁵ Forrás: https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/QueryServlet?ha=TA2023_W

adatsorból átlagot vontunk, majd az átlagértékhez képest meghatároztuk a 6 éves ciklus települési adatváltozásainak trendjellegét. A trendjelleg vonatkozásában egyértelműségek esetén az átlagértékhez képest növekvő, vagy csökkenő trendet jelöltünk.

Azokban az esetekben, ahol a trendjelleg nem volt egyértelműen eldönthető, vagy trendjelleg vitatható, neutrális viszonyrend érvényesül, a vizsgált időszak alatt akár a lakás, akár a népesség száma, akár mindkettő – nem változott érdemben. A neutralitás megállapításának kritériuma mindkét adatváltozó esetében egységesen az adott településen megfigyelhető adatok abszolút értékek maximum $\pm 5\%$ -ban térhetnek el az átlagtól akár pozitív, akár negatív irányban, akár hektikusan, akár homogén módon.

A neutralitás megállapításához alapvető szempont az adott település lakásállománya, illetve az állandó népesség tömege. A módszertani kívánalmaknak megfelelően a lakásállomány esetében 5, az állandó népesség esetében 7 értelmezési kategóriát alakítottunk ki, ahol a gyakoriságok belső, statisztikailag normális eloszlása alapján meghatároztuk az adott besorolási kategória elfogadott, maximális ingadozási mértékét. Ez például 100-nál kevesebb lakástömeg metszetében az adott településen maximum 5, 100 és 249 lakás között 12, 250-499 lakás között 25, 500 és 999 lakás között maximum 50 elemet tartalmazó tűrési sávot biztosít, legnagyobb lakásszámú településeknél a tűrési érték 758 lakás. A népesség esetében 250 főnél alacsonyabb lakosságnál a maximális eltérés 12 fő, 250-499 lakos között 25 fő, 500-999 lakos között 50 fő, 1000-1999 lakos között 100 fő, 2000-4999 lakos között 250 fő, 5000-999 lakos között 500 fő, 10 ezer lakos felett 1250 fő.⁹⁶

43. sz. ábra Lakásállomány és a népesség települési trendváltozása 2018 és 2023 között a Balaton térségében



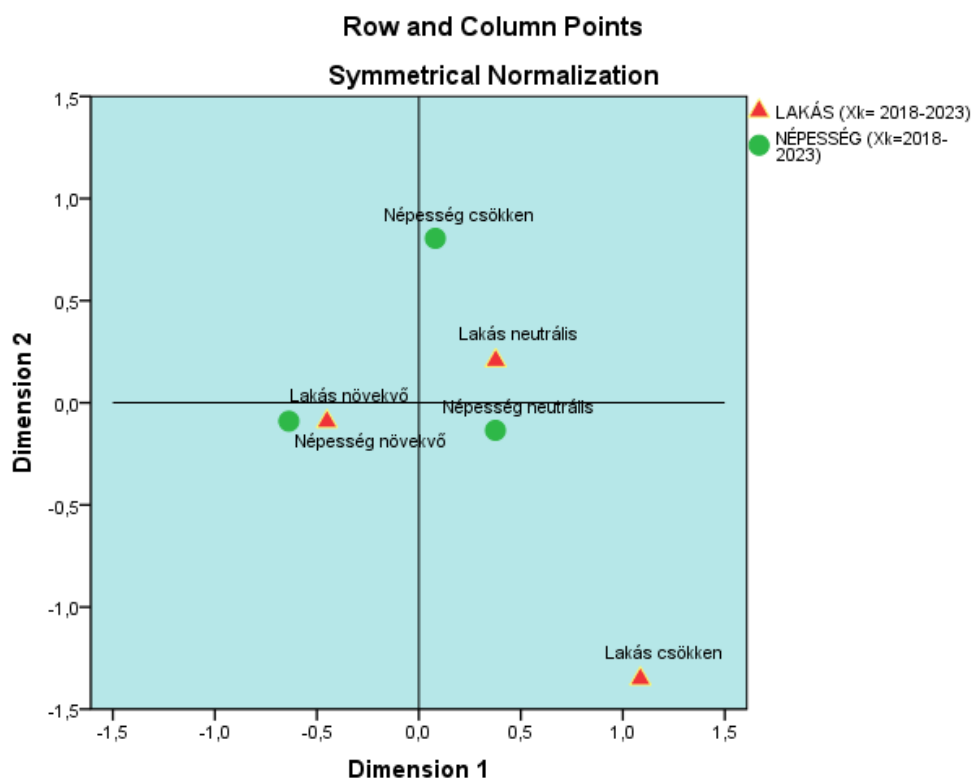
Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

⁹⁶ A legnagyobb lakás és népességszámú települések esetében nem kellett élnünk a besorolási segédlettel, eldönthetőek voltak a trendek, jellemzően a kisebb lélekszámú, kevés lakással rendelkező települések esetében volt szükség a besorolási módszertan igénybe vételére.

A lakások metszetében 88 olyan üdülőkörzeti települést azonosítottunk, ahol trendjellegben növekvő az állomány, 85 településen nem jellemzők változások 2018 és 2023 között, és 7 olyan települést is detektáltunk, ahol a lakások száma csökkenő tendenciát követ. Az állandó népesség metszetében a települések harmada, 60 település esetében egyértelmű növekvő trend látszik, ezzel együtt a települések abszolút többségében, 97 településen nem jellemzők a vizsgált 6 év alatt a népességváltozási hatások, illetve 23 olyan települést is kiszűrtünk, ahol trendszerű népességfogyatkozás zajlik, ez utóbbi az üdülőkörzet településeinek nyolcadét alkotja.

A lakásállomány és a népességszerkezet trendváltozásainak nem véletlen összefüggése szerint, szimmetrikus normalizációs eljárással készült korrespondencia térkép alapján azonos kvadránsban helyezkedik az a jelenség, ahol a népesség csökken és a lakásállomány változása nem jelentős. Szorosan egymás mellett egy kvadránsban állnak azoknak a településeknek a csoportja, ahol a lakásállomány és a népesség száma is növekvő, illetve egymástól távol, de ugyanazon kvadránsban vannak azok a települések, ahol a népesség trendjellegű, pozitív vagy negatív változása nem jellemző, viszont a lakásállomány csökken.⁹⁷

44. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás korrespondencia térképe a Balaton térségében



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

⁹⁷ Proportion of Inertia Accounted for Dimension 1: 0,832, Dimension 2: 0,168. Total Intertia: 0,054. Chi Square: 9,740. Si: 0,045.

Kontingencia összefüggésmetszet alapján⁹⁸ nem véletlen módon felülreprezentált azoknak a településeknek a klasztere, ahol a lakásállomány változása nem jellemző 2018 és 2023 között, de a települési népesség trendjellegben csökken, ez 13 települést jelent az üdülőkörzetben. Ebben a klaszterben három üdülőkörzeti háttérváros szerepel: Marcali, Tab és Tapolca, és tíz község, Balatonszentgyörgy kivételével valamennyi az üdülőkörzet háttérzóna területrésztében, vegyesen Somogy, Zala és Veszprém vármegyeiek: Barnag, Dióskál, Gamás, Gyulakeszi, Kéthely, Hács, Lesencetomaj, Egeraracs és Gyugy.

45. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás kontingencia összefüggése a Balaton térségében

		LAKÁS (Xk= 2018-2023)			Total
		Átlaghoz képest trendjellegben csökkenő	Neutrális - átlag körül kis mértékben ingadozik, stagnál	Átlaghoz képest trendjellegben növekvő	
NÉPESSÉG (Xk=2018-2023)	Átlaghoz képest trendjellegben csökkenő	0	13	10	23
		,0%	56,5%	43,5%	100,0%
		,0%	15,3%	11,4%	12,8%
	Neutrális - átlag körül kis mértékben ingadozik, stagnál	6	51	40	97
		6,2%	52,6%	41,2%	100,0%
		85,7%	60,0%	45,5%	53,9%
	Átlaghoz képest trendjellegben növekvő	1	21	38	60
		1,7%	35,0%	63,3%	100,0%
		14,3%	24,7%	43,2%	33,3%
Total	7	85	88	180	
	3,9%	47,2%	48,9%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Felülreprezentált azoknak a településeknek a klasztere is, ahol a lakásállomány trendjellegben csökkenő, a helyi népesség száma azonban érdemben nem változik a vizsgált idő alatt. Ezt a településcsoportot Balatonszemes kivételével ugyancsak üdülőkörzeti háttérzóna, vegyesen Somogy és Veszprém vármegyei községek alkotják: Bábonymegyér, Somogybabod, Karád, Óbudavár és Öcs.

A települési keresztmátrix legnagyobb elemszámú cellája ugyancsak felülreprezentált, ebbe a települési klaszterbe azok tartoznak, ahol sem a lakásállomány, sem a népesség nem változott érdemben 2018 és 2023 között. Itt 51 települést látunk, ami az üdülőkörzet településeinek mintegy ≈ 28 %-a. Ez egyben azt is implikálja, hogy a BKÜ települések nagy többségében, mintegy 72 %-ában vagy a lakásállományban, vagy az állandó népességben, vagy mindkettő vonatkozásában történt akár negatív, akár pozitív irányú változás, tehát feltétlenül mozgalmasságnak tekinthető időszakról van szó.

⁹⁸ Pearson Chi Square: 9,740, Asymp Sig. (2-sided): 0,045. Cramers's V: 0,164.

Ebben a településklaszterben 20 Somogy, 19 Veszprém és 12 Zala vármegyei település van, Lengyeltóti város és Zalakomár nagyközség kivételével mind község, a parti, partközeli terület zónát egyedül Szigliget jeleníti meg, az összes többi üdülőkörzeti háttértelepülés. Itt szerepel például a Somogy vármegyei Andocs, Balatonújlak, Sávoly, Főnyed, Somogytúr, Táska, Látrány, Lulla, Nikla, Öreglak, Sérsekszőlős, Som, Szegerdő, Csömend, Tikos és Visz. Veszprém vármegyéből említhető Balatonhenye, Kapolcs, Káptalantóti, Hegyesd, Nemesvita, Hidegkút, Monostorapáti, Nagyvázsöny, Tagyon, Taliándörögd, Vigántpetend, Raposka és Nemesgulács. Zala vármegyéből említjük Balatonmagyaród, Gétye, Vindornyaszőlős, Sármellék, Várvölgy, Zalakomár, Zalaapáti és Zalavár községeket.

A negyedik, felülreprezentált mátrixcella azoknak a településeknek a csoportja, ahol mind a lakásállomány, mind a népesség növekvő trendet alkot. Ez a klaszter 38 településből áll. Négy város is itt szerepel: Balatonalmádi, Balatonlelle, Zalakaros és Zamárdi, továbbá három nagyközség: Gyenesdiás, Révfülöp és Vonyarcvashegy. A 31 klaszteralkotó községből 12 Somogy, 10 Veszprém, 9 Zala vármegyei, területi elhelyezkedésük szerint 16 háttérzóna, 15 parti, partközeli. A Somogy vármegyei parti, partközeli zóna települései az alábbiak: Balatonberény, Balatonfenyves, Balatonkeresztúr, Balatonmárfürdő, Balatonöszöd, Kőröshegy. A somogyi háttérzónából ide tartozik Bálványos, Buzsák, Kereki, Ordacsehi, Ságvár és Szőlőgyörök. Veszprém vármegye parti, partközeli zónájából ezt a klasztert erősíti Ábrahámhegy, Alsóörs, Balatonakarattya, Balatonrendes, Felsőörs és Zánka, a háttérzónából Köveskál, Kisapáti, Szentkirályszabadja és Tótvázsony. Zala vármegye parti és partközeli szegmenséből ide sorolható Alsópáhok, Balatongyörök és Cserszegtomaj, a háttérzónából Csapi, Galambok, Nemesbük, Rezi, Zalacsány és Zalaszántó.

Ugyan térségi szinten nem felülreprezentált, de beszélnünk kell a nem felülreprezentált cellákról is. Először is olyan település, ahol a népesség és a lakásállomány is trendjellegűen csökken, nincs az üdülőkörzetben. Olyan településből is csak egy akad, ahol a népesség trendjellegben növekvő, miközben a lakásállomány inkább csökken, ez a település a Veszprém vármegyei Vöröstó, Balaton-felvidéki háttérzóna település.⁹⁹ Tíz olyan települést is találunk az üdülőkörzetben, ahol a lakásállomány trendjellegben növekvő, a népesség azonban 2018 és 2023 között inkább csökken. A tíz szóban forgó település között olyan városokat találunk, mint Siófok, Keszthely, Balatonfüred és Balatonboglár. A 6 község Balatonszőlős, Kékkút, Kővágóörs, Pusztaszemes, Vállus és Vászoly. A községek a partközeli Kővágóörs kivételével háttérzóna települések, a városok azonban mind Balaton partiak, Balatonboglár kivételével a térségben a legnépesebbek.

Összesen 21 olyan települést detektáltunk, ahol a lakások száma érdemben nem változott, viszont a lakosság száma növekvő trendbe rendeződik, ez utóbbi is jelentős kihívás, csak a fordítottja az előző kategóriába sorolt településeknek.

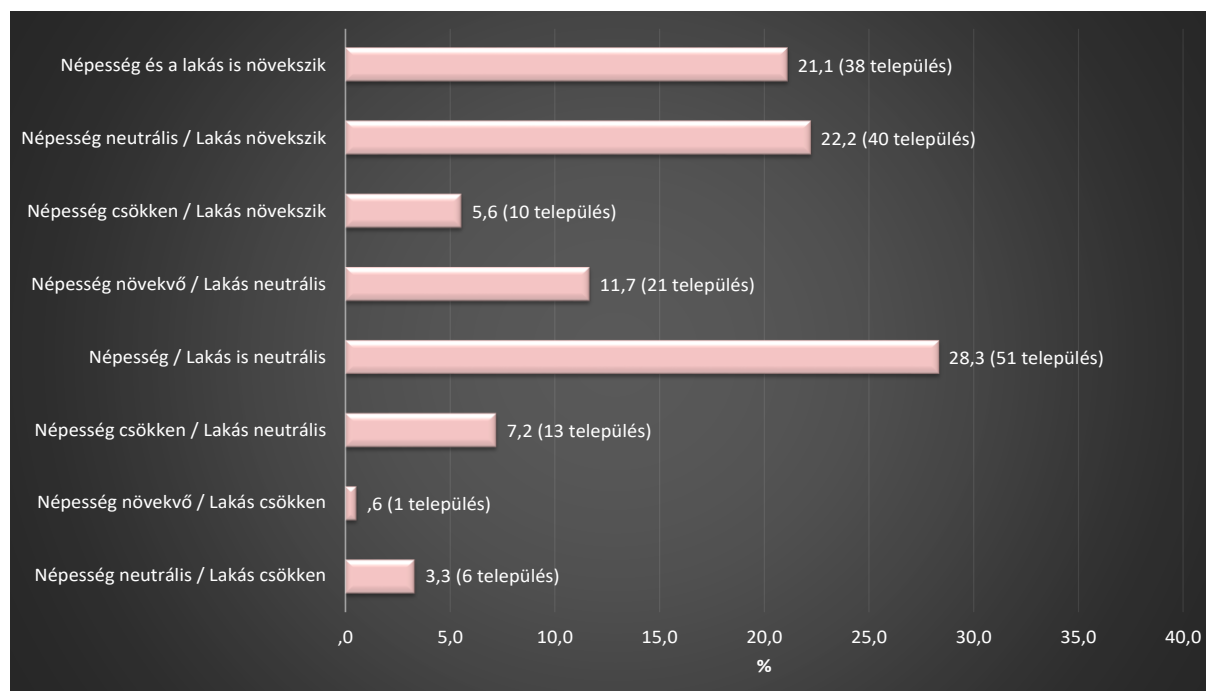
⁹⁹ A népességátlag 2018 és 2023 között 103 fő. Az állandó lakosság száma 2018-ban 80 fő, 2023-ban 108 fő. A lakásállomány időszakos átlaga ≈ 51 db. 2018-ban 54 db, 2023-ban 43 db lakás volt a községben. A trendjelleg megállapításához szükséges hibahatár a népesség esetén 12 fő, a lakások esetében 5 lakás, tehát tűrőhatáron kívüli az eltérés.

Ezt a településcsoportot kizárólag községek alkotják, 11 Somogy, 5-5 Veszprém és Zala vármegyei, 19 az üdülőkörzet háttérzóna, kettő a parti, partközeli sávban helyezkedik el. A somogyi települések: Ádánd, Hollád, Kapoly, Nagyberény, Nyim, Siójut, Somogymeggyes, Somogyszentpál, Torvaj, Vörs és Zala. A Veszprém vármegyeiek: Aszód, Balatoncsicsó, Hegymagas, Küngös és Uzsa, a zalaiak: Bókaháza, Esztergályhorváti, Felsőpáhok, Karmacs és Vindornyalak.

A keresztmátrix utolsó, felülreprezentáltság nélküli, még nem említett cellájában 40 település van, ide sorolható 6 város: Badacsonytomaj, Balatonföldvár, Balatonfüzfő, Balatonkenese, Fonyód és Hévíz, Balatonszárszó vonatkozásában egy nagyközség, illetve 33 további község. A 33 községből 21 Veszprém vármegyei, 8 Somogy és 4 zalai. Balaton part dimenzió metszetében a községek többsége háttérzóna település, 14 azonban parti, partközeli. A somogyi községek között említhetjük Balatonendrét, Balatonvilágost, Kötcsét és Szántódot. a zalai községek Garabonc, Szentgyörgyvár, Zalasabar és Zalaszentmárton, a Veszprém vármegyeiek közül kiemelhető Badacsonytördemic, Balatonakali, Balatonederics, Balatonudvari, Csajág, Dörgicse, Litér, Lovas, Mencshely, Örvényes, Paloznak, Pula, Szentantalfa, Szentjakabfa és Tihany.

Az egységesen vizsgálhatóság és a szükséges dimenziócsökkentés érdekében a lakásállomány és a népességváltozás időszakos trendjeit kódoló változókat tipologizáltuk, és megvizsgáltuk az összefüggéseket az üdülőkörzet területi dimenzióival és a települési jogállással.

46. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás tipológia rendszere



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A keresztmetszet vizsgálatok a vármegyékkel nem jeleztek szignifikáns összefüggést, a Balaton partviszonylat és a települési jogállás azonban nem véletlen összefüggések tényét igazolta. Hatályos települési jogállás szerint az üdülőkörzet városai jelentősen osztott klasztert alkotnak.¹⁰⁰ Felülreprezentáltak azok a városok, ahol a népesség csökkenő pályán mozog, miközben a lakásállomány jelentősen nem változik: Marcali, Tab, Tapolca.

47. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás összefüggése a 2018-2022 közötti hatályos települési jogállással

		Jogállás			Total
		Város	Nagyközség	Község	
Népesség +Lakás tipológia	Népesség neutrális / Lakás csökken	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	6 100,0% 3,8%	6 100,0% 3,3%
	Népesség növekvő / Lakás csökken	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,6%	1 100,0% ,6%
	Népesség csökken / Lakás neutrális	3 23,1% 16,7%	0 ,0% ,0%	10 76,9% 6,4%	13 100,0% 7,2%
	Népesség / Lakás is neutrális	1 2,0% 5,6%	1 2,0% 20,0%	49 96,1% 31,2%	51 100,0% 28,3%
	Népesség növekvő / Lakás neutrális	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	21 100,0% 13,4%	21 100,0% 11,7%
	Népesség csökken / Lakás növekszik	4 40,0% 22,2%	0 ,0% ,0%	6 60,0% 3,8%	10 100,0% 5,6%
	Népesség neutrális / Lakás növekszik	6 15,0% 33,3%	1 2,5% 20,0%	33 82,5% 21,0%	40 100,0% 22,2%
	Népesség és a lakás is növekszik	4 10,5% 22,2%	3 7,9% 60,0%	31 81,6% 19,7%	38 100,0% 21,1%
	Total	18 10,0% 100,0%	5 2,8% 100,0%	157 87,2% 100,0%	180 100,0% 100,0%

Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Felülreprezentáltak azok a városok is, ahol a népesség inkább csökken, a lakásállomány viszont növekszik: Balatonboglár, Balatonfüred, Keszthely, Siófok.

Felülreprezentált azon városok gyakorisága, ahol a népesség érdemben nem változik, de a lakásállományban növekedés látszik: Badacsonytomaj, Balatonföldvár, Balatonfüzfő, Balatonkenese, Fonyód, Hévíz. Valamint felülreprezentáltak azok is, ahol a népesség és a

¹⁰⁰ Pearson Chi Square: 25,693, Asymp Sig. (2-sided): 0,028. Cramers's V: 0,267. Felülreprezentált cella elemszám módszertani előírás szerint az összes eset legalább 1,5 %-a, 180 elemű minta esetében cellánként legalább 3 eset.

lakások száma is jellemzően növekszik: Balatonalmádi, Balatonlelle, Zalakaros, Zámárdi. Egyetlen város nem került említésre, Lengyeltóti, ahol a népesség és a lakásállomány időszakos változása nem releváns, nem is felülreprezentált.

A nagyközségek metszetében az a csoport felülreprezentált, ahol a népesség és a lakásállomány is pozitív mérleget mutat: Gyenesdiás, Révfölöp, Vonyarcvashegy.

A községek esetében három elemzési cella belső aránya lényeges, felülreprezentált azon települések csoportja, ahol a népesség nem változik érdemben, a lakásállomány azonban inkább csökken. A legnagyobb településcsoport, ahol a népesség és a lakásállomány változása nem jellemző, illetve ahol a népesség inkább növekszik, de a lakásállomány relatíve változatlan.

48. sz. ábra Lakásállomány és népességváltozás összefüggése a Balaton területi zónabeosztásával

		Part		Total
		Parti, partközeli	Hátér	
Népesség +Lakás típológia	Népesség neutrális / Lakás csökken	2 33,3% 3,8%	4 66,7% 3,1%	6 100,0% 3,3%
	Népesség növekvő / Lakás csökken	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,8%	1 100,0% ,6%
	Népesség csökken / Lakás neutrális	1 7,7% 1,9%	12 92,3% 9,4%	13 100,0% 7,2%
	Népesség / Lakás is neutrális	1 2,0% 1,9%	50 98,0% 39,1%	51 100,0% 28,3%
	Népesség növekvő / Lakás neutrális	2 9,5% 3,8%	19 90,5% 14,8%	21 100,0% 11,7%
	Népesség csökken / Lakás növekszik	5 50,0% 9,6%	5 50,0% 3,9%	10 100,0% 5,6%
	Népesség neutrális / Lakás növekszik	19 47,5% 36,5%	21 52,5% 16,4%	40 100,0% 22,2%
	Népesség és a lakás is növekszik	22 57,9% 42,3%	16 42,1% 12,5%	38 100,0% 21,1%
	Total	52 28,9% 100,0%	128 71,1% 100,0%	180 100,0% 100,0%

Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A hatályos területrendezési törvényben meghatározott Balaton parti és partközeli, valamint háttérzóna települési beosztás alapján a Balaton parti és partközeli területén azoknak a

településeknek a felülreprezentáltsága erősíthető meg, amelyek lakásállománya növekszik, így a népesség számának helyi változásában ragadhatók meg a különbségek.¹⁰¹

A Balaton parti és partközeli települések relatív többsége esetében a lakásállomány növekedése párhuzamos a népesség növekedésével, de azon települések csoportja is nem véletlen többséget élvez, ahol a népesség nem növekszik, de érdemben nem is csökken, ahogy azok a települések is, ahol a vizsgált időszakban a népesség csökkenésének tényét igazoltuk.

A háttértelepülések metszetében azok a település klaszterek felülreprezentáltak, ahol a lakásállomány változása nem releváns, ez természetesen nem jelenti azt, hogy nem is történt ilyen, de számszerűsített trendet alkotó állománynövekedésről nem beszélhetünk. Ebben az esetben a népesség fontos differenciáló tényező, mindhárom besorolási főtípus felülreprezentált klaszter. Ahol a népesség csökken, ahol keveset változott és ahol növekvő, mindenhol a lakásállomány relatív standard állománya igazolható.

¹⁰¹ Pearson Chi Square: 49,619, Asymp Sig. (2-sided): 0,000. Cramers's V: 0,525. Felülreprezentált cella elemszám módszertani előírás szerint az összes eset legalább 1,5 %-a, 180 elemű minta esetében cellánként legalább 3 eset.

5. Iskolarendszer, iskolai végzettség és iskolázottság

5.1 Iskolarendszerek nemzetközi áttekintése

A tudati fejlődés, képességfejlesztés, képzés és oktatás igénye olyan késztetés, ami egyidős az emberiséggel. Az információ, a tapasztalatok megszerzésén és átadásán alapuló fejlesztett képesség és tudás a túlélés és a fennmaradás eszköze, evolúciós intelligencia, ami létrehozta a nyelveket, emberi nemzetiségeket, megnyitotta a spiritualitás, a vallásos hit kapuit, megalapozta a történelmet.¹⁰² A magasabb rendű fejlesztett képességek civilizációt és kultúrát teremtettek, létrehozták a tudományt, az irodalmat, a zenét, a művészeteket, ezzel megalapozták a tudásátadás formális szervezetét, az iskolát.

A tudásátadás gyakorlata az emberi történelem szinte teljes egészében partikuláris, társadalmi hierarchiában válogatott és szegmentált, nem átfogó, széleskörű és mélyreható, mint inkább szűk optikájú, egy bizonyos funkció betöltésére orientált jellegű volt. Az oktatás és képzés mai értelemben vett univerzális tömegesedése csupán a legújabb kor vívmánya, ennek máig tartó teljes folyamatát tekintve is kevesebb, mint másfél évszázados múltra tekint vissza. Az oktatás univerzális tömegesedése térben és időben is differenciált, egymással akár teljesen ellentétes folyamatok is érvényesülhetnek.

Az oktatás tömegesedésével az átadott tudáskincs iskolai végzettségre adaptált súlya növekszik, ami aktivizálja a társadalmakat szövetező inter-, és intragenerációs mobilitási pályákat, a korábbi, nehezen átjárható architektúrájú társadalmakat nyitottabbá alakítja,¹⁰³ ami a közgondolkodás és világkép változásait okozza, ezek turbulens erőhatásai körforgásos elitcseréhez¹⁰⁴ vezetnek. A társadalmi változások komplex kölcsönhatásaiban – amelyben a mobilitás kiemelkedő jelenségű – alapvető szerepe van a felhalmozott, birtokolt, vagy megszerzett értékek, más néven *tőke* újrahasznosításának. Például a felhalmozott tudáskincs, mint tőke, kapcsolati előnyökre és fordítva, a kapcsolati előnyöket tudástőkére konvertálásában. A különböző értékőke típusok egyéni és csoportos rekonverziója nemcsak fenntartja, de felhajtóerejénél fogva generálja is a társadalmi változásokat, még ha ez összetett és kaotikus, és sok esetben tényleges hasznosulása kétséges.¹⁰⁵

A tudástőke felhalmozásának primer bázisa az iskolarendszer. Az iskolarendszerbe azok az intézmények tartoznak, amelyekben az ember kisgyermekkorától a felnőtté érésen keresztül a felnőttképzésekig részt vesz. Az oktatási rendszerek történelmileg konstruálódó módon, egymásra épülő képzési szintekből állnak. Ezek befolyásolják és szabályozzák az adott iskolarendszerben megjelent egyének lehetőségeit a tanulásban.

¹⁰² A mesterséges intelligencia (MI) megalkotásával az ember akár a *saját* történelmét is meghaladhatja.

¹⁰³ Bővebben: Lin, Nan: *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press (2001). *Társadalmi tőke: a társadalmi struktúra és cselekvés elmélete*.

¹⁰⁴ Pareto-elv (Vilfredo Pareto nyomán) más néven a 80–20 szabály kimondja, a legtöbb és legfontosabb társadalmi jelenség esetén a következmények 80 százaléka az okok 20 százalékára vezethetők vissza.

Bővebben: <https://www.liveabout.com/pareto-s-principle-the-80-20-rule-2275148>

¹⁰⁵ Bővebben: Bourdieu, Pierre: *The Forms of Capital*. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (1986) Westport, CT: Greenwood, pp. 241–58.

Forrás: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf Magyar nyelven: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése: tanulmányok*/P. Bourdieu. Budapest, General Press (2008).

Az oktatás-nevelés formális és informális rétegre osztható. A formális szegmens az intézményesített, állami szervezetek és az államilag elismert magánszervezetek által nyújtott oktatás, az informális szegmens pedig minden más, ami a fentiekén kívüli tudás és tapasztalat felhalmozására képes.

A formális iskolarendszerek egységes klasszifikációs rendszerét ISCED (*International Standard Classification of Education*) az UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) Statisztikai Intézete (UIS)¹⁰⁶ dolgozta ki, az első változat elfogadására 1976-ban került sor.¹⁰⁷ Az ISCED rendszert 1976 óta többször is felülvizsgálták, a szükséges módosítások kapcsán az életszerűségekhez igazították, és széles körben alkalmazzák a nemzetközi összehasonlító adatgyűjtésekben és elemzésekben.¹⁰⁸

Az ISCED az adott ország formális oktatási rendszerében keletkező adatokra épül. A formális oktatás magában foglalja a valamennyi korosztály részére biztosított oktatást, beleértve a felnőttképzést is, amennyiben ezen oktatási programok tartalma és az általuk megszerezhető képesítés egyenértékű a kötelező (nappali) oktatás révén biztosított képzéssel, valamint a kibocsátott képesítéssel.¹⁰⁹

Az ISCED nem terjed ki az informális, véletlenszerű vagy esetleges tanulásra, valamint a nemzeti hatóságok által el nem ismert, akár intézményesített formában megvalósuló képzésekre sem.¹¹⁰ Ezek a tanulási, képzési alternatívák, bár mindennaposak és a digitális, online világban egyre nagyobb teret nyernek, nem intézményesített és nem tervezett, nem operacionalizálható keretek között zajlanak, emiatt a mérhetőségük csekély, még ha a hatékonyságuk az egyén szempontjából számottevő, sőt, meghatározó jelentőségű is lehet.

Az ISCED osztályozás nemzetközileg elfogadott fogalmakra és meghatározásokra épül, lényege az osztályozási rendszerek, oktatási programok és az azokhoz kapcsolódó képesítések összehasonlíthatósága.

Az ISCED rendszer alkalmazott szintjei:

- iskola előtti kisgyermekkor (óvodai) nevelés (ISCED 0)
- alapfokú (általános iskola) képzés (ISCED 1)
- alsó középfokú (szakmunkás, szakiskola) képzés (ISCED 2)
- felső középfokú (érettségi) képzés (ISCED 3)
- középfok utáni nem felsőfokú (technikum) képzés (ISCED 4)
- rövid képzési idejű (diploma nélküli) felsőfokú képzés (ISCED 5)
- felsőfokú alapképzés (BA/BSc), vagy azzal egyenértékű főiskolai képzés (ISCED 6)
- felsőfokú mesterképzés (MA/MSc) vagy azzal egyenértékű egyetemi képzés (ISCED 7)
- posztgraduális felsőfokú, doktori, vagy azzal egyenértékű képzés (ISCED 8)

¹⁰⁶ Bővebben: Az Egyesült Nemzetek (ENSZ) Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete

Forrás: <https://uis.unesco.org>

¹⁰⁷ Bővebben: <https://uis.unesco.org/en/topic/international-standard-classification-education-isced>

¹⁰⁸ Bővebben: KSH - Az oktatási programok egységes nemzetközi osztályozási rendszere

https://www.ksh.hu/docs/osztalyozasok/isced/isced_2011_tartalom.pdf

¹⁰⁹ A modern ISCED útmutatásai alapján akár a munkahelyeken megvalósuló tanfolyamok is formális oktatásnak tekinthetők, ha azok a nemzeti oktatási hatóságok által elismert, vagy azzal egyenértékű képesítéshez vezetnek.

¹¹⁰ Például tanfolyamok, workshopok, szemináriumok elvégzése által nyújtott feljogosítás, képesítés.

Mindamellet lehetőséges a definiált ISCED szinteken átívelő, két vagy több ISCED-szintet átfogó, két vagy több egymást követő program, amelyek együttesen egyetlen ISCED-szintet alkotnak, illetve ezek dezintegrált struktúrája is előfordulhat, ahol az egyes modulokban vagy kurzusokban oktatott programok egyértelműen meghatározott sorrendiség nélküliek.

Az összehasonlíthatósági homogenitásra törekvés ellenére a különböző formális iskolarendszerek történelmi időben és nemzetközileg is differenciálnak.¹¹¹ Történetileg a *kontinentális rendszerek* alapja a klasszikus, minta és modellszerű középiskola, amelynek célja a közhivatalnoki utánpótlás biztosítása, és egy szűkebb réteg felkészítése a felsőoktatásra. Jellemzői a hármas tagoltság: *alapfok, középfok, felsőfok*, a szelektivitás és a választhatóság alacsony koréve. Kiemelten fontos tartalmi elem a szigorú vizsgarend, funkcionális cél az adott kultúrára és vallásra épülő nemzetállami identitás és tudat biztosítása.

A kontinentális iskolarendszer *francia típusa* háromszintű, középiskola, amely érettségivel (BAC: középiskolai záróvizsga) zárul. Ezen felül kétféle szakképzés alkotja, amely egyfelől az oktatási rendszeren belül záróvizsgával ér véget, illetve egy másik, aminek lazább a kapcsolata az oktatási rendszerrel. A *német (porosz) típus* intézményes rendszerében ugyancsak kimagasló a középiskola, gimnázium szerepe. Egységes, központi tanterv szerint haladnak az oktatásban, a tanulást tudományos igénygel összeállított tankönyvek, munkafüzetek segítik. Jellemzően a rendszer szerkezete határozza meg az oktatott tartalmat, a tanárok, pedagógusok képzése a képesítésre jogosító szintek szerint külön intézményekben zajlik. A különféle iskolafokozaton tanítók társadalmi pozíciója, megítélése és szakmapresztízse jelentősen eltér egymástól. Ez a rendszer volt domináns sokáig a magyar oktatásban is.

Az *angol-brit* típusú iskolarendszer az anglikán egyház és a kereskedelmi szakegyesületek tanintézményeire épült, tradicionális, fegyelmet tartó jellegű volt, de a későbbi *atlantista* hatások révén diákközpontúvá változott, folyamatosan fejlesztett, komparatív pedagógia jellemzi. A kontinentális, brit és amerikai, időben erősödő módon kölcsönösen egymásra ható rendszereket *euro-atlanti* iskolarendszereknek is nevezhetjük. Az oktatásban fontos szerepet kapnak a magániskolák (*Winchester, Eton*), a felsőoktatás színvonala kiemelkedően magas (*Oxford, Cambridge, Imperial London*), a *The Higher Education World University Rankings* (THE) által jegyzett legjobb brit egyetemek a világranglistán évtizedek óta az első tizen szerepelnek.¹¹²

Az *amerikai iskolarendszer* kezdetben német és brit jegyeket ötvözt, bilingvista (kétnyelvű) oktatást gyakorolt, később egyre inkább multikulturálissá alakult. Az oktatásban fontos szerepet nyer a praktikizmus (személyiségjegyek fejlesztése), az oktatási progresszivitás (diákok szabadsága a tantárgyválasztásban), tananyag eszencializmus (szűkítő lényegkiemelés), illetve az egzisztenciális képességfejlesztés. Az állami oktatási intézmények diákközpontúak, a tudás és ismerettár beágyazott, értő hatékonysága azonban mind a közép, mind az állami felsőoktatásban jellemzően bizonytalan és kiegyensúlyozatlan. Az USA felsőoktatási architektúráját mára egy az egyben másolja a magyar struktúra. Első fokozatban

¹¹¹ Bővebben: Bábosik István: *Nevelélmélet*. Osiris Kiadó Bp. (2004).

In: *Iskolarendszerek nemzetközi áttekintése*. Forrás: https://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/24/az_iskolarendszerek_nemzetkzi_ttekintse.html

¹¹² Bővebben: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2024/world-ranking>

bachelor (Ba, BSc), második fokozatban mester (Ma, Msc), harmadik fokozatban doktori, vagy azzal egyenértékű (PhD, DLA) képzésből áll.

Az Amerikai Egyesült Államokban a magánfőiskolák és magánegyetemek a felsőoktatási intézmények 54 %-át teszik ki.¹¹³ Ide tartoznak a világ legmagasabbra értékelt egyetemei, mint a Harvard, Princeton, Yale, Massachusetts Inst. Tech. (MIT), vagy a Columbia. Bár az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság egyetemei vezeti a képzésminőségi rangsort, dominanciájuk, pozícióik folyamatosan gyengülnek, évről évre egyre kevesebb intézménnyel képviseltetik magukat a 200-as listán. A legmagasabbra rangsorolt magyar egyetem a THE és az ARWU listán is az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE).¹¹⁴

Nem csak Magyarországon, hanem európai viszonylatban történelmileg is lényeges a *szovjet-orosz típusú* iskolarendszer szerepe. Ez az iskolarendszer nagy hangsúlyt fektetett a társadalmi mobilizációra, az alacsonyabb társadalmi rétegek állami segítséggel történő ki-, és felemelésére, az államszocializmus kiépülési üteméhez igazodó elitcserére. Az iskolarend struktúra megtartotta kontinentális jellegét, az alap, közép, felsőoktatási szinteket, kettéosztva a középszintet szakma és szakma nélküli középfokú végzettségre érettségi vizsgával, vagy érettségi vizsga nélkül. Ennek az iskolarendnek a nyoma ma is élesen kirajzolódik Magyarország népességének iskolai végzettségébéli összetételén. A szovjet típusú iskolarendszerben az ideológiai presszió miatt szelektált volt a humán oktatás számos történelmi és irodalmi vetülete, erősen szűkített az idegen nyelv oktatása, ellenben támogatott volt a reál és természettudományos ismeretátadás, ami azonban tömegében kevés tanulót vonzott. A megoldást a politechnikumok létrehozásában látták.

Spanyolország, Portugália, Hollandia, Belgium *iskolarendszere* kontinentális jellegű, azonban a gyarmatokon bevezetett iskolarendszer csak árnyéka volt az anyaországinak. Állandó problémát képzett a működtetési forrás és tanárhiány, az oktatás az írás, olvasás, számolás alapkészségek szintjén történő átadására fókuszált. A nemzeti, etnikai identitás megőrzését, alapozását jellemzően mellőzték, a vallási, felekezeti, világnézeti oktatás az domináns anyaállami felfogást követte.

A *japán iskolarendszer* tradicionálisan nagy munkafegyelmet követelő rendben üzemelt, a második világháború után a japán iskolarendszer is a nyugati iskolarendszer irányában fejlődött, megtartva helyi sajátosságait. A japán iskolarendszer négy szintű, alapfokú, alsó és felső közép, illetve felsőfokra tagolódik.¹¹⁵ Az oktatás csak az alsó középfokú szintig ingyenes, ezt követően költségtérítéssel rendszerben működik. A japánok iskolázottsága

¹¹³ Bővebben: *Oktatási rendszerek a világban*. <https://gabritymolnariren.com/8OktatasiRendszerek.pdf>

¹¹⁴ Bővebben: <https://unisi.hu/friss-felsooktatasi-rangsor-4-magyar-egyetem-a-vilag-legjobbjai-kozott/> illetve: <https://unisi.hu/legjobb-egyetemek-szakteruleti-rangsor/>

A világon az utóbbi években egyre nagyobb teret nyer az egyetemek rangsorolásban a *Shanghai Ranking Consultancy* (SRC), ami 2003 óta minden évben a világ mintegy 30 ezer egyeteme közül 2500-at rangsorol. A vizsgált szempontok között a publikációk és a magas idézettségű kutatók száma, az intézmények volt hallgatói, illetve jelenlegi oktatói által nyert tudományos díjak száma is szerepelnek. Az eredményeket az *Academic Ranking of World Universities* (ARWU) listán teszik közzé.

¹¹⁵ Alapfok (shogakkou): általános iskola 6 évig, középfok alsó (chuugakkou) junior középiskola 3 évig, középfok felső (koukou) felső középiskola 3 évig, felsőfok (daigaku) egyetem/főiskola 4 évig.

világviszonylatban kiemelkedő, nem létezik analfabetizmus, a tanórákat közösségépítő klubfoglalkozások követik, amelyek döntően sport, kulturális, rajz (anime, manga), zenei, művészeti jellegűek, az utóbbi évtizedekben hangsúlyossá vált az idegen nyelv (angol) oktatás, vagy a környezet és a természetvédelem.

Nagyon fontos, európai szemmel egyre aktuálisabb kiemelni az *afrikai kontinens iskolarendszereinek* működésének sajátosságait. Afrika esetében egységes iskolarendszerről nemcsak az egykori gyarmattartó országok helyi oktatási sajátosságai, hanem a gyarmati múltat követő nemzetiesedés differenciái, az 54 szuverén országot szabdaló¹¹⁶ több mint 80 törzsi nyelv miatt sem beszélhetünk. Az iskolarendszerek nemcsak forráshiányosak, kiépitetlen iskolahálózat, hiányos tanrend, oktatási segédeszköz és tankönyvhiány mellett egyre súlyosabb pedagógushiány jellemzi. Afrika népessége a rendkívül magas termékenység és a csökkenő mortalitásnak köszönhetően rohamosan növekszik, a jelenlegi (2024) mintegy 1,5 milliárd főről 2050-re 2,5 milliárd, 2075-re 3,5 milliárd, 2100-ra 4 milliárd főre növekedhet.¹¹⁷ Számos afrikai ország, például Nigéria, Tanzánia, Etiópia, Egyiptom népessége folyamatosan fiatalodik, több évtizedes távlatban megsokszorozódhat, rendkívül súlyos terhet róva az iskolarendszerre. Afrikában nem az analfabetizmus megszűnése és az iskolázottság emelkedése zajlik, ezzel teljesen ellentétes folyamatok érvényesülnek, a népesség rohamos növekedése az analfabetizmus emelkedéséhez vezet. Tizenhat afrikai országban már az 1990-es évek első felében a beiskolázási létszám a korábbi évtized átlagának felére csökkent. Az UNESCO becslése szerint az ezredforduló körül 142 millió afrikai felnőtt volt írástudatlan, amit összehasonlítva az 1980-ban számlált 126 millió fővel 11 százalékos romlás, pedig a népesség extrém növekedése ekkor még el sem kezdődött. A 21-ik század elején tucatnyi afrikai országban 60-70 százalék között mozog a funkcionális analfabetizmus rátaértéke. Mindezek mellett nagyon lényegesek a nemi különbségek, a fiatal lányok körében az analfabetizmus mértéke sokkal súlyosabb a fiúkénál. Az oktatás minősége alacsony, az állami rendszerben dolgozó pedagógusok jellemzően gyengén képzettek és túlterheltek, csak Nigériában legalább egymillió képzett pedagógus azonnali munkába állására lenne szükség ahhoz, hogy az alapfokú oktatás hatékonyságát biztosítani tudják.¹¹⁸ Ezzel együtt, aki meg tudja fizetni, Nigériában is megfelelő oktatásban, akár felsőfokú képesítésben is részesülhet.¹¹⁹ A népesség növekedésével azonban a képzett népesség csökkenése és a képzetlenek tömege növekszik, ami az Európába irányuló afrikai eredetű bevándorlás növekedésével a képzetlenség és iskolázatlanság növekedését is eredményezi. Ezzel nagy kihívást vállal és növekvő terhet ró az európai iskolarendszerekre is. Annak ellenére, hogy az Európai Unió bevándorlás-politikája primer módon a *képzett bevándorlók* letelepedését kívánja elősegíteni.

¹¹⁶ Afrikában a nemzetközileg elismert 54 ország mellett két nem elismert, de facto állam (Szomáliföld és Puntföld mellett egy bizonytalan státuszú területet is magába foglal (Nyugat-Szahara).

¹¹⁷ Bővebben: A világ népessége régiók szerint. KSH.

https://www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html

¹¹⁸ Bővebben: <https://eduline.hu/cimke/Nig%C3%A9ria%20oktat%C3%A1s>

¹¹⁹ Bővebben: <https://www.magyardiplo.hu/archivum/2021-janu%C3%A1r-december/275-2021-apr%C3%ADlis/2979-haromsebesseges-felfokozott-oktatasi-rendszer-nig%C3%A9ri%C3%A1ban.html>

5.2 Iskolarendszer Magyarországon

A magyar történelem távoli múltjában a *táltosok* foglalkoztak a fiatalok, családok oktatásával¹²⁰. A kereszténység felvételét követően az oktatás arculata teljesen megváltozott, társadalmi elérhetősége jelentősen szűkült, egyházi felügyelet alá került, szerzetesrendek kolostoraiban zajlott. Az egyházi, valamint egyházi felügyelettől relatíve független oktatási intézmények, egyetemek a Magyar Királyság területén a 14-16. században jöttek létre, ezek a török korszak viharainak másfél évszázadában is jellemzően működtek, ahol a magyar, keresztény államiság fennmaradt, Erdélyben és a történelmi Felvidéken. A török kor után országsszerte nyíltak líceumok és kollégiumok, egyházi fenntartású jezsuita akadémiák és katolikus főiskolák a magyar bányavárosokban, a nyugati határvidéken, a Felvidéken és Erdélyben.¹²¹

Az osztrák tanügyi reformok az oktatás kialakult rendje alapján először a felsőoktatásban éreztették hatásukat, később a szakoktatásban is.¹²² Az oktatás fejlesztésében kiemelt szerepet kapott a nagyszombati egyetem nyomdája, amely a soknemzetiségű Magyarország valamennyi népcsoportjának anyanyelvén készített oktatási kiadványokat, amivel fontos kulturális missziót teljesített.¹²³

A szabadságharc leverését követően a kiegyezésig egyházi fenntartású népiskolákban zajlott oktatási-nevelési munka, amely felett az állam gyakorolta a felügyeletet. Az iskolákban az olvasás, írás, számolási alapkészségek, valamint a hittan mellett a német nyelv oktatása volt kötelező.¹²⁴ Az osztrák állam kevés pénzt fordított az oktatás támogatására, de a gyermekek iskolából történő kimaradásátpénzbüntetéssel sújtották. Ennek ellenére a 6-12 év közötti tanköteles korúak kevesebb, mint fele járt iskolába. A kiegyezést követően Eötvös József vallás és közoktatásügyi miniszter átreformálta a magyar közoktatást. Ahol nem működtek egyházi népiskolák, elrendelték a községi iskolák létesítését, ezzel együtt a községi népiskolákban és a felekezeti iskolákban erősítették az állam ellenőrző szerepét. A pedagógushiány kezelésére állami tanítóképző intézetek alakultak.

1868-ban megszületett Magyarország első népoktatási törvénye. Létrehozták a hatosztályos elemi népiskolát. A népiskola elsőfokú hatósága az iskolaszék volt, amely a tanító kinevezését, az iskola felügyeletét, a tanító és a szülők közötti vitás kérdések rendezését is feladatul kapta. A gyermekek 6-12 éves korig népiskolába, 12-15 éves kor között ismétlő elemi népiskolába jártak.

¹²⁰ Bővebben: <http://www.arvisura.van.hu/keret.cgi?/06023-samanok.htm>

¹²¹ Bővebben: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok>

¹²² Bővebben: Például 1735-ben Selmecbányán indult az első bányatisztképző.

Forrás: <https://real-eod.mtak.hu/1325/1/09564.pdf>

¹²³ A 18-ik század végén a mérnöki tudományok a budai, majd a pesti egyetemen kaptak önálló intézetet. A mezőgazdasági szakemberek képzésére magánkezdemenyvezések születtek, ezek közé sorolható Tessedik Sámuel Szarvason indított középfokú gazdasági iskolája, Keszthelyen a Festetics György által létrehozott, felsőfokú képzést biztosító Georgikon, a Selmecbányán létrehozott Erdészeti Intézet, illetve az Albert Kázmér herceg által alapított Mosonmagyaróvári Gazdasági Intézet.

Forrás: : <https://www.kfki.hu/~cheminfo/hun/olvaso/histchem/legenda/egyetem/felso1.html>

¹²⁴ Bővebben:

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/zsombo/a_zsomboi_iskola_tortenete_es_szerepe_1890_2011_ig/pages/004_iskolarendszer_kialakulasa_magyarorszagon_1849_2011.htm

A millennium évében, 1896-ban már megközelítette a 80 %-ot az elemi iskolát látogató gyermekek száma, ez az első világháborút megelőző utolsó évben, 1913-ban már 93 % volt. *Eötvös József* minisztersége alatt több mint kétszáz népiskolai tankönyv jelent meg, nemzetiségi változatban is. A 19. század utolsó éveiben *Wlassics Gyula* minisztersége alatt ezer új állami népiskolát létesítettek.

A Monarchia megszűnését követően a Károlyi-kormány 14 éves korra emelte az iskolakötelezettség felső határát, emelték a pedagógusok fizetését, kiterjesztették a nők felsőfokú tanulmányi lehetőségeit. Az 1919-es Tanácsköztársaság ideje alatt államosították az egyházi iskolákat, eltörölték a hitoktatást, művelődési osztályokat hoztak létre a tankerületi főigazgatóságok helyére, 8 osztályos népiskolát kívántak kialakítani, idő azonban nem volt a terv megvalósítására.

Az 1920-as Trianoni békediktátum következtében az elcsatolt területeken maradt a népiskolák kétharmada, a középiskolák több mint fele. A történelmi események hatására az oktatás-nevelési munkában dominánssá vált a keresztény nemzeti ideológia és a revizionizmus eszméje. A trianoni Magyarország történetének elején, a Bethlen-kormány (1921-1931) időszaka alatt *Klebsberg Kunó* kultuszminiszter irányításával megújult a magyar közoktatási rendszer. Az ő nevéhez fűződik az 1926. VII. tc. ami az iskolaépítésre és a tanyai iskoláztatásra helyezte a hangsúlyt.¹²⁵ Az ország területét öt kilométer sugarú körökre osztották és kötelezték a földbirtokosokat, hogy népiskolát létesítsenek. Az is meghatározásra került, hogy az iskolák téglafalakkal, vörösfenyő padlóval, nagy ablakokkal, palatetővel és melléképülettel épüljenek. Részletes programot és pénzügyi tervet dolgoztak ki ötezer népiskolai objektum, minimum 3500 tanterem és 1750 tanítói lakás építésére 5 év alatt, 40 millió aranykorona értékben. A pénzügyi fedezetet az Országos Népiskolai Építési Alap biztosította. Klebsberg másik nagy terve a 8 osztályos népiskola bevezetése volt, de ebből az ő idején még nem született törvény.

1927-ben az ország hat éven felüli lakosságának nyolcada funkcionális analfabéta volt, az alapkészségek szintjén sem tudott írni, olvasni, számolni. Szegényparaszt és munkásszülők ezreit büntették meg, amiért gyermekeik nem jártak rendszeresen iskolába.¹²⁶ Az 1929-33 közötti világgazdasági válság idején a Vallás és Közoktatási Minisztérium leállította az iskolaépítést, csökkentették a tanítók fizetését. *Hóman Bálint* minisztersége (1932-1942) idején már kevesebb iskola épült, a meglévő iskolarendszert átalakították. Az 1935. VI. tc. nyolc tanfelügyelőségre osztotta az országot, és minden iskolát ezeknek rendelt alá.¹²⁷ Az oktatás a nemzetté nevelés gondolatát részesítette előnyben a valláserkölcsi neveléssel szemben. A nemzetnevelés elvének terjesztését *Teleki Pál* kultuszminiszter is kiemelten fontosnak ítélte, végül Teleki miniszterelnöksége és Hóman Bálint közoktatási minisztersége alatt fogadták el a 8 osztályos népiskola bevezetéséről szóló 1940. évi XX. törvényt.¹²⁸

¹²⁵ Bővebben: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92600007.TV>

¹²⁶ Ennek gyakori oka az volt, hogy téli ruházata nem volt a gyermekeknek, nyáron pedig szükség volt a munkájukra.

¹²⁷ Bővebben: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93500006.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D50>

¹²⁸ Bővebben: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94000020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>

A második világháború időszakában számos iskola tanító nélkül maradt, az oktatás minősége jelentősen meggyengült, több iskolát bezártak, az épületeket sok esetben a hadsereg foglalta el. 1944-re a legtöbb iskolában felfüggesztették az oktatást. A háborút követően folytatódott az a törekvés, hogy minél több gyermek számára váljon elérhetővé az oktatás, minél többen kerüljenek a közép- és felsőoktatási intézményekbe. A kisebb települések iskoláit körzeti iskolákká alakították, a pedagógushiányt átképzésekkel csökkentették. A háborút követően a népiskolák nagy része összevont képzést nyújtott. A kötelező hittanoktatás mellett továbbra is egyházi fenntartásban maradtak az intézmények, miközben mindössze egy- vagy két tanító tanította a 8 osztály összes tanulóját. 1947-ben *Ortutay Gyula* felvetette a fakultatív hitoktatás tervét, ez azonban nem kapott támogatást. 1948. évi 33. tv. kimondta a nem állami iskolák államosítását, ezzel az iskola fenntartója kizárólag az állam lett.¹²⁹ Az ország közoktatáspolitikáját a kommunista párt (MDP) központjának oktatási osztálya alá rendelték, megalapozták a szovjet típusú közoktatást.

1950-ben megszűntek a korábbi tankerületek, a helyükbe megyei, járási, városi, községi tanácsok oktatási osztályai kerültek. Az új alaptanterv a korábbi nemzeti nevelés helyett az internacionalista, marxista-leninista ideológiát részesítette előnyben, ezzel párhuzamban már 1946-tól kötelezővé tették az orosz nyelv tanítását. Az iskolákban csak az új állami kiadású tankönyvből lehetett tanítani. Az Oktatási, Művelődési Osztályok munkáját a kommunista párt helyi szervei ellenőrizték. Az általános tanulmányi felügyelők az iskolafelügyelők voltak, akik mellett szakfelügyelők működtek. A felsőoktatást a korábbi deprivált társadalmi rétegekből származó fiatalokkal (és idősebbekkel) töltötték fel, a tanszékek vezetését és a tanári kart az állam számára megbízhatónak minősített személyekkel töltötték fel,

Az 1956-os forradalom után újjászerveződött hatalom a fiatalság megnyerését kiemelten fontos célnak ítélte.¹³⁰ Az 1961-ben elfogadott új oktatási törvény¹³¹ 16 évben határozta meg a tankötelezettséget. Az oktatás alapszintje 3-6 év között az óvoda, ezt 8 osztályos kötelező általános iskola követi, amit 7-10 év között alsó és 11-14 év között felső tagozatra osztottak. Szakiskolai szinten 2 év, szakmunkásképzőben 3 év, szakközépiskolában és gimnáziumban 4 év optimális képzési időt állapítottak meg. A felsőoktatás relatíve zárt rendszerben, pártellenőrzés alatt, továbbra is az alsó középrétegekből származók előnyben részesítése mellett üzemelt.¹³² 1963-ban életbe lépett életbe az új általános iskolai tanterv. Az új tanterv teljes körű tankönyvcserét írt elő, melyek az 1980-as évekig forgalomban voltak. Ezek tankönyvek a korábbiaknál sokkal szemléletesebbek, esztétikusabbak voltak, munkafüzettel, feladatlappal egészültek ki. 1960-as évek második felében mozgalom indult a kistelepülések iskoláinak

¹²⁹ Bővebben: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94800033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D43>

¹³⁰ 1957-ben újjászervezték a Magyar Úttörők Szövetségét és a kisdobos szervezetet, létrejött a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ). Ezek célja a fiatalság kommunista nevelése a szabadidő és a szórakozás tevékenységein keresztül.

¹³¹ Bővebben: https://jogkodex.hu/jsz/1961_3_torveny_7310759

¹³² Az oktatás és nevelés deklarált célja az általános és szakmai ismeretek elsajátítása, a műveltség színvonalának emelése, a marxista-leninista világnézet és a szocialista erkölcsi felfogás megszilárdítása, törvénytisztelő állampolgárok nevelése volt, akik építik és védik a szocialista hazát.

megszüntetésére, tanulóinak a körzeti iskolába irányítására. Közben egyre nagyobb szerepet kapott az oktatásban az iskolarádió és televízió, a szaktanterem és a nyelvi laboratórium.

1972-ben a MSZMP vezetősége határozatot bocsátott közre „*Az állami oktatás helyzete és feladatai*” címmel, amelyben a tanulók túlterhelése, az iskolák túlszabályozása, a közösségi nevelés nehézkes fejlődésére tettek kritikus észrevételeket, ezt tananyag csökkentő terv követte. 1975-ben a Magyar Népköztársaság miniszterelnöke, Lázár György aláírta a Helsinki alapokmányt, amelyben a résztvevő országok vállalták, hogy az alapvető oktatási és lelkiismereti szabadságot biztosítják. Ezzel a kommunista állam lehetőséget adott, hogy bizonyos nyugati, polgári pedagógiai vívmányokat is beillesszenek a szocialista, kommunista nevelés eszközrendszerébe. Az 1984-85-ös tanévtől az új tanterv és új tankönyvek alapján kezdődött az oktatás. Megvizsgálták az iskolakörzetesítés hatásait, ami után sok helyen megindult a községi visszarendeződés, az alsó tagozatok visszaállítása. Ekkor indult meg az iskolák számítógépekkel való ellátása, a digitális oktatás előkészítése mind a középiskolai, mind a felsőoktatásban. Az 1985. évi 1. törvény az oktatásról összefoglalta a tanulók, pedagógusok, szülők jogait és kötelességeit, majd sorra vette az óvoda, az alapfokú, középfokú, felsőfokú nevelés-oktatás intézményeit, szólt a felnőttek iskolai oktatásáról, az alapfokú művészet oktatásáról, a diákotthonokról, és a kollégiumokról.¹³³ 1989 májusában megjelent „*A közoktatás helyzete és fejlesztésének programja*” c. minisztériumi jelentés, ebben feltárásra került, hogy a humán tantárgyakban gyakran valótlanságokat tanítottak meg a gyerekeknek és életkoruknak nem megfelelő tudományos ismereteket nyújtottak. Kritikával illették az ideológiai nevelést is, ami *nem állampolgárrá, hanem feladatokat végrehajtó alattvalóvá* kívánta nevelni a fiatalokat.¹³⁴ A tanév végén, 1989 júniusában Glatz Ferenc miniszter bejelentette, hogy a jövőben szabadon választható a kötelező idegen nyelv, ezzel az orosz nyelv abszolút oktatási dominanciája több mint négy évtized után megszűnt Magyarországon.

A politikai rendszerváltással párhuzamban, az 1989-90-es tanévtől minisztériumi jóváhagyással szabadon jelenhettek meg tankönyvek, megkezdődött a Nemzeti Alaptanterv (NAT) előkészítése. Az országgyűlés 1990. január 24-én elfogadta a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 4. sz. törvényt.¹³⁵ A törvény lehetővé tette, hogy egyházak és más jogi személyek iskolákat alapítsanak és tartsanak fenn, ezzel megszűnt az állam 1948-óta érvényesített oktatási monopóliuma.

A kommunista korszak négy évtizede alatt gyökeresen átalakult a magyar népesség iskolázottsági struktúrája. Gyakorlatilag megszűnt az analfabetizmus, a közép és a felsőfokú oktatási intézményekbe évtizedeken keresztül nagyszámban érkeztek diákok az alacsonyabb társadalmi rétegekből, ami alapvető intra-, és intergenerációs mobilitási örvénylést eredményezett, véglegesen átrendezve a korábbi társadalmi architektúrákat.¹³⁶ Nagyarányú

¹³³ Bővebben: https://jogkodex.hu/jsz/1985_1_torveny_9884370 A törvény a szocialista nevelés céljait változatlanul hagyta, de lehetővé tette egyes iskolák relatív autonómiáját, alternatív tantervek és tankönyvek használatát.

¹³⁴ Bővebben: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/resz/3-1989-ami-utana-tortent>

¹³⁵ Bővebben: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000004.TV>

¹³⁶ Ugyan ezeknek a folyamatoknak a célja a fennálló rend értelmiségének kinevelése volt, ez a fokozatos ideológiai kiüresedéssel ellentmondásossá, destruktívvá vált.

iskola, óvoda, kollégium építés és fejlesztés zajlott ebben az időszakban, amelyek alapja sok esetben magán, vagy egyházi tulajdon kisajátítás volt, még ha oktatás-nevelési céllal is. Az oktatásba fektetett források meghatározó része nyugati országok bankjaitól felvett hitel volt, nem a hazai GDP által megtermelt javak oktatásban hasznosuló újraelosztása, ami az oktatási rendszer további reformjának szükségességét vetítette előre.

1990 után az oktatás-nevelési intézmények fenntartása nagyrészt továbbra is állami normatívából, részben települési önkormányzatok és alapítványi támogatásból valósult meg. Az országgyűlés 1991. évi 32. sz. törvényben rendelkezett a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről.¹³⁷ A törvény kimondja az állami és önkormányzati iskolák világnézeti semlegességét. 1993-ban elfogadásra került a 79. sz. törvény a közoktatásról,¹³⁸ amely esélyegyenlőséget biztosított vallási, nemzetiségi, etnikai alapon, garantálta az anyanyelvi oktatás jogát, rendezte a diákok, tanárok, szülők jogait és kötelességeit, rendelkezett a kerettantervekről, a kötelező iskolai előkészítésről, az iskolaalapítás feltételeiről. A tankötelezettség életkori határát 16 évben szabták meg.

1995-ben elfogadásra került az első Nemzeti Alaptanterv, ez a korábbi magyar iskolarendszer átalakítását jelenti. A tankötelezettség életkori határa 18 évre emelkedett. Az állam támogatta az oktatási intézménytársulások létrehozását, közoktatási intézményt az állam mellett települési önkormányzat, egyház, alapítvány és egyesület, valamint más jogi személy, egyéni vállalkozó is alapíthat, fenntarthat. Az iskolai oktatást elemi fokra (1-6 évfolyam 6-12 év), alsó középfokra (7-10 évfolyam 12-16 év), és felső középfokra (10-12 évfolyam, 16-18 év) tagolta. Az idegen nyelvoktatás középpontjába az angol nyelv került.

Az 1990-es évek első felétől Magyarország uniós csatlakozását követő évekig terjedő időtávban a szakképzés szerepe mérséklődött Magyarországon, amivel párhuzamban minden korábbihoz képest megnőtt a felsőoktatás jelentősége. A jelenség kialakulásában meghatározó szerepe volt a gazdasági és pénzügyi változásoknak, kedvezőtlen foglalkoztatási, munkanélküliségi helyzetnek, amelynek csökkentése érdekében az oktatási tárca a fiatalok iskola és oktatási rendszerben tartását ítélte funkcionálisan célszerűnek.¹³⁹ Ennek a munkaerőpiacra gyakorolt hatásai a következő évtized során részben a diplomás munkanélküliség növekedésében csapódtak le,¹⁴⁰ ezzel párhuzamban az iskolai végzettség növekedésének szerepén keresztül hosszabb időtávban a társadalmi mobilitás vonatkozásában is turbulens hatásokat generált.

5.3 A jelenlegi helyzet Magyarországon

Az országgyűlés 2011 decemberében fogadta el a jelenleg hatályos nemzeti köznevelésről alkotott törvényt.¹⁴¹ Az iskolák az egyházi és magánintézményeket leszámítva állami

¹³⁷ Bővebben: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100032.tv>

¹³⁸ Bővebben: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300079.TV>

¹³⁹ Bővebben: Nagy Gyula: Munkanélküliség a kilencvenes években.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/01400/01487/01487.pdf>

¹⁴⁰ Bővebben: Falusné Szikra Katalin: Munkanélküliség és diplomás túltermelés

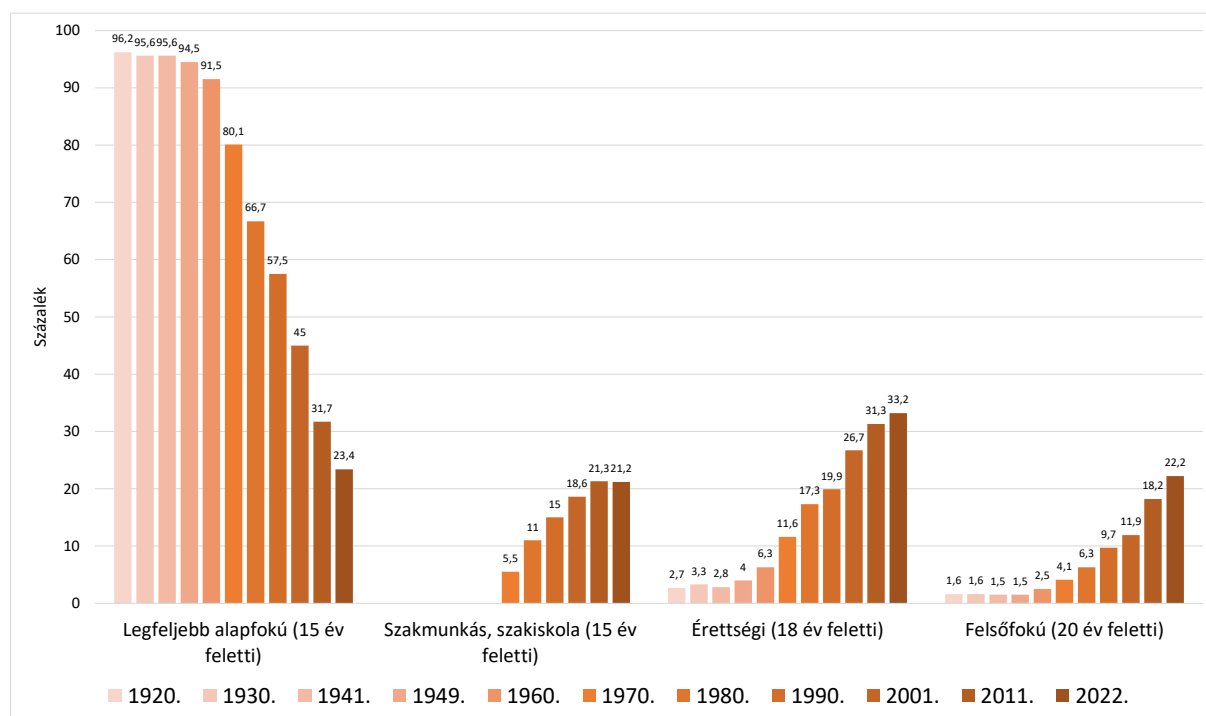
Forrás: <https://epa.oszk.hu/00000/00017/00076/pdf/Falusne.pdf>

¹⁴¹ Bővebben: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

fenntartásba kerültek, az önkormányzatok működtetésre szerződhetnek vissza. A törvény 3 éves kortól teszi kötelezővé az óvodába járást, a tankötelezettség korhatárát 18 évről 16-ra csökkenti. A jogszabályban deklarált cél a magyar társadalom hosszú távú fejlődéséhez szükséges feltételek biztosítása, tehetséggondozás, esélyegyenlőség, társadalmi szegmentálódás megakadályozása. A megújuló NAT alapján készülnek a kötelezően választható kerettantervek, amelyek alapján készítik el az iskolák a helyi tantervüket. A kerettantervek lehetőséget adnak az egyéni arculat kialakítására, a tananyag 10 százalékáról szabadon rendelkezhet az iskola, így lehetőség van egyéni, alternatív kerettantervek alkalmazására is. 2013-tól felmenő rendszerben a kötelező tanórai foglalkozások része az állami általános iskolában az erkölcsstan, vagy az ehelyett választható hit- és erkölcsstan óra, ezzel részben rehabilitálódnak a korábbi, szocialista rendszer előtti oktatás-nevelési struktúra egyes elemei.

A Nemzeti Köznevelési Törvény rögzíti a pedagógusok előmeneteli rendszerét, a pedagógus életpályamodell szerint emelkedő béreket irányoz elő. Ezek gyakorlati megteremtésére a 2020-as évtizedben kerül sor. Bevezetésre került az országos pedagógiai-szakmai ellenőrzés rendszerét, amely ötévente ismétlődő, értékeléssel záruló vizsgálat. Célja a pedagógusok munkájának külső, egységes kritériumok szerinti ellenőrzése és értékelése a minőség javítása érdekében.

49. sz. ábra A népesség legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlásának változásai Magyarországon népszámlálási adatok alapján 1920 és 2022 között



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft (<https://www.ksh.hu/interaktiv/storytelling/iskolazottsag/index.html>)

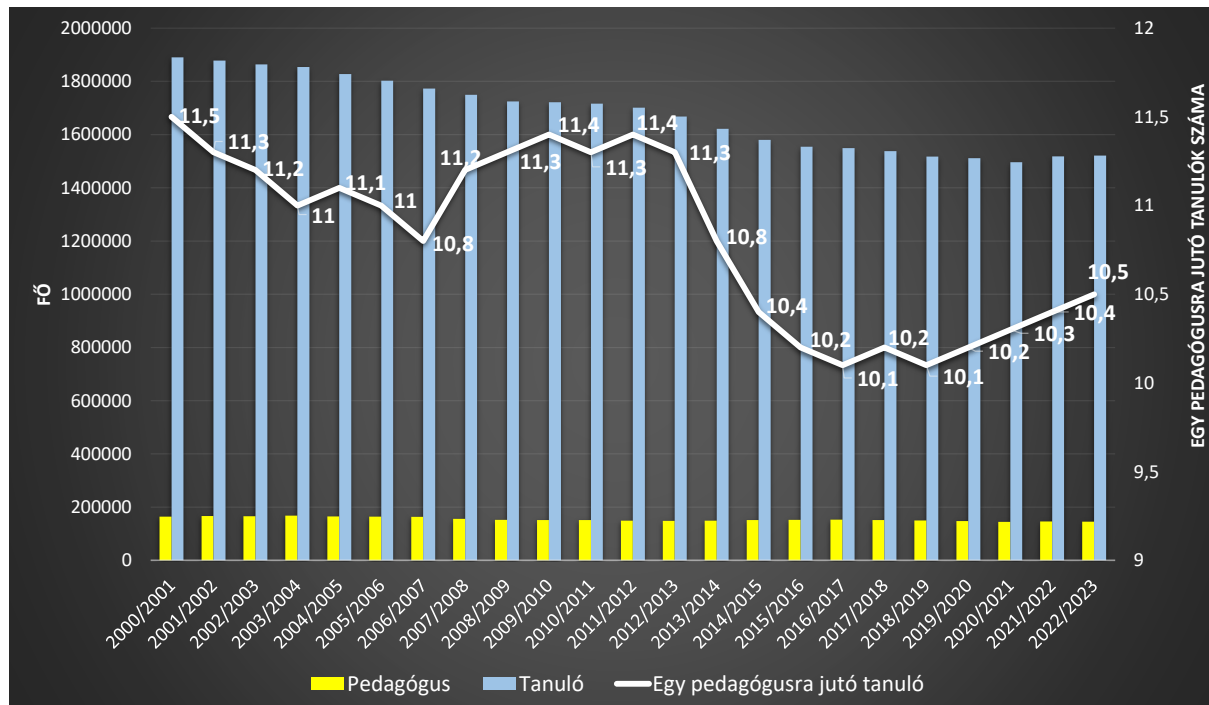
Összességében mintegy száz év alatt különböző berendezkedésű és típusú iskolarendszerek hatására sikerült elérni, hogy a legfeljebb 8 általános iskolai végzettségű 15 év feletti személyek aránya 96 %-ról 23,4 %-ra csökkenjen, miközben a 20 év feletti felsőfokú végzettségű népesség

aránya 1,6 %-ról 22,2 %-ra emelkedjen. Száz év alatt a legfeljebb érettségi vizsgával rendelkező 18 év feletti népesség aránya 2,7 %-ról 33,2 %-ra nőtt, míg a szakmunkás és szakiskolai végzettséggel rendelkező 15 év feletti népesség 5 % körüli arányról 20 % fölé emelkedett.

A jelenségek értelmezése szempontjából fontos indikátor a főállású pedagógusok, a tanulói-nevelési jogviszonyban állók és az egy pedagógusra jutó tanulók számának alakulása. A főállású pedagógusok számát az óvodapedagógusok, általános iskolai tanítók és tanárok, szakiskolai oktatók és tanárok, szakgimnáziumban, technikumban oktató pedagógusok, gimnáziumi tanárok összessége alapján állapítjuk meg, a tanulói-nevelési jogviszonyban állók száma az óvodai nevelésben részesülőktől az érettségi vizsgát tett tanulókig terjed.

A 21-ik század első tanévében, a 2000/2001-es tanévben a főállású pedagógusok száma mintegy 164 ezer fő volt, a pedagógusok ≈ 55 %-a általános iskolában, ötöde óvodában, kilencedrésze szakgimnáziumban-technikumban, mintegy tizedrésze gimnáziumban, 5 % szakiskolában tanított. A tanulók száma 1,9 millió fő volt, az abszolút többség általános iskolai tanulmányait végezte, közel minden ötödik óvodába járt, nyolcadrészüik szakgimnáziumban, technikumba, kilenced részük gimnáziumba, mintegy 6 % szakiskolába járt. Egy pedagógusra átlag 11-12 tanuló jutott.

50. sz. ábra Főállású pedagógusok, tanulói-nevelési jogviszonyban állók és az egy pedagógusra jutó tanulók száma Magyarországon az 1990/1991-es tanévtől a 2022/2023-as tanévig



Forrás: KSH adatok alapján BIFÜ Nkft (https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi010b.html)

Egy évtizeddel később, a 2010/2011-es tanévre a pedagógusok száma 151 ezer fő közelébe, több mint 13 ezer fővel csökkent, ugyanakkor a tanulói-nevelési jogviszonyban állók száma közel 174 ezer fővel kevesebb. A tanulószámot érintő legnagyobb csökkenés az általános

iskolába járók esetében figyelhető meg, a 2000/2001-es tanévhez képest közel 18 %-os csökkenés következett be. Mindeközben növekedett mind a gimnáziumi, szakgimnáziumi, szakiskolai pedagógusok száma, ezzel részarányuk is, míg óvodapedagógusoké érdemben nem változott. Fontos kiemelni, hogy a középiskolai tanulmányokat folytató diákok száma is növekedett ugyanezen időszakban, míg az óvodába járóké mintegy 15 ezer fővel csökkent. Egy pedagógusra átlag továbbra is 11-12 tanuló jutott.

Újabb egy évtized távlatában, a 2020/2021-es tanévben a pedagógusok száma 145 ezer fő közelébe, vagyis újabb 6 ezer fővel csökkent. Ebben a tanévben a pedagógusok abszolút többségét ismét az általános iskolai tanítók és tanárok adják, minden ötödik óvodapedagógus, növekedett a gimnáziumi tanárok száma, de csökkent a szakgimnáziumokban, technikumokban és a szakiskolában oktatók száma. A tanulók száma másfél millió volt ekkor. A 2010/2011-es tanévhez képest arányaiban több az általános iskolai, illetve a gimnáziumi tanulmányait végző fiatal, miközben csökkent a szakgimnáziumokban és technikumokban, szakiskolákban tanuló diákok aránya. Számszerűen azonban minden oktatási szinten a diákok számának csökkenése tapasztalható. Ez utóbbi az egy pedagógusra jutó tanulók számában is mérhető, ez a 2020/2021-es tanévben átlag 10,5 fő, mely a 2017/18-as tanév mélypontjához (10,1) képest érdemi emelkedésnek értékelhető.

Az elérhető legfrissebb, 2022/2023 tanévi adatok a két tanévvel korábbi metszetektől érdemben nem térnek el, a státuszban lévő főállású pedagógusok száma továbbra is 145 ezer fő körül alakul, a tanulók száma kevéssel, de meghaladja a másfél millió főt. A pedagógusok és a tanulók strukturális arányösszetétele nem különbözik a 2020/2021-es tanévtől. Az abszolút számok metszeteiben az óvodapedagógusok száma 30 648 fő, akik 323 ezer gyermek óvodai nevelésében vesznek részt. Összesen 73 675 általános iskolai pedagógus mintegy 719 ezer gyermeket tanít. Nagyjából 5300 pedagógus oktat szakiskolában több mint 85 ezer fiatakorút, közel 17 ezer pedagógus végzi munkáját szakgimnáziumban, technikumban több mint 166 ezer diák érdekében, és mintegy 19 ezer tanár teszi ugyanezt gimnáziumokban több mint 227 ezer diák kapcsán. Az egy pedagógusra jutó tanulók száma 2022/2023-as tanévben átlag 10,5. A főállású pedagógusok száma a tanulókorú gyermekszám változásaival párhuzamos mozgásokat mutat. Amikor a gyermekszám lényegesen csökkent, erre alapvetően a 2000-es évtizedben került sor, a főállású pedagógusok száma is jelentősen mérséklődött, ezen belül is elsősorban az általános iskolai oktatásban. A 2010/2011-es tanévet követően az általános iskolai tanítók és tanárok száma a 2015/2016-os tanévig több ezer fővel növekedett, ekkor több mint 77 ezer fő volt, majd ezt követően a 2022/2023-as tanévre mintegy 4 ezer fővel csökkent. A középiskolai tanárok és az óvodapedagógusok abszolút számát tekintve lényeges változások nem következtek be.¹⁴²

Nyilvánvaló módon a pedagógusok oktatási szintek szerinti abszolút számának, arányainak, valamint a gyermekek, tanulók abszolút számának és arányainak változásai mélységében nem ábrázolják a megértéshez szükséges élességgel az oktatási ágazatban kirajzolódó problémák

¹⁴² Közzétett adatok forrása: KSH https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi010b.html

sokaságát. Alapvető és súlyos probléma az oktatási ágazatban dolgozó tanárok előregedése.¹⁴³ A KSH 2024 májusában közzétett adatai szerint¹⁴⁴ a felső és a felnőttoktatással együtt közel 1,9 millióan vettek részt iskolarendszerű nevelés-oktatásban, ebből a közoktatás nappali képzéseire járók száma kevesebb, mint 1,5 millió fő.

Az általános iskolai közoktatásban csupán a pedagógusok 6,7 %-a 30 év alatti, viszont a **60 éven felüliek aránya ennek bő kétszerese.**

A közoktatásban dolgozó pedagógusok életkori súlypontja a 45-59 év közötti korcsoportokra helyezhető, de a közvetlenül nyugdíj előtt állók, az 50-59 évesek vannak többen. **A 60-64 éves pedagógusok száma a 2023/2024-es tanév során 8848 fő, a 65 év felettieké 2171 fő,** mindkét gyakoriság az előző tanévhez képest jelentős növekedést mutat. A növekedési hatásokban szerepe van annak, hogy a Kormányzat 2022-ben először átmenetileg egy évre, majd 2023-tól időkorlát nélkül egyszerűsítette a nyugdíjas pedagógusok visszafoglalkoztatásának szabályait, hogy ezzel is enyhítsék a tanárhiányt.¹⁴⁵

A tanári pályát övező életkori előregedés mellett alapvető problémavetület a munkaterhelés és a bérezés. A 2023. évi LII. a pedagógusok új életpályájáról alkotott, úgynevezett pedagógus státusztörvény¹⁴⁶ a szakképzettséggel és tapasztalati idővel arányos széles bérsávokat határoz meg. A gyakornoki időn túli kezdő pedagógusok (bruttó) bérét havi 538 ezer Ft-tól 1.065 millió Ft-ig, a második kategóriába sorolt szakképesítésű pedagógusok illetményét havi 555 ezer Ft-tól 1.135 millió Ft-ig, a mesterpedagógusokét 630 ezer Ft-tól 1.365 millió Ft-ig, a kutatótanárokét 750 ezer Ft-tól 1.470 Ft-ig terjedő sávba sorolta. A bérezési átállás a következő években fokozatosan megy végbe.

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy Magyarország az európai átlagnál jobban szerepel a tanárhiány vezető indikátoraként meghatározott egy tanulóra jutó pedagógusok számában.¹⁴⁷ Az Eurostat 2021 évi adatai szerint az Európai Unió 27 tagállamában alapfokú, középiskolai és felső középfokú szinten átlagosan 12,1 tanuló jut a közoktatásban egy pedagógusra, a magyar érték 10,6, az uniós átlagnál kedvezőbb. A magyar értéknél a görög, máltai, horvát, belga, luxemburgi, ciprusi, osztrák és az olasz érték kedvezőbb, 18 uniós tagország értéke kedvezőtlenebb. Uniós átlag felett helyezkedik Észtország, Svédország, Finnország, Csehország, Németország, Írország, Románia, Szlovákia, Franciaország és végül Hollandia.¹⁴⁸ Hollandiában több mint 16-17, Franciaországban 15 diák jut a közoktatásban egy pedagógusra. Hollandiában a tanárhiány enyhítésének érdekében a helyi önkormányzatok szintjén egyezséget kötöttek, hogy nem fognak egymással versengeni az oktatókért, inkább összefogva keresik a tanárszám növelésének lehetőségeit. Franciaországban 2023 szeptemberétől a pedagógusok adózás utáni minimális fizetését 2000 euróra emelték.¹⁴⁹ Olaszországban 150 ezer

¹⁴³ Bővebben: <https://www.economx.hu/belfold/tanarhiany-iskola-kozoktat-as-ksh-fiatal.790056.html>

¹⁴⁴ Bővebben: <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/oktatasi-adatok-20232024-elozetes-adatok/index.html>

¹⁴⁵ Bővebben: https://eduline.hu/kozoktat-as/20230510_Mar_barmeddig_foglalkoztathatjak_a_nyugdijas_pedagogusokat

¹⁴⁶ Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2300052.tv>

¹⁴⁷ Bővebben: <https://uniside.hu/magyarorszag-egy-fore-juto-tanarok/>

¹⁴⁸ Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20231005-1>

¹⁴⁹ Bővebben: <https://hu.euronews.com/next/2022/10/05/hol-fizetnek-a-tanaroknak-a-legtobbet-es-a-legkevesebbet-europaban>

pedagógus állást nem hivatásos tanárok töltenek be, Svédországban 153 ezer tanárt kívánnak képezni 2035-ig. A tanárok alacsony száma még a legjobban teljesítő uniós tagállamban, Görögországban is nehézségeket okoz. 2021-ben a felmondási szabályok szigorításával próbálták orvosolni a helyzetet, amely intézkedés jelentős ellenállást váltott ki.¹⁵⁰

5.4 A népesség iskolai végzettség szerinti jellemzői a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint Magyarországon és a Balaton térségében

Az elmúlt évtizedekben a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal népszámlálások során alkalmazott személyi kérdőíveiben az iskolai végzettségre, iskolázottságra vonatkozó kérdések módszertani értelemben homogén kérdésmatikával kerültek rögzítésre,¹⁵¹ érték összehasonlításra alkalmasak.

Az alapadatokból nyomon követhető az alapfokú és az alapfoknál alacsonyabb iskolai végzettség folyamatos csökkenése. Az általános iskola 8 évfolyamánál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők tömegében természetesen szerepelnek a 7 évnél idősebb, de 14 évnél fiatalabb életkorúak, akik még nem fejezték be általános iskolai tanulmányaikat. Ez a népességtömeg Magyarország teljes népességének 2001 évi népszámlálás eszmei időpontjában 18,6 %-át tette ki, ami nagyjából 1,9 millió főnek felel meg. Egy évtizeddel később ez a népesség 1,1 millió főre olvadt, ami a 2011 évi népszámláláskor detektált népesség 11,6 %-át alkotta. Újabb évtized múltán, 2022-ben már csak 881 853 fő került ebbe a klaszterbe, amivel a 2022 évi teljes népesség 9,2 %-os rétegét adta. Gyakorlatilag két évtized alatt egymillió fővel csökkent a létszám.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben (BKÜ) az országoshoz hasonló folyamatok játszódtak le. Az általános iskola 8 évfolyamánál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők száma 2001-ben mintegy 47500 fő volt, 2011-ben mintegy 29 ezer, 2022-ben közel 22 ezer fő. Az üdülőkörzet teljes népességéhez viszonyított arányait tekintve 2001-ben a népesség 18,9 %-át, 2011-ben 11,1 %-át, 2022-ben 8,6 %-át alkották. Az országgal összehasonlítva a két évtizeddel ezelőtti státuszhoz képest kicsivel kedvezőbb térségi részarányról a 2020-as évek elejére az országosnál nagyobb mértékű csökkenés következett be.

A jelenséghez társítható fontos összehasonlító érték a 7 évnél fiatalabbak abszolút számának és népességen belüli arányának változása is. Az üdülőkörzeti folyamatok ebben az esetben is másolják az országos trendet. A 7 évnél fiatalabbak száma országosan 2001-ben több mint 711 ezer fő volt, 2011-ben közel 673 ezer, 2022-ben 652 500 fő. A teljes népességhez viszonyított arány 2001-ben 7 %, 2011-ben és 2022-ben is $\approx 6,8$ %, 2011 és 2022-ben csupán századértéknyi eltérés tapasztalható. A Balaton térségében a 7 évnél fiatalabbak száma az ezredforduló évében meghaladta a 16200 főt, 2011-ben még mindig 16 ezer fő felett alakult, viszont az üdülőkörzet népessége is növekedett a térség 2008 évi településbővítésével.¹⁵² A 7 évnél fiatalabbak száma

¹⁵⁰ Bővebben: https://m.eduline.hu/cimke/gorog_tanartuntetes

¹⁵¹ Forrás:

https://nepszamlalas2022.ksh.hu/media/KSH_nepszamlalas_2022_kerdoivminta.pdf
<https://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/kerdoivek/szemely.pdf>
https://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kerdoiv/hun_4.html

¹⁵² A BKÜ területbővítését a 2008. évi LVII. törvény szabályozza. A törvény értelmében a 2000. évben 164 településsel létrehozott Balaton Kiemelt Üdülőkörzet további 15 (háttérzóna) településsel 179 településre gyarapodik. Bővebben: <https://mkogv.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0800057.TV>

a 2022 évi népszámlálás időpontjában kevesebb, mint 14600 fő. Az aktuális teljes népességhez viszonyított arányértékek folyamatos csökkenést jeleznek, a 7 évnél fiatalabbak teljes népességen belüli részaránya a BKÜ-ben 2001-ben 6,4 %, 2011-ben a területi bővítés ellenére 6,2 %, 2022-ben 5,7 %.

A 7 évesnél fiatalabb, illetve az általános iskola 8 évfolyamánál alacsonyabb végzettségű személyek tömegének fogyatkozása az alacsony termékenységi rátával,¹⁵³ a teljes népességen belüli arányuk jelentős csökkenése a születéskor várható élettartam fokozatos növekedésével, illetve a lakosság nagymértékű előregedésével magyarázható. Az előregedési hatások a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területén jelentősen meghaladják az országos értékeket, amivel párhuzamban az élveszületések száma sem képes pótolni a halálozásokból eredő népességvesztést. Az, hogy az üdülőkörzet népessége mégsem csökken, sőt, a negatív demográfiai trendekkel szemben még növekedésre is képes, a 2001 – 2022 közötti időtáv döntően pozitív vándorlási egyenlegével, illetve kisebb részben az üdülőkörzet területi bővülésével magyarázható.¹⁵⁴

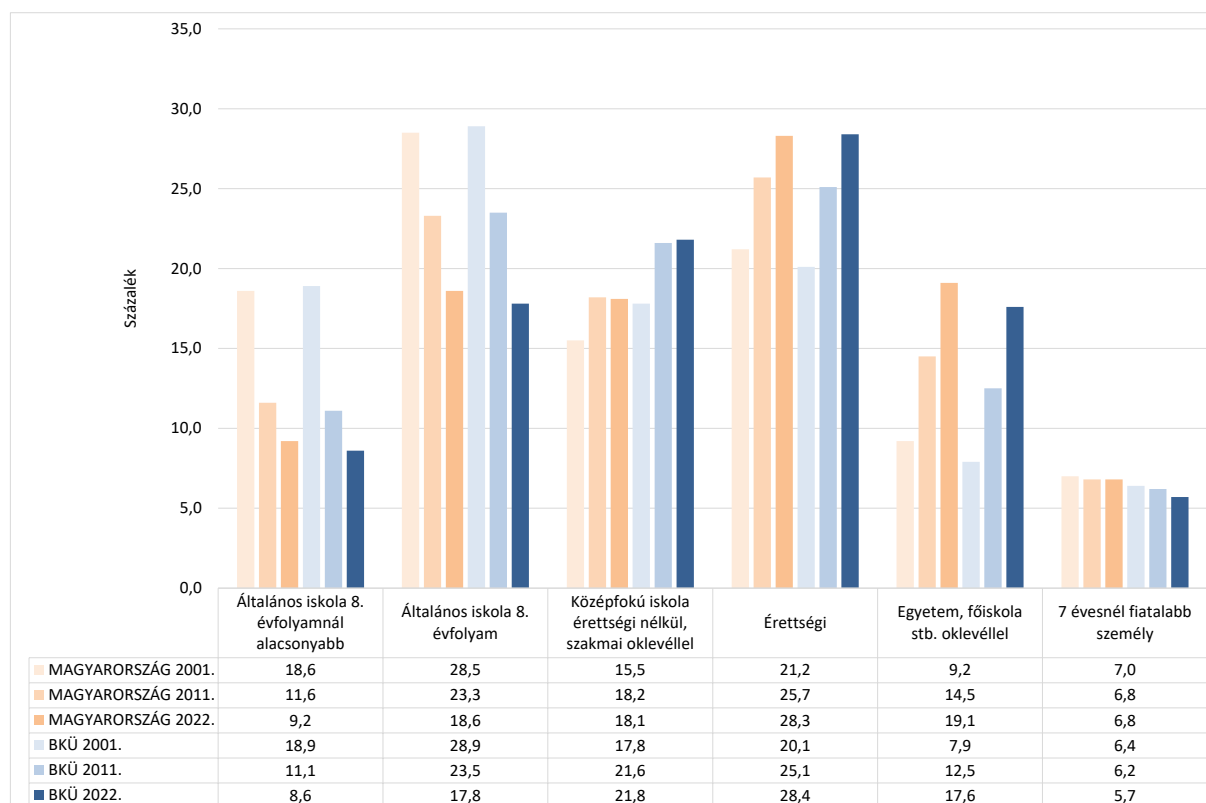
¹⁵³ A termékenységi ráta azt fejezi ki, hogy egy nő az élete folyamán hány gyermeknek adna életet az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett. Az adott népesség maradéktalan újratermelődéséhez 2,1 értékű termékenységre lenne szükség, ehhez képest Magyarországon a termékenység 2001-ben 1,31, 2011-ben 1,23, 2022-ben 1,52 volt, vagyis például 2022-ben egy magyar nő statisztikai értelemben átlagosan *másfél* gyermeknek adott életet. A magyar termékenység uniós összehasonlításban a középmezőnyben áll, kevéssel meghaladja az EU 27 tagállamának átlagát. Jelenleg minden uniós tagállam termékenységi rátája kevesebb, mint 2,1, a legalacsonyabb termékenység az unióban Máltán, Spanyolországban és Olaszországban tapasztalható.

Forrás: <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2022/1-2#3-abra>

¹⁵⁴ Bővebben: A Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) munkaszervezetének keretében működő Társadalomtudományi Kutatócsoport (BIFÜ Nkft TK) éves területi monitoring jelentései.

Forrás: <https://www.balatonregion.hu/hu/eves-monitoring-jelentesek>

51. sz. ábra Iskolai végzettség szerinti megoszlás a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint Magyarországon és a Balaton térségében



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft (<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/>)

Az általános iskola 8. évfolyamát befejezett, de ennél magasabb iskolai végzettséggel még, vagy egyáltalán nem rendelkezők száma a 2001. évi népszámlálás időpontjában országosan közel 3 millió fő volt, 2011-ben 2,3 millió, 2022-ben csaknem 1,8 millió fő. A klaszterbe tartozók teljes népességhez viszonyított arány a 2001-ben 28,5 %, 2011-ben 23,3 %, 2022-ben 18,6 % Magyarországon.

A jelenség adekvátan kapcsolódik a népesség újratermelődési anomáliáihoz, az élettartam fokozatos emelkedéséhez és a lakosság elöregedéséhez, ezzel párhuzamosan ahhoz is, hogy a magyarországi, mára teljes egészében euro-atlanti iskolarendszer generalizálja az inter-, és intragenerációs társadalmi mobilitási csatornákat, fokozatosan magasabb tudáskésztségre, ezzel párhuzamban általánosan magasabb iskolai végzettség elérésére is presszionál.

A Balaton térségében zajló folyamatok ebben az esetben sem különböznek az országotól. Az általános iskola 8. évfolyamát befejezett, de ennél magasabb iskolai végzettséggel még, vagy egyáltalán nem rendelkezők száma a 2001. évi népszámlálás időpontjában a BKÜ 164 településén 72500 fő körüli, 2011-ben 179 üdülőkörzeti településen mintegy 61 ezer, 2022-ben 180 balatoni település¹⁵⁵ metszetében már csak 45 431 fő. A teljes népességen belüli arány

¹⁵⁵ A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 2014-ben Balatonkenese és Balatonakarattya népszavazáson szentesített szétválásával érte el jelen sorok írásakor (2024-ben) érvényes, 180 településre kiterjedő településszámát.

2001-ben 28,9 %, 2011-ben 23,5 %, 2022-ben 17,5 %, ebben az esetben is arányaiban az országoshoz képest magasabb értékről ért el az országnál alacsonyabb arányszintet.

Középfokú iskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel, korábbi definíciós kör alapján befejezett szakmunkásképző, szakiskola végzettséggel Magyarországon a népszámlálási adatok szerint 2001-ben mintegy 1,6 millió, 2011-ben 1,8 millió, 2022-ben 1,7 millió ember rendelkezett. A teljes népességen belüli arány 2001-ben 15,5 %, 2011-ben és 2022-ben csökkenő népesség, egyben csökkenő klasztertömeg mellett változatlanul 18 % körüli.

Lényegében azonos tömegmozgás látszik a Balaton körül is a változó területiség és népességszám ellenére. 2001-ben közel 45 ezer szakmunkás, szakiskolai végzettségű lakos élt a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet 164 településén, 2011-ben 179 településen 56 ezer, 2022-ben 180 településen 55 670 fő. Népességarányukat tekintve ez a réteg 2001-ben 17,8 %-on állt, 2011-ben és 2022-ben 21,6, illetve 21,8 %-on. Legalább minden hatodikról legalább minden ötödikre módosult a népességarányuk.

Az általános iskolai végzettséget követően a továbbtanulás következő, euro-atlanti iskolarendszerben természetes állomása az érettségi. A jelen iskolarendszerben a szakmaszerzés is jellemzően érettségi vizsgatétellel társul, még ha ez nem is feltétlenül ugyanabban az évben történik, mint a szakmaszerzés. Legmagasabb iskolai végzettség alapján érettségivel rendelkezők száma, és teljes népességen belüli aránya népszámlálásról népszámlálásra emelkedik. Az ezredforduló évében zajlott népszámlálás adatai szerint közel 2,2 millió ember rendelkezett legmagasabb végzettség kapcsán érettségivel, 2011-ben 2,5 millió, 2022-ben több mint 2,7 millió fő. Arányuk a teljes népességen belül 2001-ben 21,2 %, 2011-ben 25,7 %, 2022-ben 28,3 %, legalább minden negyedik ember.

A Balaton térségében ebben az esetben is az országgal megegyező folyamatok zajlanak. Az érettségivel rendelkezők száma 2001-ben 164 településen 50500 fő körüli, 2011-ben 179 településen több mint 65 ezer, 2022-ben közel 72500 fő. A teljes népességen belüli arány a vizsgált időszakon belül 2001-ben volt a legalacsonyabb, 20,1 %, 2011-ben 25,1 %, 2022-ben 28,4 %, vagyis egy az országnál alacsonyabb értékről növekedett az országnál kicsivel magasabbra.

A felsőfokú, főiskolai, egyetemi, doktori fokozattal, vagy azzal egyenértékű végzettséggel rendelkezők száma Magyarországon a 2001-es népszámlálás eszmei időpontjában 934 ezer fő volt, 2011-ben több mint 1,4 millió, 2022-ben az 1,8 millió főt is meghaladta. Csökkenő népesség mellett a felsőfokú végzettségűek társadalmon belüli aránya 2001-ben 9,1 %, 2011-ben 14,5 %, 2022-ben 19,1 %, közel minden ötödik ember.

A Balaton térségében zajló folyamatok ebben sem térnek el. A diplomások, többszörös diplomával rendelkezők száma 2001-ben csaknem 20 ezer fő, 2011-ben közel 32500, 2022-ben több mint 45 ezer, két évtized alatt megduplázódott a számuk. Ezzel együtt a Balaton térségi társadalmon belül is hangsúlyos módon növekedett a szerepük, 2001-ben a 164 település térségben 7,9 %, 2011-ben 179 település metszetében 12,5 %, 2022-ben 180 településen 17,6 %, legalább minden hatodik ember. A megvalósuló trend ugyan az országos irányhoz illeszkedik, annak mértéke azonban az üdülőkörzetben az országnál szerényebb.

A köznevelési-oktatási feladatellátó helyek száma az elmúlt két népszámlálás ideje között lényegesen nem változott. 2011. évi népszámlálás évében országosan közel 5900 db alap és középfokú állami és magán oktatási intézmény üzemelt Magyarországon, ebből országosan 55 % az általános iskolai feladatellátó helyek aránya. A Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben 162 db köznevelési-oktatási feladatellátó hely üzemelt, amiből 103 db általános iskola (beleértve a csak alsó osztályokat működtető általános iskolákat is), ami a térség iskolai feladatellátó helyeinek 63,6 %-a. A 2022. évi népszámlálás időpontjában országosan 5852 db köznevelési-oktatási feladatellátó hely működött, amelyek 61 %-a általános iskola. A Balaton térségében 2022-ben 152 köznevelési-oktatási feladatellátó hely működött, amelyből 104 db általános iskola, vagyis ezek aránya az alacsonyabb bázisérték miatt még magasabb, 68,4 %.¹⁵⁶

Az általános iskola 8. évfolyamánál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők aránya az üdülőkörzet minden alrégiójában népszámlálásról népszámlálásra csökken. Somogy területén a 2001-es 20,5 %-os érték 2022-re 8,8 %-ra, Veszprém területén 18,6 %-ról 8,3 %-ra, Zalában 19,7 %-ról 8,5 %-ra. Ugyancsak csökkenő tendencia érvényesül az általános iskola 8. osztályát már befejezett, de ennél magasabb végzettséggel (még) nem rendelkezők esetében is. A térség somogyi területén a 2001-es 30,7 %-os érték 2022-re 19,3 %-ra, a veszprémi alrégióban 19,8 %-ról 15,8 %-ra, Zalában 28,5 %-ról 17,9 %-ra csökkent.

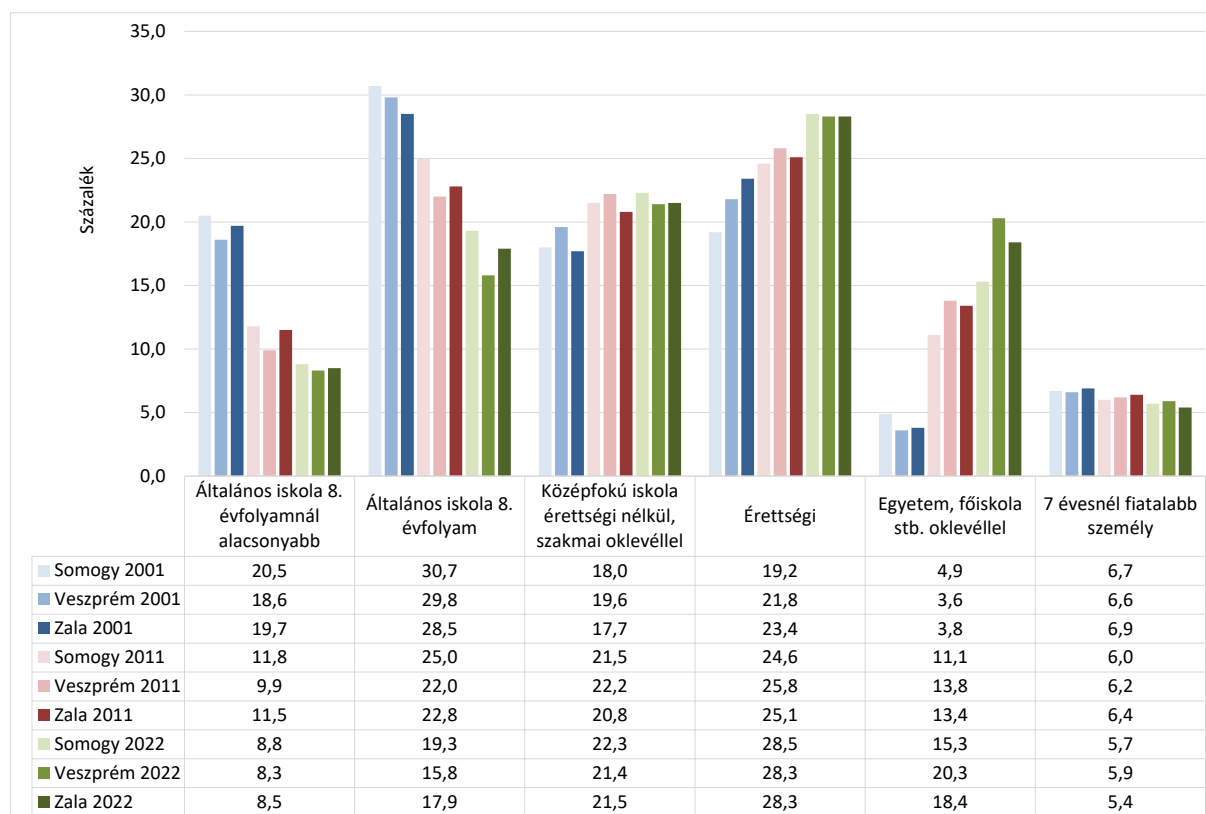
A középfokú iskolai végzettség érettségi nélkül, szakmai oklevéllel az üdülőkörzet Somogy és Zala vármegyei területén növekszik, Somogy esetében a 2001-es népességarány 18 %-ról 2022-re 22,3 %-ra, Zalában 17,7 %-ról 21,5 %-ra emelkedett. Az üdülőkörzet veszprémi alrégiójában 2001 és 2011 között figyelhető meg növekedés, 19,6 %-ról 22,2 %-ra emelkedett ez a társadalmi réteg, majd 2011 és 2022 között kis mértékben csökkent, 21,4 %-on alakul. A legmagasabb befejezett iskolai végzettség vonatkozásában érettségivel rendelkezők aránya a BKÜ mindhárom alrégiójában monoton növekvő. A térség somogyi területén 2001-es 19,2 %-os arány 2022-re 28,5 %-ra, a veszprémi alrégióban 21,8 %-ról 28,3 %-ra, Zalában 23,4 %-ról 28,3 %-ra emelkedett. A felsőfokú (főiskolai, egyetemi, doktori) végzettséggel rendelkezők aránya emelkedett a legdrasztikusabb mértékben. 2001-ben az üdülőkörzet somogyi területén még csak a lakosság 4,9 %-ra rendelkezett felsőfokú végzettséggel, 2022-ben már 15,3 %. A veszprémi alrégióban a 2001-es 3,6 %-os érték 2022-re 20,3 %-ra növekedett, itt már a teljes népességen belül minden ötödik lakosnak volt diplomája. Az üdülőkörzet zalai területén 3,8 %-ról 18,4 %-ra emelkedett a teljes népességen belül a diplomások aránya.

¹⁵⁶ Adatok forrása: TeIR <https://www.oeny.hu/>

Az összesítéshez felhasznált indikátorok listája:

Általános iskolai feladat ellátási helyek, szakiskolai és készségfejlesztő iskolai feladat ellátási helyek, szakképző iskolai feladat ellátási helyek, szakiskolai és speciális szakiskolai feladat ellátási helyek, szakközépiskolai feladat ellátási helyek, szakgimnáziumi feladat ellátási helyek, köznevelési szakgimnáziumi feladat ellátási helyek, technikumi feladat ellátási helyek, gimnáziumi feladat ellátási helyek.

52. sz. ábra Iskolai végzettség szerinti megoszlás a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (vár) megyei területrészein



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft (<https://nepeszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/>)

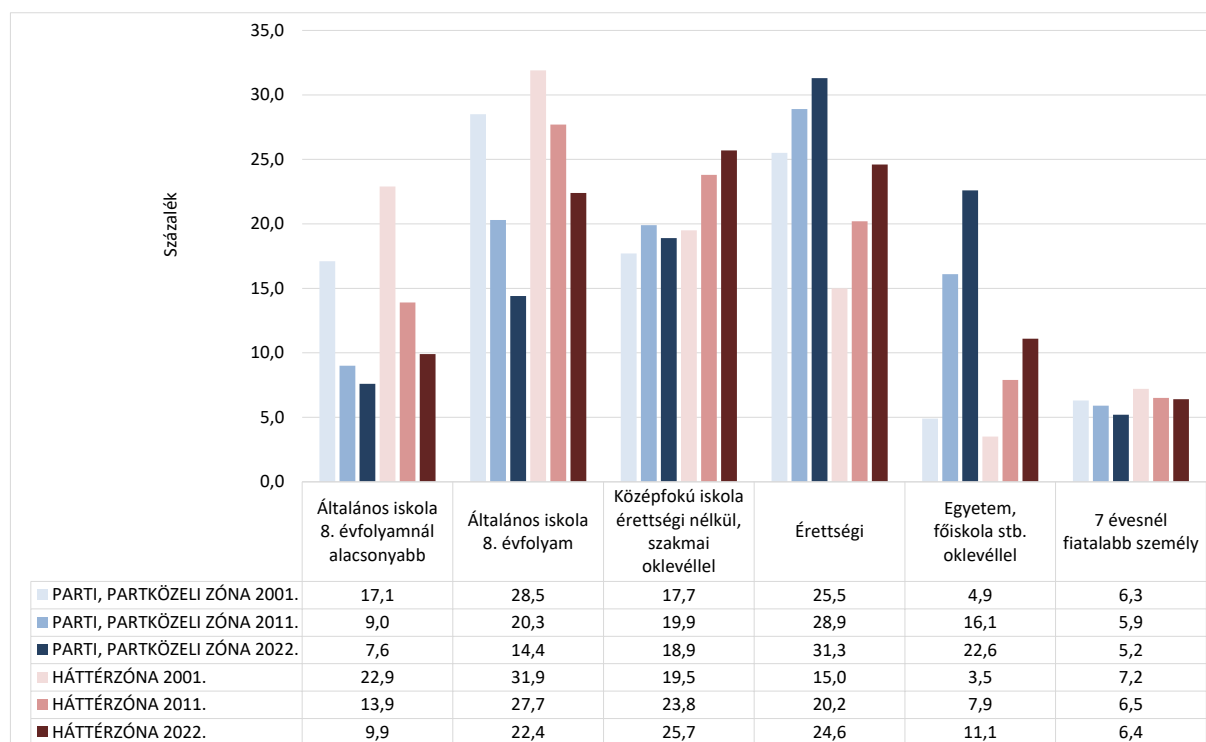
Mindamellet, hogy monoton növekszik az egyre magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők társadalmi rétege, amivel párhuzamban csökken az alacsonyabb végzettségűeké, a társadalmi utánpótlás fogyatkozik. A 7 évesnél fiatalabbak aránya a térség somogyi területén a 2001-es 6,7 %-ról 2022-re 5,7 %-ra, a veszprémi alrégióban 6,6 %-ról 5,9 %-ra, Zalában 6,9 %-ról 5,4 %-ra csökkent.

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet térségét a hatályos területrendezési törvény településeket nevesítő rendelkezése alapján feloszthatjuk Balaton parti és partközeli / háttérzóna településekre.¹⁵⁷ A Balaton parti, illetve a törvény rendelkezése alapján partközeli, illetve az üdülőkörzet háttérzóna területrészen egyformán csökken az alacsonyabb iskolai végzettségűek aránya, amivel párhuzamban növekszik a magasabb végzettségűeké.

Az általános iskola 8. évfolyamánál alacsonyabb végzettségűek társadalmi rétege a parti/partközeli zónában a 2001-es 17,1 %-ról 2022-re 7,6 %-ra, a háttérzónában 22,9 %-ról 9,9 %-ra csökkent. A 8. általános végzettségűek aránya a parti/partközeli területrészen 2001-ben 28,5 %, 2022-ben 14,4 %, a háttérzónában 31,9 %-ról 22,4 %-ra módosult.

¹⁵⁷ Bővebben: 2018. évi CXXXIX. sz. Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről.
Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800139.TV>

53. sz. ábra Iskolai végzettség szerinti megoszlás a 2001-2011-2022. évi népszámlálások adatai szerint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet parti/partközeli és háttérzóna területrészein



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft (<https://nepzsamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/>)

Ugyanakkor az érettségi vizsgával rendelkezők aránya a teljes népességben a parti/partközeli zónában a 2001-es 25,5 %-os értékről 31,3 %-ra, a háttértelepüléseken 15 %-ról 24,6 %-ra növekedett. Rendkívül látványos a felsőfokú végzettségűek társadalmi rétegének növekedése. A diplomások aránya a parti/partközeli területzónában 2001-ben a 4,9 %, 2022-ben 22,6 %, mindez értelemszerűen úgy, hogy a térség 2008-as területi bővítése ezt a településkört nem érintette. Az üdülőkörzet háttérzóna terület részén a felsőfokú végzettségűek aránya 2001-ben 3,5 %, 2022-ben 11,1 %, de ebben az esetben további 15 település népességadata is hozzáadódik a teljes népességhez.

Az üdülőkörzeten belüli területeket differenciáló elemzés egyedül az érettségi nélküli szakvégzettségek esetében tárt fel differenciát, de az összefüggés ebben az esetben sem szignifikáns statisztikai értelemben. A parti/partközeli településeken a szakvégzettségűek aránya 2001 és 2011 között növekedett, 17,7 %-ról 19,9 %-ra alakult, majd 2011 és 2022 között egy százalékkal csökkent, miközben a területiség változatlan maradt. Ugyanakkor a térség háttérzóna terület részén ebben az esetben is monoton növekedés figyelhető meg, az érettségi nélküli szakvégzettségű társadalmi réteg aránya a teljes népességben 2001-ben 19,5 %, 2011-ben 23,8 %, 2022-ben 25,7 %.

A 7 évesnél fiatalabbak aránya mind a parti/partközeli, mind a háttérzóna területsávban csökken, a parti/partközeli zónában a 2001-es 6,3 %-os érték 2022-ben 5,2 %, a háttértelepüléseken (területnövekedés mellett) 7,2 %-ról 6,4 %-ra módosult.

A települési jogállás viszonylatában a területi metszetekhez illeszkedő folyamatokat látunk, számottevő differenciáló eltérések nincsenek. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek száma csökken, a magasabb végzettségűeké növekszik. Az érettségi nélkül szakmával rendelkezők aránya hasonlóan területi képletekhez heterogénebb, de döntően inkább a növekedés irányába mozdul. Települési jogállások szerint szignifikáns összefüggések nem igazolhatók, vagyis egységes térségi és országos folyamatokról beszélhetünk, amelyeket a Magyarország esetében is jelenleg irányadó euro-atlanti folyamatok befolyásolnak.

A városi jogállású települések esetében¹⁵⁸ Balatonalmádi, Balatonfüred és Zalakaros esetében különösen jelentős az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők adott települési népességen belüli arányának csökkenése, illetve a magasabb végzettségűek arányának emelkedése. 2022-ben Zamárdiban minden ötödik, Balatonfüreden minden negyedik, Balatonalmádiban csaknem minden harmadik lakos diplomás, miközben az általános iskola 8 osztályánál kevesebbet végzettek aránya 8,5 %, a 8 általánost végzetteké 14,5 %, alatt marad, vagyis ez a két kategória együtt nem teszi ki a teljes települési népesség negyedrészt. Az érettségi nélkül, szakmával rendelkezők aránya jellemzően olyan városokban magas, $\approx 20\text{--}25\%$ közötti, mint Badacsonytomaj, Lengyeltóti, Tab, Marcali és Tapolca.

A legkevesebb diplomást Lengyeltótiban rögzíti a statisztika, ugyan a diplomások aránya a város népességén belül ugyancsak növekvő, a 2001-es 4,4 %-ról 2022-re 9,7 %-ra emelkedett, továbbra sem teszik ki a teljes népesség tizedrészét, és az érettségizettek is kevesebben vannak, mint az érettségi nélkül szakmával rendelkezők. Ugyanakkor az alacsony végzettségűek jelentősen fogyatkoznak, ahogyan a 7 évnél fiatalabbak is.

Az üdülőkörzet legnépesebb városában, Siófokon a diplomások aránya 2022-ben 22 % körüli, az érettségizettek a lakosság kevesebb, mint egyharmadát teszi ki, például Balatonbogláron, Zalakaroson és Zamárdiban a lakosság 34-35 %-a rendelkezik legalább érettségi vizsgával.

A második legnépesebb városban, Keszthelyen a lakosság közel egynegyede volt diplomás 2022-ben, és 32 % érettségizett, az érettségi nélkül szakmával rendelkezők aránya 18 %, mindegyik emelkedő tendenciát jelez, amivel párhuzamban az alacsonyabb végzettségűek aránya csökken, ahogy a társadalomban elfoglalt súlyuk is. Fontos értelmezési dimenzió, hogy a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet minden városában öregedő népesség él.¹⁵⁹

¹⁵⁸ A vizsgált időszak alatt, 2001 és 2022 között három üdülőkörzeti település esetében történt jogállásváltozás, mindhárom a 2011 évi népszámlálás előtt történt. 2004-ben Badacsonytomaj, 2008-ban Zamárdi, 2009-ben Balatonkenese kapott városi státuszt. A kormányzat 2011 és 2021 között várossá nyilvánítási moratóriumot vezetett be, azonban ennek 2021-es feloldását követően sem történt az üdülőkörzetet települési jogállás-változás. Bővebben: <https://www.varossanyilvanitas.hu>; A települések száma és népessége jogállás szerint (2023.01.01) https://www.ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0007.html

¹⁵⁹ In. A Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) munkaszervezetének keretében működő Társadalomtudományi Kutatócsoport (BIFÜ Nkft TK) éves területi monitoring jelentései.
Forrás: <https://www.balatonregion.hu/hu/eves-monitoring-jelentesek>

Az üdülőkörzet nagyközségeiben látható folyamatok nem térnek el a városiaktól, csökken az alacsony és növekszik a magasabb végzettségűek településen belüli aránya, de ezek volumenében akadnak lényeges különbségek. Míg például Gyenesdiáson 2022-ben már 25 % a diplomások aránya Zalakomárban mindössze 3,6 %, ezzel párhuzamban Zalakomár településen a 8 általánossal rendelkező népesség aránya 36,9 %, és 18,9 % a 8 általánosnál alacsonyabb végzettségűeké, mindkettő az egyik legmagasabb a térségben, hozzátevé, hogy mindkét arány hosszú időtávban ugyancsak csökkenést mutat. Az érettségi nélkül szakmával rendelkezők aránya a nagyközségek metszeteiben sem lineárisan emelkedő, vagy csökkenő, jellemzően 2001 és 2011 között növekszik, 2011 és 2022 között csökken, kivételt csak Gyenesdiás alkot, ahol 2001 és 2022 között ebben a keresztmetszetben is lineáris csökkenés mutatható ki.¹⁶⁰

A Balaton térségi községek között 13 olyan települést találtunk, ahol a diplomások aránya 2022-ben meghaladta a helyi teljes népesség negyedrészt: Ábrahámhegy, Alsóörs, Balatonakarattya, Balatongyörök, Balatonrendes, Balatonszepezd, Csupak, Felsőörs, Kékkút, Lovas, Paloznak, Salföld és Tihany.¹⁶¹ A teljes helyi lakosság 5 %-nál kisebb arányú diplomást 15 üdülőkörzeti településen találunk, ezek kivétel nélkül a Balaton háttérzóna települései, a zalai Egeraracs kivételével az üdülőkörzet somogyi térségében: Bábonymegyer, Gyugy, Hács, Nikla, Somogybabod, Somogymeggyes, Somogysámson, Somogyszentpál, Somogytúr, Szegerdő, Tásk, Tikos, Visz és Zala. Fontos hangsúlyozni, hogy jellemzően ezeken a településeken is az országos, illetve az euro-atlanti iskolarendszer hatékonysági térségben szokásos, általános folyamatok érvényesülnek, az alacsonyabb iskolai végzettségűek aránya csökken, a magasabb végzettségűeké növekszik, de a növekedés mértéke volumenében szerény, inkább csak a szakmaszerzésig, legfeljebb az érettségi megszerzéséig ível.

A Balaton térségében összesen 4 olyan települést, községet találtunk, ahol az általános iskola 8. évfolyamát elvégzettek, és ennél a 2022-ben magasabb végzettséggel (még) nem rendelkezők aránya 2001-hez magasabb, mind a négy somogyi háttérzóna település: Kisberény, Nikla, Somogysámson és Tikos. Ezek közül egyedül Somogysámson olyan település, ahol 2001-2011 és 2022 között monoton növekedés látszik. Somogysámsonban ugyancsak növekszik a szakmával rendelkezők, az érettségizettek, és a diplomások aránya is, bár csak szerény mértékben, miközben az általános iskola 8. évfolyamánál alacsonyabb végzettségűek aránya csökken, viszont a 7 évnél fiatalabbaké növekszik.

A zalai Vindornafok község esetében találtunk egy olyan községet is, ahol az általános iskola 8. évfolyamánál alacsonyabb végzettségűek aránya 2022-ben magasabb, mint 2001-ben, de ez abszolút értékben nem jelent gyakoriságkülönbséget, mindkét adat egyformán 24 főt takar, de a két időpont között csökkent a település népessége.

¹⁶⁰ Gyenesdiás már régóta pályázik városi rangra. Bővebben: https://sokszinuvidek.24.hu/viragzo-videkunk/2016/12/13/varosi-rangra-vagyik-keszthely-keleti-bastyaja-gyenesdias/#google_vignette

¹⁶¹ Érdemes kiemelni, hogy ezek több olyan település is van, amely ugyancsak pályázott városi rangra, ilyen település Csupak és Tihany. Bővebben: <https://www.hirbalaton.hu/stop-a-varosaspiransoknak-tihany-nagycenk-recsk-lemaradt-hvg-hu/>

A diplomások aránya 2001 és 2022 között minden üdülőkörzeti településen emelkedett, hasonlóan az érettségizettekéhez abszolút számokban, minimális aránytorzulásokat a települések népességének változása idézhet elő.¹⁶²

Az érettségi nélkül szakmával rendelkezők aránya az üdülőkörzet településeinek több mint négyötödében arányaiban növekvő, beleértve a 2008-ban csatlakozott településeket is. A leg nagyobb, összességében mintegy 20 %-os növekedés két zalai háttérzóna kisközség, Csapi és Vállus esetében mutatható ki. Csökkenés 23 üdülőkörzeti településen látszik, amelyek jellemzően háttérzóna kistelepülések, de olyan jelentősen üdülőkörzeti települések is megjelennek, mint a legnépesebb város, Siófok, egyéb városok, mint Balatonalmádi, Balatonföldvár és Balatonkenese, illetve Gyenesdiás nagyközség.

A Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) munkaszervezete, a Balatoni Integrációs Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft (BIFÜ Nkft)¹⁶³ koordinációjában 2022/2023 tanévet érintően az üdülőkörzet népességmegtartó-képességének erősítése és fejlesztése érdekében megvalósítandó stratégia irányainak lehetséges klarifikációja kapcsán sor került a pályaválasztás előtt álló, a Balaton térségében élő, tanuló fiatalok üdülőkörzettel kapcsolatos attitűdjeit, jövőben terveit, céljait feltáró kutatás elvégzésére. E vizsgálati eredmények demonstrálásával tesszük egészlegessé az iskolai végzettség és a végzettségeket befolyásoló hatások komplexitásának Balaton térségi metszeteit.

A vizsgálat kérdőíves (survey), teljeskörűsége törekvő, nem valószínűségi eljárás alkalmazásával, az üdülőkörzet területén üzemelő középiskolai oktatási intézmények érettségi vizsga előtt álló, 2-3 évfolyamos (10-11 évfolyamosztályos) diákjainak önkéntes, teljes osztályközösségre kiterjedő részvételével valósult meg. A vizsgálatba került közel 1100 fiatal 93 %-a az üdülőkörzetet alkotó három vármegye lakosa, és mintegy kétharmaduk él életvitelszerűen a Balaton térségében.¹⁶⁴

A vizsgálat eredményei alapján a nyilatkozó fiatalok több mint négyötöde szeret a lakóhelyén élni, ezek között felülreprezentáltak az üdülőkörzetben élők. Az üdülőkörzet kapcsán identitásépítő és gravitáló, büszkeségre okot adó tényező a Balaton természeti, környezeti értéke, a táj hangulata, szépsége, panorámája, és a Balaton, mint a Magyar Tenger. Sok fiatal kiemelte a térség fejlődőképességét is, amelyet az elmúlt években tapasztalt. Szorosan ehhez társulnak a negatív társítások, a büszkeségre okot nem adó dolgok és jelenségek, mint a

¹⁶² Ilyen látszólagos negatívum mutatkozik például Balatonalmádi és Csopak esetében, de mindkét településen az abszolút gyakoriságok vonatkozásában emelkedés igazolható.

¹⁶³ A Tanács munkaszervezetének honlapcíme: www.balatonregion.hu

¹⁶⁴ A vizsgálatban Balatonalmádi, Balatonfüred, Hévíz és Marcali minden középfokú oktatási intézménye részt vett, Balatonfűzfő, Keszthely és Tapolca esetében az oktatási intézmények részvétele részleges. Balatonboglár, Fonyód, Nagyberény, Siófok és Tab településeken működő középfokú oktatási intézmények nem vettek részt. Az önkéntes adatfelvételben összesen 7 település 10 középfokú oktatási intézményének minden 2-3 évfolyamos osztálya szerepel, ami a középfokú oktatási intézményeket tömörítő települések mintegy 58 %-ának, a lehetséges módon bevonható oktatási intézmények 45,5 %-ának felel meg. Az adatfelvétel során elért érvényes vizsgálati elemszám 1088 fő, amelyből 653 fő (60 %) gimnáziumi tanuló, 435 fő (40 %) szakképzésben vesz részt. A kérdőív 34 számozott kérdést és 70 számkarakteres, vagy szöveges válasz kiegészítési lehetőséget tartalmazott. Az adatfelvétel 2023. április 3 és május 10 közötti 5 hetes periódusban zajlott.

környezeti túlterhelés, szemetesség, tömegzsúfoltság, zajszennyezés, ingatlanbeépítettség növekedés, illetve a térség kiemelt jelentőségéhez illeszkedő fiatalok számára kedvezőtlen multikomplexitás, mint az általános drágaság és a magas ingatlanárak.

A Balaton környékén történő végleges letelepedést elősegítő legfontosabb pozitív adottság a fiatalok szerint a családi és a formális baráti kötelék, de az itt élőknek kiemelten fontosak a térség természeti adottságai, a Balaton kedvező földrajzi pozíciója, kivételes atmoszférája Magyarországon. A letelepedést gátló, negatív adottságok vezető motívuma a nagyvárosi környezettől divergáló szolgáltatási hiányosságok tapasztalása, különösen a vendégforgalmi főszezonon kívüli időszakban, ez utóbbin belül azonban sokak számára zavaró a tömeges turizmus. Szűkebb gyakoriságban, de az egyéb válaszok kifejtésében határozottan feltűntek olyan narratívák is, amelyek nem egyszerűen a Balaton térségét, hanem a Magyarországon tervezett élet perspektíváit utasították el, amely ezekben az esetekben olyan erős, hogy a Balaton egyébként kedvező megítélésű adottságai sem voltak képesek ellensúlyozni.

A fiatalok szerint a három legfontosabb adottság, aminek teljesülése elősegítheti a helyben maradást, vagy ide költözést, a jelenleginél kedvezőbb munkalehetőségek, kedvezőbb jövedelmi viszonyok, kedvezőbb lakhatási feltételek. Ezekkel párhuzamos, de tömegében sokkal szűkebb narratíva a települések városiasodásának előrehaladása, gyorséttermek, hipermarketek nyitása, sportfejlesztések, politikai változások.¹⁶⁵

A vizsgálat kiemelten fontos célja volt a fiatalok továbbtanulási perspektíváinak térképezése. A továbbtanulás szándéka az alapvetően erre hivatott gimnáziumok tanulóit aposztrofálja, a szakképzésben résztvevők jelentős része munkába állását tervezte, vagy hallgatott jövőbeni terveiről.

A felsőoktatási tanulmányok primer célja valamely magyarországi egyetem, a magyar és a külföldi egyetemek választása között hétszeres szorzó érvényesül a magyarországi egyetemek javára. A szakképzés felé igyekvők intézményválasztási törekvése hasonló az egyetemekéhez, a magyar és a külföldi szakképzés választása között hatszoros a szorzó érvényesül a magyar szakképzés javára. A külföldi tanulmányok tervei szorosan összefüggenek az elsajátított idegen nyelvtudással, de az idegen nyelvtudás sok esetben azok számára is nagyon fontos, akik a munkába állást tervezik. Az idegen nyelvismeret vonatkozásában az angol elsőprő fölényben van. Ahogy történelmi okokból következően a török kortól a 20-ik század közepéig meghatározó volt a Magyarországon a német, a kommunista korszakban az orosz, az 1989/90-es rendszerváltást követően a korszak pressziós hatásainak megfelelően abszolút domináns idegen nyelvvé lényegült az angol.

A Balaton térségében élő, tanuló fiatalok fele válaszolt arra a kérdésre hol tervezi megkezdeni önálló életét a középiskola elvégzését követően. A véleményalkotók harmada Budapesten, egy másik harmadrésze külföldön szeretne önálló életet kezdeni. Ez a két réteg a teljes mintában csupán egy-egy hatodrészt alkot. Relatív többségben vannak azok, akik jelenlegi lakóhelyükön

¹⁶⁵ Egyes fiataloknak azonban semmiféle változás nem jelent letelepedési vonzerőt, amit ez alkalommal is igyekeztek hangsúlyozni a válaszaikban, de ez a réteg az összes válaszadó legfeljebb 1-2 %-ra tehető.

maradnának, ez utóbbi döntően a Balaton térségét jelenti. Minden tizenkettedik diák szeretne balatoni lakóhelyéről egy másik, még kedvezőbb adottságú balatoni településre költözni, és csak minden tizennegyedik költözne az életkezdeése érdekében jelen, akár balatoni lakóhelyéről egy olyan Magyarországi településre, amely nem az üdülőkörzetben van, de nem is a főváros. Amikor az állandó lakóhelyen maradás konkrétumait említhették, több mint 60 település került szóba, a legtöbbet említett települések Balatonfüred, Marcali, Veszprém, Keszthely, Balatonalmádi, Tapolca, Gyenesdiás, Sümeg és Vonyarcvashegy, a legtöbb esetben üdülőkörzeti település, Veszprém és Sümeg pedig a Balaton Turisztikai Térség tagja. Egy másik üdülőkörzeti településre történő átköltözés kapcsán több mint egy tucat település említődött, ezek között ugyancsak szerepelt Veszprém.

A külföldi letelepedési szándék elsődleges célterülete Nyugat-Európa, alapvetően az Európai Unió területe: Ausztria, Németország, Hollandia Olaszország, Svédország, Dánia, Spanyolország, Belgium, Franciaország, Málta, Görögország, Liechtenstein. Európai Unión kívüli letelepedés kapcsán az Egyesült Királyság, Svájc, USA, Brazília, Norvégia, Izland, a Vatikán állam, Dél-Korea, Japán, Szingapúr, Thaiföld, Kanada, Mongólia, Kolumbia, Új-Zéland, és két afrikai ország, Burundi és Csád jelent meg. A tervek tehát rendkívül szerteágazóak, világviszonylatban mégis irányított és foltszerűek, nyilván nem véletlen, hogy olyan hatalmas és népes területek maradnak ki, mint például Kína, India, Oroszország, Irán, Indonézia és Óceánia, a Karib-szigetvilág és Kuba, Közép-Amerika, az arab világ országai, vagy Délkelet-Ázsia.

A fiatalok nyilatkozhattak arról is, milyen feltételek teljesülése esetén látnák leginkább vonzónak a Balaton térségi letelepedést, illetve egy munkavállalást elősegítő/célzó ösztöndíj-programban való részvételt. A válaszolók által jelölt három legfontosabb feltétel a kedvező munkabér, a minőségi lakhatás és a lakhatás hosszútávú biztosítása. Arra a kérdésre milyen munkáltatónál szeretnének elhelyezkedni a jelen iskola, adott esetben jövőbeni iskola, vagy iskolák elvégzését követően, a lehetőségeket fontolgató fiatalok jellemzően a vállalalkozási szférában látják a jövőjüket, csak kevesen célozzák meg az állami, vagy önkormányzati szektort. A konkrét elhelyezkedési tervekkel rendelkező diákok relatív többsége legszívesebben saját vállalkozásában dolgozna, esetleg önálló vállalkozóként külföldön végezne munkát. Multinacionális vállalatoknál tervezett munka ugyancsak perifériális, akár belföldi, akár külföldi telephelyű multiról van szó.

6. Nemzetiségek, etnikumok

6.1 Háttér és nemzetközi kontextus

A Föld népességének nemzetiségi, etnikai leírása a változások történelmi távlatait figyelmen kívül hagyva is problematikus az alapfogalmak eltérő értelmezései miatt. Etnikumnak olyan emberek történelmileg kialakult együttesét nevezik, akik állandó és közös kulturális vonásokkal rendelkeznek, tudatában vannak egységüknek, amivel párhuzamban más etnikumoktól való különbözőségüknek. A fogalomban jellemző módon a közös származás, a történelmi múlt és jelen közös tudata, a nyelvi örökség és a beszélt nyelv, a felekezeti és vallási közösség, illetve kulturális, civilizációs örökség meglehetősen hangsúlyos szerepet. A nemzetiség, ezen keresztül a nemzet fogalmát ugyancsak sokféleképpen, sok esetben teljesen eltérő módon értelmezi a tudomány. A jelen nyugati társadalmak többségében elterjedt domináns értelmezés szerint az adott ország állampolgárainak összessége alkotja a nemzetet, tehát a nemzethez tartozás állampolgársági alapon definiálódik, nem szükséges hozzá az összetartozás közös tudata, figyelmen kívül hagyják a nyelvi, kulturális, vallási, történelmi különbségeket, a személyi magatartási szabályokat. Ezzel szemben a világ nagyobbik részében, köztük Európa keleti térségeiben is a nemzeti hovatartozás alapvető szempontja a közös történelmi múlt emlékezőerősége, aminek része a vallás és felekezeti örökség, kulturális és nyelvi kapcsolatok, az összetartozás közös tudata, illetve az ezekből fakadó magatartásbeli sajátosságok magától értetődő érvényesülése a mindennapokban.

Az Amerikai Egyesült Államokban működő *Population Reference Bureau* (PRB) kutatóintézet közel egy évszázada végez nemzetközi adatelemzéseket, elsősorban demográfiai területen, köztük demográfiai-történelmi síkon is.¹⁶⁶ A népesség számának változásaira vonatkozó becslések alapján a PRB szerint a 21-ik század elejéig a Földön valaha élt, a neandervölgyi és egyéb azonosított emberfajoktól különböző *Homo Sapiens Sapiens*, vagyis a *modern emberek* száma, azok története mintegy 200 ezer éve alatt eléri 117 milliárd főt.¹⁶⁷ Minden egyes valaha élt ember valamely népcsoportba, etnikumba tartozott, amelyek a történelmi idő haladásával folyamatosan változtak, egyesek népcsoportok, etnikumok eltűntek, mások dominánssá váltak.

Soha annyi ember nem élt még a Földön egyszerre és egy időben, mint napjainkban. Az első milliárd ember egyidejű létezéséhez 10 ezer nemzedékre, közel 200 ezer évre volt szükség, a második milliárd eléréséhez elég volt 130 év, 1950-ben 2,5 milliárd, 2000-ben 6,1 milliárd, 2010-ben 7 milliárd, 2023-ban több mint 8 milliárd ember élt egyidejűleg a bolygón, ez azt jelenti, hogy a Földön valaha élt emberek $\approx 7\%$ -a a jelenben él. A standard népesség-előrejelzések szerint az egy időben létező emberi népesség a 21-ik század végére 11 milliárd főre emelkedhet.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Bővebben: <https://www.prb.org>

¹⁶⁷ Bővebben: <https://www.prb.org/articles/how-many-people-have-ever-lived-on-earth/>

¹⁶⁸ Bővebben: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2019/06/17/worlds-population-is-projected-to-nearly-stop-growing-by-the-end-of-the-century/>

6.2 Nemzetiségi és etnikai viszonyok történelmi változásai Magyarországon

Magyarország története kezdete óta soknemzetiségű, soknyelvű, sokféle kultúrát ötvöző ország, évezredek óta lakott terület volt a magyarság honfoglalása előtt is. A magyar etnikai dominancia kialakulásakor a területen többek között avarok, onogurok,¹⁶⁹ szláv népek, germánok,¹⁷⁰ frank-kelta és itáliai-római eredetű népcsoportok leszármazottjai éltek.¹⁷¹ Ezek az etnikai, nemzetiségi közösségek a domináns magyar nemzetiséggel keveredve fokozatosan asszimilálódtak, közös nyelvi, kulturális és civilizációs mintázatokat alakítottak ki, amelyeket a kereszténység elterjedése homogén vallási közösségé is szervezett.

A honfoglalást követően létrejött magyarság első jelentős nemzetiségi, etnikai módosulására a 13-ik század második felében, a tatárjárást követően került sor. Az 1240-es években az ország lakosságának több mint hatoda elpusztult, a tatárjárás és az azt követő éhínség miatt. Az áldozatok többsége kisgyermek és nő volt,¹⁷² ez generációs demográfiai népességvesztést okozott, ami az első, nem magyar nemzetiségűek tömeges betelepítéséhez vezetett a történelmi Magyarországon. Ennek során elsősorban német, kisebb számban itáliai, illetve Flandriából holland nyelvű iparos telepesek érkeztek, valamint kun és jász törzsek Európa keleti területeiről, román nemzetiségűek Havasalföldről és Moldovából. Ezek a népcsoportok jellemzően gyorsan asszimilálódtak, felolvadtak a domináns magyarságban, kivéve az ország elzártabb területeit, például az erdélyi és szepességi szászokat. Fontos, gyakorlatilag a honfoglalás kezdetétől fogva vallásilag is különálló, nemzetiségi csoportot alkotott a zsidóság Magyarországon. A zsidó népcsoport, szemben az egyéb nemzetiségekkel és etnikumokkal a korabeli vallási, etnikai, kulturális és civilizációs elkülönülés miatt döntően elkerülte az asszimilációt, önálló kisebbségként létezett.¹⁷³ Ugyanakkor például a bösörmenyek, amely egy iszlám vallású bolgár-török népcsoport volt feloldódott a magyarságban.¹⁷⁴

A cigányság első betelepülésére a 15-ik században került sor. A cigányság, 600 évvel az első betelepüléseket követően a magyarországi nemzetiségek közül egyedülként ma is etnikumként kerül meghatározásra, nem rendelkeznek egyértelműsíthető származási anyországgal.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Onogurok, más néven „elő-magyarok”. Régészeti, legújabb módon genetikai kutatások bizonyítékai alapján az onogur (hun, avar, ogur, ugor, türk) népek honfoglalása nem egyszerre, egy időben zajlott, hanem egy sok száz éven át tartó szakaszos folyamat volt, amely végül az utolsó 895-900 évek közötti magyar betelepüléssel fejeződött be. A genetikai vizsgálatok kimutatták a honfoglaló magyarok, az avarok és a hunok közvetlen kapcsolatát. Bővebben: <https://tudomany.hu/cikkek/a-honfoglalok-valtozatos-genetikaju-nepesseget-alkottak-jelentos-keleti-gyokerekkel-108814>; illetve Neparáczki Endre (2017): A honfoglalók genetikai származásának és rokonsági viszonyainak vizsgálata archeogenetikai módszerekkel. PhD-értekezés, Szeged: Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Genetikai Tanszék

Forrás: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/3794/1/Neparaczki_PhD.pdf

¹⁷⁰ Régészeti tények alapján igazolt módon gót, herul, gepida és longobárd népcsoportok.

Bővebben: <https://historia-cronologia.lapunk.hu/>

¹⁷¹ Bővebben: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-mult-magyar-tudosai-1/nemeth-gyula-49DA/a-honfoglalo-magyarsag-kialakulasa-4A0A/>

¹⁷² Bővebben: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/a-tatarjaras-pusztitasanak-dramai-reszletei>

¹⁷³ Bővebben: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/pannon-pannon-enciklopedia-1/a-magyarsag-kezikonyve-2/vallas-es-filozofia-1027/ortodoxok-zsidok-muszlimok-10B7/a-zsidok-magyarorszagon-10BE/>

¹⁷⁴ Bővebben: <https://prherald.hu/kunok-boszormenyek-es-kalizok/>

¹⁷⁵ Bővebben: Dupcsik Csaba: *A magyarországi cigányság története*. Osiris. Bp. 2009.

A 16-17-ik század során a történelmi Magyarország területének jelentős része háborús zónává alakult, a török kor háborúi következtében elnéptelenedett az ország területének több mint egyharmada, ami egyben azzal járt, hogy a háború által elkerült területek népessége jelentősen növekedett, és ebben a népességben egyre nagyobb súllyal jelentek meg a domináns magyar nemzetiség mellett az egyéb nemzetiségek. Erdélyben a románság, a történelmi Felvidéken a szláv népcsoportok, az ország nyugati részén a németek, a déli területeken szerbek, horvátok. A másfél évszázadon át tartó török kor végére Magyarország korábbi etnográfiai és nyelvi térképe már jelentősen átrajzolódott, amelyet a háborúk lezárását követő második nagyarányú népességbetelepítés tovább színesített.¹⁷⁶

A 18-ik század elején az elnéptelenedett, háborútól elpusztított területekre nagyszámú német ajkú telepese érkezett, a Mecsek térségében, a Zselicben és a Bakonyban ma is az egykori német telepések leszármazottjai alkotják a német nemzetiségi kisebbséget. A legnagyobb betelepülő népcsoport Svábföldről érkezett, ez a mai német Baden-Württemberg tartományt, Bajorország nyugati részét, illetve a mai Svájc német ajkú északi részét foglalja magában.¹⁷⁷ A 18-ik században Magyarországra települt németeket egységesen sváboknak nevezik, megkülönböztetve ezt a népcsoportot a kora középkori, ugyancsak német betelepülő szászoktól.

A 18-ik és 19-ik század során folyamatos, spontán bevándorlás zajlott a történelmi Magyarországon. Ennek során alapvetően szegényebb népréteg tömegek érkeztek a továbbra is kis népsűrűségű Magyarországra a jobb élet, jobb megélhetés reményében. Az ország déli területein egyre nagyobb területen jelentek meg a szerbek, bunyevácok, sokácok. Bosnyákok és horvát nemzetiségűek jelentek meg a Dunántúlon, Baranya déli részein és a Muraközben, román nemzetiségűek Erdély északi és középső részein, a Bánátban és a Partiumban, a szlovák-szláv nemzetiségűek a Felvidékről egyre délebbre, Békés (vár)megyéig vándoroltak. De az idők folyamán számos egyéb bevándorló nemzetiség is megjelent, cincárok (makedo-vlachok)¹⁷⁸ örmények, görögök és bolgárok. Ez utóbbi népcsoportok kisebb létszámuk miatt rövidesen asszimilálódtak a magyarságba, de az asszimilációs folyamat sok esetben gátat szenvedett, és inkább a nemzetiségi viszonyok átrajzolódását eredményezte.

Az 1867-es kiegyezést követően a 19-ik század utolsó évtizedeiben nagytömegű zsidó népességbeáramlás zajlott Magyarországon. Egészen az 1880-as évekig a magyarországi zsidóság néhány ezer fős, zömében jómódú városi népességcsoport volt, akik elődei cseh és német nyelvterületekről származó *szefárd zsidók* voltak. Az új zsidó betelepülők érdemben megváltoztatták a honi zsidóság arculati szerkezetét, a zsidóságról alkotott népesség érzékelést, ezzel átalakították a zsidóság társadalmi beágyazottságának mintázatait is. Az új zsidó bevándorlók jellemzően igen szegény, gyakran nincstelen, földművelésből megélni kívánó, jiddis nyelven beszélő *askenázi zsidók* voltak Galíciából, az akkori Orosz Birodalom területéről.

¹⁷⁶ Bővebben: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Domanovszky-domanovszky-magyar-muvelodestortenet-1/negyedik-kotet-barokk-es-felvilagosodas-1007/szabo-istvan-a-nemzetisegek-ternyerese-es-a-magyarsag-109B/>

¹⁷⁷ Bővebben: *A Magyarországi németek őshazája*. <https://proficsaladfa.hu/a-magyarorszag-i-nemetek-oshazaja/>

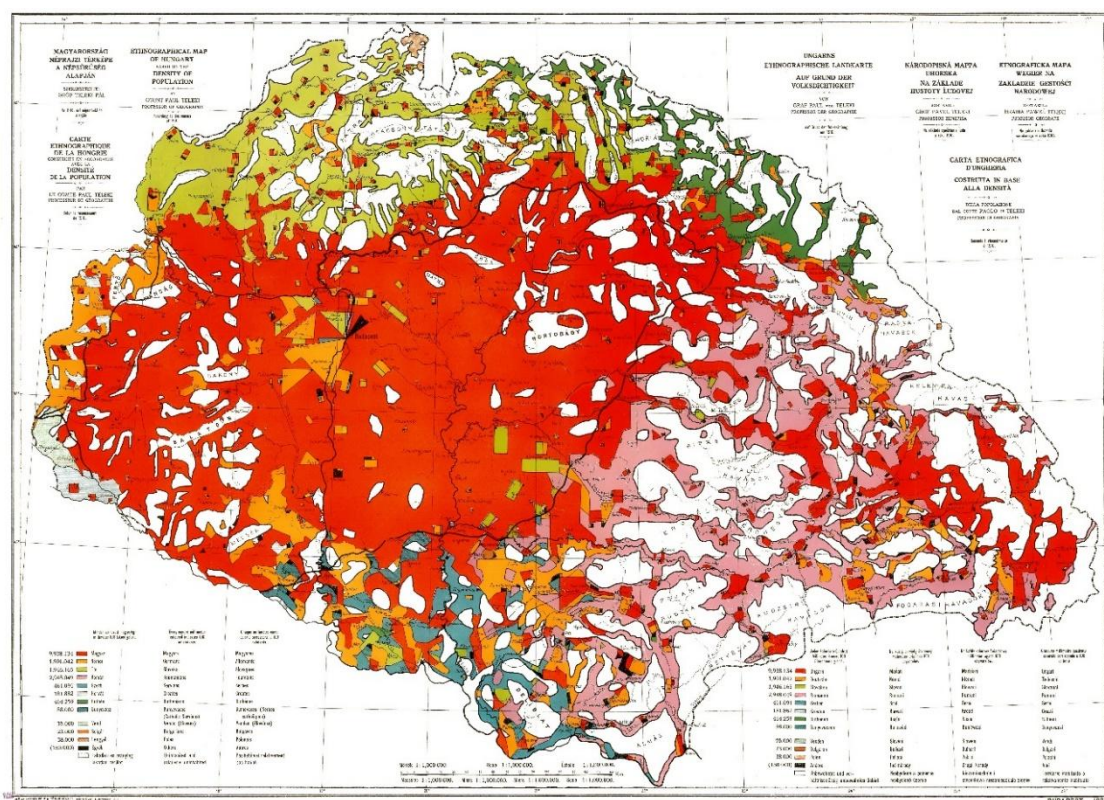
¹⁷⁸ Bővebben: <https://m.vajma.info/cikk/tukor/4785/A-vlachok-nem-romanok.html/>

A zsidóság száma 1910-es évek közepére, az első világháború idejében már egymillió fő körülire emelkedett.¹⁷⁹

A kiegyezést követően, a zsidó nemzetiségű beáramlással egy időben a román fejedelemségek, Havasalföld és Moldova területéről nagyarányú cigány népességbetelepülés is zajlott. Ez a cigányság alkotja ma az oláh (román), illetve a beás cigány népcsoportot Magyarországon.¹⁸⁰

A soknemzetiségű Magyarország a múltban számos, véres társadalmi konfliktus helyszíne,¹⁸¹ amelyeket a kiegyezést követően, megelőzendő a további eseményeket orvosolni kívántak. A Magyarországi nemzetiségek ügyének rendezésére 1868-ban Eötvös József, vallás és közoktatási miniszter előterjesztése nyomán megszületett a világ első nemzetiségi törvénye.¹⁸² A törvényben rendelkeztek a nemzetiségek kultúraápolási jogairól, lehetőséget biztosítottak az oktatásban a nemzetiségi nyelvek gyakorlására abban az esetben, ha a nemzetiségi lakosok aránya elérte az adott térség lakosságának 20 százalékát. A körzetek kialakítása azonban eleve gátolta a nemzetiségi nyelven zajló oktatás terjedését, az alapfokú oktatás a maihoz viszonyítva gyermekcipőben járt, és csupán néhány középiskolában nem volt magyar nyelvű oktatás, egyetemi oktatás pedig kizárólag magyar nyelven zajlott.

9. sz. térkép Magyarország etnográfiai térképe az 1910. évi népszámlálás időpontjában



Forrás: <https://tti.abtk.hu/terkepek/terkepek/1910-a-magyar-kiralysag-etnikai-kepe>

1907-ben bevezetésre került az új iskoláztatási törvény (Lex Apponyi), ami minden alapfokú tanintézményekben kötelezővé tette a magyar nyelvű oktatást.

¹⁷⁹ Bővebben: http://magyarzsido.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=36&catid=2&Itemid=2

¹⁸⁰ Bővebben: https://mult-kor.hu/20090903_ciganyok_az_ujkori_forrasokban

¹⁸¹ Például a Horea, Closca, Crisan felkelés 1784-ben, illetve az 1848-49-es magyar szabadságharc nemzetiségi háborúja a magyarság ellen.

¹⁸² Bővebben: <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00149/indexc26a.html>

Az 1910. évi népszámlálás származás alapján a magyar nemzetiségűek arányát a történelmi Magyarország határain belül (Horvátország és Szlavónia nélkül) a 18,3 millió fős össznépesség 54,5 %-ra tette. A származás alapján besorolt nemzetiségi összetételét tekintve minden hatodik román, minden kilencedik szlovák, minden tízedik német nemzetiségű volt. A lakosság mintegy tizenketted része (8,3 %) alkotta az összes többi elismert nemzetiséget. A zsidóság létszáma, amely nem számolódott a nevezettek közé, az adatok szerint közel 911 ezer fő volt, vagyis a teljes népesség mintegy 5 %-át alkották.¹⁸³

A történelmi Magyarország relatíve egységes nemzetállammá alakulását az első világháborút követő trianoni határmódosítások félbeszakították,¹⁸⁴ ennek ellenére Magyarország továbbra is többnemzetiségű állam maradt, de abban a sajátos helyzetben, hogy a Magyarországot övező szomszédos országok nagy többségében több magyar nemzetiségű élt és él jelenleg is, mint ahány más nemzetiségű Magyarországon.¹⁸⁵ A második világháborút megelőzően érvényen kívül helyzeték a trianoni diktátumot, és az 1938. évi első, majd az 1940. évi második bécsi döntés nemzetközileg elismert módon részben rendezte Magyarországot ért területi és nemzetiségi sérelmeket. Magyarországhoz került a Felvidék egy része, Kárpátalja egésze, Észak-Erdély és a Partium egy része, majd 1941-ben Bácska, vagyis a délvidék Duna és Tisza határolta területe, valamint Dél-Baranya és a Muraköz. Ezek a határmódosítások nagy többségében magyar nemzetiségű néptömegek Magyarországhoz való visszatérését jelentették, de ezzel párhuzamban ismételten jelentős szlovák, ruszin, román és szerb nemzetiségi népcsoportok is csatlakoztak Magyarországhoz.¹⁸⁶

A két világháború közötti időszak nemzetiségpolitikáját az igazságtétel és a határrevízió gondolata hatotta át. Az országhatáron belül jelentősebb nemzetiséget érintő törvény az 1920. évi 23. sz. *Zártszám-rendeleti törvénycikk*,¹⁸⁷ amely Numerus Clausus néven közismert. Ez a rendelet az egyetemi hallgatók maximális számát határozta meg a nemzetiségek arányában a teljes népességen belül. Mivel az egyetemi oktatásban a zsidóság felülreprezentált volt, az intézkedés alapvetően ennek korlátozására irányult.

¹⁸³ Az akkori magyar határok között élt még 464 270 kárpátaljai ruszin, 461 516 szerb, 282 653 horvát, 108 825 cigány, 77 398 szlovén, 38 225 lengyel, 22 924 bolgár, 168 görög, továbbá 65 906 egyéb nemzetiségű.

Bővebben: https://epa.oszk.hu/00400/00458/00050/mo_nepessege.html

¹⁸⁴ Az 1920-as Trianoni diktátum nyomán a 325 411 km² összterületű Magyar Királyság elveszítette területének több mint kétharmadát, az ország Horvátország nélküli területe 282 870 km²-ről 92 963 km²-re csökkent. A döntés hatására többek között Ausztriához került mintegy 70 ezer, a délszláv Jugoszláv királysághoz félmillió, Csehszlovákiához 1 millió, Romániához 1,6 millió magyar anyanyelvű és magyar nemzetiségű ember, összesen mintegy 3,2 millió magyar nemzetiségű ember, aki országvesztéssel párhuzamban magyar állampolgárságát is elveszítette. Ez utóbbit a 2010 évi XLIV. sz. állampolgársági törvény jelen idejű jogorvoslati szinten rendezte.

Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000044.TV>

¹⁸⁵ Az erdélyi magyar nemzetiség például 100 évvel a trianoni döntést követően is az egyik legnagyobb nemzetiség Európában, miközben a magyarországi román nemzetiségűek létszáma csekély, a 2022. évi magyar Népszámlálás időpontjában mintegy 18 ezer fő volt. A romániai magyarság létszámát a legutóbbi, 2022. évi romániai népszámlálás 1,002 millió főben adta meg, mintegy 220 ezer fővel csökkent 10 év alatt.

Forrás: *Institutul Național de Statistică*. <https://insse.ro/cms/en>

Bővebben: <https://maszol.ro/belfold/Nepszamlalas-eppenhogy-meghaladta-az-egymillio-fot-a-romaniai-magyar-kisebbség-lelekszáma>

¹⁸⁶ Bővebben: *Revízió és külpolitika* <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/26.html>

¹⁸⁷ Bővebben: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92000023.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38>

A második világháború során elsősorban a zsidóságot, de jelentős részben a magyarországi cigány etnikumot is emberiségellenes sérelem érte. A milliós nagyságrendű zsidóság nagy többsége az üldözések során életét vesztette, vagy végleg elmenekült Magyarországról,¹⁸⁸ de a honi cigányság jelentős része, több százezer ember is megsemmisült, vagy elsodródott Magyarországról a világ más részeire a kitelepítések és deportálások, vagy a munkaszolgálati kötelezettség időszakában.¹⁸⁹ Ugyanakkor a háború végén, majd azt követően százezernyi magyar és német nemzetiségű állampolgárt deportáltak kényszermunkára a Szovjetunióba, akik közül minden harmadik sohasem tért vissza.¹⁹⁰

A második világháborút követően az 1947. évi párizsi diktátum érvénytelenítette a bécsi döntések hatályát, és alapvetően a trianoni határok mentén definiálta újra Magyarország területi, nemzetiségi határait.¹⁹¹ Ugyan a háborút követő elvi nyilatkozatok szintjén garantálták a nem magyar nemzetiségűek magyar nemzetiségűekkel egyenlő állampolgársági jogait mind a nyelvhasználat, mind a nemzetiségi jogok, mind a vallás tekintetében, ez a valóságban kitelepítéseket, deportálást jelentett. A háborút túlélő magyarországi svábok többségét kitelepítették az országból,¹⁹² ezzel egy időben Csehszlovákiából a Magyarországgal kötött „lakosságcsere egyezmény” keretében a történelmi Magyar Felvidékről több mint százezer magyar nemzetiségű személyt deportáltak Magyarországra, cserébe 73 ezer szlovák nemzetiségű személy Csehszlovákiába költözött.¹⁹³ A kitelepítések Csehszlovák oldalon erőszakkal, magyar oldalon önkéntesen zajlottak. A Magyarországi szlovákság jelentős része a maradás mellett döntött, azonban a kitelepített csehszlovákiai magyarságnak nem volt választása. Mindamellet bonyolították a nemzetiségi, történelmi és jogi viszonyokat a máig érvényben lévő úgynevezett Beneš-dekrétumok,¹⁹⁴ amelyek az utódállamok, sem a Cseh, sem a Szlovák Köztársaság nem érvénytelenített, illetve az Európai Unió korábbi és jelen (2024) vezetése szerint sem ütköznek európai jogba.¹⁹⁵

A Magyar Népköztársaság időszakában a nemzetiségpolitika háttérbe szorult, a nemzetiségi, különösen a német nyelven zajló képzések száma drasztikusan lecsökkent, a hagyományörző,

¹⁸⁸ Bővebben: Magyarországi zsidó Holocaust. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilagaboruban-2/magyarorszag-es-a-magyar-kiralyi-honvedseg-a-xx-szazadi-vilagaboruban-1914-1945-BB49/a-magyarorszag-i-zsido-holocaust-2BF/>

¹⁸⁹ Bővebben: Porrajmos – Cigány

Holocaust. https://www.hetek.hu/hatter/200308/porrajmos_a_roma_holokaust

¹⁹⁰ Bővebben: Malenkij Robot. <https://rubicon.hu/cikkek/erdelyi-magyarok-es-nemetek-deportalasa-a-szovjetunioba-1944-1953>

¹⁹¹ Bővebben: https://jogkodex.hu/jsz/parizsi_bekeszerzodes_1947_18_torveny_6958136

¹⁹² Bővebben: <https://ujsoz.com/panorama/isten-veled-hazank-hetvenot-eve-kezdodott-a-magyarorszag-i-nemetek-kitelepítése>

¹⁹³ Bővebben: <https://ujkor.hu/content/tiltakozni-nem-tiltakozhattunk-az-1946-os-csehszlovak-magyar-lakosságcsere-egyezmény>

¹⁹⁴ A Beneš-dekrétumok a második világháború utáni csehszlovák államiságot megalapozó elnöki rendeletek, ezekből jellemzően csak azt a 13 jogszabályt emelik ki, amelyek a csehszlovák nemzetállam megteremtése érdekében az ország területén élő németek és magyarok kollektív bűnösségét rögzítették. Bővebben: <https://multkor.hu/a-kollektiv-bunosseg-elvet-alkalmaztak-a-jogfoszto-benes-dekretumok-20230802>

¹⁹⁵ Forrás: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/07/europai-bizottsag-a-benes-dekretumok-nem-utkoznak-az-unios-jogba>

identitásápoló kezdeményezéseket nem támogatták, alapvetően az idegen nyelvi képzések is több évtizedes időtávban marginalizálódtak.

Az adatgyűjtés módszertani alapozottságának hiánya miatt megbízható adatok nem állnak rendelkezésre az 1949-1990 közötti időszak reális nemzetiségi viszonyairól, ezt a hatalom nem is erőltette, de az valószínűsíthető, hogy az identitás és hagyományellenes irányítóhatósági profil nem kedvezett a nemzetiségi létezésstudat fenntartásának.¹⁹⁶ A Kádár-korszak végén, az 1985. évi, az oktatásról alkotott I. sz. Törvény¹⁹⁷ első ízben adott lehetőséget a nemzetiségi tannyelvű oktatás fokozatos visszaállítására, ennek hatására az 1989-1990-es tanévben már mintegy 58 ezren részesültek nemzetiségi oktatásban-nevelésben Magyarországon, beleértve a nemzetiségi tannyelvű oktatást, ezen belül elsősorban német és szlovák nyelven.

6.3 Nemzetiségi és etnikai viszonyok a jelenkori Magyarországon és a Balaton térségében
Magyarország viharos nemzetiségi és etnikai múltja az 1989-1990-es rendszerváltozással nyugvóponthoz érkezett, évtizedekre a békés építkezés, hagyományápolás és identitásörzés jellemezte, amely konfliktusmentesen és szerves módon illeszkedett a domináns nemzetiségi társadalomba.¹⁹⁸ 1993-ban a Magyar Országgyűlés elfogadta a *Nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól* szóló törvényt. *A törvény értelmében nemzeti és etnikai kisebbség minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.*¹⁹⁹

A törvény 13 honos nemzetiségi és etnikai kisebbséget nevesít:

- | | |
|---------------|-----------|
| ▪ bolgár | ▪ ruszin |
| ▪ cigány/roma | ▪ szerb |
| ▪ görög | ▪ szlovák |
| ▪ horvát | ▪ szlovén |
| ▪ lengyel | ▪ ukrán |
| ▪ német | |
| ▪ örmény | |
| ▪ román | |

¹⁹⁶ Tilkovszky Lóránt: *Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században*. Csokonai Kiadó, 1998. Debrecen.

¹⁹⁷ Bővebben: https://jogkodex.hu/jsz/1985_1_torveny_9884370

¹⁹⁸ A kommunista korszakot követően Jugoszláviában, Romániában és Szlovákiában, évtizedekkel később a nemzetállam felé tartó Ukrajnában korántsem volt zökkenőmentes a nemzetiségi politika rehabilitációja. Jugoszláviában a délszláv államalakulatot szétszakító polgárháború robbant ki, Romániában a nemzetiségi önrendelkezési jogok rehabilitációja érdekében fellépő politikai csoportosulásokat erővel verték szét (*bányászjárások*), az önállóvá váló Szlovákiában pedig jelentősen akadályozták a nemzetiségi oktatás helyreállítását, a magyar identitásörzést, a magyar nyelv közigazgatási szintű használatát. A jelenkori Ukrajnában tiltott minden nemzetiségi oktatás, hagyományörzés és közigazgatási nemzetiségi nyelvhasználat, miközben véres háború zajlik az országban.

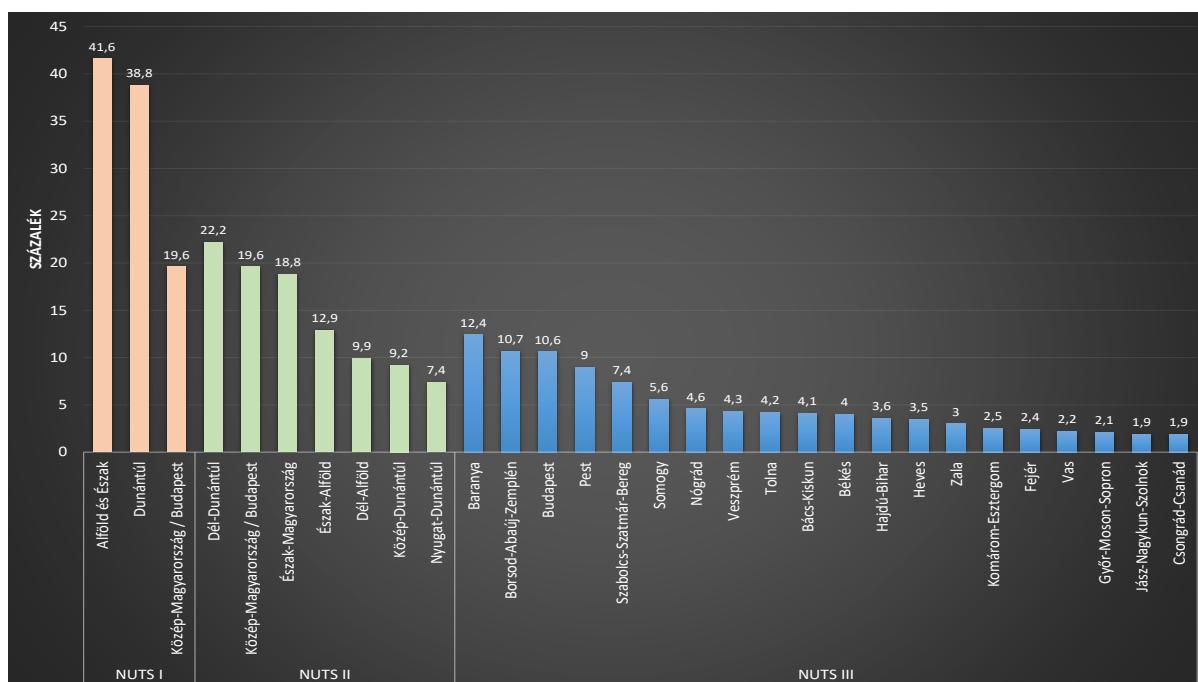
¹⁹⁹ 1 § (2). Forrás: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300077.TV>

A későbbiekben a 2011. évi 179. sz. törvény a nemzetiségek jogairól ugyanezeket a nemzetiségi és etnikai kisebbségeket definiálta.²⁰⁰

A zsidóság, bár ugyancsak honos nemzeti kisebbség, nem igényelte a törvényben való szerepeltetését, és e döntés mellett később is kitartott.²⁰¹ A vezető zsidó érdekképviselői szervezetek hivatalos álláspontja szerint a magyar zsidóság magyar.²⁰² A nemzetiségi törvény hatályba lépését követően történtek kezdeményezések a bunyevác²⁰³, a jász²⁰⁴ és az orosz kisebbség²⁰⁵ Magyarországon honos nemzetiségként történő elismerése irányában is, de egyik kezdeményezés sem kapott kellő támogatást.

Magyarországon 2007-ben került sor első alkalommal helyi és országos nemzetiségi önkormányzati választásokra, amelyet 2014 óta, a 2011. évi Alaptörvény rendelkezései értelmében²⁰⁶ egy időpontban tartanak az önkormányzati választásokkal. A nemzetiségi önkormányzati választáson csak az szavazhat, aki megadott határidőig az adott nemzetiséghez tartozónak vallotta magát. A választások eredményeként országosan több mint 2100 nemzetiségi önkormányzat alakult a Magyarországon honosként elismert 13 nemzetiség és etnikum képviseletében. Egy adott településen, amennyiben az arra vonatkozó feltételek fennállnak, több nemzetiségi önkormányzat is létrejöhetett.

54. sz. ábra A települési nemzetiségi önkormányzatok NUTS szintek szerint (2019-2024 között)



Forrás: KSH – Nemzetiségi önkormányzatok 2023. január 1. https://www.ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0012.html

²⁰⁰ 22 § (1) Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv#ljb0id997>

²⁰¹ 2005-ben két magánszemély kezdeményezte, hogy a zsidóság elismert nemzetiség legyen Magyarországon, ami egységes politikai támogatásban részesült volna, de a kezdeményezés nem nyerte el a honi zsidóság támogatását. Bővebben: <https://index.hu/belfold/zskis6272/>

²⁰² Bővebben: <https://zsido.com/fejezetek/legyen-e-nemzeti-kisebbsseg-a-magyar-zsidosag/>

²⁰³ Forrás: <https://24.hu/belfold/2011/05/16/nem-lesz-nemzeti-kisebbsseg-a-bunyevac/>

²⁰⁴ Forrás: <https://www.hirextra.hu/2008/08/28/jasz-autonomia-magyarorszagon/>

²⁰⁵ Forrás: https://hvg.hu/itthon/20180220_Oroszok_szeretnek_magukat_magyarorszag_i_nemzetisegge_nyilvanitani

²⁰⁶ Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

A legutóbbi, 2019. évi választás adatai alapján arányaiban a honos nemzeti kisebbségek önkormányzatisága Alföld és Észak nagyrégióban a legmagasabb, ezen belül NUTS III szinten Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg területe releváns, ezt a Dunántúl követi, harmadik Közép-Magyarország / Budapest régió. Statisztikai régió szinten Dél-Dunántúl, NUTS III szinten Baranya (vár)megye vezet. Azonban a nemzetiségi önkormányzatok települési halmozódása az adott térség településeire vetítve mégis Közép-Magyarország régió és Budapest 22 kerületének esetében a legjelentősebb. Ezen a területen a különböző nemzetiségek, etnikumok diverzitása – beleértve a honosként el nem ismert nemzetiségeket és etnikumokat is – országos átlaghoz képest magas. Közép-Magyarország/Budapest térségében 2019-2024 között 416 különböző kisebbségi önkormányzat működött a térség településein, ez átlagosan két kisebbségi önkormányzatot jelent településenként, de ezeken belül is felülreprezentált a főváros. A 2022. évi népszámlálás eszmei időpontjában közel százezer külföldi állampolgár élt Budapesten, ez a teljes, fővárosi lakosság közel 6 %-át jelenti.²⁰⁷ Fontos adat, hogy a fővárosban élő külföldiek mintegy 70 %-a EU-tagországon kívüli helyről érkezett. Országosan azonban sokkal kisebb a külföldiek aránya, Magyarország 9,6 millió lakosából összesen mintegy 218 ezer a külföldi, ami csak 2,2 %-ot alkot, ez egyben azt is jelenti, hogy az országban élő külföldiek közel fele Budapesten telepedett le.²⁰⁸

A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) területén az országos arányhoz képest dominánsabb a magyar nemzetiségűek aránya. A magyar nemzetiségűek 2001-ben a teljes népesség 94 %-át, 2011-ben 81,4 %-át, 2022-ben 82,8 %-át alkották az üdülőkörzetben, ez mindvégig magasabb, mint az adott népszámlálási időpontban országosan megállapított arány.

A nemzetiségi törvényben elismert hazai nemzetiségek és etnikumok együttes aránya az üdülőkörzet 2001 évi népességének 1,8 %-a, 2011-ben 3,65 %-a, 2022-ben az akkori területhatárok népességére vetítve 3,12 % volt. Ez számszerűsítve ≈ 4500 és ≈ 9800 fő közötti népességtömeget jelent.

Relevánsnak tekinthető változás a Balaton térségében 2001 és 2022 között a nemzetiségi törvényben fel nem sorolt, nem hazai nemzetiségekbe tartozók számának jelentős növekedése. A nem hazai nemzetiségűek aránya 2001-ben a teljes népesség 0,2 %-át tette ki, 2011-ben 0,8 %, 2022-ben 2,9 %, ez azt jelenti, hogy a 2001 évben detektált 418 fős nem honos nemzetiségi populáció 2022-ben közel 7500 fősre duzzadt, vagyis közel a 18 szorosára növekedett. A nem hazai nemzetiségek aránya Magyarországi viszonylatban is egyre magasabb, 2001-ben 0,4 %, 2011-ben 1,2 %, 2022-ben 3,8 % a teljes népességen belül, volumenhatásában az üdülőkörzeti növekedés mértékét is meghaladja.

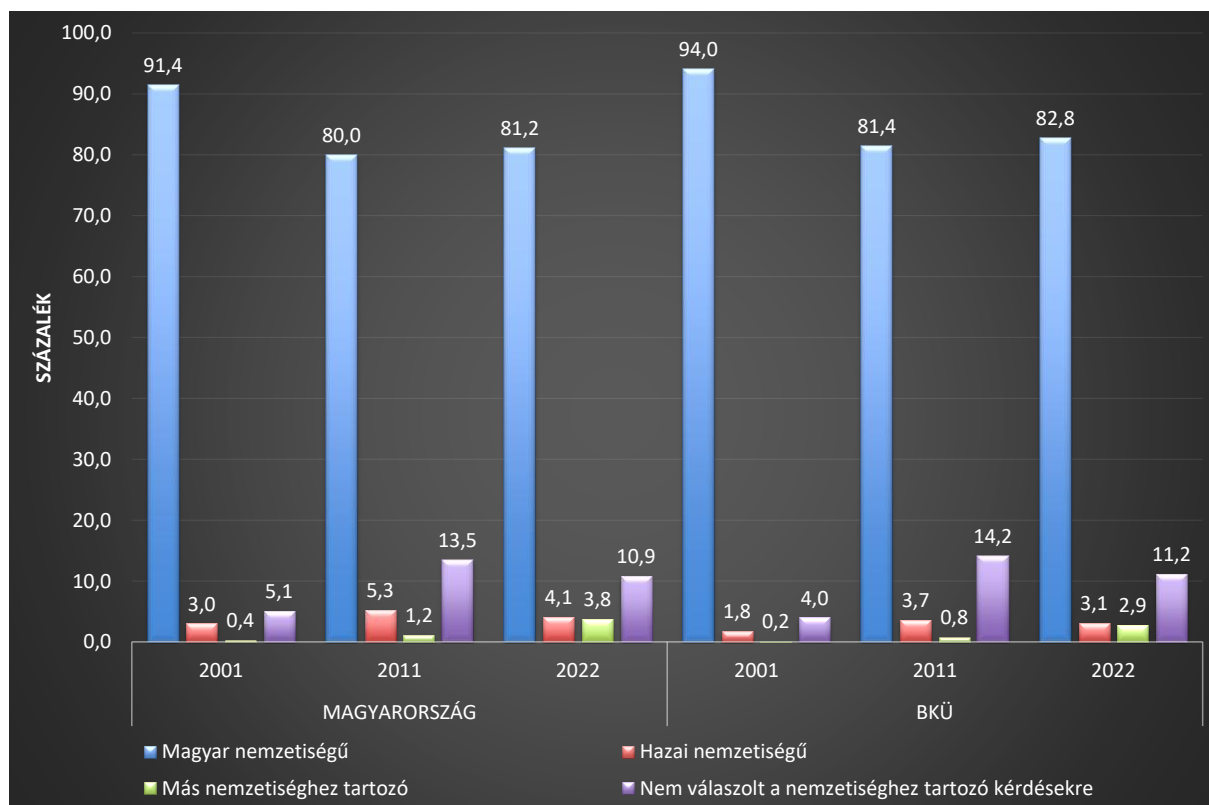
Ugyancsak lényeges változás a nemzetiségi, etnikai kérdésekre nem válaszolók számának növekedése is. A növekedés 2001 és 2011 között jelentős, üdülőkörzeti szinten 4 %-ról 14 %-

²⁰⁷ A népszámlálási kérdőívet azoknak a külföldi állampolgároknak is ki kellett tölteniük, akik az adatfelvétel időpontjában legalább 3 hónapja életvitelszerűen Magyarországon tartózkodtak, illetve azoknak is, akik a népszámlálást megelőző egy évben 12 hónapnál rövidebb ideig külföldön éltek, és megtartották érvényes magyarországi lakcímüket. Nyilvánvalóan ez utóbbi csoportban is voltak külföldi állampolgárok.

²⁰⁸ Forrás: <https://telex.hu/belfold/2023/10/15/budapest-terezvaros-kulfoldi-lakosok-aranya>

ra módosult, 2022-ben azonban 11,2 %-ra csökkent. Ez népességszámban egy 10 ezer fős népességről 38 ezer fős népességre növekedést takar, ami egy 29 ezer fős népességre olvadt. Hasonló trendmozgást látunk országos vetületben is, 2001 és 2011 között a teljes népességen belül származás alapú nemzetiségi-etnikai viszonylatot térképező kérdés válaszmegtagadó rétege 5,1 %-ról 13,5 %-ra emelkedett, majd 2022-ben ugyanez a réteg 10,9 %-ra csökkent. Üdülőkörzeti vetület szerint arányaiban nagyobb változásoknak lehetünk tanúi.

55. sz. ábra Alapvető nemzetiségi arányok változása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton térségében



Forrás: KSH Népszámlálási adatbázis. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/>

A részletes, származás megvallását jelző nemzetiségi, etnikai adatokat vizsgálva azt látjuk, hogy országosan és BKÜ területi szinten is népszámlálásról népszámlálásra, folyamatosan növekszik a nem magyar nemzetiségűek száma. A növekedés gerincét a nemzetiségi törvényben kiemelt 13 nemzetiséghez nem tartozó nemzetiségűek számának növekedése eredményezi. A más nemzetiséghez tartozók aránya a nemzetiséget, etnikumot jelzők csoportján belül Magyarországon a 2001. évi 11,72 %-os arányról 2011-re 17,95 %-ra, 2022-re 47,7 %-os arányra emelkedett, ugyanakkor a BKÜ aktuális területén a 2001. évi 8,43 %-ról 2011-re 17,6 %-ra, 2022-ben 47,87 %-ra növekedett.

Ezzel párhuzamos, de ellentétes előjelű változás zajlott a cigány/roma etnikum vonatkozásában, amelynek aránya a nemzetiségek, etnikumokon belül folyamatosan csökken. A cigány/roma etnikum aránya a nem magyar nemzetiséget jelölők csoportjában 2001-ben 53,44 % volt országosan, ez 2011-es adatok szerint 45,63 %-ra, 2022-ben 25,29 %-ra csökkent.

A negatív linearitás a Balaton térségében is statisztikai tény, a 2001. évi népszámlálás adatai szerint még a nem magyar nemzetiséget vállalók több mint kétharmada sorolta magát a cigány/roma kisebbség közé, ez 2011-ben 47,22 %, 2022-ben 20,08 %-ra csökkent. Ez azt jelenti, hogy a BKÜ területén, ahol az ezredforduló idején a nemzetiségek kétharmadát a romák alkották, úgy két évtizeddel később már csak az ötödrészt, míg országosan a valamivel több mint 50 %-os érték megfigyeléséről beszélhetünk.²⁰⁹

56. sz. ábra Nemzetiségi, etnikai megoszlások részletes változása a legutóbbi három népszámlálás adatai alapján Magyarországon és a Balaton térségében

	Magyarország			BKÜ			Magyarország			BKÜ		
	2001. év	2011. év	2022. év	2001. év	2011. év	2022. év	2001. év	2011. év	2022. év	2001. év	2011. év	2022. év
Bolgár	1 358	3 556	3 770	3	11	75	0,38	0,53	0,48	0,06	0,09	0,48
Cigány (roma)	189 984	308 957	200 306	3377	5580	3129	53,44	45,63	25,29	68,13	47,11	20,08
Görög	2 509	3 916	4 773	0	15	44	0,71	0,58	0,60	0	0,13	0,28
Horvát	15 597	23 561	19 099	78	148	160	4,39	3,48	2,41	1,57	1,25	1,03
Lengyel	2 962	5 730	5 602	37	87	65	0,83	0,85	0,71	0,75	0,73	0,42
Német	62 105	131 951	98 402	928	3443	3953	17,47	19,49	12,42	18,72	29,07	25,37
Örmény	620	3 293	3 242	0	18	31	0,17	0,49	0,41	0	0,15	0,2
Román	7 995	26 345	18 195	38	224	102	2,25	3,89	2,30	0,77	1,89	0,65
Ruszin	1 098	3 323	5 162	8	17	51	0,31	0,49	0,65	0,16	0,14	0,33
Szerb	3 816	7 210	8 035	5	40	27	1,07	1,06	1,01	0,1	0,34	0,17
Szlovák	17 693	29 647	25 534	4	68	83	4,98	4,38	3,22	0,08	0,57	0,53
Szlovén	3 025	2 385	2 984	4	0	7	0,85	0,35	0,38	0,08	0	0,04
Ukrán	5 070	5 633	19 064	57	109	395	1,43	0,83	2,41	1,15	0,92	2,54
Más nemzetiséghez tartozó	41 669	121 539	377 884	418	2084	7458	11,72	17,95	47,71	8,43	17,6	47,87
Összesen	355 501	677 046	792 052	4957	11 844	15 580	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Forrás: KSH Népszámlálási adatbázis. <https://nepeszamlalas2022.ksh.hu/>

A második legjelentősebb nemzetiség, mind országosan, mind üdülőkörzeti szinten továbbra is a német. A német nemzetiségűek száma országosan 2001 és 2011 között csaknem a duplájára emelkedett, viszont 2022-re a 2011 évi populáció negyedével csökkent, mintegy 98 500 ember sorolta magát német nemzetiségűnek. A BKÜ területén a magukat német nemzetiségűnek vallók száma folyamatosan emelkedett, az ezredforduló mintegy ezer fős népesség tíz évvel később 3500 főre, 2022-re közel 4 ezer főre növekedett.

Országosan számottevő, $\approx 2,5$ -4,5 % közötti a horvát, 2-4 % közötti a román, 3-5 % közötti szlovák nemzetiségűek aránya a nemzetiségeken belül. Ugyanez üdülőkörzeti vetületben sokkal kevésbé jellemző, alacsony népességszám, alacsony arányérték jellemzi ezeket a nemzetiségi csoportokat, nincs számottevő jelenlétük a Balaton térségében.

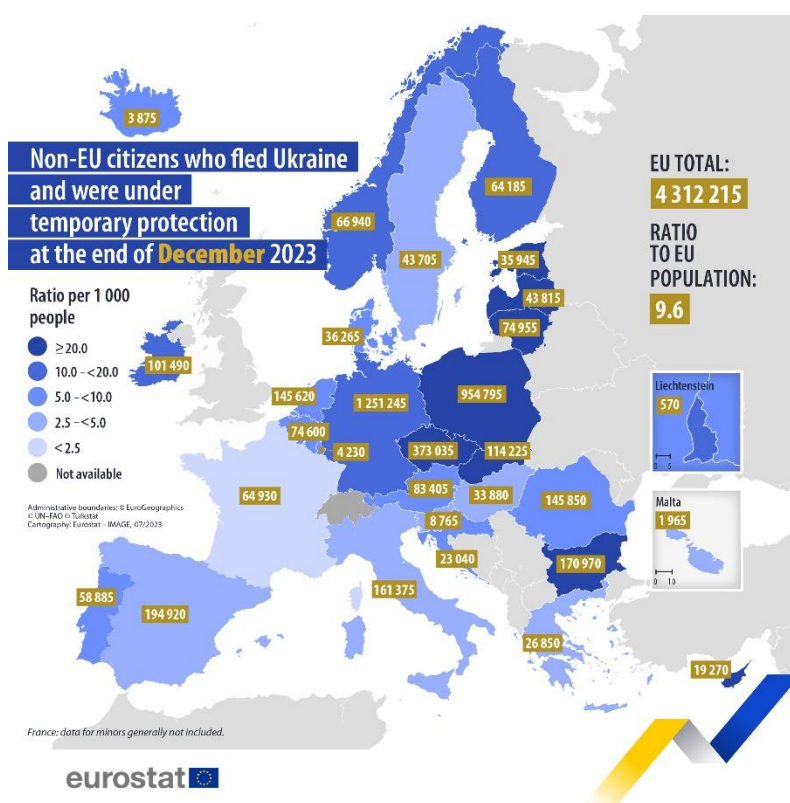
Külön figyelmet érdemel az ukrán nemzeti kisebbség. Az ukrán nemzetiségűek száma országosan a 2001. évi népszámlálás időpontjában mintegy 5 ezer fő volt, 2011-ben közel 5600 fő, 2022-ben több mint 19 ezer fő. A BKÜ területén a 2001-ben 57 fő, 2011-ben 109 fő,

²⁰⁹ A teljes üdülőkörzeti népességen belül természetesen a cigány/roma etnikum tömegsúlya valójában alacsony, 2001-ben a teljes népesség 1,34 %-a, 2011-ben 2,09 %-a, 2022-ben 1,20 %-a vallotta magát származás alapján cigány/roma nemzetiségűnek.

2022-ben 395 fő vallotta magát ukrán nemzetiségűnek, ezek összességében, üdülőkörzeti szinten minimális nagyságrendek, de országos vetületben se meghatározók.

A magukat ukrán nemzetiségűnek vallók Magyarországi jelenlétének növekedése az orosz-ukrán háború migrációt generáló hatásával magyarázható. Az Eurostat adatai alapján az Európai Unióban 2022 februárjától 2023 decemberéig menekült, vagy menedékes státuszt kapott ukrán állampolgárok száma meghaladja 4,3 millió főt.²¹⁰ A legtöbb háború elől menekülő ukrán állampolgár Németországban és Lengyelországban keresett menedéket. Az ezer főre jutó menekültek száma azonban a Baltikumban, Közép-Európa országaiban, illetve Bulgáriában a legmagasabb. Az EU népességhez viszonyított ezer lakosra jutó érték 9,6, vagyis ≈ 10 fő.

57. sz. ábra Menekült, vagy menedékes státuszt kapott ukrán állampolgárok száma az Európai Unióban 2023 december végéig



Forrás: Eurostat (2024)

A vonatkozó idő alatt Magyarország közel 34 ezer esetben adott ki hivatalos menekültstátuszt, amivel a háborús menekülteket befogadó uniós országok középmezőnyében helyezkedik el.²¹¹

²¹⁰ Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240208-1>

²¹¹ Az Európai Tanács 2023. szeptember 28-án megállapodott az unió területére menekült ukránok átmeneti védelmének szabályairól, amelyet 2024. március 4-ről 2025. március 4-ig meghosszabbított. Ez azt jelenti, hogy ez idő alatt nem toloncolhatók ki az ukránjai menekültek, semmilyen életkorban, akár férfiak, akár nők. Ezt követően azonban változhat a státusz, akár az EU-n belüli területi elhelyezkedés, akár a kitoloncolás vonatkozásában is. Több uniós tagország, például Lengyelország, Litvánia és Észtország is jelezte, ha Ukrajna kéri, kitoloncolják hozzájuk menekült hadköteles életkorú ukrán férfiakat. Bővebben:

Magyarország 2024 nyaráig elsődleges módon nem cél, hanem tranzitországgént funkcionált az ukrainai menekültek számára.

A 2022. évi népszámlálás során a Balaton térségében igazolt, mintegy 400 fős ukrán népesség harmada, 132 fő a Balaton déli partján, Balatonőszöd község metszetében került a regiszterbe. A népszámlálások nemzetiségi regisztere alapján, Balatonőszödon 2022 előtt egyáltalán nem volt jelen az ukrán nemzetiség. A községben az évek óta használaton kívül álló egykori kormányüdülo területén az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) kezdeményezésére az Ukrainai Zsidó Hitközségek Szövetsége számára ukrainai menekültek elszállásolása érdekében 2022 júniusában menekülttábor alakítottak ki. Az ingatlant a magyar állam, mint tulajdonos ajánlotta fel erre a célra, amivel párhuzamban a tábor lakói részére teljes körű ellátást biztosít. A tábor lakói zsidó identitással rendelkező ukrán állampolgárok.²¹² Balatonőszödon kívül a 2022. évi népszámlálás adatai alapján minimum 25 – maximum 70 fő között további három üdülo körzeti településen találtunk ukrán (vagy ukrainai) közösséget: Hévíz, Keszthely és Siófok. Ezek közül azonban csak Siófokon éltek korábban is *üdülo körzeti mértékben jelentősebb számban* magukat ukránnak valló nemzetiségűek.²¹³

A 2024. évi nemzetiségi önkormányzati választás során az üdülo körzet 180 településéből 40 településen tartanak választást, ez a BKÜ települések kevéssel több, mint ötödét jelenti. Nemzetiségi önkormányzati választás 13 Somogy, 16 Veszprém és 11 Zala vármegyei településen kerül sorra, vagyis a települések harmada Somogy, kétötöde Veszprém, mintegy negyede Zala vármegyei. Összességében az üdülo körzet somogyi települései 18,6 %-án, a Veszprém vármegyei BKÜ települések 22,2 %-án, a zalaiak 28,9 %-án tartanak nemzetiségi önkormányzati választást. A 140 üdülo körzeti település, ahol nem alakul nemzetiségi önkormányzat két-két ötdrészben Somogy és Veszprém vármegyei, egyötöd részében zalai, vármegyei kontingencia viszonylat alapján nincs szignifikáns összefüggés.²¹⁴ Azonban a nemzetiségi önkormányzatokat választó települések elhelyezkedése nem véletlen a Balaton partvonalától számított, területrendezési törvényben meghatározott²¹⁵ távolság metszeteiben.²¹⁶ A 40 nemzetiségi önkormányzatot választó településből 36 az üdülo körzet háttérzóna terület részében helyezkedik el, csak 4 település Balaton parti: Balatonfüred, Keszthely, Siófok és Zánka.

<https://www.vg.hu/kozelet/2024/04/hazatoncolhatja-a-hadkoteles-ukran-ferfiakat-lengyelorszag;>
<https://ma7.sk/nagyvilag/ha-ukrajna-kerni-fogja-esztorszag-kiadja-a-hadkoteles-ukranokat;>
<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2024/04/hazakuldene-litvania-az-ukran-hadkoteles-ferfiakat>

²¹² A több mint 600 fő befogadására alkalmas menekülttábor Európa legnagyobb, kifejezetten zsidó nemzetiségű menekültek befogadására tervezett létesítménye. Az elmúlt időszak során több ezer embert fordult meg a táborban, de a tapasztalati tények szerint nem kizárólagos módon zsidó nemzetiségűek.

Bővebben: <https://balaton.hu/orosz-ukran-haboru-vallasos-zsido-menekulteknek-nyilt-menekulttabor-balatonoszodon/>; Machne Chabad – Chábád mentőfalu ukrán menekültek számára

²¹³ Ez két évtizedes időtávban konkrétan alig több mint egy tucat embert jelent.

²¹⁴ Pearson Chi-Square: 1,534. Asymp. Sig. (2-sided): 0,464.

²¹⁵ 2018. évi CXXXIX. sz. törvény Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről, 1/2 és 1/3 sz. melléklet. Bővebben: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-139-00-00>

²¹⁶ Pearson Chi-Square: 8,932. Asymp. Sig. (2-sided): 0,003. Cramer's V: 0,223.

A 40 érintett üdülőkörzeti településből 36 településen csak egy, 4 településen két nemzetiségi önkormányzat is megalakulhat, ez utóbbiak: Marcali, Nagyvázsony, Siófok és Tapolca, összesen 44 nemzetiségi önkormányzat jöhet létre. Nemzetiségi, etnikai viszonylat alapján abszolút többségében cigány/roma önkormányzatok fognak alakulni, 23 településen csak cigány/roma, illetve további 4 településen cigány/roma önkormányzat is létrejön. Német nemzetiségi önkormányzat 12 településen alakul, és további négy településen német nemzetiségi önkormányzat is létrejöhet. Sármelléken bolgár nemzetiségi önkormányzati választást tartanak.

58. sz. ábra Nemzetiségi önkormányzati választás a Balaton térségének érintett településein 2024. évben

SOMOGY		VESZPRÉM		ZALA	
Település	Önkormányzat	Település	Önkormányzat	Település	Önkormányzat
Ádánd	Cigány/roma	Balatoncsicsó	Német	Bókaháza	Cigány/roma
Andocs	Cigány/roma	Balatonfüred	Cigány/roma	Csapi	Cigány/roma
Gamás	Cigány/roma	Hidegkút	Német	Dióskál	Cigány/roma
Karád	Cigány/roma	Monostorapáti	Cigány/roma	Galambok	Cigány/roma
Kéthely	Cigány/roma	Nagyvázsony	Német/Cigány/Roma	Garabonc	Cigány/roma
Látrány	Cigány/roma	Pula	Német	Keszthely	Cigány/roma
Lengyeltóti	Cigány/roma	Szentantalfa	Német	Nagyrada	Cigány/roma
Marcali	Német/Cigány/Roma	Szentjakabfa	Német	Sármellék	Bolgár
Öreglak	Cigány/roma	Szentkirályszabadja	Cigány/roma	Zalacsány	Cigány/roma
Siófok	Német/Cigány/Roma	Tagyon	Német	Zalakaros	Német
Somogysámson	Cigány/roma	Tapolca	Német/Cigány/Roma	Zalakomár	Cigány/roma
Somogyvár	Cigány/roma	Tótvázsony	Német		
Táska	Cigány/roma	Vászoly	Német		
		Veszprémfajsz	Német		
		Vöröstó	Német		
		Zánka	Német		

Forrás: Nemzeti Választási Iroda. <https://vtr.valasztas.hu/onk2024>

Az önkormányzatok nemzetiségi különbségei (vár)megyei viszonylat szerint nem véletlenek,²¹⁷ 11 + 2 Somogy (vár)megyei, illetve 9 zalai településen alakul cigány/roma kisebbségi önkormányzat, amivel felülreprezentált arányt alkotnak a 180 üdülőkörzeti településen belül, míg a német nemzetiségi önkormányzatok nem véletlen többsége Veszprém (vár)megyei. A Balaton északi részén 11 + 2 településen alakul német nemzetiségi önkormányzat, és csupán 3 cigány/roma. Összességében a somogyi BKÜ települések több mint négyötödében, a Veszprém (vár)megyei települések több mint háromnegyedében, a zalaiak több mint 70 %-án nem alakul kisebbségi önkormányzat, de csak a Somogy vármegyei arány felülreprezentált.

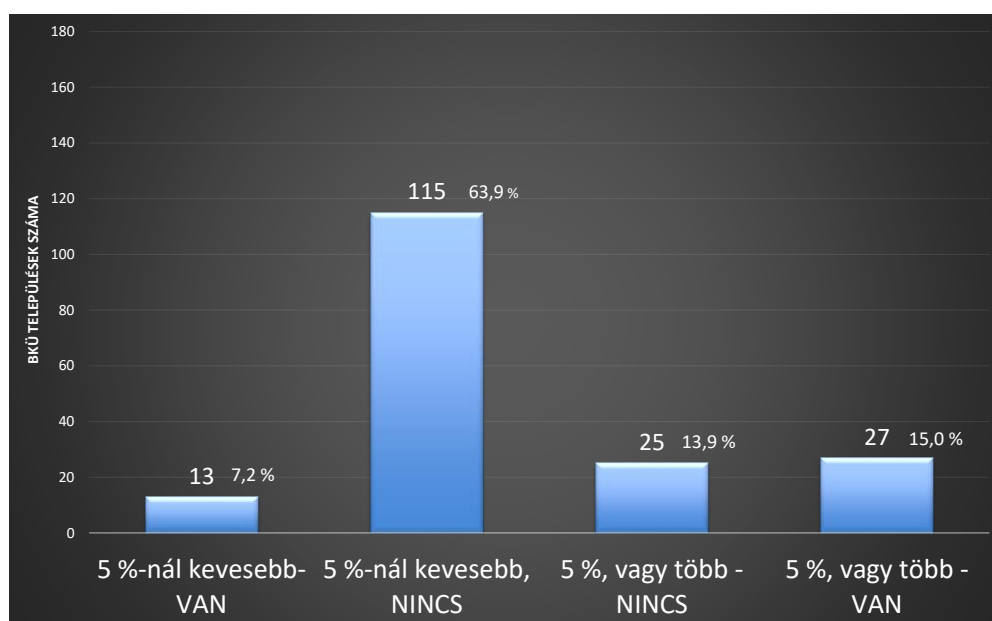
²¹⁷ Pearson Chi-Square: 26,940. Asymp. Sig. (2-sided): 0,001. Cramer's V: 0,274.

Sármelléken korábban cigány/roma kisebbségi önkormányzat működött, 2024-ben azonban a választási iroda jogosultsági feltételek hiányában elutasította a cigány/roma önkormányzati választás regisztrálását, de nyilvántartásba vette a bolgár nemzetiségi választást, amire korábban a településen nem volt példa.²¹⁸ A népszámlálások adatai alapján Sármelléken korábban nem volt bolgár nemzetiségi kisebbség, a 2022. évi népszámlálás azonban nem kevesebb, mint 48, magát bolgár nemzetiségűnek valló személyt tárt fel.

A nemzetiségi önkormányzati választások 2024. évi települési adatait összevetettük a 2022. évi népszámlálás nemzetiségi népesség adataival annak térképezésére, mennyire fedí le az adott települések nemzetiségi jelenlétét a nemzetiségi önkormányzatok megalakulása, vagy éppen annak hiánya mennyiben társítható az adott településen belüli valós nemzetiségi népességgel. Az adott településen belül a releváns nemzetiségek arányát a teljes népességhez viszonyítva minimum 5 %, vagy annál magasabb arányban határoztuk meg. Az adatokból tipológiát képeztünk az alábbi módszer szerint:

	Az adott településen belüli, magát hazai nemzetiségek közé soroló lakosság aránya a teljes népességen belül 5 %-nál kevesebb	Az adott településen belüli, magát hazai nemzetiségek közé soroló lakosság aránya a teljes népességen belül 5 %-nál több
Nemzetiségi választás 2024. évben	VAN	NINCS
	NINCS	VAN

59. sz. ábra Nemzetiségi önkormányzati választás 2024. évben a 2022. évi népszámlálás során magát nemzetiségi, etnikai kisebbségbe sorolt lakosság települési vetülete szerint



Forrás: KSH és NVI adatok alapján BIFÜ Nkft

²¹⁸ Sármelléken 2018-tól bolgár nemzetiségi nevelés és oktatás is zajlik a helyi általános iskolában, és cserediák programban is részt vesznek.

Bővebben: <https://www.sarmellek-iskola.hu/tagiskola/nemzetisegi-neveles-oktatas/tajekoztato-a-bolgar-nyelvoktato-nemzetisegi-neveles-oktatasrol>

A tipológiametszet adatai alapján az üdülőkörzet településeinek 63,9 %-a , összesen 115 településen a nemzetiségi, etnikai kisebbség aránya nem éri el az adott település teljes népességének 5 %-át. A 115 település közel fele, 46,1 % Veszprém, több mint harmada, 36,5 % Somogy, kevéssel több, mint hatoda, 17,4 % Zala (vár)megyei. A 115 település többsége, 62,6 %-a az üdülőkörzet háttérzóna területéhez sorolható. Területi viszonylatok között nincs szignifikáns összefüggés.²¹⁹ A 115 nemzetiségi önkormányzat, illetve jelentősebb nemzeti kisebbség nélküli település között találjuk többek között Badacsonytomaj, Balatonalmádi, Balatonboglár, Balatonföldvár, Balatonfüzfő, Balatonkenese, Balatonlelle, Fonyód, Hévíz, Tab és Zamárdi városokat, de itt szerepel Balatonszárszó, Gyenesdiás, Révfülöp és Vonyarcvashegy nagyközség is, számos egyéb község mellett, mint Alsóörs, Csopak, Kőröshegy, Lesencetomaj, Paloznak, Szántód, Uzsa, vagy Zalaapáti.

Összesen 13 olyan üdülőkörzeti települést találtunk, ahol az adott településen belüli, magát hazai nemzetiségek közé soroló lakosság aránya a teljes népességen belül 5 %-nál kevesebb, de mégis sor kerül 2024. évben nemzetiségi önkormányzat létrehozására. Jelen esetben 6 város és 7 községről van szó. Városok: Balatonfüred, Keszthely, Marcali, Siófok, Tapolca és Zalakaros. Községek: Ádánd, Kéthely, Monostorapáti, Nagyvázsony, Szentantalfa, Szentkirályszabadja és Vászoly. Területileg 7 Veszprém, 4 Somogy és 2 Zala vármegyei, 10 üdülőkörzeti háttérzóna és 3 Balaton parti település.

Abban a tipológiai metszetben, ahol az adott településen belüli, magát a hazai nemzetiségek közé soroló lakosság aránya a teljes népességen 5 %-nál több, de mégsem kerül sor nemzetiségi önkormányzat megalakítására 25 települést detektáltunk. Ezek a települések kivétel nélkül községi jogállásúak, 15 település Somogy, 3 Veszprém, 7 Zala vármegyei, 20 az üdülőkörzet háttérzóna területén, 5 a Balaton parton helyezkedik el. Ez utóbbi településklaszterben találjuk például a már korábban is említett Balatonőszödöt, ahol a térségben az egyik legnagyobb ukrán, illetőleg ukrainai zsidó közösség éli mindennapjait. A szóban forgó 25 település az alábbi: Balatonberény, Balatongyörök, Balatonmagyaród, Balatonőszöd, Balatonszentgyörgy, Balatonújlak, Barnag, Buzsák, Cserszegtomaj, Csömend, Főnyed, Hollád, Kisberény, Nemesbük, Nikla, Öcs, Sávoly, Szegerdő, Teleki, Tikos, Vigántpetend, Vindornyalak, Vörs, Zalamerenye és Zalasabbar.

Végül a tipológiai rendszer negyedik ágában, ahol az adott településen belüli, magát hazai nemzetiségek közé soroló lakosság aránya a teljes népességen belül 5 %-nál magasabb, és sorra is kerül nemzetiségi önkormányzati választás, 27 üdülőkörzeti települést mutattunk ki. Ebben az esetben Lengyeltóti esetében egy város, Zalakomár vonatkozásában egy nagyközség, és 25 község sorolható ide: Andocs, Balatoncsicsó, Bókaháza, Csapi, Dióskál, Galambok, Gamás, Garabonc, Hidegút, Karád, Látvány, Nagyrada, Öreglak, Pula, Sármellék, Somogysámson, Somogyvár, Szentjakabfa, Tagyon, Táská, Tótvázsony, Veszprémfajsz, Vöröstó, Zalacsány és Zánka. Területi viszonyok alapján mind Somogy, mind Veszprém, mind Zala (vár)megyékből egyaránt 9-9-9 település osztozik a helyeken, viszont a 27 településből csak egyetlen Balaton parti akad. Ez utóbbi település Zánka.

²¹⁹ Pearson Chi-Square: 3,017. Asymp. Sig. (2-sided): 0,221.

Azokon az üdülőkörzeti településeken, ahol 2024. évben sor kerül nemzetiségi önkormányzat létrehozására, és a magát nemzetiségi közelítésben hazai nemzetiségűnek besoroló lakosság száma nagyobb, mint a teljes népesség 5 %-a, a települések 63 %-a esetében cigány/roma kisebbségi önkormányzat alakul, harmadrészükből német, és egy bolgár.

60. sz. ábra A 2024 évben megalakuló nemzetiségi önkormányzatok nemzetiségi típusainak összefüggése a 2022. évi népszámlálás során magát nemzetiségi, etnikai kisebbségbe sorolt lakoságmetszetek települési vetülete szerint

		ÉRTÉKELŐ ADAT				Total
		5 %-nál kevesebb- VAN	5 %-nál kevesebb, NINCS	5 %, vagy több - NINCS	5 %, vagy több -VAN	
Nemzetiségi önkormányzat	Bolgár	0	0	0	1	1
		,0%	,0%	,0%	100,0%	100,0%
		,0%	,0%	,0%	3,7%	,6%
	Cigány/roma	6	0	0	17	23
		26,1%	,0%	,0%	73,9%	100,0%
		46,2%	,0%	,0%	63,0%	12,8%
	Német	3	0	0	9	12
		25,0%	,0%	,0%	75,0%	100,0%
		23,1%	,0%	,0%	33,3%	6,7%
	Német/Cigány/Roma	4	0	0	0	4
		100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
		30,8%	,0%	,0%	,0%	2,2%
	Nincs	0	115	25	0	140
		,0%	82,1%	17,9%	,0%	100,0%
		,0%	100,0%	100,0%	,0%	77,8%
Total	13	115	25	27	180	
	7,2%	63,9%	13,9%	15,0%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Forrás: KSH és NVI adatok alapján BIFÜ Nkft

Abban az esetben, amikor a 2022. évi népszámlálás adatai alapján a magát nemzetiségi közelítésben hazai nemzetiségűnek besoroló lakosság száma alacsonyabb, mint a teljes népesség 5 %-a, de mégis sor kerül nemzetiségi önkormányzat megalakítására, a cigány/roma önkormányzatok ugyancsak abszolút többségben vannak. Esetükben 6 +2 önkormányzatról van szó. A német nemzetiségi önkormányzatok száma ebben a tipológiametszetben 3 + 2.²²⁰

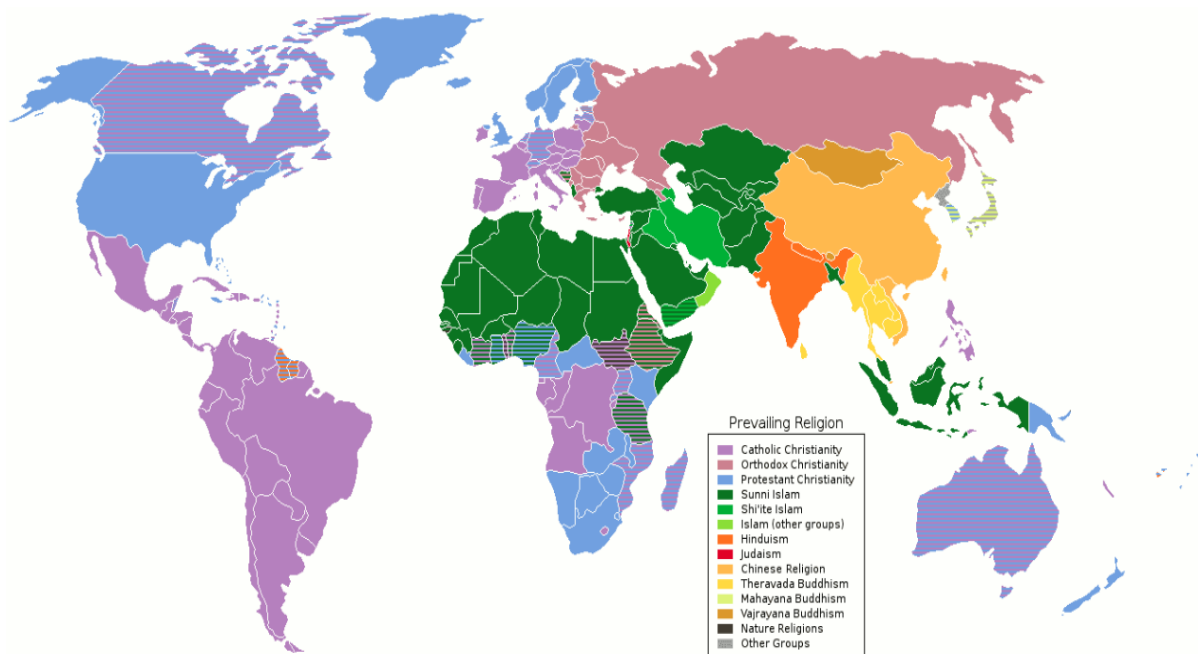
²²⁰ Pearson Chi-Square: 222,876. Asymp. Sig. (2-sided): 0,000. Cramer's V: 0,642.

7. Vallás, felekezet

7.1 Vallás és felekezetek szerinti jellemzők globálisan

Az emberi népesség vallás, felekezeti megoszlás szerinti vizsgálatai sok évtizedes időtávban zajlanak a világ számos, jelenkorunkhoz közelítve egyre több országában, köztük Magyarországon is. Az ilyen vizsgálatok különböző módszertan alapján részben az egész lakosságra kiterjedő népszámlálások, részben reprezentatív mintákon alapuló célzott tematikai kutatások eredményeiként valósulnak meg. A különböző földrészek, országok, népek és nemzetiségek körében eltérő időpontokban készült vizsgálati adatok egy dinamikusan változó összképet mutatnak akár gyors és erőszakos, akár békés és lassú civilizációs, társadalmi, gazdasági és kulturális erőhatások roppant feszítéseiben. Az Amerikai Egyesült Államokban működő *National Opinion Research Center* (NORC)²²¹ és a *Pew Research Center* (PRC)²²² számos, többtízezer fős, a Föld bolygó minden kontinensére kiterjedő reprezentatív vizsgálat keretében követte nyomon a vallásosság, hit és felekezeti hovatartozás folyamatait. Az ezredfordulót követő évtizedekben a Földön élő emberek mintegy 85 %-a azonosult valamilyen vallással.²²³

10. sz. térkép Vallásfelekezetek szerinti megoszlás a világon a 21-ik század második évtizedének elején



Forrás: *Population Education*. <https://populationeducation.org/> (2020)

A világon a legelterjedtebb vallás és felekezet továbbra is a kereszténység, a teljes emberi népesség mintegy harmada, összességében 2,4 milliárd ember sorolható a keresztény felekezetekhez. A keresztények mintegy 50 %-a római katolikus, 37 % protestáns-református, 12 % ortodox, 1 % egyéb keresztény felekezetűnek vallja magát.

²²¹ Bővebben: <https://www.norc.org/about/who-we-are.html>

²²² Bővebben: <https://www.pewresearch.org>

²²³ Forrás: <https://populationeducation.org/>

Az Amerikai Egyesült Államok ad otthont a világ legnagyobb keresztény népességnek, ez a Földön élő teljes népesség kilenced része (11,3 %), ezt Brazília (8 %) és Mexikó (5 %) követi.

Az iszlám felekezetek a Föld népességének mintegy negyedére terjednek ki, több mint 2 milliárd követője van, többségük a szunnita felekezethez tartozik, kisebb hányaduk síitaként azonosítja magát. Az iszlám követői különböző etnikai háttérrel rendelkeznek, több száz nyelvet beszélnek, és a Föld 49 országban vannak többségben, lefedve a Közel-Keletet, Észak-Afrikát és Dél-Ázsia egyes részeit. A világ muszlim népességének legnagyobb aránya Indonéziában él, de hatalmas közösségek élnek Indiában, Pakisztánban és Bangladesben.

A világon elterjed harmadik legnagyobb vallás a hinduizmus, több mint 1,2 milliárd követője van, akik túlnyomó többsége Indiában és Nepálban él. A három legnagyobb valláson kívül közel félmilliárd ember sorolható a buddhizmus követői közé, akik több mint fele Kínában él, csaknem százmilliós népességet tömörít a sintoizmus is, Japán ősi természeti vallása.

A világ népességének további mintegy hetedrésze egyéb vallásokkal azonosul, ezek közé tartozik a judaizmus, vagy a népi, hagyományos, afrikai, ausztrál, amerikai természeti vallások.

Nagyon fontos, világtendenciaként megfigyelhető kutatási eredmény, a nem vallásos népesség növekedése. A legutóbbi, 2020-as évek elején készült felmérések eredményei alapján, a Földön jelenleg élő népesség mintegy 16 %-nak nincs vallási hovatartozása. Ez utóbbiak közé tartoznak az ateisták, agnosztikusok és mindazon emberek közössége is, akik hisznek Istenben vagy a spirituális életben, de nem azonosulnak egyetlen vallással sem.

A legnagyobb független népességgel rendelkező országok közé tartozik Kína, Japán és az Amerikai Egyesült Államok. Az Amerikai Egyesült Államok esetében azok, akik nemleges választ adtak, amikor a vallásról kérdezték őket, a 2000. évi 8 % 2022-re 21 % emelkedett. Az adatok alapján a 2020-as évek elején Kínában és Japánban, valamint Dél-Koreában, a hivatalos adatok szerint Észak-Koreában, az európai kontinensen Csehországban és Észtországban a lakosság abszolút többségének saját állítása szerint nincs vallási hovatartozása.

A vizsgált adatok alapján amennyiben a vallásfelekezetekhez tartozás nem számítják releváns dimenziónak, az Istenhit a világ legtöbb országában csökkenőben van, a népességeket nemzetiségektől függetlenül a vallásos hitgyakorlástól való fokozatos elfordulás jellemzi. A kutatók csupán néhány egyértelmű kivételt azonosítottak, ezek között vannak a jelenkor legsúlyosabb háborús konfliktusait elszenvedő területek: Ukrajna, Oroszország és Izrael,²²⁴ de a Vatikán vonatkozásában a legbékésebb is. Ugyan a jelenkor évtizedeiben az életkor előrehaladtával növekszik a vallásosság szerepe, a háborús országok lakossága esetében ez a jelenség is trendtörő, a vallásos mintázatok minden életkori szegmensben fontos szerepkörhöz jutnak. Azonban a globális változások mégis azt mutatják, hogy az Istent tagadóknak, Istent *nemlétezőnek* tekintők aránya fokozatos növekszik, amivel párhuzamban az istenhívőké csökken. Az ateizmus térhódítása mindenhol tetten érhető, de primer módon az euro-atlanti világra jellemző, jelentőségében Európa, ezen belül az északnyugati, a skandináv országok az élenjárók, illetve egyes kelet-európai államok, például a már említett Csehország, de fontos, vetületekben hazánk, Magyarország is.

²²⁴ Bővebben: <https://www.pewresearch.org/religion/2020/07/20/the-global-god-divide/>

7.2 Vallás és felekezetek szerinti jellemzők Magyarországon és a Balaton térségében a 21-ik század első évtizedeiben

A teljes népességre kiterjedő egyidejű, kérdőíves állapotfelvételek, azaz népszámlálások lehetőséget kínálnak a vallás és felekezetek szerinti diverzitások folyamat térképezésére, a változások nyomon követésére. Ezzel a lehetőséggel számos ország tudományos és politikai közössége nem él,²²⁵ Franciaországban például államilag deklarált laicista elvek alapján egyáltalán nem vezetnek hivatalos statisztikát a népesség vallásáról,²²⁶ a vallás és felekezeti kötődés tervezett módon nem része a népszámlálásoknak. Magyarországon ezzel szemben a jelen században megvalósult eddigi három népszámlálás során a vallás és felekezeti kötődés vizsgálata nemcsak kiemelten fontos tényfeltáró terület, hanem *nem különböző* adatfelvételi módszertan alapján is zajlott, kivételes lehetőséget kínálva az összehasonlító elemzésekhez.²²⁷

A témakör kapcsán végzett összehasonlító elemzések felértékelődnek abból a szempontból is, hogy a népszámlálási adatokat kivéve nem állnak rendelkezésre a népesség vallási hovatartozásáról nyilvántartási adatok, a 2001-es, a 2011-es és a 2022-es népszámlálások vallás, felekezeti eredményei egyedüli forrásai a témakörrel foglalkozó statisztikai elemzéseknek. Mivel a népszámlálás a jövőben Magyarországon sem kérdőíves alapon, lakossági megkereséssel valósul meg,²²⁸ a jövő felmérései, még ha foglalkoznak is a vallás témakörével, jellegüket tekintve egészen mások lesznek, mint az egyidejű teljes körűséget biztosító népszámlálások.²²⁹

Meghatározó módszertani fundamentum minden vallási témakörrel foglalkozó szakirodalmi közelítésben, hogy kit tekintünk vallásosnak. Számos kutatásban a *felekezeti önbesorolási ténye* jelenti a vallásosság definíciós optikájának origóját. A mi közelítésünk szerint a felekezeti önbesorolás nem evidens módszertani kritériuma a vallásosságnak a kérdést válasz nélkül hagyók oksági indokainak feltérképezése, ismerete nélkül. Emiatt nem szűkíthetjük a képet csak a felekezeti besorolást vállalók tömegbázisára, hanem a teljes szerkezeti képet dimenzionáljuk, amelyben a felekezeti hovatartozást jelölők mellett a felekezeten kívüliséget választók, és a kérdésre nem válaszolók is szerepelnek.

²²⁵ Bővebben: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/kontinensrol_kontinensre

²²⁶ Ezzel párhuzamban a nemzetiségi etnikai összetételről sem. Bővebben: <https://www.insee.fr/fr/accueil>

²²⁷ A vallásra, felekezetre vonatkozó népszámlálási kérdések önkéntes, nem kötelező válaszadáson alapultak: 2001: Vallása, hitfelekezete? ; 2011: Mely vallási közösséghez, felekezethez tartozónak érzi magát? ; 2022: Mi a vallása, felekezete? Azonosságról nem beszélhetünk, de a nem különbözőség módszertani ténye fennáll.

²²⁸ A népszámlálások hagyományos, megkérdezésen alapuló adatait egyre több országban váltják ki regiszteralapú adatokkal, ebben a folyamatban vezető szerepet töltenek be a nyugati országok. A skandináv országokban, Ausztriában, Szlovéniában sem készülnek már hagyományos kérdőíves népszámlálások. A népszámlálások kérdőíves adatfelvételi módszerének elhagyását az átalakult kutatási környezet, a meglévő statisztikai adatvezetés módszertani megbízhatósága, a fejlett informatikai technika mellett a döntéshozók szerint a kérdőíves adatfelvétel magas költségigénye indokolja. A továbbiakban már Magyarországon sem keresik meg az ország lakóit, hogy a népszámlálási kérdésekre ők maguk válaszoljanak, hanem ahogy nyugaton, különböző állami nyilvántartásokból fogják a népszámlálási adatokat generálni. Bővebben: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/hireink>

²²⁹ Egyes vélemények szerint a kutatóknak és a döntéshozóknak nyugati példa és útmutatás alapján akár le is kell mondaniuk a vallási, etnikai, nemzetiségi identitásra, hovatartozásra vonatkozó adatokról.

Bővebben: Németh Ádám: *Népszámlálások a Covid19-világjárvány idején Magyarországon és a szomszédos országokban*. Statisztikai Szemle, 101 sz.: 459–472. 2023.

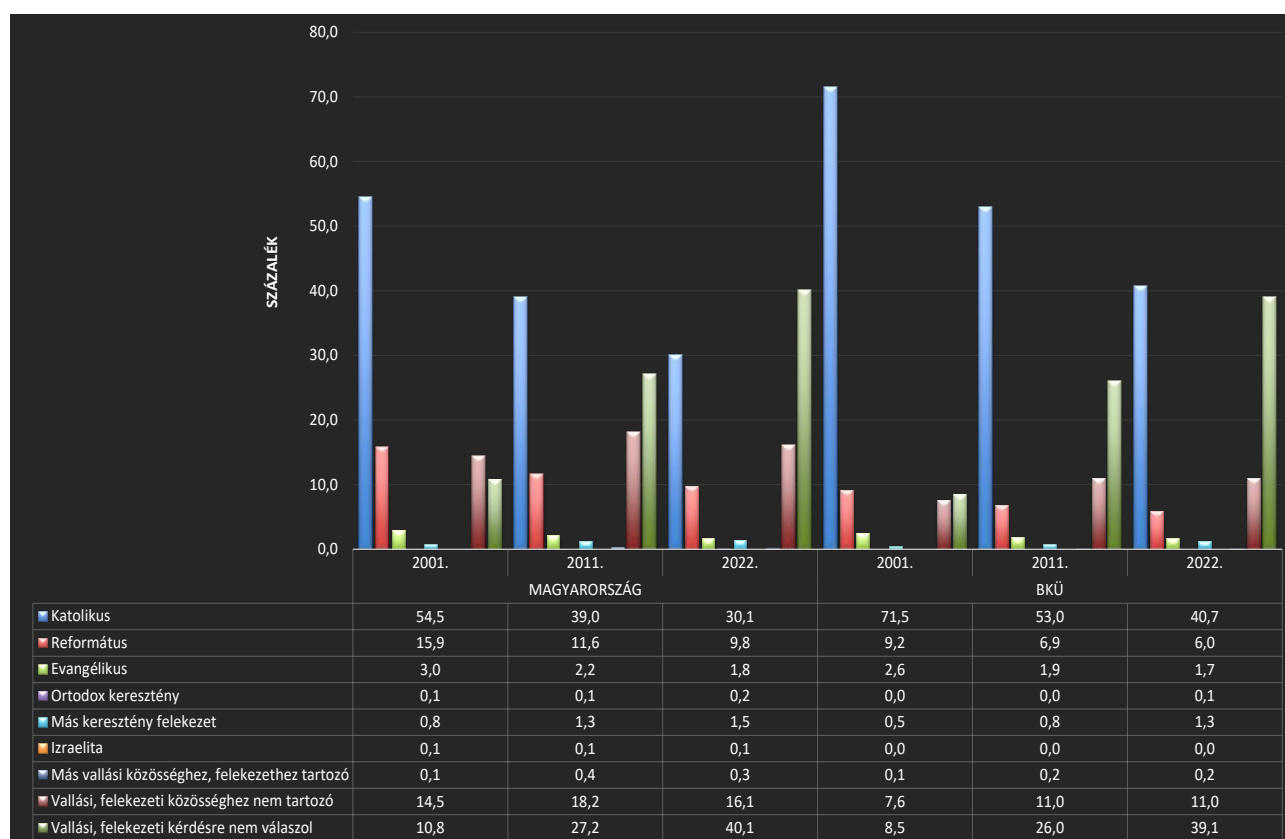
Forrás: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2023/2023_05/2023_05_459.pdf

Magyarországon a népszámlálások egyetlen kérdéssel a konkrét vallási felekezethez tartozást vizsgálják, csak a célzott vallásszociológiai érdeklődésű kutatásokban kérdezik rá a vallásosságra, sok esetben azt nem is a tétéles valláshoz, vallási felekezethez való kötődésben mérik. A népszámlálások eredményein keresztül nem nyílik majd lehetőség arra, hogy a vallási felekezethez tartozás és az egyéni vallásosság közötti kapcsolatot elemezni lehessen.²³⁰

A vallás és hit gyakorlatától való elfordulás folyamata Magyarországon is megfigyelhető. A 2001-es és a 2022-es népszámlálás eszmei időpontjai között Magyarország népessége mintegy 595 ezer fővel csökkent. Ugyanekkor a katolikus felekezetű válaszadók együttes száma több mint 2,6 millió fővel lett kevesebb, a népességvesztés tömege a reformátusok esetében közel 678 ezer fő, az evangélikusok esetében 128 ezer fő, de még az izraelita népesség száma is több mint 5 ezer fővel lett kevesebb. Tömegszerű növekedés csak az ortodox keresztények esetében következett be, de az ebbe a felekezetbe soroltak száma minden területi léptékben alacsony.

Kiemelten fontos értelmezési változásmarker tehát a vallási, felekezeti kérdések válasz nélkül maradása. Országosan 2001-ben a vallásról szóló kérdésekre a népesség 10,8 %-a nem válaszolt, ez 2011-ben 27,2 %-ra, 2022-re 40,1 %-ra növekedett.

61. sz. ábra A legutóbbi három népszámlálás vallásra vonatkozó eredményei a népesség százalékában



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

²³⁰ Bővebben: Kovács Benedek, Lajtai Máttyás: *Magyarország vallási viszonyai a népszámlálások és egyéb lakossági adatfelvételek tükrében*. Statisztikai Szemle, 98 sz.: 573–598. 2020.

Forrás: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2020/2020_06/2020_06_573.pdf

Hasonló növekedési ütem látszik e kiemelten fontos marker kapcsán a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) törvényben meghatározott területén is.

A BKÜ területén a vallási, felekezeti kérdések válasz nélkül maradása minden népszámlálás eszmei időpontjában alacsonyabb az országosnál, viszont ugyanúgy lineáris növekedést jelez, 2001-ben 8,5 %, 2011-ben 26 %, 2022-ben 39,1 %, követi az országos trendet. Mivel a térség területe az idő előrehaladtával nagyobb lett, miközben hosszú időtávban pozitív az üdülőkörzet vándorlási egyenlege, a népesség száma is magasabb annak ellenére, hogy a születések és halálozások negatív összege az üdülőkörzet népességét is súlyos mértékben érinti.

Magyarország a történelem viharai ellenére több mint ezer éve keresztény felekezeti többségű ország. 2001-ben a népesség abszolút többsége, 54,5 %-a katolikus volt, a katolikuson belül elsöprő többségében római katolikus. A katolikusok aránya 2011-ben a népesség 39 %-át, 2022-ben már csak 30,1 %-át tette ki, a teljes népesség harmada alá csökkent. A görög katolikusok aránya a katolikusokon belül növekvő annak ellenére, hogy a számuk csökken. 2001-ben a görög katolikusok aránya a katolikusokon belül 4,89 % volt, 2022-ben 6,24 %, miközben több mint 100 ezer fővel csökkent a számuk. A görög katolikusok arálynövekedése a római katolikus népesség görög katolikushoz szignifikánsabb fogyatkozásának következménye. Annak ellenőrzése, hogy a katolikus népesség csökkenése egyben a felekezeten kívüliséget is jelent-e, az egyházi keresztlési statisztikák összevetésével lenne nyomon követhető. Erre irányuló egységes módszertan szerint pontosan vezetett adatok azonban nem állnak rendelkezésre. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia által kiadott *Katolikus Egyház Magyarországon* c. kiadványban közölt részleges adatok alapján a katolikus keresztlések száma az elmúlt évtizedekben fokozatosan csökken,²³¹ egyre kevesebb a keresztlő,²³² vagyis okkal feltételezhető a felekezeten kívüliség ténye.

A második legnagyobb keresztény népességet a reformátusok alkotják. 2001-ben a reformátusok aránya megközelítette a 16%-ot, 2011-ben 11,6 %, 2022-ben 10 % alá csökkent. A harmadik legnépesebb keresztény felekezet az evangélikusoké. Az evangélikusok aránya 2001-ben még a népesség 3%-át tette ki, 2011-ben 2,2 %, 2022-ben 1,8 %-ra csökkent.

Az egyéb keresztény felekezetek (ortodox, baptista, unitárius, pünkösdi, adventista, Hit Gyülekezete, Jehova Tanúi) teljes népességen belüli aránya a teljes népesség 0,8-1,5 %-a között mozog, időben előrehaladó módon diverzifikáltabb, de tömegjelentőségében kicsi.

Csökkenő tendenciát jelez a magukat izraelita felekezetűnek vallók száma is, 2001 és 2022 között mintegy 40 %-kal, mintegy 13 ezer főről 8 ezer fő alá csökkent a számuk.

A más vallási közösséghez, felekezethez tartozók száma (muszlim, buddhista, Krisna-tudatú, hindu, természeti vallású) 2001 és 2011 között több mint a két és félszeresére növekedett, 2011

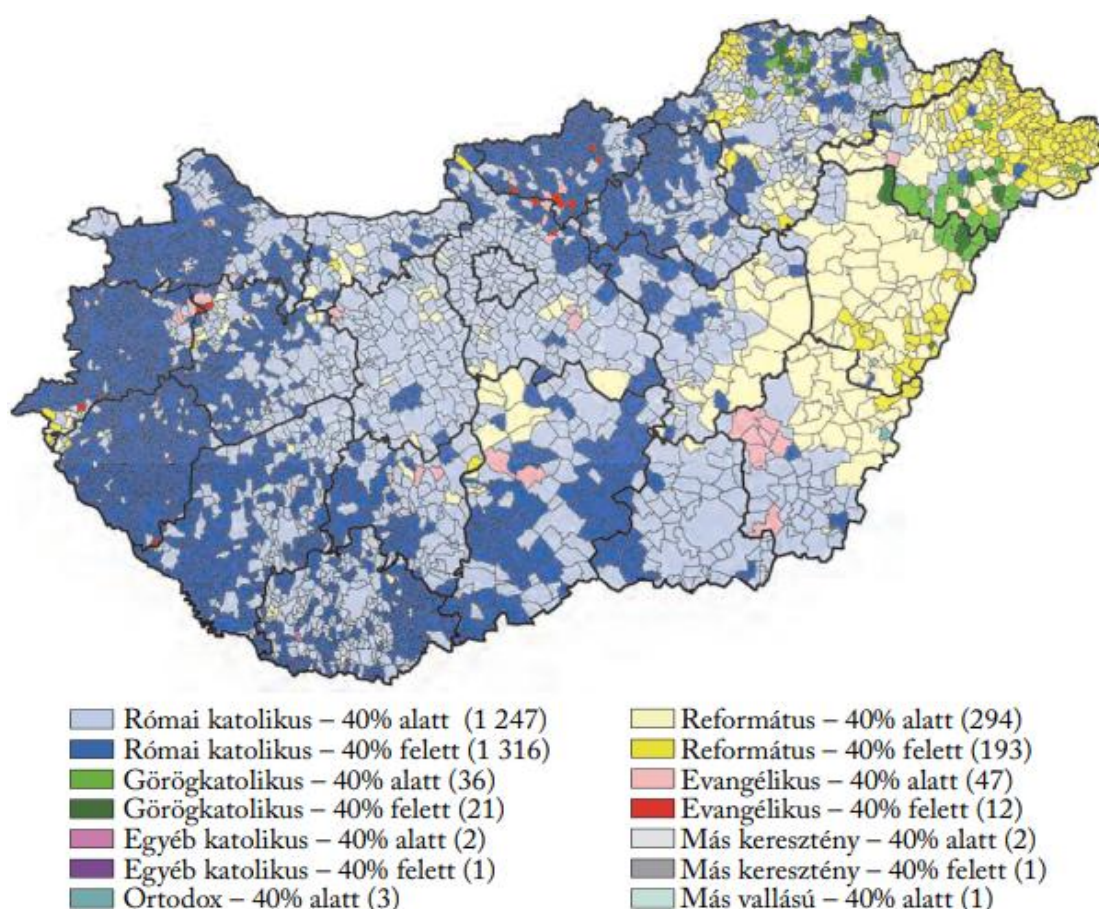
²³¹ Bővebben: <https://regi.katolikus.hu/cikk.php?h=925>.

²³² A katolikus keresztlések száma országosan a 2004-es 46 883-ról 2007-re nagyjából 1500 fővel csökkent. A katolikus egyház hét évvel későbbi statisztikai kiadványa szerint ez a szám 2010-re 39 694 főre esett vissza. A 2011-ben mért adatok szerint ugyan enyhe emelkedés volt tapasztalható (41 766), ám 2012-ben már csak alig több mint 39 ezer keresztlést regisztráltak. A keresztlések száma a görög katolikus keresztlésekben is csökken. Bővebben: <https://magyarnemzet.hu/belfold-archivum/2015/08/egyre-kevesebb-a-keresztelo>

és 2022 között azonban a 2011-es szinthez képest hatodával csökkent. Összességében 2001 és 2022 között több mint a kétszeresére növekedett, viszont ezek tömegjelentősége is alacsony, mindössze néhány tízezer főre tehető, ellentétben egyes vezető nyugati országokkal, mint Nagy-Britannia, Németország, Franciaország, Spanyolország, vagy Olaszország, a 21-ik század húszas éveiben Magyarországon továbbra sem releváns nagyságrend.

Magyarországon a korábbi népszámlálások adatai alapján kimondható, a vallási kötődéssel rendelkező népesség csökkenése ellenére a vallási struktúra lényegében változatlan maradt, a vezető vallások domináns részesedése a vallási kötődéssel rendelkező populáción belül kevésbé változott, de társadalmi és életmód befolyásoló jelentőségében annál többet veszíthetett.

11. sz. térkép A legnagyobb létszámú vallási közösségek településenként a 2022. évi népszámlálás adatai alapján



Forrás: A népszámlálások vallási adatainak eredményei térképeken / KSH 2023

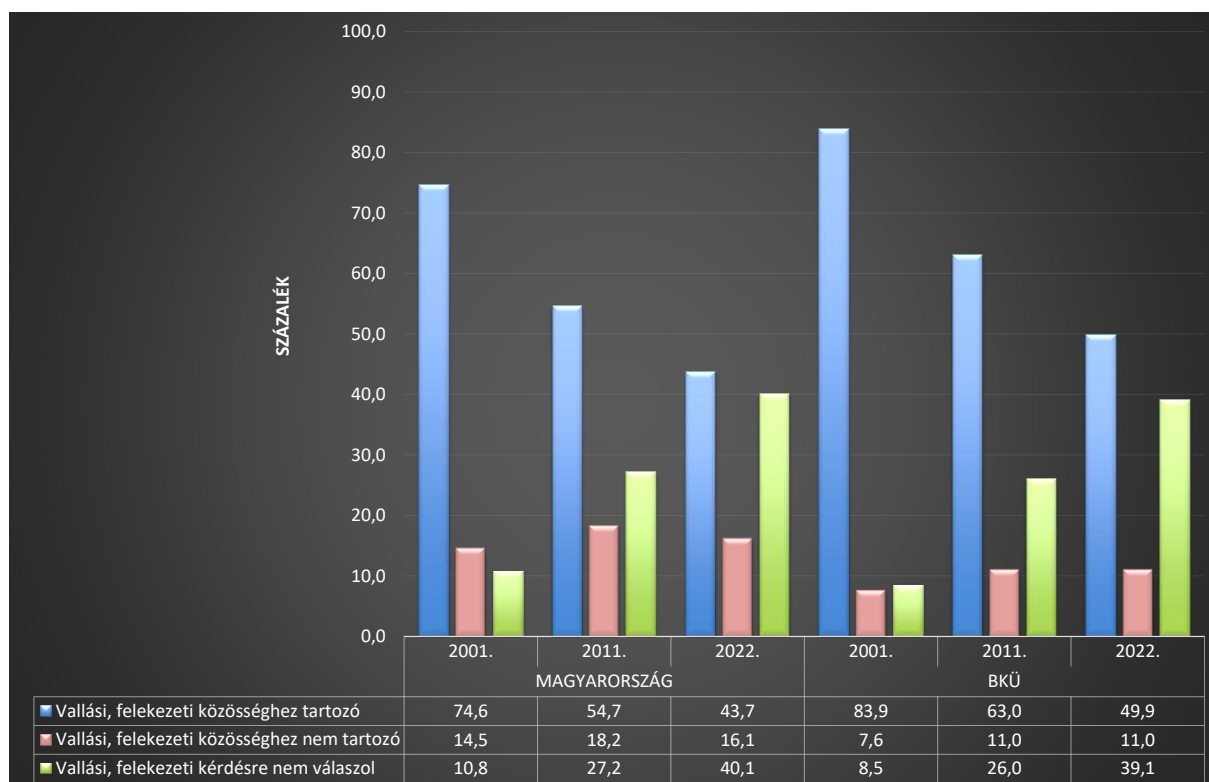
A BKÜ területi viszonylataiban optimalizálva a katolikus felekezetűek aránya a 2001. évi népszámlálás időpontjában 71,5 % volt, sokkal magasabb, mint az országos érték. 2011-ben még mindig a teljes üdülőkörzeti népesség abszolút többsége, 53 % vallotta katolikusnak magát, 2022-ben azonban már csak 40,7 % tette ugyanezt. A csökkenés tendenciája hasonló negatív linearitásban mozog, mint az országos, a csökkenés mértéke az országosnál rohamosabb, de minden népszámlálási eszmei keresztmetszetben kedvezőbb az országosnál.

A református felekezetűek arányváltozása ugyancsak hasonló az országoshoz, de a katolikusokhoz képest fordított értelemben, ezúttal az üdülőkörzeti református népesség aránya alacsonyabb folyamatosan az országos szinteknél; 2001-ben 9,2 %, 2011-ben 6,9 %, 2022-ben 6 %. Az evangélikus népesség jelenléti értéke szintén alacsonyabb a Balatonnál, mint az országos összehasonlító arány. 2001-ben a teljes népesség 2,6 %-a 2011-ben 1,9 %-a, 2022-ben 1,7 %-a vallotta magát evangélikus felekezetűnek.

A más keresztény felekezetűek aránya, ahogyan országosan, a BKÜ-ben is növekvő pályán mozog. 2001-ben a teljes népesség 0,5 %-a, 2011-ben 0,8 %-a, 2022-ben 1,3 % sorolta magát ezek közé. Ez tömegjelentőségben ugyancsak alacsony, 2001 és 2022 között 1100 főről mintegy 3200 főre való növekedést jelent a térségben. A növekedés számottevő módon a Hit Gyülekezet tevékenységéhez köthető.

A más vallási közösségekhez tartozók aránya minimális az üdülőkörzetben, mindössze néhány száz fős réteget alkot, azonban ha a számosságuk szorzóértékeit nézzük 2001 és 2022 között legalább három és félszer többen élnek a térségben.

62. sz. ábra A legutóbbi három népszámlálás vallási, felekezeti közösséghez tartozást vállaló, azt elutasító és a kérdésre nem válaszoló népesség aránya a teljes népesség százalékában



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

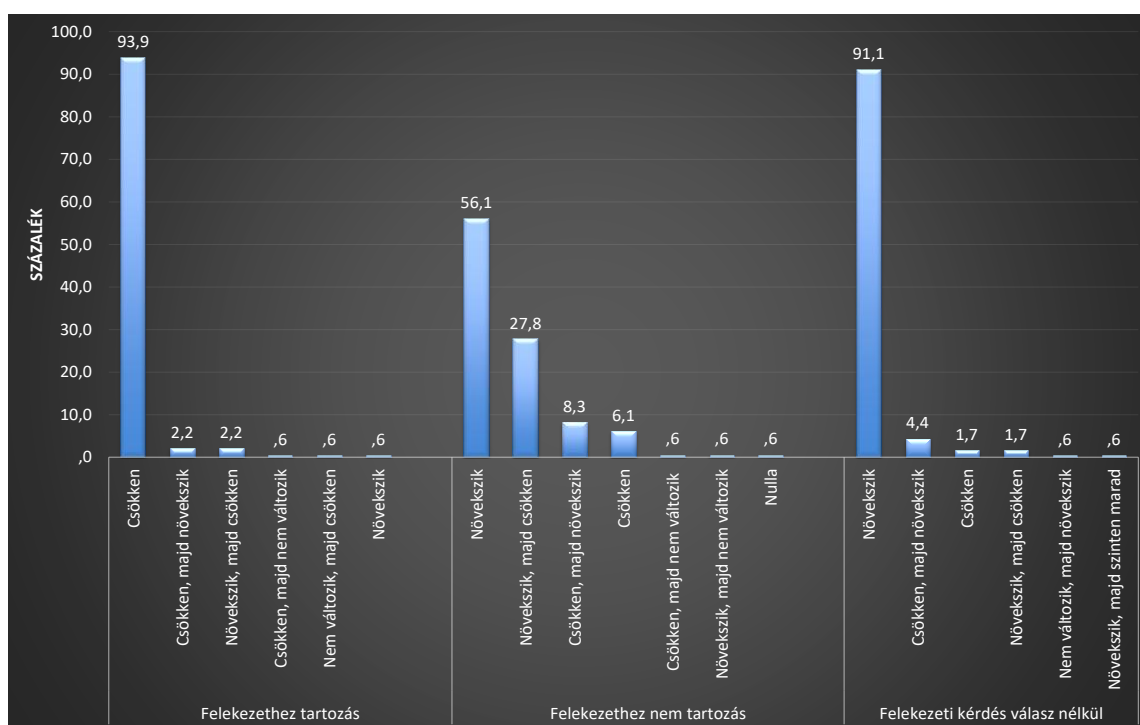
A vallási, felekezeti közösséghez vállalt módon nem tartozók aránya 2001-ben országosan a teljes népesség hetedét tette ki, ez közel másfél millió embert jelent. Ez a népesség a 2011-es népszámlálás eszmei időpontjában a népesség 18,2 %-át alkotva 1,8 millió fő fölé emelkedett, azonban 2022-re 16,1 %-ra csökkent, vagyis újra közel 1,5 millió fő sorolta be magát ebbe a kategóriába.

A Balaton térségében vallási, felekezeti közösséghez vállalt módon nem tartozók aránya 2001 és 2011 között a teljes népesség 7,6 %-ról 11 %-ra növekedett, ez nagyjából 10 ezer fős növekedést takar. 2011 és 2022 között arányaiban nem változott, egyformán a népesség 11 %-át alkotta, azonban számosságában mintegy 500 fővel csökkent.

A vallási, felekezeti közösséghez tartozást jelző lakosság összessége a 2001-es népszámlálás időpontjában Magyarországon a teljes népesség közel háromnegyedét alkotta, ugyanakkor a Balaton térségében élő népesség több mint négyötödét tette ki. 2011-es népszámláláskor a vallási, felekezeti közösséghez tartozás kifejezése még mindig a lakosság több mint felét alkotta Magyarországon, míg az üdülőkörzetben 63 %-os értéken állt. A 2022. évi népszámlálás eszmei időpontjában a vallási, felekezeti közösséghez tartozást vállalók aránya a teljes népesség 43,7 %-át alkotta Magyarországon, és a Balaton térségében is 50 %-os arány alá mérséklődött.

Összességében tehát a vallási, felekezeti közösségekhez tartozás önbesorolása fokozatosan teret veszít, miközben stagnál, vagy mérséklődött azok gyakorisága, akik vállaltan elutasítják a vallási, felekezeti közösséghez tartozást, viszont jelentősen növekedett az a lakossági réteg, amely a vallási, felekezeti kérdéseket válasz nélkül hagyja. Ezt a jelenségszerkezetet fogjuk a továbbiakban Balaton térségi területi keresztmetszetek fókuszpontjai alapján, időben végigkövetve a népszámlálások változásértékeit, települési szinten is vizsgálni.

63. sz. ábra Vallási, felekezeti közösségekhez tartozás, annak elutasítása és a válaszmegtagadás alakulása a BKÜ-ben a legutóbbi három népszámlálás adatai szerint



Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

Időben előrehaladó módon a legutóbbi három népszámlálás összesített adatai alapján a Balaton térségében települési szinten a teljes népességre vetítve az alábbi alaptrendek rajzolódnak ki:

1. csökken a vallási, felekezeti közösséghez tartozás jelzése, ez a teljes időszak Balaton térségi településeik 93,9 %-ra igaz, összesen 169 települést jelent,
2. növekszik a vallási, felekezeti közösséghez nem tartozás jelzése, ez az üdülőkörzet településeinek települések 56,1 %-ra igaz, ez összesen 101 település,
3. növekszik a vallási, felekezeti kérdésekre nem válaszolók aránya, ami a BKÜ települések 91,1 %-a esetében igaz állítás, ami teljes időszak szerint összesen 164 települést alkot.

Ezzel párhuzamban a települési összkép lényegesen összetettebb, tanulságos feltárni, hol találunk az alapvető trendvonalaktól divergáló jelenségeket. Ehhez az üdülőkörzet jogszabályban rögzített területi dimenzióit használtuk fel: vármegye terület,²³³ illetve a hatályos 2018. évi CXXXIX. sz. Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről törvény rendelkezése alapján Balaton parti és partközeli / háttérzóna települések.

A teljes időszak elemzése alapján csak a felekezethez nem tartozást jelzők esetében találtunk nem véletlen területi összefüggéseket.²³⁴ A felekezethez tartozás, illetve a vallási, felekezeti kérdésre nem válaszolók rétegei szerint minden esetben $p > 0,05$ khi négyzet értéket kaptunk, elutasítottuk a nem véletlen összefüggés hipotézisét.²³⁵

64. sz. ábra Vallási, felekezeti közösségekhez nem tartozás alakulása a BKÜ-ben települési szinten a legutóbbi három népszámlálás folyamat adatai szerint (vár)megye területek dimenzióinak felbontásában

		Megye - vármegye 2012-ig			Total
		14 - Somogy megye	19 - Veszprém megye	20 - Zala megye	
Felekezethez nem tartozás - kód	Csökken	2 18,2% 2,9%	4 36,4% 5,5%	5 45,5% 13,2%	11 100,0% 6,1%
	Csökken, majd nem változik	1 100,0% 1,4%	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,6%
	Csökken, majd növekszik	7 46,7% 10,1%	6 40,0% 8,2%	2 13,3% 5,3%	15 100,0% 8,3%
	Növekszik	42 41,6% 60,9%	33 32,7% 45,2%	26 25,7% 68,4%	101 100,0% 56,1%
	Növekszik, majd csökken	17 34,0% 24,6%	29 58,0% 39,7%	4 8,0% 10,5%	50 100,0% 27,8%
	Növekszik, majd nem változik	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	1 100,0% 2,6%	1 100,0% ,6%
	Nulla	0 ,0% ,0%	1 100,0% 1,4%	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,6%
	Total	69 38,3% 100,0%	73 40,6% 100,0%	38 21,1% 100,0%	180 100,0% 100,0%

		Megye - vármegye 2013-tól			Total
		14 - Somogy megye	19 - Veszprém megye	20 - Zala megye	
Felekezethez nem tartozás - kód	Csökken	2 18,2% 2,9%	4 36,4% 5,6%	5 45,5% 13,2%	11 100,0% 6,1%
	Csökken, majd nem változik	1 100,0% 1,4%	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,6%
	Csökken, majd növekszik	7 46,7% 10,0%	6 40,0% 8,3%	2 13,3% 5,3%	15 100,0% 8,3%
	Növekszik	42 41,6% 60,0%	33 32,7% 45,8%	26 25,7% 68,4%	101 100,0% 56,1%
	Növekszik, majd csökken	18 36,0% 25,7%	28 56,0% 38,9%	4 8,0% 10,5%	50 100,0% 27,8%
	Növekszik, majd nem változik	0 ,0% ,0%	0 ,0% ,0%	1 100,0% 2,6%	1 100,0% ,6%
	Nulla	0 ,0% ,0%	1 100,0% 1,4%	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,6%
	Total	70 38,9% 100,0%	72 40,0% 100,0%	38 21,1% 100,0%	180 100,0% 100,0%

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

²³³ Balatonvilágos község 2012-ig Veszprém megye része volt, ekkor a helyiek népszavazáson döntöttek arról, hogy a község a továbbiakban Somogy megyéhez csatlakozzon. Balatonvilágos megyeterület váltása miatt 2012-ig a régi, 2013-tól az újabb megye, vármegye besorolással is elvégeztük az elemzést.

²³⁴ (Vár)megye terület 2012-ig: Pearson Chi-Square: 22,735. Asymp. Sig. (2-sided): 0,030. Cramer's V: 0,251. (Vár)megye terület 2013-tól: Pearson Chi-Square: 21,757. Asymp. Sig. (2-sided): 0,040. Cramer's V: 0,246.

Balatontól mért távolság: Pearson Chi-Square: 13,184. Asymp. Sig. (2-sided): 0,040. Cramer's V: 0,271.

²³⁵ 180 elemű minta esetén legalább az összes eset legalább 2,5 %-a, vagyis 5 megfigyelési egység (település) azonos cella-elhelyezkedése esetén állapítjuk meg a szignifikáns felülreprezentáltság tényét ($5/180 \cdot 100 = 2,77\%$).

A vármegye területek szerint dimenzionalitásában a vallási, felekezeti közösségekhez nem tartozás alakulása esetében a Balaton térségére illeszkedő alaptrend az üdülőkörzet somogyi és zalai területrészen felülreprezentált, a veszprémi területrésze esetében 2001 és 2011 között növekvő, 2011 és 2022 között a csökkenő trend felülreprezentált. Az üdülőkörzet somogyi területrésze esetében felülreprezentált egy olyan településcsoport, amelyek esetében 2001 és 2011 között csökkenő, 2011 és 2022 között növekvő volt trendmozgás. Ezek között találjuk mindkét vármegyei keresztmetszetben Andocs, Bábonymegyer, Hollád, Somogymeggyes, Szegerdő, Szőlősgyörök községeket, és Tab városát. Az üdülőkörzet zalai területrészen a főtrendbe sorolható települések mellett felülreprezentált egy olyan településcsoport, amelyben csökken a felekezethez nem tartozást jelölők népességaránya, mind az 5 községi jogállású település: Bókaháza, Esztergályhorváti, Gétye, Zalaapáti és Zalaszentmárton. Azonban fontos megjegyezni, hogy ezek a települések kivétel nélkül 2008-ban csatlakoztak az üdülőkörzethez, vagyis a csökkenés ténye 2011 és 2022 közötti időszakra igazolható.

Veszprém vármegye esetében a 2013-tól érvényes területiség rávilágított egy olyan településrétegre, amely a területátlaggal egyenlő arányt jelenít meg a vallási, felekezeti közösséghez tartozást elutasítók arányának csökkenése, majd növekedése metszetében. Ebben az esetben 6 községről van szó: Ábrahámhegy, Hegyesd, Nemesvita, Pécsely, Uzsa és Veszprémfajsz.

A Balaton part/háttérzóna felbontása szerint a parti és partközeli településmetszetben a vallási, felekezeti közösségekhez nem tartozást jelölők 2001 és 2011 között növekvő, majd 2011 és 2022 között csökkenő aránya felülreprezentált, a háttérzóna keresztmetszetében egyértelműen a 75 települést lefedő növekvő trend mellett felülreprezentált a csökkenő, illetve a csökkenő, majd növekvő változás is.

65. sz. ábra Vallási, felekezeti közösségekhez nem tartozás alakulása a BKÜ-ben települési szinten a legutóbbi három népszámlálás folyamat adatai szerint a Balaton partvonalától mért távolság törvényi dimenzióinak felbontásában

		Balaton partviszonylat		Total
		Háttérzóna	Parti és partközeli	
Felekezethez nem tartozás - kód	Csökken	10 90,9% 7,8%	1 9,1% 1,9%	11 100,0% 6,1%
	Csökken, majd nem változik	1 100,0% ,8%	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,6%
	Csökken, majd növekszik	13 86,7% 10,2%	2 13,3% 3,8%	15 100,0% 8,3%
	Növekszik	75 74,3% 58,6%	26 25,7% 50,0%	101 100,0% 56,1%
	Növekszik, majd csökken	28 56,0% 21,9%	22 44,0% 42,3%	50 100,0% 27,8%
	Növekszik, majd nem változik	0 ,0% ,0%	1 100,0% 1,9%	1 100,0% ,6%
	Nulla	1 100,0% ,8%	0 ,0% ,0%	1 100,0% ,6%
	Total	128 71,1% 100,0%	52 28,9% 100,0%	180 100,0% 100,0%

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján BIFÜ Nkft TK

A csökkenő trendbe sorolható 10 település fele zalai, a már említett Bókaháza, Esztergályhorváti, Gétye, Zalaapáti és Zalaszentmárton, de ebben a keresztmetszetben jelenik meg most további 4 Veszprém vármegyei település: Balatonhenye, Barnag, Szentjakabfa, Vigántpetend, illetve egy somogyi település is Som vonatkozásában. Mind a 10 település községi jogállású. A vallási, felekezeti közösségekhez nem tartozás alakulásában csökkenő, majd növekvő arányeltolódás felülreprezentált 13 háttérzóna településéből csak somogyi Tab városi jogállású, további 6 Somogy: Andocs, Bábonymegyer, Hollád, Somogymeggyes, Szegerdő, Szőlősgyörök, 5 Veszprém: Hegyesd, Nemesvita, Pécsely, Uzsa, Veszprémfajsz, és Nagyrada metszetében egy Zala (vár)megyei.

Ugyan a statisztikailag nem szignifikáns területi keresztmetszeteket módszertanilag kontraindikált demonstrálni, az adott közelítési optika trendtörő településeit nevesítjük.

A vallási, felekezeti közösségekhez tartozás tudatos megvallásának alapvetően csökkenő trendje mellett Balatonhenye, Lulla, Teleki és Tikos községekben 2001 és 2011 között csökkenő, majd 2011 és 2022 között növekvő lakossági arányt látunk. Ugyancsak 4 község esetében ennek a fordítottja állapítható meg, 2001 és 2011 között növekvő, majd 2011 és 2022 között csökkenő a lakosság aránya: Nagyrada, Óbudavár, Táská és Vállus községekben. További három községben egyéb fővonaltól eltérő mozgás igazolható. Kővágóörsön 2001 és 2011 között csökkenő a vallási, felekezeti közösségekhez tartozás tudatos megvallásának lakossági aránya, majd ezt követően 2011 és 2022 között nem változik ez az arány (annak ellenére, hogy a lakosság aránya csökken).²³⁶ Az üdülőkörzet Veszprém (vár)megyei északi határán, az Ajka járásbeli Öcs községben 2001 és 2011 között nem változott a vallási, felekezeti közösségekhez tartozás megvallásának lakossági aránya, ezt követően azonban csökkent. Végül csupán egyetlen olyan települést azonosítottunk az egész üdülőkörzetben, ahol növekedett vallási, felekezeti közösségekhez tartozás megvallásának lakossági aránya, de ez is csupán 2011 és 2022 között érvényes megállapítás, mivel a Zala (vár)megyei Csapi község ugyancsak 2008-ban csatlakozott a BKÜ területéhez.

A felekezethez nem tartozást tudatosan közlők több, felülreprezentált vetületi szegmenségről már esett szó. Az alapvető trend a növekedő jelleg, amibe a települések abszolút többsége tartozik, ugyanakkor az üdülőkörzeti települések több mint negyede esetében növekvő, majd csökkenő népességarány látszik. Ez utóbbi összesen 50 települést jelent, ezek között üdülőkörzeti szinten a legnagyobb lélekszámú települések is megjelennek, mint Siófok, Keszthely és Balatonfüred, illetve további városok, mint Marcali, Tapolca, Balatonalmádi, Balatonfüzfő, Lengyeltóti, vagy Fonyód, és olyan városok is, amelyek a vizsgálati időszak alatt kaptak városi rangot, mint Zamárdi és Balatonkenese. A községek között említhető Alsóörs, Csupak, Balatonszemes, Felsőörs, Gyenesdiás, Küngös, Lesencetomaj, Nagyvázsony, Sávoly, Szántód, Vörs, vagy Zánka.

²³⁶ Kővágóörs állandó népessége 2011-ben 890 fő volt, ez 2022-re 682 főre apadt, vagyis a két időpont között csaknem negyedével lett kevesebb ($890-682=208/890*100=23,4\%$).

A felekezethez nem tartozást tudatosan közlők további, de a főtrendtől eltérő települése a Somogy (vár)megyei Öreglak, ahol 2001 és 2011 között csökkent, majd 2011 és 2022 között növekedett felekezethez nem tartozást tudatosan közlők aránya.

Hasonlóan főtrendtől eltérő szerkezeti összkép mutatkozik a Zala (vár)megyei Cserszegtomajon, ahol 2001 és 2011 között növekvő, majd 2011 és 2022 között változatlan népességarány látszik a felekezethez nem tartozást tudatosan közlők metszetében, végül a Veszprém vármegyei Óbudavár is kiemelhető, ahol felekezethez nem tartozást tudatosan közlők népességaránya nulla százalék.

Végül tekintsük át a vallás, felekezeti kérdésre nem válaszolók népességrétegéről megismerhető tényeket is. Ebben az esetben nem igazoltunk szignifikáns területi eltéréseket az üdülőkörzetben, ami azonban egy viszonylag homogén népességi összképre utal, értékrendszer és társadalomkép vonatkozásában nagyon fontos lenne ennek a társadalmi klaszternek a részletes szociológiai vizsgálata, gondolkodási motivációik, jövőképük feltérképezése, mivel nagyon széles és növekvő társadalmi rétegről van szó, ami az üdülőkörzet egészében jelen van. De nem mindenhol egyformán. A BKÜ területén nyolc olyan települést találtunk, ahol a monoton népességnövekedés ténye nem igazolódik, mivel a növekedést 2001 és 2011 között csökkenési időszak előzte meg, mind a nyolc községi jogállású település, és az üdülőkörzeti háttérzóna része: Csömend, Galambok, Gyugy, Hács, Óbudavár, Öcs, Somogyszentpál és Tásk. Három olyan községi jogállású település is akadt, ahol a vallás, felekezeti kérdésre nem válaszolók aránya csökkenő, ezek között Csapi község esetében csak a 2011 és 2022 közötti időszakra igaz a megállapítás, de a Somogy vármegyei Tikos és a zalai Vállus esetében végig monoton csökkenési trend látszik. Ugyancsak három olyan települést emelhetünk ki, ahol 2001 és 2011 között növekedés, de 2011 és 2022 között csökkenés látszik, ezek: Bábonymegyer, Lulla, Teleki, mindhárom Somogy vármegyei háttérzóna község.

Akad két olyan község is, ahol a változatlanság is fontos tényező. A Zala vármegyei Szentgyörgyvár 2001 és 2011 között nem változott vallás, felekezeti kérdésre nem válaszolók aránya, ebben az esetben népességnövekedés következett be,²³⁷ majd 2011 és 2022 között növekedett ez a társadalmi réteg a községben, illetve a Veszprém vármegyei Kővágóörs, ahol a 2001 és 2011 közötti növekedési szakaszt 2011 és 2022 között a változatlanság váltotta felé. Ebben az esetben, ahogy azt korábban jeleztük, a vonatkozó időszak szerint népességcsökkenés jellemezte a települést.

²³⁷ Szentgyörgyvár állandó népessége 2001-ben 324 fő volt, 2011-ben 336 fő. A népességnövekedés mértéke minimális, alig több mint 3 %.